

Міністерство освіти і науки України
Міністерство аграрної політики та продовольства України
Президентський фонд Леоніда Кучми «Україна»
Дніпропетровська обласна державна адміністрація
Дніпропетровська обласна рада
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет
Інноваційний центр аграрних технологій та
Центр природного агровиробництва ДДАЕУ
Всеукраїнська екологічна ліга
Університет Ібн Халдун, Алжир
Університет Шербрук, Канада
Університет Кордови, Іспанія
Болгарський аграрний університет

***ІННОВАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ
ЗБАЛАНСОВАНОГО (СТАЛОГО)
ПРИРОДНОГО АГРОВИРОБНИЦТВА***

МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ,
ПРИСВЯЧЕНА 90-річчю ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ Ф.Т. МОРГУНА

23–24 жовтня 2014 р.

**Дніпропетровськ – 2014
Видавництво «Свідлер А.Л.»**

УДК 338.43:658.001.76:631.95

ББК 65.32–21–55

***Видання здійснено за підтримки Президентського фонду
Леоніда Кучми «Україна»***

Редакційна колегія:

А.С. Кобець, доктор наук з держуправління, проф. (головний редактор);

Ю.І. Грицан, доктор біол. наук, проф.,

Л.І. Катан, доктор екон. наук, проф. (заступники головного редактора);

Н.К. Васильєва, І.І. Вініченко, С.Д. Волощук (Росія), **Л.Ю. Мельник** –
доктори екон. наук, проф.;

Л.М. Васильєва, І.П. Приходько, В.В. Сиченко, Н.О. Шевченко –
доктори наук з держуправління, проф.;

В.О. Андроханов (Росія), **Умеш К. Редди** (США), **Х.М. Ресіо Еспехо** (Іспанія),

Теодоро Еспіноса-Солярес (Мексика), **М.М. Харитонов** –
доктори с.-г. наук, проф.

Інноваційний менеджмент збалансованого (сталого) природного агро-виробництва: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 90-річчю від дня народження Ф.Т. Моргуна (м. Дніпропетровськ, 23–24 жовтня 2014 р.). – Дніпропетровськ: Вид-во «Свідлер А.Л.», 2014. – 352 с.

До видання включено матеріали докладів з перспектив державного управління щодо збалансованого природного агровиробництва, його еколого-економічних аспектів управління конкурентоспроможністю, з фінансового управління та обліку, з інноваційного менеджменту систем природного землеробства та екологізації агропродуктової системи. Розглянуто стан запровадження «зелених технологій» та здобутки в аграрній екоосвіті, її екологізації.

ISBN 978-617-627-075-1

УДК 338.43:658.001.76:631.95

ББК 65.32–21–55

© Дніпропетровський
державний аграрно-економічний
університет, 2014

*Світлій пам'яті
Федора Трохимовича МОРГУНА –
великого аграрія, ученого-еколога – присвячується*

09.05.1924 – 07.07.2008 рр.

«Федір Трохимович послідовно і аргументовано відстоював необхідність охорони довкілля, впровадження ґрунтозахисних технологій та переходу на екологічні засади господарювання. Він увійшов в історію аграрної науки як автор українського варіанта ґрунтозахисної системи землеробства, поєднував у собі талант письменника і характер сильного політичного діяча та господарника».

Л. КУЧМА,
Президент України 1994–2005 рр.

ЩО ПИШУТЬ ПРО ЗНАНУ ЛЮДИНУ:...

Федір Трохимович Моргун, як особистість, був людиною відкритою для життя, з гідністю крокував по добровільно обраному ним шляху своєї долі. Добре, що покоління Моргуна дожило до здійснення віковічних прагнень українців. Його досвід, свіжість думки, патріотизм потрібно примножувати й упроваджувати в життя. Він був великим українцем.

М.Т. Безотосний

Ф. Моргун залишився назавжди в людській пам'яті як щира та відверта людина, самобутній письменник, державний діяч, відданий служінню народові. Його життєвий шлях є яскравим прикладом для наслідування сучасниками та майбутніми поколіннями.

О.Б. Боровик

Життєдіяльність Федора Трохимовича – шлях людського генія від усвідомлення участі духовно-надприродних сил... до розуміння природних процесів утворення феномену родючості землі, відкриття таємниць гумусу й ролі рослин у сукупній еволюції ґрунту, котрий годує весь світ...

А.П. Самодрин, П.І. Сокурєнко

Видатного політичного і громадського діяча України, академіка Ф.Т. Моргуна без жодного сумніву можна назвати Людиною честі й гідності... Його ім'я не загубиться у часі.

В.В. Рибалка

ФЕНОМЕН УСКОРЕННОГО ВНЕДРЕНИЯ ПРИРОДНОГО ЗЕМЛЕДЕЛИЯ ФЕДОРА МОРГУНА

В.Ф. МОРГУН,

кандидат психологических наук, профессор
Полтавский национальный педагогический университет
имени В.Г. Короленко, Украина

«Федор Моргун – это Великий человек! Он жил в романтическом стремлении к добру и человеческому счастью. Главным заданием полагал сохранение плодородия земли. Соратники, с кем вместе работал, и последователи мысленно советуются с ним и сегодня. Его образ, идеи и опыт в природном земледелии всегда будут рядом с нами».

Семен Антоненц,

из выступления на IV Всеукраинских Моргуновских чтениях, посвященных 90-летию со дня рождения великого украинца (с. Михайлики Шишацкого района Полтавской обл., 17 мая 2014 г.).

Основой органического производства и продовольственной безопасности мира, и Украины в том числе, является физическая экономия и природное земледелие. Именно они способны развязать gordiev узел проблемы триединства: во-первых, достаточных объемов производства продовольствия; во-вторых, его потребительского качества; в-третьих, сохранение (приумножение) плодородия почвы на Земле.

Федор Трофимович Моргун (09.05.1924–07.07.2008) – ветеран Великой Отечественной войны, который освобождал Украину и прошёл от Донбасса до Карпат, выпускник Днепропетровского сельскохозяйственного института, доктор сельскохозяйственных наук, первый министр экологии Советского Союза (организовывал и возглавлял Государственный комитет СССР по охране природы в 1988–1989 гг.), иностранный член НААН Украины, писатель-публицист, Герой Социалистического Труда. В плеяде имен выдающихся ученых-теоретиков и экспериментаторов Ф.Т. Моргун занимает

нишу прикладного исследователя, ученого-агрия и эколога. Он утверждал прогрессивные идеи физической экономии С. Подолинского, В. Вернадского, Н. Руденко и внедрял в природном земледелии Казахстана, Украины, России передовой опыт И. Овсинского, Т. Лысенко, Т. Мальцева, О. Бараева и др.

Безотвальная обработка почвы по технологии Федора Трофимовича Моргуна позволила в 1974–1988 гг. Полтавщине дополнительно получить 3 млн 500 тыс. тонн зерна, много другой сельскохозяйственной продукции. Экономия горючего за этот период составила 119 тыс. тонн, а чистая прибыль – 678 млн руб. (ср.: килограмм хлеба стоил 20 копеек). Не было использовано ни копейки из государственных средств. Полтавщина стала ведущим центром передового опыта в земледелии, возрождении села (достойная оплата труда, общага газификация, асфальтированные дороги и т. д.).

По данным Т.А. Гринченко, обобщенный показатель качества почв Полтавщины, благодаря внедрению Федором Моргуном почвозащитной системы земледелия, вырос с 70,6 до 85,7 балла и продержался на уровне 86,1 балла до 1995 года. За последующее десятилетие он снизился до 76,2 балла.

Несмотря на массовую оппозицию ученых и практиков (и не одну волну спланированных кампаний), Ф.Т. Моргун выдержал достойно все атаки. В этом ему помогали научные труды и острая публицистика «Думы о целине», «Хлеб и люди», «Поле без плуга», «Обработка почвы и урожай», «Расскажи, поле...», «Борозда», «Плугом по... полям детей», «Крестьянин – Мировая Душа», «Затяжная война агрономов», «Куда идешь, Украина?» и др., которые стали настольными книгами в Казахстане, России и Украине, Федор Трофимович совершил переворот в земледелии этих государств – сыграл решающую роль во внедрении бесплужной почвозащитной технологии.

В 1995–2001 гг. работал советником губернатора Белгородской области, которая тогда в Черноземьи России имела самые бедные земли, а теперь благодаря почвозащитной системе земледелия вырабатывает высокие урожаи. За 1996–2000 гг. область получила 400 млн руб. На внедренную технологию тратится на 30 % меньше труда, техники и топлива, чем на пахоту плугом. Если вспомнить, что Америка и Канада внедряли «безотвалку» 30 лет, то Казахстан, Полтавщина, Белгородчина (с участием Моргуна) – 15, 7 и 3 года соответственно. Таким образом изложенное подтверждает «коэффициент двойного ускорения Моргуна» при повторном крупномасштабном

внедрении инновационных технологий природного земледелия.

Почему же такая грустная картина с темпами продвижения экологической системы земледелия, на которую обращают внимание в масштабах всей планеты такие лидеры Римского клуба, как Б. Гаврилишин, О. Кинг и др.? Обращаясь к перспективам, рассмотрим основные антиномии земледелия (антиномия – от гр.: парадокс, противоречие), которые дают основание для негативных мифов о природном ведении хозяйства, дезориентируют массовое сознание аграриев-практиков и тормозят темпы его внедрения сегодня.

1. *Интенсивное земледелие известно – природное земледелие неизвестно.* Этот миф опровергается хотя бы тем, что опыт природного земледелия Ивана Овсинского известен с начала XX века, заимствован австралийскими, американскими и канадскими аграриями, но тормозится на родине. «Нет пророка в своем отечестве»! Опыт Моргуна хотя и признается, но не распространяется на уровне государственной аграрной политики. Следуют отдать должное, в последнее время колоссальную работу по поддержке природного земледелия проводит Президентский фонд Леонида Кучмы «Украина» и лично Леонид Данилович.

2. *Интенсивное земледелие юридически обеспечено – природное земледелие юридически не обеспечено.* Законодательство о природном земледелии в Украине принято, но оно преимущественно декларативно и не имеет, к сожалению, достаточной силы, чтобы преодолеть сопротивление.

3. *Потеря плодородия земли в результате интенсивного земледелия не карается – прирост плодородия земли в результате природного земледелия не поощряется.* Юридический аспект: интенсивное истощение земли сельскохозяйственного назначения контролируется соответствующими инспектирующими органами формально и завершается рекомендательными предписаниями, которые можно проигнорировать.

4. *Квалифицированных специалистов по интенсивному земледелию достаточно – специалистов по природному земледелию дефицит, потому что в высших учебных заведениях отсутствует подготовка такого рода специалистов.*

5. *Прибыль от интенсивного земледелия достаточно большая – прибыль от природного земледелия несколько меньше.*

6. *Цены на продукцию интенсивного земледелия конкурентоспособны – цены на природное земледелие слишком высоки для потребителя.*

7. Загрязненная площадь интенсивного земледелия большая – чистой площади для естественного земледелия слишком мало. В Украине осталось 5 % почв, пригодных для природного земледелия.

Взвешенная агрополитика Федора Моргуна и его последователей опровергает все эти мифы. Ф. Моргун внедрял экологическую технологию в масштабах *всего* Целинного края, который превышает по площади Украину, *всей* Полтавской области, *всей* Белгородчины (не снижая до 5 % их территорий!). Такие масштабы природного земледелия открыли возможности для мощного развития инфраструктуры села, сельскохозяйственного машиностроения, переработки и торговли не сырьем, а готовой продукцией.

В очередном своем труде «Руководители государств, не бойтесь быть святыми» Федор Моргун, обращаясь ко всем землянам, пишет: «Граждане! Помните, что для успешного решения проблемы сохранения окружающей среды на всей Планете необходимо использовать лишь 7–8 % бюджета индустриально развитых стран».

Используя громадный опыт, будучи уверенным в правоте своих решений в достижении цели, Ф.Т. Моргун доказал многим консерваторам в науке непревзойденную истину законов природы. В июне 1995 года в Московской сельскохозяйственной академии имени К. Тимирязева он блестяще защитил докторскую диссертацию «Агроэкологическое обоснование почвозащитной системы земледелия для агроландшафтов Украины».

Если Украина не хочет затеряться в «массовке» стран «третьего мира», то переход на природное земледелие должен начаться с глубокой системной агроэкологической реформы. Нас прокормят два наших мировых приоритета, практически неисчерпаемых источника абсолютной прибавочной стоимости – плодородие украинских черноземов, впитывающих энергию Солнца, и трудолюбивый народ Украины.

Сегодня есть все основания прислушаться к советам Федора Моргуна.

ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ

1994 - 2005 рр.

***Учасникам і гостям
Міжнародної науково-практичної конференції
«Інноваційний менеджмент збалансованого
(сталого) природного агровиробництва»***

Шановні друзі!

Сердечно вітаю вас з нагоди відкриття поважного наукового форуму, який проводиться у рідному для мене місті – у стінах Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету та присвячений пам'яті видатного українського вченого-аграрія Ф.Т. Моргуна.

На порядку денному конференції - широкий спектр питань, пов'язаних з поєднанням сталого розвитку аграрного виробництва та раціонального використання виробничих і природних ресурсів. Одним з ключових напрямів у цьому процесі є наукові дослідження проблем інноваційного менеджменту в системі збалансованого природного агровиробництва.

Впевнений, що вироблені у ході конференції пропозиції та ініціативи сприятимуть впровадженню на практиці нових оригінальних ідей щодо розбудови сучасної моделі аграрної економіки.

Бажаю вам плідної роботи, змістовних дискусій та всього найкращого.

З повагою,

Леонід КУЧМА

UNIVERSIDAD DE CÓRDOBA

"Que sirvan estas breves líneas como presentación a la conferencia internacional ***"Management of Innovations for Sustainable Agriculture and Rural development"***, a celebrarse en esa Universidad Estatal de Economía Agraria de Dniepropetrovsk los próximos días 23 y 24 de octubre, como una actividad más dentro del fructífero marco de relaciones institucionales existente entre ambas universidades".

Jose Carlos Gómez Villamandos
Rector de la Universidad de Córdoba (España)

"Integrar de forma coherente en un mismo territorio, en un mismo espacio distintas políticas, intereses y usos es sin duda el reto del desarrollo rural en la actualidad, en el que la agricultura sostenible juega un papel esencial. Esta conferencia internacional ***"Management of Innovations for Sustainable Agriculture and Rural development"***, a celebrarse en la Universidad Estatal de Economía Agraria de Dniepropetrovsk supondrá un empuje a las investigaciones que en este campo se desarrollan en Ucrania.

Alfonso García-Ferrer
Director Escuela Técnica Superior de Ingeniería Agronómica
y de Montes de la Universidad de Córdoba

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Щиро вітаю вас з проведенням Міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційний менеджмент збалансованого (сталого) природного агровиробництва», присвяченої 90-річчю з дня народження Ф.Т. Моргуна.

Федір Трохимович Моргун знаний в Україні та за її межами як учений-аграрій, економіст і господарник, письменник і публіцист, багаторічний керівник Полтавщини, доктор сільськогосподарських наук, академік УААН, політичний діяч. Талановитий вчений і патріот України, він все своє життя присвятив становленню аграрного сектору економіки, зокрема невиснажливому та раціональному природокористуванню.

На сьогодні питання збалансованого природного агровиробництва та екологічно безпечної продукції є вкрай актуальними як для України, так і для світу. І розв'язання цієї важливої проблеми полягає саме у формуванні нової екологічної культури у виробників сільськогосподарської продукції.

Проведення такого заходу – це ще один доречний привід для згуртування представників органів влади та місцевого самоврядування, аграрного бізнесу, наукових установ, вищих навчальних закладів, громадських, організацій задля окреслення завдань, які б сприяли поширенню сучасних аграрних освітніх знань, формуванню нової генерації аграрних менеджерів, переходу на інноваційну модель збалансованого природного агровиробництва.

Бажаю учасникам конференції натхненної та плідної праці, конструктивних рішень, живого обміну думками, задоволення від спілкування, здоров'я, добра та злагоди.

З глибокою повагою,
Заступник Міністра

М.В. СТІХА

1. ПЕРСПЕКТИВИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЩОДО ЗБАЛАНСОВАНОГО ПРИРОДНОГО АГРОВИРОБНИЦТВА

ІННОВАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЗБАЛАНСОВАНОГО (СТАЛОГО) ПРИРОДНОГО АГРОВИРОБНИЦТВА

А.С. КОБЕЦЬ, доктора наук з державного управління, професор
Л.І. КАТАН, доктор економічних наук, професор
Ю.І. ГРИЦАН, доктор біологічних наук, професор
**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Системна криза в Україні кінця 2013 р. – початку 2014 р. призвела до наскрізного «перезавантаження» влади, кристалізації цінностей і пріоритетів поступу суспільства, що передусім стосується екологічних проблем та відповідної необхідності реалізації принципів збалансованого (сталого) розвитку світової економіки.

Особливого значення для економіки України сьогодні набуває вирішення екологічних проблем в агропромисловому виробництві, зокрема в аграрному, в контексті сталого розвитку аграрної сфери, основною парадигмою якого є збереження землі, її якісного стану для майбутніх поколінь.

Становлення концепції збалансованого (сталого) розвитку аграрної сфери в світі обумовило формування руху природного агровиробництва на Україні, яке було започатковане в 90-х роках минулого століття на Європейському просторі й поширюється з кожним роком, щодо обсягів споживання та збільшення асортименту «органічних» видів продукції.

Природне агровиробництво є єдиним серед широкого спектра методів господарювання на Землі, що не завдає шкоди довкіллю. Системи природного агровиробництва базуються на специфічних та точних вимогах (стандартах) до процесу виробництва, спрямованих на підтримку оптимального стану екосистеми на соціальному, екологічному та економічному рівнях.

Традиції ведення сільськогосподарського виробництва у зго-

ді з природою в нашій країні мають глибокі корені. Унікальними є теоретико-практичні здобутки Великого Українця – В.Ф. Моргуна, який заклав основи сталого фізіократичного розвитку.

Зрозуміло, що процес адаптування сільськогосподарських земель на засадах природного агровиробництва проходитиме поступово, враховуючи його особливості в Україні: відсутність інституційного забезпечення інноваційного розвитку, нерозвиненість ринкової інфраструктури, складність забезпечення всіх технологічних вимог вирощування продукції тощо. При цьому світовий досвід свідчить про те, що вирішальною умовою досягнення успіху в будь-якій справі є ефективний менеджмент.

Нині більшість країн приймає відповідальні рішення стосовно удосконалення і розвитку технологій та методів управлінської роботи, спрямованих на піднесення аграрної сфери і підвищення економічного добробуту. Одне із важливих місць у цьому процесі займають наукові дослідження проблеми інноваційного менеджменту в системі збалансованого природного агровиробництва, який є різновидом функціонального менеджменту, об'єктом якого є інноваційні процеси, що відбуваються в усіх сферах національного господарства [1].

Поняття «інновація» походить від англійського «innovation» (введення нового, відновлення) [2]. На наш погляд, вдалим є дефініція, коли під інноваціями розуміється прибуткове використання нововведень у вигляді нових технологій, видів продукції і послуг, організаційно-технічних і соціально-економічних рішень виробничого, фінансового, комерційного, адміністративного або іншого характеру [3]. У Законі України «Про інноваційну діяльність» інновації трактуються як знову створені (засновані) і/чи удосконалені конкурентоспроможні технології, продукти чи послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного та іншого характеру, які істотно покращують структуру і якість виробництва і/чи соціальної сфери, а інноваційна діяльність – це діяльність, спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок, що обумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг [4].

Механізм інноваційного менеджменту природного агровиробництва – це є комплексна система важелів та інструментів забезпечення інноваційного розвитку (правових, економічних, фінансових, адміністративних, організаційних, освітніх, пропагандистських

тощо), пов'язаних єдиними цілями, принципами і забезпечених відповідними ресурсами.

Є.В. Мілованов та О.В. Ходаківська вказують на відсутність державного фінансового менеджменту та фінансової підтримки у вигляді дотацій як одного з основних недоліків, який стримує формування руху природного агровиробництва (органічного руху) в Україні [5, 6]. Водночас В.М. Сучкова визначає, що українська «органічна» продукція потенційно має високу конкурентоспроможність, оскільки її мінімальна ціна, порогом якої є рівень собівартості, є нижчою за мінімальну ціну органічної продукції європейських країн [7]. Крім того, необхідно відмітити, що стримуючими чинниками переходу до природного агровиробництва є відсутність ланцюжка «аграрна освіта–аграрна наука–аграрний бізнес», низький рівень розвитку інноваційної діяльності та інноваційної інфраструктури [8].

На наше глибоке переконання, основним важелем у системі інноваційного менеджменту природного агровиробництва в аграрній сфері України є модель, що ґрунтується на поєднання моделі інноваційного розвитку «аграрна освіта–аграрна наука–аграрний бізнес» з ринком вітчизняної сільськогосподарської продукції, іншими суб'єктами господарювання за підтримки державних та місцевих органів.

Сучасна аграрна вища освіта повинна сприяти формуванню більш високого рівня екологічної свідомості та екологічного складу мислення, що обумовлює необхідність зміни методологічного підходу до формування проблеми обмеженості ресурсів з урахуванням засад фізичної економії.

Для цього необхідно, перш за все: розробити та запровадити комплексні програми безперервного навчання та виховання студентів у галузі раціонального природокористування з урахуванням усіх екологічних аспектів та здійснювати їх реалізацію у навчальному процесі; удосконалити методику викладання екологічного права та вибіркових дисциплін з еколого-правових дисциплін у сучасних умовах; створити нові та реорганізувати діючі наукові, зокрема, еколого-експертні центри, діяльність яких спрямувати на дослідження та оцінку різноманітних проблем охорони довкілля; визначити пріоритетні напрями наукових досліджень у галузі використання природних ресурсів, охорони довкілля, створення засад екологічної безпеки; організувати дослідження та експерименти з вирішення проблем охорони природного середовища, раціонального природо-

користування, запровадження маловідходних та енергозберігаючих технологій в агропромисловому секторі.

На нашу думку, в сучасних умовах в контексті концепції збалансованого (сталого) розвитку зближення аграрної науки з аграрним бізнесом повинно здійснюватися через використання важелів інноваційного менеджменту з метою спонукання аграрних товаровиробників до застосування інноваційних аграрних технологій та формування іміджу конкурентоспроможного учасника європейського ринку.

Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційний менеджмент збалансованого (сталого) природного агровиробництва», присвячена 90-річчю з дня народження Ф.Т. Моргуна (м. Дніпропетровськ, 23–24 жовтня 2014 р.) стане першим заходом подібного масштабу в країнах СНД. Головна мета цього заходу – публічне свідчення інноваційних еколого-соціальних, науково-технічних досягнень і перспектив їх розвитку; розширення міжнародних економічних, політичних, наукових і культурних зв'язків.

Для формування умов переходу до системи природного агровиробництва необхідно створити відповідну нову інфраструктуру та інституції, до яких, насамперед, ввійдуть науково-технічні парки, бізнес-інкубатори, технополіси, центри високих технологій, інноваційні центри аграрних технологій тощо, покликані створювати сприятливі умови для поширення вітчизняних інноваційних технологій і сприяти імплементації як вітчизняних, так і зарубіжних в аграрне виробництво, що сприятиме становленню природного землеробства і органічного виробництва.

Враховуючи особливості природного агровиробництва в аграрній сфері Дніпропетровщини, з метою практичної реалізації результатів проведених фундаментальних та прикладних досліджень, а також виявлення можливості впровадження інноваційних (аграрних «зелених») технологій в агровиробництво за допомогою нової інноваційної інституції, було розпочато вдосконалення інноваційної інфраструктури нашого навчального закладу у 2010 р. в Дніпропетровському державному аграрно-економічному університеті Центру природного землеробства ім. Руденка. Місія Центру полягає в активізації процесу переходу на принципи і методи природного землеробства і органічного виробництва. 2012 року було продовжено цей процес і створено Інноваційний центр аграрних технологій ДДАЕУ. Сутність його діяльності – просування іннова-

ційних аграрних технологій в області виробництва, переробки та реалізації продукції, отриманої від природного землеробства, в Україні і за кордоном.

До основних результатів роботи Центрів належить низка розроблених інноваційних пропозицій: «Модульні малі свиноферми для індивідуальних господарств», «Створення тепличного господарства на території ставка-охолоджувача», «Розробка широкозахватних посівних комплексів с необслугованими сошниками», «Проект ландшафтної реконструкції території скверу ім. В. Чорновола». Наразі доведена їх економічна ефективність та розпочалося формування венчурного фонду для фінансування реалізації запропонованих інноваційних аграрних пропозицій.

ДДАЕУ активно співпрацює з агрокорпорацією «Степова», де передбачається впровадження засад природного землеробства за різних його систем: «органічна», біологічна, органо-біологічна, біодинамічна та екологічна. Для відображення економічного ефекту від «органічного» землеробства науковцями ДДАЕУ був розрахований бізнес-план вирощування «органічних» зернових та бобових культур на 30 га земельної площі. За результатами розрахунків зроблено висновок про економічну доцільність вирощування «органічної» продукції, що довели на практиці в сезоні 2012 р.

Вважаємо, що для ефективного функціонування нових інноваційних інституцій необхідним важелем є вдосконалення нормативно-правової бази, а саме: на інституціональному рівні доцільно внести зміни до проекту Концепції «Державної програми сталого сільського розвитку України на період до 2025 року», доповнивши п'ятий розділ підрозділом «Створення аграрного інноваційно-орієнтованого освітнього простору» на основі: імплементації моделі інноваційного розвитку «аграрна освіта–аграрна наука–аграрний бізнес»; створення сучасної інноваційної інфраструктури в аграрних закладах освіти (у вигляді інноваційних центрів аграрних технологій, студентських бізнес-інкубаторів; центрів природного землеробства тощо).

Таким чином, враховуючи актуальність розвитку природного агровиробництва та забезпечення продовольчої безпеки України, основними задачами аграрної політики є застосування важелів інвестиційного менеджменту, створення нових інноваційних структур та прийняття відповідних інституціональних рішень у сфері трансформації державного управління та фінансування.

Бібліографія

1. *Ілляшенко С.М.* Інноваційний менеджмент: навч. посібник / С.М. Ілляшенко. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2010. – 334 с.
2. *Мочерний С.В.* Економічний енциклопедичний словник / Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устенко О.А.; за ред. С.В. Мочерного. – Львів : Світ, 2005. – 616 с.
3. *Крупка М.І.* Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України / М.І. Крупка. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – С. 22.
4. Закон України «Про інноваційну діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
5. *Мілованов Є.В.* Тенденції розвитку ринку української органічної продукції // Матеріали науково-практич. семінару «Сучасні тенденції виробництва та маркетингу органічної продукції» (Львів, 31 березня 2004 р.). – Львів, 2004. – С. 37–42.
6. *Ходаківська О.В.* Світова практика державного регулювання та підтримки органічного виробництва / О. В. Ходаківська, С. Г. Корчинська // Вісник Харківського національного університету сільського господарства. – 2011. – Вип. 113. – С. 418–423. – (Серія: Економічні науки).
7. *Сучкова В.М.* Методичні підходи до обґрунтування ціни пропозиції на органічну продукцію / В.М. Сучкова // Економіка АПК. – 2009. – № 5. – С. 110–115.
8. *Катан Л.І.* Економічне забезпечення сталого розвитку аграрної сфери /Л.І. Катан. – Суми: Довкілля, 2012. – 345 с.

ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКІ АСПЕКТИ ПУБЛІЧНОГО КОНТРОЛЮ ВЛАДИ

В.В. СИЧЕНКО, доктор наук з державного управління, професор
**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Одним з ефективних засобів розвитку та функціонування сучасного постмодерного суспільства є налагодження діалогу між державою та громадянином, між відповідними гілками влади, політичними партнерами, культурами та цивілізаціями. У процесі такого діалогу досягається взаємна соціальна згода між людьми, виробляється новий контекст соціальних цінностей, вибудовується нова структура спільних дій суб'єктів суспільно-громадської практики, конкретизується модель їх партнерської взаємодії.

На сьогодні публічність стає одним із базових критеріїв організації діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в умовах демократичного суспільства. Однією з вимог реалізації цього критерію є запровадження системи публічного контролю з боку громадськості за відповідними структурами влади. Зважаючи на те, що публічний контроль є засобом збереження довіри до органів державної влади та місцевого самоврядування шляхом запровадження демократичних процедур гарантування відкритості та прозорості їх діяльності, доцільним є розроблення нових концептуально-методологічних схем вивчення досліджуваної проблематики.

У суспільствах перехідного періоду особливе значення має запровадження інституту публічного контролю, який виступає одним з ефективних механізмів активної участі громадськості у формуванні та розвитку правової держави. Завдяки публічному контролю за діяльністю органів державної влади оптимізується вплив громадськості на соціально-політичні та економічні процеси, прискорюються формування громадянського суспільства й утвердження принципів правової держави.

Через відсутність ефективних і дієвих механізмів публічного контролю за діяльністю органів державної влади та органів місцевого самоврядування України сьогодні актуалізується необхідність удосконалення інструментів практико-правового регулювання громадської участі. Тому розроблення вказаної проблематики сприя-

тиме розвитку теорії державного управління, поглибленню уявлень про участь громадськості у творенні та реалізації державної політики в сучасних умовах суспільного розвитку.

Становлення публічної діяльності органів державної влади відбувається в процесі переходу суспільства до нового типу управління і характеризується чітко структурованою державною організацією та утвердженням інститутів публічної влади, що приводить до перерозподілу управлінських функцій у суспільному житті та запровадження регламентів, які закріплюють систему розподілу владних функцій і контролю за функціональними повноваженнями відповідних інституційних структур держави.

Публічний контроль у діяльності органів державної влади є необхідною умовою демократизації сучасної системи управління суспільно-політичним та економічним розвитком, оскільки створює для громадян можливість відкрито, прозоро та незаангажовано здійснювати нагляд за діями влади. Це важливий механізм регулювання інструментів нагляду громадян за діями влади; довільна форма громадської участі щодо нагляду за діями інститутів управління, яка регламентується правовими нормами, санкціонованими з боку держави, і виступає важливим інструментом демократичного суспільства, покликаного оптимізувати систему діяльності органів державної влади в сучасних умовах суспільно-політичного розвитку.

Реалізація публічного контролю за діяльністю органів державної влади здійснюється за допомогою політичного плюралізму, який має забезпечити розвиток та збереження демократичної системи управління; інструменталізму, що передбачає колегіальну взаємодію політичних інститутів та громадських організацій, наділених функціями контролю за діяльністю органів державної влади; громадського контролю над силовими структурами, які є складовим елементом системи органів державної влади; стратегічний контроль, реалізація якого зумовлює формування нового типу влади – стратегічної, що, з одного боку, є абсолютно підконтрольною громадськості, орієнтується виключно на врахування інтересів та задоволення потреб останньої, а з іншого – стратегічно спрямовує свою діяльність так, щоб вона відповідала формальним функціональним вимогам.

Видами публічного контролю за діяльністю органів державної влади є адміністративний контроль громадськості, який передбачає

згоду громадськості на призначення керівників державно-управлінських структур відповідних рівнів влади; парламентська демократія, що передбачає чітку та прозору звітність уряду перед парламентом за реалізовану ним політику; політичний контроль, який у певний спосіб здійснюється суб'єктами реалізації представницьких інтересів, депутатами представницького органу.

Реалізація публічного контролю за діяльністю органів державної влади спрямована на соціально-політичне структурування громадянського суспільства шляхом утвердження нових ефективних форм його взаємодії з владою. Таке розуміння особливостей реалізації публічного контролю в діяльності органів державної влади дає змогу чітко проаналізувати співвідношення колективного (держави) та індивідуального інтересу (громадянина) в розвитку громадянського суспільства.

NATURAL AGRICULTURE IN THE LIGHT OF INDICATORS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

I.A. VOLOVYK, PhD, as. professor of Management of Organization
Department

Dnipropetrovsk State Agrarian and Economic University, Ukraine

Ukraine confirmed the importance of global Sustainable Development Paradigm and the official willingness to observe its principles in 1992 on Rio Earth Summit. During more than 20 years Ukrainian policy has been drifted and it is time to measure its achievements towards the sustainability, especially in the context of EU integration process. The core point for reach the sustainability is to resolve the conflict of interests between economic, social and environments goals. Agriculture is the sector of economy which plays the special rule in making and solving such conflict.

For any study of sustainability in agriculture the start point is how to estimate its level and tendency combining criteria mentioned above. There is no standard estimation system because the local specific of agriculture, particularities of statistical services in different countries and different viewpoints about the system of indicators.

The main functions of any indicators are simplifying, clarifying and making arranged information for decision-making. There is the list of indicators' sets for sustainable development estimation (Adelle, Pallemmaerts 2009). Not all of them can be used in agriculture. Some of the sets include only environmental or resource productivity aspects in this sphere.

On the international level the most common and widely used are indicators developed by UN Commission on Sustainable Development, which includes 14 themes, 50 core indicators and 96 sub-indicators (UNCSD 2009).

34 countries are included in monitoring system by the agri-environmental indicators: index of agricultural production, index of crop production, index of animal production, arable land, and land used for crop production, grassland, percentage of arable land in total area of the country, using of fertilizers, soil degradation, and soil balance by elements [1].

Taking into account the willingness of Ukraine to move towards European Union, it is very important to implement EU's and international

vision of sustainable development estimation. Mentioned above indicators are needed to be supported by appropriate and reliable statistical information.

Various parameters for measuring agricultural sustainability have been proposed by scholars. All of them in different way include three components-social, economic and environmental.

The «feedback» approach was proposed by author reviewing the principles of sustainable development estimation (Figure).

The main idea of «feedback» approach was to estimate the correlation between recourses and effects. For natural agriculture economic efficiency can be reached only through the higher prices for organic products on the local and global markets. Additional employment for rural people, high quality foodstuffs and sustainable supply chains for food distribution system, including contracting farming, is the list of social effects. Decreasing of risks for environment is the long term goal for natural agriculture.

References

1. Indicators of Sustainable Development: Guidelines and Methodologies: United Nation publication, New York, 2007. – 99 p.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ УМОВ ПРАЦІ

І.І. БАЙДАК, І.А. ЗАСТАВА, старші викладачі

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

У сучасних умовах господарювання все більшого значення набуває проблема поліпшення умов праці не за рахунок компенсаційних виплат, а шляхом впровадження нової техніки, технологій, оздоровлення виробничого середовища, врахування вимог естетики праці.

Умови праці – це умови, що формуються в процесі праці людини, яка є головною продуктивною силою суспільства. Вони визначаються двома основними показниками:

- характером виробничого процесу, пов'язаного з робочою позою, нервово-психічним станом, напругою м'язів робітника та ін.;
- виробничими обставинами під час роботи, які впливають на його здоров'я.

Складові виробничих обставин: організаційні форми виробничих процесів, прийнятий регламент, темп і ритм роботи, режим праці і відпочинку, умови, які забезпечують безперебійну високопродуктивну працю (організація робочих місць, виробничий інструктаж та ін.), форми керування виробничим процесом, соціальний мікроклімат у виробничому колективі.

Процес праці здійснюється лише при єднанні уречевлених продуктивних сил з робочою силою людини і формує специфічні для кожного виду виробництва умови праці. Це залежить від особливостей вироблюваної продукції, сукупності застосованого обладнання, сировини та матеріалів, технології та організації виробництва. Ці чинники перебувають у тісному взаємозв'язку, впливають на процес формування умов праці. Отже, вирішення складного завдання формування сприятливих умов праці залежить, перш за все, від створення безпечної техніки, технології та належної організації виробництва.

В Україні має місце високий рівень захворюваності та смертності серед осіб працездатного віку, підвищений рівень виробничого і побутового травматизму, у тому числі й з летальними наслідками. За заявою Міжнародної організації праці (МОП) створення належних умов праці на кожному робочому місці, безпека та охорона праці

стали найактуальнішими проблемами та загальнонаціональним пріоритетом Української держави.

Нині суспільство, органи державної влади, суб'єкти господарювання, громадські організації та працюючі особи мають усвідомити необхідність відповідально ставитися до безпеки та охорони праці, адже вони пов'язані з людськими і матеріальними втратами.

Сьогодні Україна, як і багато інших держав світу, переживає складні часи фінансово-економічної кризи. Однак за будь-яких обставин конституційне право працівника на належні, безпечні та здорові умови праці повинно забезпечуватися роботодавцем і бути предметом особливої турботи та контролю держави.

Першочерговими питаннями в системі охорони праці є:

- посилення відповідальності організаторів (власників) виробництва за невиконання вимог безпеки, несвочасне визначення виробничих ризиків та вжиття запобіжних заходів;
- вирішення соціальних питань в умовах економічної кризи.

Головною метою державної політики України у сфері охорони праці є збереження життя, здоров'я і працездатності людини в процесі трудової діяльності.

В Україні досить високий рівень нещасних випадків та професійних захворювань на виробництві. Чинники проблеми:

- організаційні – недоліки в роботі керівництва підприємств та фахівців з охорони праці;
- низькі розміри штрафів за порушення правил безпеки;
- зниження собівартості продукції за рахунок гарантування безпеки праці;
- неформальна зайнятість, яка не гарантує соціального захисту працівнику;
- відсутність належного інструктажу робітників;
- застарілі нормативно-правові акти про охорону праці;
- галузева структура економіки, оскільки наявність шкідливих впливів визначається видом економічної діяльності.

Виявлення причин підвищеного травматизму і професійної захворюваності на робочому місці дозволяє визначити шляхи вдосконалення державного регулювання безпеки та охорони праці в системі соціального захисту працездатних громадян:

- формування механізму економічної зацікавленості власників у створенні на виробництві безпечних умов праці. Можливо, альтернативний варіант зобов'язань роботодавця компенсувати держав-

ні видатки, які витрачаються на ліквідацію аварій або катастроф;

- приведення питань оплати та охорони праці, режиму роботи й відпочинку до сучасних норм МОП;

- внесення змін до чинних та прийняття нових законодавчих актів у сфері безпеки та охорони праці, наприклад, у зв'язку з адаптацією національного законодавства в галузі охорони праці до законодавства ЄС;

- затвердження порядку аудиторських перевірок у сфері безпеки і охорони праці;

- призупинення дії чи вилучення ліцензій для роботодавців, які зневажливо ставляться до поліпшення стану справ на виробництві;

- розробка методів і заходів впливу на суспільну свідомість для розуміння значущості безпеки і охорони для здоров'я працездатних громадян;

- на державному рівні варто масштабніше відзначати День охорони праці.

Запропоновані шляхи вдосконалення державного регулювання безпеки й охорони праці в системі соціального захисту працездатних громадян покликані істотно змінити ставлення роботодавців і працівників до вирішення проблем охорони праці в усіх галузях економіки, сприятимуть усуненню або зменшенню ризиків для життя та здоров'я людей, поліпшенню організації профілактики нещасних випадків і виробничо-зумовлених захворювань.

Перспективи подальших досліджень в цьому питанні полягають у вивченні та моніторингу сучасних тенденцій щодо безпеки та охорони праці як вітчизняних, так і світових, з метою вироблення в Україні адекватної державної політики з питань умов праці.

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ГАЛУЗІ КОРМОВИРОБНИЦТВА

І.І. ПЕТРИЧЕНКО, старший науковий співробітник

**Інститут кормів та сільського господарства Поділля
НААН України, м. Вінниця**

Розвиток галузі кормовиробництва є визначальною умовою відродження вітчизняного тваринництва. У зв'язку з цим закономірним є порушення питання щодо змісту та сутності ефективності виробництва кормів і пошуку напрямів її підвищення. Особливої актуальності нині набуває еколого-економічна ефективність. Підходи до трактування поняття «ефективність» досить різняться. Однак ефективність кормовиробничої діяльності, на думку багатьох дослідників, полягає у здатності системи до максимального виробництва високоякісних кормів за постійного застосування інновацій для економії витрат і збереження ресурсів [2]. Відповідно головними її критеріями є економічність виробничих ресурсів, якість кормових ресурсів, продуктивність факторів, інноваційність.

Оцінка ефективності функціонування галузі кормовиробництва може проводитися за допомогою системи показників: основних (урожайність кормових культур, обсяг виробництва кормів з 1 га кормової площі, рівень рентабельності кормів та ін.) і додаткових (питома вага кормової площі у структурі сільськогосподарських угідь, витрати кормів на одиницю продукції тваринництва і на одну голову тварин та ін.) [1]. Нині найбільш дієвими важелями підвищення ефективності галузі кормовиробництва на державному рівні є налагодження механізму стимулювання цього сектору за рахунок створення сприятливого інституційного середовища, формування конкурентоспроможного вітчизняного виробництва кормів на засадах сталого розвитку, на рівні господарюючих суб'єктів – впровадження ресурсоощадних, інноваційних технологій, технічне переоснащення діючих підприємств та ін.

Отже, з метою стимулювання розвитку кормовиробництва та взаємозалежних з ним галузей, необхідним є застосування комплексу заходів як на рівні господарюючих суб'єктів, так і на державному. При цьому основними напрямками підвищення ефективності цієї галузі є залучення прогресивних, інноваційних технологій, інвестицій

та впровадження комплексної державної політики щодо її функціонування на засадах сталого розвитку.

Особливої ваги нині набули екологобезпечні та енергоощадні технології сільськогосподарського виробництва, у тому числі й технології кормовиробництва. Вирощування природних кормів є запорукою одержання екологічно безпечної продукції тваринництва. Впровадження енергоощадних технологій дозволяє вирощувати продукцію із порівняно невисокою собівартістю, що в сукупності сприятиме підвищенню конкурентоспроможності не лише галузі кормовиробництва, а й тваринництва в цілому.

Бібліографія

1. *Василина О., Зеліско Н.* Ефективність виробництва та використання кормів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/vldau/APK/2011_18_1/files/11vofpau.pdf
2. *Спринчук Н.А.* Теоретико-методичні підходи до оцінки ефективності інвестицій в систему кормовиробництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Chem_biol/Vkhnau_Ekon/2012_5/pdf/23.pdf

ВИРОБНИЧІ РИЗИКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

В.П. ТКАЧЕНКО, кандидат економічних наук, доцент,

Є.П. ХУДЯКОВ, магістр

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Ринкове середовище, в якому функціонують сільськогосподарські підприємства, характеризується елементами невизначеності та супроводжується ризиками виробничо-комерційної діяльності. Результативність господарювання сільськогосподарських структур різних організаційно-правових форм визначається їх здатністю швидко адаптуватися до змін зовнішнього і внутрішнього середовища, спроможністю своєчасно коригувати як початкові цілі та завдання, так і способи їх досягнення. Для сільського господарства ця обставина має особливе значення, оскільки поряд із звичайними чинниками ризику, характерними для всього національно-господарського комплексу (інфляція, погіршення ринкової кон'юнктури, зростання конкуренції, зниження платоспроможного попиту споживачів), існує ряд специфічних галузевих ризиків, ігнорування яких найчастіше призводить до негативних наслідків [3].

Сільське господарство характеризується також рядом особливостей, що зумовлюють прояв дії чинників ризику. Зокрема, виробництво продукції відбувається під впливом природних чинників: невідповідність тривалості робочого періоду і періоду виробництва, відчутна залежність сільського господарства від регіональних, економічних, транспортних, майнових та інших особливостей. Все це впливає на прийняття і реалізацію управлінських рішень і є важливим чинником формування ефективності сільськогосподарського виробництва.

На основі узагальнення і систематизації позицій науковців оцінено повноту та змістовність визначення поняття «ризик». Аналіз економічної літератури з цієї проблеми підтверджує, що дослідники не дійшли одностайної думки визначення поняття ризику в підприємницькій діяльності. Встановлено, що багатоваріантність поняття «ризик» об'єднується у два напрями: перший – характеристика ризику з точки зору одержання збитків (негативних наслідків); другий – обговорення поняття «ризик» з огляду на одержання можливих ви-

гід (непередбачуваних прибутків). Обидва підходи заслуговують на увагу і повинні враховуватися при визначенні сутності ризику як з позицій одержання можливих втрат і одержання додаткових прибутків у процесі здійснення підприємницької діяльності. Тому, на нашу думку, сутність категорії «ризик» полягає не тільки в урахуванні негативних наслідків від настання подій, а й можливих позитивних результатів, одержаних від завчасного передбачення виникнення ризику і розробки заходів, які забезпечують дотримання необхідного сценарію розвитку ризикуотворюючої події.

Аналізуючи визначення ризику в літературних джерелах, можна виділити ряд властивостей, що характеризують це поняття, зокрема альтернативність, суперечливість і невизначеність [2].

Охарактеризовано функції ризику, які він актуалізує в умовах ринкової економіки, зокрема, інноваційну, регулятивну (управлінську), стимулювальну, захисну, аналітичну, попереджувальну, компенсаційну, контрольну та соціальну. Подальша характеристика сутності, властивостей і функцій ризику пов'язана з його класифікацією. Складність класифікації ризиків, які виникають у процесі здійснення господарської діяльності, обумовлюється їх різноманітністю. Кількість і різноманітність ризиків надто великі, тому кожен господарюючий суб'єкт має системно підходити до визначення їх складу. На основі наукового аналізу існуючих підходів до класифікації ризиків нами запропоновано класифікувати їх за ознаками, що відображають основні характеристики ризику: сфера виникнення – зовнішня і внутрішня; природа виникнення – суб'єктивний характер та об'єктивні причини; об'єкт виникнення – окрема операція (вид роботи, технологічний процес), окремий напрям роботи, діяльність підприємства загалом; вид діяльності – виробничо-господарський, комерційно-збутовий, фінансово-економічний, інвестиційно-інноваційний, управлінсько-організаційний; етап виробничо-фінансової діяльності – прийняття рішення, стадія виробництва продукції, стадія реалізації продукції; можливі наслідки – втрачені можливості, збитки, можливі вигоди; рівень втрат – допустимий, критичний, катастрофічний (недопустимий); масштаб (межі захоплення) – локальний (мікроекономічний), галузевий, регіональний, національний (макроекономічний), міжнародний (глобальний); повторюваність – разова, періодична, постійна; можливість деталізації – проста і складна; можливість передбачення і точність оцінки – прогнозована з високим ступенем імовірності, важкопрогнозована, не-

прогнозована; можливість страхування – страхова, нестрахова [1].

Результати дослідження переконують, що більшість ризиків взаємозв'язані між собою, тому чітко розмежувати види ризиків досить складно.

Запропоновано класифікацію найсуттєвіших, з нашого погляду, чинників ризиків, що становлять загрозу стійкості ринкових структур аграрного сектору економіки. Аналіз умов функціонування сільськогосподарських підприємств та їх результативності дає підстави виділити такі групи факторів підприємницької діяльності, що визначають ступінь ризику: виробничі, комерційні, фінансові та інвестиційні.

Ризики, які виникають під час виробничої діяльності, варто розподілити на стратегічні та оперативні (поточні) групи, щоб чіткіше виявити умови і фактори виникнення ризиків та вагомість очікуваних наслідків виробничої діяльності (прибутку, збитку).

Бібліографія

1. *Кобилянська О.М.* Напрями пониження ризиковості діяльності сільськогосподарських підприємств / О.М. Кобилянська // Вісник аграрної науки. – 2010. – № 10. – С. 83–84.

2. *Гришова І.Ю.* Механізми страхового захисту підприємств аграрної сфери / І.Ю. Гришова, О.М. Галицький // Економіка АПК. – 2007. – № 9. – С. 60–64.

3. *Гудзь О.Є.* Страхування агроризиків та напрями розвитку страхування в Україні / О.Є. Гудзь // Економіка АПК. – 2006. – № 8. – С. 72–76.

ПОГЛЯД НА ЗЕМЕЛЬНУ РЕНТУ В КОНТЕКСТІ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОСТІ

В.М. ДАВИДЕНКО, здобувач

**Національний науковий центр «Інститут аграрної
економіки», м. Київ, Україна**

Питання земельної ренти до цього часу залишається одним із найскладніших в економічній науці. Не випадково, що в сучасних умовах дослідження проблем стосовно земельної власності і земельної ренти у сільському господарстві, підвищення ефективності сільськогосподарського землекористування, з одночасним забезпеченням його збалансованого розвитку набувають виняткової актуальності. Це передусім обумовлено тим, що в результаті земельних й аграрних перетворень так і залишилися невирішеними питання щодо раціонального використання й охорони земельних ресурсів, залучених у господарський обіг. Нині тривають процеси виснаження ґрунтів, які супроводжуються погіршенням їх якісного й екологічного стану. Мають місце тенденції абсолютного і відносного скорочення площ сільськогосподарських угідь, у тому числі й орних земель. Відбувається необґрунтоване вилучення родючих земель із сільськогосподарського обігу на користь інших галузей (промисловості, будівництва, транспорту, логістики тощо).

Питання рентних земельних відносин завжди були в центрі уваги учених і практиків. Так, теорія земельної ренти має потужну методологічну базу, яку розробляли представники класичної економічної теорії: Дж. Андерсен, К. Маркс, Т. Мальтус, Дж.С. Мілл, У. Петті, Д.Ріккардо, Ж. Сісмонді, А. Сміт, М. Туган-Барановський; фізіократи: Ф. Кене, А.Р.Ж. Тюрго; маржиналісти: Дж.Б. Кларк, А. Маршалл, К. Менгер, В. Парето, И. Тюнен; неокласиками: Ф. Визер, Дж. Кларк та ін. Серед сучасних дослідників проблемам земельної ренти присвячені праці І. Буздalова [1], П. Гайдуцького, О. Гудзь [2], Д. Добряка [4], І. Колесник [5], О. Корчинської [6], І. Лукінова [7], Б. Пасхавера [8], П. Саблука, М. Федорова [9] та ін.

Зазначимо, що в умовах становлення ринкових відносин в аграрній сфері проблема земельної ренти набула особливого значення. По-перше, це пов'язано зі зміною системи регулювання відтворювального процесу в сільському господарстві. Зокрема, послаблюється пряме втручання держави в господарську діяль-

ність товаровиробників, що здебільшого проявляється в переході від прямих дотацій, субсидій до непрямих методів регулювання процесу відтворення, що стає можливим за рахунок використання більш гнучкої цінової, податкової та кредитної політики. Однак практика застосування механізму прямого регулювання аграрного виробництва засвідчує, що у процесі ринкових перетворень він зазнав суттєвих трансформацій і поступово втратив свою дієвість, тоді як механізм непрямого регулювання перебуває лише в зародковому стані і не спроможний забезпечити очікуваний ефект.

По-друге, приватизація переважної більшості сільськогосподарських земель, існування різних форм власності та організаційно-правових форм господарювання у сільському господарстві суттєво розширюють сферу рентних відносин. Це проявляється в тому, що суб'єктами таких відносин поряд з власниками землі, одноосібними фермерами, сільськогосподарськими підприємствами і державою виступають й досить крупні аграрні підприємства та інтегровані агроформування. Беручи до уваги той факт, що земельні рентні платежі існують незалежно від того, яка система прав власності використовується в суспільстві, вагомого значення набуває проблема формування економічного механізму реалізації відносин земельної власності та ефективного використання земель сільськогосподарського призначення різними суб'єктами господарювання. Основою побудови даного механізму виступає теорія ренти, яка забезпечує створення системи плати за землю на базі науково обґрунтованих принципів формування, вилучення, розподілу й перерозподілу земельної ренти.

Разом з тим, нині чимало питань теорії та практики рентних відносин залишаються дискусійними. Тому особливій ваги набувають дослідження щодо сутності та процесу утворення земельної ренти, обґрунтування методологічних підходів до її формування, вилучення, розподілу й перерозподілу в умовах становлення ринкових відносин та активного розвитку інтеграційних процесів у сільському господарстві. Значною мірою проблеми ефективності використання земель сільськогосподарського призначення різними суб'єктами господарювання, у тому числі й інтегрованими агроформуваннями пов'язані з перерозподілом земельної ренти. Неврегульованість процесів присвоєння рентних доходів негативно позначається на розвитку земельних відносин, наприклад, на ринку права оренди сільськогосподарських земель, а посилення інтеграційних та гло-

балізаційних процесів сприяє перерозподілу земельної ренти не на користь власників землі.

Бібліографія

1. *Буздалов И.* Природная рента как категория рыночной экономики / И. Буздалов // Вопросы экономики. – 2004. – № 3. – С.24–35.
2. *Гайдуцький П.І.* Земля: власність, оренда, рента / П.І. Гайдуцький. – К. : Урожай, 1994. – 184 с.
3. *Гудзь Е.Е.* Эволюция системы налогообложения субъектов аграрной сферы Украины: проблемы, направления гармонизации / Е.Е. Гудзь // Современная налоговая система: состояние, проблемы и перспективы развития: сб. науч. трудов с международным участием. / под. ред. М.К. Аристарховой. – Уфа: УГАТУ, 2009. – Вып. 2. – С. 91–109.
4. *Добряк Д.С.* Сучасні проблеми земельної ренти / Д.С. Добряк, І.А. Розумний // Ринок і інформація. – 1997. – № 1. – С. 12–14.
5. *Колесник І.А.* Формування ринку земель в Україні / І.А. Колесник // Економіка АПК. – 2003. – № 7. – С. 129–132.
6. *Корчинська О.А.* Родючість ґрунтів: соціально-економічна та екологічна сутність: монографія / О.А. Корчинська. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 238 с.
7. *Лукинов И.И.* Воспроизводство и цены / И.И. Лукинов. – М.: Экономика, 1977. – 431 с.
8. *Пасхавер Б.* Рентний чинник розвитку аграрного ринку / Б. Пасхавер // Економіка України. – 2008. – № 11. – С. 72–80.
9. Трансформація земельних відносин до ринкових умов / [М.М. Федоров, П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк та ін.]. – К.: ННЦ “ІАЕ”, 2009. – 115 с.

ТЕНДЕНЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ РОБОЧОЇ СИЛИ

О.В. БЕРБЕНЕЦЬ, кандидат економічних наук, доцент

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Міжнародна міграція робочої сили посилюється в умовах формування економічних зв'язків у світовому господарстві. Під цим поняттям розуміють переміщення найманих працівників через кордони в пошуках роботи. Це стихійний процес розподілу трудових ресурсів між національними ланками світового господарства.

У результаті міграції робочої сили сформувався світовий ринок праці, пропозиція робочої сили на якому залежить від ситуації на внутрішніх ринках праці країн-експортерів і країн-імпортерів робочої сили.

Однією з важливих передумов, яка зумовлює трудову міграцію з країн, що розвиваються, як правило є зростання попиту на дешеву робочу силу, економічні кризи в країнах походження мігрантів, вищі стандарти праці та якості життя.

Міграція висококваліфікованих спеціалістів теж набуває дедалі більшого розмаху. Спеціалістів приваблює передусім вищий рівень заробітної плати і побутових умов у розвинених країнах, більші можливості для професійного зростання.

Серед міжнародних працівників-мігрантів найзначніша частка припадає на молодих неодружених осіб чоловічої статі. Найпомітнішими є потоки робочої сили з таких регіонів:

- Мексики та країн Карибського басейну до США та Канади;
- південноамериканських країн до Аргентини, Венесуели і Перу;
- Північної Африки та Південної Європи до Північно-Західної Європи;
- Африки і Азії до Саудівської Аравії;
- Індонезії до Малайзії, Сінгапуру й Австралії.

Міжнародна міграція робочої сили ґрунтується на можливостях, умовах і прагненні працездатного, економічно активного населення працювати у будь-якому регіоні, країнах світового співтовариства з метою задоволення своїх життєвих потреб.

Основними причинами, які зумовлюють міжнародну міграцію робочої сили, є:

- демографічна – швидке зростання населення нашої планети;
- незадовільні економічні умови життя працездатного населення в

країнах еміграції (низький рівень заробітної плати, безробіття і т.д.);

- стабільний, порівняно високий рівень зарплати в основних імміграційних центрах (США, Західна Європа);

- соціальні умови для більш повної реалізації своїх можливостей в країнах імміграції;

- порівняно вищий технічний рівень умов праці в країнах імміграції;

- природні катаклізми в країнах еміграції і вищий рівень охорони навколишнього середовища в країнах імміграції;

- політичні, релігійні, військові, національні, культурні причини.

Практично всі країни світу регулюють потік мігрантів. Наприклад, США щорічно дозволяють легальну міграцію обсягом 600 тис. осіб. Кількість нелегальних мігрантів набагато вища – 5 млн осіб. На боротьбу з нелегальною міграцією американське суспільство витрачає мільярди доларів, переважно на стримування потоку мігрантів з Мексики. Ефективність цього заходу сумнівна. Міграція породжує демографічні, соціальні та економічні наслідки. Без мексиканських мігрантів овочі і фрукти Техасу гноїлися б на полях. Без «гостей-робітників» з Туреччини зупинилися б свого часу західнонімецькі конвеєри.

У Франції емігранти становлять 25 % зайнятих у будівництві і третину – в автомобілебудуванні. Половина бельгійських гірників – емігранти. Емігрантами є 40 % будівельних робітників Швейцарії.

Щодо України, то головним мотивом потенційної трудової міграції населення до інших країн є *бажання поліпшити свій добробут*. На жаль, зробити висновок про реальну кількість трудових міграцій майже неможливо, оскільки, вітчизняна реєстрація не охоплює навіть тих наших громадян, які зареєстровані як легальні трудові мігранти в країнах-реципієнтах. Тому основним джерелом інформації про цей соціально-демографічний процес стають вибіркові обстеження.

Заслужує на увагу висновок дослідження трудових міграцій українських селян: відсоток осіб, які висловили бажання виїхати на роботу за кордон, є вищим від середнього по Україні в західних прикордонних регіонах та м. Київ.

Еміграція молодोї і особливо кваліфікованої робочої сили збільшує відповідні країни. Мільярди доларів надходять щороку до США у формі «відпливу інтелекту». Щоправда, мільярди доларів переказуються працівниками-мігрантами сім'ям та близьким, які залиши-

лися на батьківщині. У деяких країнах експорт робочої сили є єдиним стабільним джерелом валютних надходжень.

Мета міждержавного переміщення трудового потенціалу – прагнення до поліпшення матеріального стану – залишається незмінною, як правило, в тривалій історичній перспективі. Щодо форм міграційних процесів, то вони змінюються залежно від багатьох обставин. Найзагальнішими є постійна і тимчасова форми міграції.

Міжнародна міграція робочої сили є складним і масштабним явищем, яке викликає неоднозначні результати: з одного боку, ліквідує дефіцит робочої сили в деяких галузях і регіонах, з іншого – вона загострює конкуренцію на ринку праці, даючи можливість отримання надприбутків, створює додатковий тиск на соціальну сферу країн-реципієнтів. Еміграція відкриває можливості для взаємозбагачення культур і одночасно створює проблему збереження національної самобутності як іммігрантів, так і місцевого населення. У країнах-донорах робочої сили трудова еміграція сприяє вирішенню проблеми безробіття і паралельно призводить до втрати якісно кращої національної робочої сили.

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПЛОДООВОЧЕВОЇ ГАЛУЗІ

І.О. ЯСНОЛОБ, асистент

Полтавська державна аграрна академія, Україна

Вагомою складовою функціонування плодоовочевої галузі є ринкове саморегулювання. Сутність його проявляється через дію механізму взаємодії попиту та пропозиції, цінової конкуренції, особливості процесів збуту та споживання. Проте ринкове саморегулювання повинно доповнюватися елементами державного впливу та прийомами його раціонального поєднання, оскільки практичний досвід довів неспроможність сучасної економіки розвиватися спираючись лише на ринкові механізми.

Для визначення місця та ролі державного впливу на функціонування вітчизняного плодоовочевого ринку необхідно: по-перше, сформулювати головну ідею щодо державного регулювання виробництва і збуту плодоовочів періоду, що передував реформуванню аграрного сектору, з метою розуміння витоків сучасного стану галузі. По-друге, проаналізувати підходи державного регулювання плодоовочевих ринків економічно високорозвинених країн, з'ясувати можливості його адаптації до умов України. По-третє, узагальнити сучасні інструменти регулювання ринку з метою використання в підвищенні ефективності функціонування ринку плодоовочевої продукції.

Система державного регулювання вітчизняного плодоовочевого підкомплексу заснована на методах адміністративного управління. До переваг слід віднести те, що Україна у складі СРСР мала потужний аграрний потенціал, реалізація якого гарантувала необхідне забезпечення населення сільськогосподарською продукцією, у тому числі овочами і фруктами та продуктами їх переробки.

Управління сільським господарством здійснювалося на основі централізованої командно-адміністративної системи, що включала організаційне регламентування, нормування, методичне інструктування [1]. Попит на плодоовочеву продукцію формувався державою. Для товаровиробників встановлювалися об'єми виробництва продукції та формувався відповідний товарний асортимент, а для збутових організацій – визначалися кількісні параметри реалізації [2]. В Україні діяла система планових цін, яка включала: оптові, закупі-

вельні, роздрібні ціни, тарифи на транспорт, електроенергію, побутові послуги. Аграрна економіка в цілому та плодоовочівництво, як її складова, розвивалися без використання ринкових механізмів.

Досліджуючи даний історичний період, учені аграрної думки відзначають позитивні тенденції економічних та соціальних змін у розвитку українського села. Державна підтримка аграрного сектору була спрямована на розвиток соціальної сфери на селі, зведення дитячих садків і житла, будівництво сільськогосподарських комплексів, проведення меліоративних робіт [3, с. 8–13]. Водночас звертається увага і на те, що поряд з успіхами в аграрній галузі проявлялися стратегічні прорахунки, оскільки державна політика досягнення результатів забезпечувалася переважно за рахунок суспільних інтересів, що підтримувало економічні та соціальні основи функціонування сільського господарства країни.

Державна «підтримка» сільського господарства здійснювалася в такий спосіб: через різке зниження закупівельних цін порівняно з оптовими накопичувалася заборгованість сільського господарства державі, а коли вона досягала певних критичних меж, списувалася. Під впливом таких обставин більшість аграрних підприємств залишалася вкрай пасивними, що спричиняло стагнацію сільського господарства. Заходи підтримки виробників не забезпечували достатнього зростання обсягів виробництва аграрної продукції (особливо плодоовочевої), які б покривали зростаючий платоспроможний попит населення. При цьому вплив інструментів ринкового регулювання був відсутній.

Протилежним наведеній точці зору є підхід абсолютизації ринкових відносин у регулюванні економікою, який пропонують прихильники невтручання держави в підприємництво. Представник такої позиції В. Петті (англійський економіст, родоначальник класичної політекономії) недолік державного регулювання пояснював: дуже багато із того, що повинно керуватися тільки природою, стародавніми звичаями і загальною угодою, підпадає під регулювання закону [4, с. 155]. Спроба ж використання наведеного класичного варіанту ринкового саморегулювання, яку активно використовували в Україні, призвела до негативних соціально-економічних наслідків.

Накопичений досвід розвинених країн, система агробізнесу яких тривалий час функціонувала під впливом держави, доводить, що в умовах ринкової економіки стабільність плодоовочевого ринку

(діяльність підприємств-виробників, ефективність виробництва і відносно сталий розвиток соціальної сфери в сільській місцевості) може бути забезпечена лише за допомогою державних інструментів впливу [5]. У таких країнах державне регулювання стало невід'ємною складовою ринкової економіки.

Головна функція держави має полягати у врегулюванні внутрішніх і зовнішніх суперечностей, що виникають через існуючі особливості та властиві ринку. Держава через організаційні та економічні методи впливає на кон'юнктуру коливання попиту і пропозиції в інтересах плодоовочевих виробників і суспільства загалом. Це доводить, що державне регулювання економіки і ринкове саморегулювання вдало поєднуються, крім того, в умовах досконалої економіко-правової бази. Ці два регулятори доповнюють один одного, забезпечуючи високий рівень виробництва і споживання [6], тоді як державне регулювання ринку повинно відповідати ступеню розвитку конкурентного та антимонопольного середовища в країні (чим вищий рівень монополізованості виробництва, тим активніший державний вплив необхідний)

Підсумовуючи існуючі погляди на державне регулювання економіки та ринку, можна зробити такі висновки. По-перше, абсолютизація державного впливу на економічні процеси та відмова від ринкових інструментів регулювання, як і полярна позиція щодо відмови від регулювання з боку держави, є неприйнятними для забезпечення ефективного розвитку галузі та окремих її складових, у тому числі плодоовочевого ринку. По-друге, державне регулювання повинно забезпечувати умови для продуктивного функціонування всіх форм власності. По-третє, наведені аспекти підтверджують дієвість існуючих підходів та важелів державного регулювання у країнах з високим рівнем розвитку аграрного сектору та можливість використання цих здобутків для формування й розвитку вітчизняного плодоовочевого ринку.

Бібліографія

1. *Михасюк І.* Державне регулювання економіки / [І. Михасюк, А. Мельник, М. Крупка, З. Залога]. – К.: Атіка, Ельга-Н, 2000. – 592 с.
2. *Домбровська С.О.* Удосконалення державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників зерна / С.О. Домбровська // Проблеми економіки агропромислового комплексу і формування його кадрового потенціалу: кол. моногр. / за ред. П.Т. Саблука, В.Я. Амбросова, Г.Є. Мазнева. – К.: ІАЕ, 2000. – Т. 2. – С. 517–523.

3. *Шевченко М.Н.* Проблемы становления маркетинга в аграрном секторе экономики / М.Н. Шевченко // Збірник наукових праць Луганського державного аграрного університету / за ред. В.Г. Ткаченко. – Луганськ: Елтон, 2002. – № 14(26). – С.191–194.

4. *Петти В.* Экономические и статистические работы / В. Петти. – М.: Книга по требованию, 2012. – 324 с.

5. Валентинов В.Л. Регулювання міжгалузевих відносин в системі аграрної політики / В.Л. Валентинов. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 330 с.

6. *Корецький М.Х.* Державне регулювання розвитку аграрної сфери економіки України: монографія / М.Х. Корецький. – К., 2002. – 260 с.

ПЕРСПЕКТИВИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РЕГІОНІВ

О.Р. СЕРГЕСЬВА, кандидат наук з державного управління, доцент
**Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля,
Україна**

Незважаючи на істотні особливості та необхідність застосування регіональних комерційних (ринкових) принципів управління економікою, в управлінні регіональними процесами продовжують використовуватися універсальні критерії і показники, що не відбивають специфіки цих принципів.

Фактично регіони розглядаються як зменшені копії господарства в цілому. Тому функції територіальних органів управління як обмежувалися, так і обмежуються пасивним узагальненням тенденцій і показників рівня розвитку підприємств і відомств. Закріпилася безпорадність регіональних органів у розв'язанні власних конкретних завдань зі соціально-економічного розвитку тієї або іншої території, їхні можливості практично цілком залежать від коштів, що виділяються галузевими або центральними органами.

Ефективна соціально-економічна політика містить можливості зміцнення унітарних засад української державності, тому її формування вимагає сьогодні чіткого визначення концептуальних принципів розвитку регіонів на загальнодержавному рівні. Така концепція має формувати ідеї, мету та пріоритети розвитку регіону на тактичну та стратегічну перспективи, враховувати основні проблеми і напруги їх розв'язання для забезпечення структурної перебудови регіону, поліпшення територіальних економічних пропорцій, здійснення роздержавлення та приватизації майна, земельної реформи, сприяти розвитку підприємництва, поступово вирівнювати існуючі відмінності між економічними і соціальними рівнями розвитку окремих регіонів з урахуванням історичних, демографічних, природно-ресурсних та економічних особливостей. Така політика спрямовується на підтримку внутрішньорегіональної та міжрегіональної збалансованості соціально-економічного розвитку, екологічного стану та поліпшення життєвого рівня людей.

Найголовнішим із засадних принципів державного управління економікою регіонів є розподіл влади між центром і регіонами та практична діяльність у регіонах. Це складає предмет політики дер-

жави стосовно регіонів. Тактика держави полягає в її діях щодо вирівнювання умов діяльності та соціально-економічного стану різних регіонів, створення умов для їх ефективного функціонування.

Економічний потенціал регіонів визначають, по-перше, за його природними умовами, що становлять природно-екологічний базис розвитку регіонів, та розглядаються за якістю землі, природними ресурсами, віддаленістю від ринків збуту, розвиненістю інфраструктури, погодно-кліматичними умовами, екологічним станом територій, що безпосередньо впливають на кінцеві результати господарської діяльності регіону; по-друге, за виробничим потенціалом, який разом з ресурсами має конкретне грошове визначення та існує в реальних формах виробничого капіталу: основний та оборотний капітал, фонди обігу та оборотні засоби з урахуванням зношування основних фондів. Третім фактором, що визначає розвиток регіонів, є трудовий потенціал, який характеризується за чисельністю, структурою та якістю робочої сили відповідно до рівня кваліфікації та освіти працівників.

На етапі становлення ринкових відносин на формування та реалізацію політики соціально-економічного розвитку регіонів України впливають чотири групи чинників: 1) державна регіональна політика; 2) чинники, що реалізують економічні відносини в регіоні (ринкова трансформація); 3) природно-ресурсний та виробничий потенціал регіону; 4) організаційно-управлінські. Перша група чинників – це база для досягнення соціально-економічних цілей. Чинники інших груп мають подвійне призначення: з одного боку, вони є базою для досягнення соціально-економічних цілей, а з іншого – на певному етапі виступають цілями соціально-економічного розвитку регіону.

Важливим методологічним моментом у цьому процесі можна вважати те, що регіональна політика соціально-економічного розвитку не є складовою державної регіональної політики, а розробляється на її основі, з урахуванням принципів та базових засад останньої.

По суті, брак власної регіональної політики в недалекому минулому призвів до значних диспропорцій у регіональній структурі економіки держави, нагромадження економічних та соціальних проблем. Сьогодні для регіонів України важливим є питання щодо специфіки становлення підприємництва, роздержавлення і приватизації власності, реформування аграрної сфери, соціальний захист населення. На регіональному рівні принципово важливо для

забезпечення функціонування повноцінних ринкових відносин збільшити купівельну спроможність населення, оскільки нинішній її рівень скасовує можливість існування сучасного ринку – ринку споживача.

Державна регіональна економічна політика на сучасному етапі має будуватися з урахуванням недосконалості наявної галузевої структури більшості регіональних господарських комплексів, їх низької економічної ефективності; чималих відмінностей між регіонами в рівнях соціально-економічного розвитку та істотного відставання деяких регіонів від нормативів розвитку соціальної та виробничої інфраструктури (особливо це стосується сільської місцевості); нераціонального використання місцевих природних і трудових ресурсів; надмірного забруднення довкілля в багатьох містах і районах; відставання у комплексному розвитку міст і сіл; незадовільної реалізації можливостей регіонів щодо міжнародної інтеграції України, спільного підприємництва в галузі туризму та рекреації, залучення до країни іноземних інвестицій тощо.

Отже, для розв'язання цих проблем постає необхідність створити умови для оптимальної економічної самостійності регіонів, вжити організаційних, правових та економічних заходів для забезпечення ефективного державного регулювання процесів регіонального розвитку країни та координації міжрегіональних зв'язків, тобто опрацювати засади вираженої державної регіональної політики, оскільки, як уже зазначалося, поспішність економічної самостійності регіонів без забезпечення правового поля буде носити переважно політичний характер, коли регіону буде відведена роль пасивного спостерігача за перебігом економічних процесів на його території.

Щоб уникнути такої ситуації важливо визначити регіональну політику держави з погляду розподілу влади між центром і регіонами, який характеризує її як сукупність організаційно-правових та економічних заходів, що здійснюються державою у сфері регіонального розвитку країни відповідно до її поточних і стратегічних цілей.

Такі заходи спрямовуються на стимулювання ефективного розвитку регіонів, раціональне використання ресурсів, створення нормальних умов життєдіяльності населення, забезпечення екологічної безпеки та вдосконалення територіальної організації суспільства.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГОСПРЯМОВАНОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

О.В. БІГДАН, О.В. ХОДАКІВСЬКА, кандидати економічних наук

**Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»,
м. Київ, Україна**

В Україні зберігається переважно галузеве управління природокористуванням. Це стосується й аграрної сфери. Тому державна система екологічного нормування, як спеціально організована нормативно-правова діяльність з розробки й затвердження екологічних норм, правил і регламентів господарської діяльності, не отримує належного розвитку.

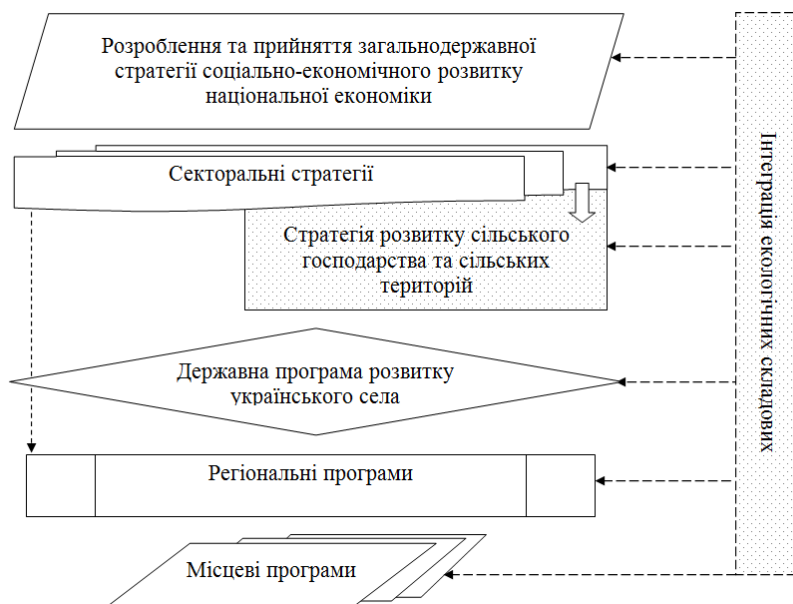
Крім того, прийняті програми соціально-економічного розвитку регіонального рівня, які враховують екологічні проблеми конкретного регіону, недостатньо уваги приділяють механізмам запровадження еколого безпечних, ресурсо- та енергоощадних технологій в окремих галузях.

У цьому зв'язку для підвищення ефективності екологічної політики має запроваджуватися нами розроблений спеціальний алгоритм, який ґрунтується на інтеграції екологічних складових до секторальних і галузевих стратегій та програм розвитку і не передбачає спеціальних екологічних програм (рисунки).

На період до 2015 року в Україні законодавчо передбачено здійснення регіональної екологічної політики за рахунок механізму розробки й реалізації комплексних та цільових програм регіонального й місцевого рівня. Проте, на наш погляд, прийняття окремих цільових програм екологічного спрямування не зможе забезпечити очікуваного ефекту від реалізації програмних заходів. Значно більший ефект можна досягти шляхом впровадження окремих екологічних складових до усіх галузевих програм, що діють на території регіону. Тобто необхідно проводити екологізацію секторальних і галузевих програм. У такому разі, через застосування системності та комплексності, можна сподіватися на забезпечення синергетичного ефекту.

Інтеграція екологічної політики в регіональні програми з метою екологізації сільськогосподарського виробництва є цілеспрямованим процесом залучення усього наявного потенціалу регіону.

Зазначимо, що відбувається поступова інтеграція екологічної політики в різні сектори національної економіки. Незважаючи на те,

Алгоритм реалізації державної політики у сфері екологізації сільськогосподарського виробництва

що інтеграція екологічних принципів у секторальні політики відбувається не ізольовано, а у контексті міжнародних процесів, окремі сфери законодавства, зокрема фінансова, господарська, адміністративна та інші, до цього часу залишаються не достатньо узгодженими з екологічними. Як правило, у них відсутні механізми реалізації екологічних вимог. Здійснивши поглиблений аналіз сучасного стану формування екологічно спрямованої аграрної політики України, ми дійшли висновку, що основними її цілями є раціональне використання природно-ресурсного потенціалу держави; забезпечення охорони земель, збереження, відтворення і підвищення родючості ґрунтів; охорона атмосферного повітря та водних ресурсів; забезпечення біобезпеки, біологічного та ландшафтного різноманіття, екологічно збалансованого природокористування, належного зберігання та утилізації відходів і небезпечних речовин; виробництво екологічно безпечних харчових продуктів, збереження природних ресурсів і навколишнього середовища для майбутніх поколінь.

Отже, для реалізації поставлених завдань доцільно використовувати такі інструменти: удосконалення екологічного законодавства і

посилення державного контролю за його дотриманням; інтеграція екологічної політики та удосконалення системи інтегрованого екологічного управління; розробка загальнодержавної і регіональних екологічних і агроекологічних програм, забезпечення моніторингу їх виконання; введення базової екологічної освіти та еколого спрямованого виховання; формування екологічного мислення та екологічної свідомості управлінського персоналу, фахівців аграрної галузі, керівників підприємств; удосконалення регіональних екологічних політик.

Підкреслемо, що екологічна політика України має спрямовуватися на підвищення рівня суспільної екологічної свідомості, поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки, досягнення безпечного для здоров'я людини стану навколишнього середовища, скорочення з подальшим припиненням втрат біологічного та ландшафтного різноманіття і формування екологічної мережі з одночасним забезпеченням екологічно збалансованого природокористування. У такому напрямку держава робить цілеспрямовані кроки і вже є певні позитивні зрушення. Вагомий внесок у розвиток екологізації аграрного виробництва належить науковій спільноті, громадським організаціям, представникам законодавчої ініціативи, а також ентузіазму окремих керівників підприємств та установ.

ДЕРЖАВНІ МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

О.П. КАРАСЬОВ, кандидат економічних наук, доцент

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Ринок як система, у розвитку якої формуються ознаки ефективності відносин, забезпечується від соціально-економічних негативних проявів механізмами регулювання і саморегулювання. Інститути ринку, держава, суб'єкти господарювання, індивіди зазнають постійного впливу відповідних механізмів, які структурують їхню поведінку.

Регулювання економіки дієве лише у випадку раціонального поєднання саморегулювальних функцій ринку з державними механізмами впливу на товарообмінні й виробничі трансакції. Участь держави у регуляторному процесі полягає у формуванні відповідного інституційно-правового й економічного середовища взаємодії суб'єктів у різних елементах ринку, через упровадження в життя низки заходів:

- 1) визначення пріоритетів у розвитку економіки та її галузей, у межах яких розробляються заходи політики щодо ринку;
- 2) формування джерел підтримки виробників;
- 3) прийняття національної законодавчої бази та програм підтримки;
- 4) створення відповідної інституційної системи для оптимального розвитку економіки.

Важливим, а інколи, залежно від ситуації, головним елементом механізму регулювання є балансування попиту і пропозицій на ринку. В основі реалізації заходів урівноваження кон'юнктури ринків лежать бюджетна й податкова, структурна та інтервенційна політика, стимулювання реального сектору економіки і зайнятості.

Механізм регулювання втілює в життя економічну політику держави у напрямку впорядкування і розвитку процесів, спрямованих на підтримку ефективного задоволення потреб людини й суспільства. Держава в розбудові зазначеного механізму має на меті реалізацію інституціональних, зовнішньоекономічних, структурних, інвестиційно-інноваційних, фінансових, регіональних, специфічно галузевих функцій впливу на ринковий процес.

Регулювання економічних відносин, як процес, має в своєму арсеналі чимало механізмів та інструментів. Проте, з огляду на осо-

бливості аграрного виробництва, зокрема його нижчу інвестиційну привабливість та вищі ризики порівняно з іншими галузями національної економіки, одним з основних напрямів регулювання буде державна підтримка. Вона покликана, перш за все, вирішити соціальні проблеми галузі та держави в цілому. Це і зайнятість сільського населення із забезпеченням нормальних умов життя, і виробництво достатньої кількості продуктів харчування для гарантування продовольчої безпеки держави, і вирішення питань екологічного характеру т. ін. Тобто проблема державної підтримки аграрного виробництва виходить далеко за межі підприємницької діяльності. Щодо механізмів надання підтримки, то вони можуть бути досить різноманітними – від створення сприятливіших або ж протекціоністських умов до прямих дотацій та субсидій. Щоправда, після вступу України до Світової організації торгівлі перелік заходів прямої підтримки слід значно скоротити, відповідно до внутрішніх стандартів цієї організації.

Проблема регулювання аграрного виробництва – досить широкопланова. Поряд із макрорегулюванням одним із таких напрямів, який безпосередньо впливає на ефективність усієї системи, є регулювання на мікрорівні – регулювання внутрішньогосподарських відносин. Сільськогосподарське підприємство є первинною господарською одиницею, і саме в ньому закладається успішність чи неуспішність функціонування галузі. На відміну від регулювання на макрорівні, яке в ринкових умовах передбачає багато нових, на відміну від адміністративно-командної системи, механізмів. Деякі окремі з них достатньою мірою не впроваджені в Україні й до цього часу. Ринок, безперечно, ставить нові, часто невластиві для економічної роботи в минулому завдання, але в цілому низка механізмів регулювання внутрішньогосподарських відносин, які використовувалися раніше, можуть з успіхом застосовуватися в ринкових умовах. Серед них – і внутрішньогосподарський розрахунок, і чекова форма розрахунків, і розробка різноманітних документів локального нормотворення та ін. Усі вони продовжують залишатися дієвим засобом підвищення ефективності господарювання. Звісно, що за умови відсутності єдиного цивілізованого аграрного ринку результат від кращої чи гіршої господарської діяльності може бути змінений в іншому напрямі – за рахунок вдалої реалізації виробленої продукції. Подібні ситуації є причиною зниження уваги до економічної роботи на підприємстві. Так само не сприяє

їй згадувана нееквівалентність міжгалузевого обміну, коли поліпшення результатів роботи не веде до покращання матеріального стану працюючих. Як наслідок – сьогодні регулюванню внутрішньогосподарських відносин надається недостатньо уваги, що не сприяє підвищенню продуктивності праці та ефективності аграрного виробництва в цілому.

Досліджуючи регулювання економічних відносин в аграрному виробництві, варто мати на увазі, що для успішного ведення такого виробництва воно має виходити за межі сільського господарства. Йдеться про еквівалентність міжгалузевого обміну, відсутність якої нівелюватиме результати більшості регуляторних заходів всередині галузі. Так, неможливо вести високоефективне аграрне виробництво за умов цінового диспаритету, коли для закупівлі пального, добрив, засобів захисту необхідно віддати всю вироблену продукцію. Динамізм ринкових ситуацій, у тому числі й зміна цін, є звичайним явищем. Але, нагадаємо, завдання державних органів контролювати, щоб зміна цін на промислові товари не була випереджаючою за ціни на сільськогосподарську продукцію. Таким чином, регулювання аграрного виробництва має поєднуватися з регулюванням інших галузей національної економіки – хімічної, паливно-енергетичної, машинобудівної, фінансової та ін.

УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ РЕГІОНУ

Л.А. ЗАПАРА, кандидат економічних наук, професор
**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Ускладнення економічних, соціальних, ринкових відносин, посилення турбулентності як зовнішнього середовища, так і в межах регіонів, обумовлюють зміну місця та ролі регіонів у забезпеченні конкурентоспроможності держави в цілому. Головною відмінною рисою сучасного регіону виступає здатність адекватно реагувати на зміни внутрішніх та зовнішніх умов, на виникаючі з різних джерел загрози, розробляти та обґрунтовувати ефективні управлінські рішення, сприяти не тільки збереженню, але й поліпшенню регіональних позицій в найбільш важливих сферах суспільного життя. Крім цього, сучасні виклики привели до усвідомлення необхідності змін в економіко-політичних методах управління розвитком регіону – від традиційних, які полягають у підтримці певних напрямів діяльності в межах регіону, до стратегії активного самозабезпечення – створення інноваційно-технологічної матриці, яка закладає фундамент довгострокової конкурентоспроможності регіону.

Сучасний цивілізаційний рух диктує неминучість підсилення дії таких функцій регіонів:

- узгодження та захист інтересів регіону в межах держави та за кордоном;
- посилення конкурентних позицій регіону шляхом наукового обґрунтування привабливості його території з метою залучення інвесторів та вдосконалення економічної структури;
- створення умов, сприятливих для розвитку в регіоні малого та середнього бізнесу;
- створення системи регіональних пільг та гарантій для успішної діяльності підприємницьких, комерційних структур та інвесторів;
- накопичення зовнішньоекономічного потенціалу та розширення торгово-економічних зв'язків регіону.

Здійснення цих функцій регіону забезпечить високу якість життя населення, найкращі умови для ведення бізнесу, дозволить вступати в конкурентну боротьбу з іншими регіонами за фінансові, людські, інформаційні, інноваційні та інші ресурси, які будуть спрямовані на прискорення розвитку регіону.

Сукупна здатність наявних у межах регіону економічних ресурсів забезпечує виробництво максимально можливого обсягу матеріальних благ і послуг, що відповідають потребам суспільства на певному етапі його розвитку. Це – потенціал регіону, який визначає його конкурентоспроможність. Він складається з потенціалу, яким володіють провідні особистості регіону, люди з високими духовними здібностями, підприємці, регіональні державні діячі. До того ж конкурентоспроможність регіону включає потенціал мікрорівня і, відповідно, потенціал, який притаманний регіону в цілому [3].

Потенціал соціально-економічного розвитку регіону набуває стратегічного характеру лише за умов впровадження в регіоні адекватної сучасним викликам системи управління, яка базується на таких імперативах, як наявність системи стратегічного управління потенціалом соціально-економічного розвитку регіону; науково обґрунтована стратегія досягнення цілей соціально-економічного розвитку регіону та забезпечення його високої конкурентоспроможності; дотримання принципових позицій стратегічного управління реалізацією стратегічного потенціалу соціально-економічного розвитку регіону [1].

М. Портер розглядає конкурентоспроможність зі системних позицій, виділяє елементи та групи елементів, які являють собою конкурентні переваги. Досліджуючи питання у цій площині, М. Портер до факторів, які формують конкурентоспроможність регіону, відносить не традиційні, а саме такі, які представляють конкурентну перевагу і формують конкурентоспроможність. Широко відомі пені конкурентні переваги [2]:

- 1) стан факторів виробництва: кваліфікована робоча сила або інфраструктура;
- 2) стан попиту передбачає наявність та структуру внутрішнього регіонального попиту на продукцію галузей регіону;
- 3) стан суміжних та допоміжних галузей означає наявність в регіоні постачальників, які є конкурентоспроможними на загальнодержавному та міжнародному ринках;
- 4) стратегія, структура та змагання компаній регіону: умови, які визначають механізм створення підприємств, моделі їх організації та управління, характер конкуренції.

М. Портер стверджує, що вказані переваги пов'язані з факторами, які беруть участь у забезпеченні конкурентоспроможності регіону чи країни. Це:

- наявність ресурсів і кваліфікації, необхідних для досягнення переваги у будь-якій галузі регіону чи країни;
- інформація, що визначає адекватне сприйняття та оцінку компаніями власних можливостей і напрямів використання ресурсів та навичок;
- цілі власників, керівників та окремих працівників компаній;
- тиск, який змушує компанії робити інвестиції та впроваджувати інновації.

Важливою конкурентною перевагою, на думку М. Портера, виступає інформація, котра або недосяжна для конкурентів, або не використовується ними. Часом така інформація є наслідком звичайних інвестицій у дослідження та розробку, у вивчення ринків, але частіше вона з'являється завдяки зусиллям, відкритості та внаслідок пошуку в «потрібному місці». Особливе значення для конкурентоспроможності регіону має стратегічна інформація як на рівні підприємств регіону, так і на рівні регіонального управління. Тому пошук, отримання та використання стратегічної інформації може бути здійснений на основі використання підсистемного елемента стратегічного управління регіоном – так званої «бази стратегічних даних», яка являє собою систематизований опис стратегічної інформації внутрішнього та зовнішнього середовища. База стратегічних даних слугує джерелом стратегічного аналізу та стратегічного планування, які в свою чергу забезпечують ефективність функціонування підсистеми контролю за реалізацією стратегічних цілей регіону.

Разом з тим, дослідження проблематики управління конкурентоспроможністю регіону знаходяться на початковому етапі, особливо в ракурсі методичного навантаження та організаційного забезпечення.

Бібліографія

1. Стратегічне планування як фактор конкурентоспроможності: теоретичний та практичний аспекти: монографія / В.П. Мікловда, Н.Ю. Кубіній, Ф.Ф. Шандор, Ю.О. Дідович, Г.В. Кіш. – Ужгород: Закарпаття, 2011. – 201 с.
2. *Портер М.* Конкуренція / М. Портер. – М.: Изд.дом «Вильямс», 2005. – 608 с.
3. *Реутов В.С.* Концепція трансформації регіональної конкурентоспроможності / В.С. Реутов // Регіональна економіка. – 2010. – № 4. – С.17–24.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОРПОРАТИВНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

В.В. ГАРКАВИЙ, кандидат економічних наук, доцент

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Одним із найважливіших елементів зовнішньої сфери корпоративного управління є державне регулювання корпоративного сектору. Вагомим напрямом корпоративного управління з боку держави є державне регулювання ринку цінних паперів. Воно передбачає реалізацію єдиної державної політики у сфері випуску й обігу цінних паперів та їх похідних, забезпечення рівних можливостей для доступу емітентів, інвесторів і посередників на ринок цінних паперів, дотримання учасниками ринку цінних паперів вимог актів законодавства, запобігання монополізації та створення умов розвитку добросовісної конкуренції на ринку цінних паперів, контролю за прозорістю й відкритістю ринку цінних паперів.

Державне регулювання ринку цінних паперів – це здійснення державою комплексних заходів щодо упорядкування, контролю, нагляду за ринком цінних паперів, їх похідних та запобігання зловживанням та порушенням у цій сфері. Державне регулювання ринку цінних паперів покладено на Національну комісію з цінних паперів і фондового ринку. Ряд функцій виконують Національний банк та Національний депозитарій України.

Корпоративні господарські товариства регулюються насамперед законами України «Про акціонерні товариства» і «Про цінні папери та фондову біржу». Проте оскільки акціонерні товариства є підприємствами-юридичними особами, то підлягають такій самій нормативній базі, що й інші підприємства. Так, законодавчо визначені приписи щодо контролю господарських товариств, зокрема ведення обліку та звітності. Визначено, що товариство здійснює бухгалтерський облік результатів своєї роботи, веде статистичну звітність і подає її в установленому обсязі органам державної статистики. Причому обов'язковою нормою є те, що достовірність та повнота річного балансу і звітності товариства має бути підтверджена аудитором (аудиторською фірмою).

Основною метою державного регулювання корпоративного сектору є реалізація єдиної державної політики у сфері випуску й обігу цінних паперів та їх похідних, створення умов для ефектив-

ної мобілізації й розміщення учасниками ринку цінних паперів фінансових ресурсів з урахуванням інтересів суспільства, отримання учасниками ринку цінних паперів інформації про умови випуску й обігу цінних паперів, результати фінансово-господарської діяльності емітентів, обсяги і характер угод з цінними паперами та іншої інформації, що впливає на формування цін на ринку цінних паперів, забезпечення рівних можливостей для доступу емітентів, інвесторів і посередників на ринок цінних паперів, гарантування прав власності на цінні папери, захист прав учасників фондового ринку, дотримання учасниками ринку цінних паперів вимог актів законодавства, запобігання монополізації та створення умов розвитку добросовісної конкуренції на ринку цінних паперів, контролю за прозорістю й відкритістю ринку цінних паперів.

У різноманітності напрямів державного регулювання ринку цінних паперів можна виділити такі спільні риси: прийняття актів законодавства з питань діяльності учасників ринку цінних паперів; регулювання випуску та обігу цінних паперів, прав і обов'язків учасників ринку цінних паперів; реєстрація випусків (емісій) цінних паперів та інформації про їх випуск (емісію); контроль за дотриманням емітентами порядку реєстрації випуску цінних паперів та інформації про їх випуск, а також умов їх продажу (розміщення).

Важливими напрямками державного регулювання ринку цінних паперів та корпоративного сектору також є розробка норм і контроль за дотриманням антимонопольного законодавства на ринку цінних паперів, контроль за системами ціноутворення, встановлення правил і стандартів здійснення операцій і контроль за їх дотриманням та інші елементи зовнішнього корпоративного управління.

До функцій державного регулювання можна віднести такі: створення системи захисту прав інвесторів і контролю за дотриманням цих прав емітентами цінних паперів та особами, які здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів; контроль за достовірністю інформації, що надається емітентами та особами, які здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів, контролюючим органам; видавання спеціальних дозволів (ліцензій) на здійснення професійної діяльності на ринку цінних паперів та забезпечення контролю за такою діяльністю; заборона та припинення на певний термін професійної діяльності на ринку цінних паперів у разі відсутності спеціального дозволу (ліцензії) на цю діяльність і притягнення до відповідальності за здійснення такої діяльності згідно з чинним законодавством.

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ НА РІВНІ РЕГІОНУ

Л.А. ЗАПАРА, кандидат економічних наук, професор

Б.І. КАРПИЩЕНКО, студент

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Умовою сталого розвитку регіону виступає наявність стратегії та стратегічного управління її впровадженням, яке представляє собою керування змінами навколишнього оточення та внутрішнього середовища регіону з метою підвищення його конкурентоспроможності. Необхідність впровадження стратегічного управління регіональним розвитком обумовлена також ускладненням як внутрішнього, так і зовнішнього середовища регіону, посиленням конкуренції між територіями, поглибленням рівня регіональної спеціалізації та кооперування.

Головним елементом стратегічного управління регіоном виступає його стратегія, яка залежно від ракурсу висвітлення може бути представлена програмою або планом перспективної діяльності, моделлю досягнення бажаного стану території, комплексом принципів підходів до імплементації загальних та конкретних дій або іншими методологічними підходами.

Стратегія буде успішною, якщо відповідатиме таким вимогам:

- при її розробці та втіленні чітке уявлення про місію та відповідне визначення цілей;
- стратегічні цілі декомпозовані в систему завдань;
- мотивований персонал, який відповідає за стратегічний розвиток;
- панування цінностей креативізму, інноваційності, рішучості;
- в процесі реалізації стратегії використані механізми контролінгу;
- стратегія ефективна [2].

Стратегія може бути представлена як сукупність певних правил, певних політичних механізмів, певних рішень щодо майбутнього розвитку регіону. Існуюча в сучасній українській науковій літературі класифікація запропонована в таблиці.

Умовою реальної та якісної стратегії слугує правильне проведення стратегічного аналізу та формування концепції регіонального розвитку.

Стратегічний аналіз – це аналітична оцінка внутрішнього стратегічного потенціалу регіону, стану та можливих тенденцій розвит-

Класифікація стратегій регіонального розвитку [1]

Класифікаційна ознака	Вид стратегій
1. Інструментальний набір дій	Активні, пасивні
2. Об'єкт охоплення стратегічними діями	Територіальні, галузеві, інтегральні
3. Проблематика стану внутрішнього потенціалу регіону	Розвиток, стабілізація
4. Завдання та їх часове наповнення	Проміжкові, концептуальні
5. Регіональні умови	Унікальність, диверсифікація
6. Аспект дій	Економічні, соціальні, екологічні, комплексні
7. Функціональна ознака	Інвестиційні, маркетингові, інформаційного забезпечення та ін.

ку навколишнього оточення; проводиться з використанням SWOT-, PEST-, SPACE-аналізів та інших методів.

Таким чином, можна визначити, що стратегічне управління регіоном – це складний процес концептуального бачення та практичного формування, втілення та розвитку системи конкурентних переваг регіону, який включає стратегічний аналіз, формування концепції, побудову стратегії, планування та організацію її реалізації, регулювання внаслідок підсумків контролінгу. За всієї значущості кожного з указаних елементів провідна роль належить стратегічному аналізу, стратегічному плануванню та вибору стратегічної моделі формування регіональної конкурентоспроможності.

Бібліографія

1. *Дідик В.І.* Стратегічне планування розвитку регіону (на матеріалах Закарпатської області): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. – Ужгород, 2009. – 24 с.
2. *Бугір Л.М.* Концептуальні підходи до стратегічного управління // Матеріали VII Міжнар.науково-теорет. конф. молодих учених і студентів. – Донецьк, 2011. – Т. 1. – С. 64–66.

РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ГРОМАДСЬКОСТІ В РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО СЕКТОРУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Т.О. ЧАЙКА, кандидат економічних наук, доцент

Н.В. КУЗЬМЕНКО, аспірант

Полтавська державна аграрна академія, Україна

Нині розвиток будь-якого сектору економіки не можливий без достатньої державної підтримки, яка визначається, в першу чергу, його законодавчим і нормативно-правовим регулюванням. Потім розробляються, затверджуються та виконуються програми розвитку на державному і регіональному рівнях. Так, не є винятком і органічний сектор, який сьогодні регулюється Законом України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» від 03.09.2013 р. № 425-VII.

Пріоритетність розвитку органічного сектору відображають також [1]:

1. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 16.01.2003 р. № 433-IV, яким визначено середньострокові пріоритетні напрями інноваційної діяльності для високотехнологічного розвитку сільського господарства і переробної промисловості до 2013 р.: біодобрива; екологічно чисті харчові продукти та продукти з високими оздоровчими властивостями з овочевих та зернових культур.

2. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року: доведення обсягу частки органічної продукції у загальному обсязі валової продукції сільського господарства до 10 %; розвиток рослинництва повинен здійснюватися шляхом стимулювання ведення органічного сільського господарства; унормування розвитку органічного землеробства, створення системи його сертифікації з метою формування агроекологічного іміджу України.

3. Галузева програма «Комплексна біологізація захисту рослин – 2008–2012»:

- розроблення та впровадження не менш як на 5 % сільськогосподарських угідь країни біологічних технологій виробництва органічної продукції рослинництва без використання засобів хімізації;

- переведення промислового тепличного овочівництва на використання виключно технологій біологізації рослинництва з рівнем заміщення пестицидів на біологічні засоби захисту рослин не менше 85 %;

- технічне переоснащення та розширення мережі біофабрик і біолабораторій, створення деяких нових виробничих об'єктів біометоду;
- створення на державному, регіональному та зональному рівнях системи наукового, інженерно-технічного, технологічного й агробіологічного сервісного забезпечення біологізації захисту рослин та підготовки фахівців і виробничого персоналу сільськогосподарських підприємств з цього напрямку.

У Полтавській області нині реалізується пілотний проект «Розвиток ринку органічної продукції», який входить до регіональної Програми розвитку внутрішнього виробництва на 2012 – 2015 рр. «Модернізація – стратегічний вибір Полтавщини». Його метою є [2]:

- створення сприятливого середовища для розвитку органічного сектору в Полтавській області;
- зниження рівня антропогенного навантаження на навколишнє середовище внаслідок ведення сільськогосподарської діяльності;
- підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції на світових ринках;
- покращання здоров'я населення, підвищення рівня зайнятості та розвитку сільських населених територій.

Основними проблемами, що стримують розвиток виробництва органічної продукції, є:

- відсутність нормативно-правових актів, необхідних для реалізації Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» (наприклад, у Європейському Союзі діють Постанова Ради (ЄС) 834/2007 (колишня Постанова ЄС 2092/91) та додаткові документи: Постанова Комісії (ЄС) 889/2008; Постанова Комісії (ЄС) 1235/2008);
- нерозвиненість інфраструктури просування продукції від виробників органічної сировини до споживачів органічних продуктів;
- низька обізнаність споживачів про органічну продукцію.

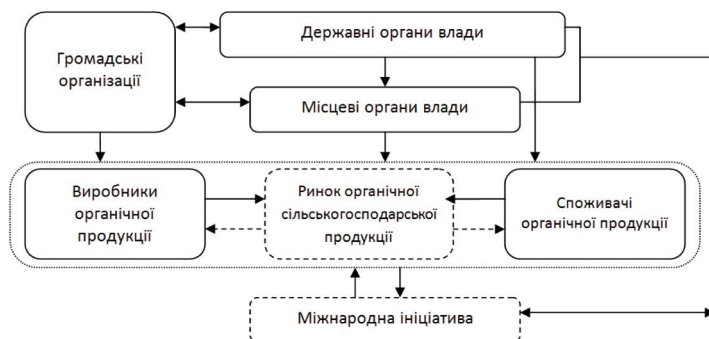
Доцільно відзначити, що розвиток виробництва органічної сільськогосподарської продукції в Україні розпочався з регіонального рівня завдяки міжнародним проектам: «Розвиток органічного агро-виробництва в Україні» 2005–2006 рр., «Сталий розвиток агро-виробництва в Україні – ЕкоФінЛан» 2003–2010 рр., «Створення регіонального кластеру виробників екологічної продукції» 2007 – 2008 рр., «Сертифікація в органічному сільському господарстві та розвиток органічного ринку в Україні» 2005–2010 рр. (фаза I), «Розвиток органічного ринку в Україні» 2012–2016 рр. (фаза II) тощо.

З досвіду інших країн відзначимо, що спочатку фермери та споживачі утворювали клуби, які вирощували й споживали безпечні продукти харчування. Згодом відбувався етап загальнонаціональної організації: приймалися закони, розвивалася інфраструктура виробництва, переробки і реалізації органічної продукції. Так, сьогодні у 19 областях України функціонують 59 регіональних клубів органічного землеробства, які з 2003 р. об'єднують однодумців щодо впровадження органічного землеробства, здорового способу життя та захисту навколишнього середовища. Окрім того, на базі вищих аграрних навчальних закладів створено Центри природного (органічного) землеробства з метою відродження українських традицій вирощування натуральних сільськогосподарських культур: без використання мінеральних добрив та ГМО. На дослідних ділянках за біотехнологіями культивуватимуть зерно, овочі, фрукти. У цьому напрямі планується заснування 5–8 експериментальних екопоселень з вирощенням екологічно чистого насіння пшениці й ячменю (перше – у Полтавській області), що передбачається проектом 20-річної програми «Концепція Національної програми землеробства в Україні» [1].

У березні 2014 р. Інститутом стратегічних оцінок було створено Громадську раду центрів природного землеробства з метою:

- 1) забезпечення участі в розробленні нормативно-правової бази з питань формування та розвитку природного землеробства в Україні, яке об'єднує всі види альтернативного ведення сільського господарства;
- 2) налагодження співпраці та взаємодії між навчальними закладами всіх рівнів акредитації, науковими та науково-дослідними установами з виробниками в питаннях розвитку й впровадження природного землеробства.

Загальну систему взаємодії учасників на ринку органічної сільськогосподарської продукції можна представити у такий спосіб:

Отже, доповнюючи нормативно-правову базу, значні перспективні накреслення розвитку органічного сектору в Полтавській області можуть бути реалізовані, на нашу думку, завдяки стратегії соціально-економічного розвитку сільських територій «Рідне село», яка дозволить через кооперацію дрібних і середніх виробників органічної сільськогосподарської продукції залучити необхідні фінансові ресурси та засоби виробництва за доступними цінами. Це сприятиме розвитку одночасно декільком напрямам органічного виробництва (рослинництво та тваринництво), забезпечить налагодження системи збуту органічної сільськогосподарської продукції, розвиватиме земельний туризм, сільські території тощо.

Однак, на сьогодні повною мірою не визначені основні вимоги, обмеження та заборони щодо виробництва й реалізації органічної сільськогосподарської продукції, допустимі рівні вмісту антропогенних речовин і т. д. Не відпрацьована система належного контролю й юридичної відповідальності за невиконання чи неналежне виконання вимог щодо органічної продукції. Не визначено поділ повноважень щодо регулювання аналізованої сфери суспільних відносин між органами державної влади. Так само, як і не налагоджена взаємодія між ними [3].

Особливої актуальності на сучасному етапі розвитку органічного агровиробництва набувають нормативно-правові акти відносно регулювання та контролю обігу, використання, ввезення, переміщення і випробування ГМО в Україні.

Бібліографія

1. *Чайка Т.О.* Розвиток виробництва органічної продукції в аграрному секторі економіки України : монографія / Т.О. Чайка. – Донецьк: Ноулідж, 2013. – 320 с.
2. Про внесення змін і доповнень до регіональної Програми розвитку внутрішнього виробництва на 2012–2015 рр. «Модернізація – стратегічний вибір Полтавщини» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gue.gov.ua/rozv_runky/rish_zmin_program_rozv_12-15.pdf.
3. *Берлач Н.А.* Адміністративно-правові засади формування органічного напрямку у сільському господарстві України: монографія / Н.А. Берлач. – К.: Новая Идеология, 2010. – 398 с.

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ

Т.В. МАЗАНА, старший викладач

В.П. ТКАЧЕНКО, кандидат економічних наук, доцент

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Якість це комплексне поняття, що характеризує ефективність усіх сторін діяльності: розробку стратегії, організацію виробництва, маркетинг та ін. У процесі досягнення якості формується певний механізм управління, який проникає в усі стадії виробничого процесу і виробничої системи в цілому з метою досягнення узгодженості у функціонуванні всіх її елементів та мінімізації всіх видів витрат.

На сучасному етапі розвитку економіки відмінності у виробничих циклах аграрних підприємств впливають і на впровадження систем управління якістю. Більшість підприємств на даний момент не мають можливостей щодо впровадження систем управління якістю. Управління якістю обмежується контролем якості продукції, яку вони виробляють, тобто підприємства не мають системного підходу до даного процесу. Пояснюється це насамперед відсутністю фінансових ресурсів. Адже підприємства не мають коштів навіть на оновлення матеріально-технічної бази та розширене відтворення, не кажучи вже про фінансування впровадження систем управління якістю. Крім викладених проблем, існує ще ряд питань, пов'язаних з впровадженням систем управління якістю на підприємствах:

- ментальне сприйняття поняття якості з боку керівників підприємств, які тлумачать якість як ступінь виконання технічних умов і вимог замовника, що пред'являються до продукції підприємства. Тому в такій ситуації необхідне переосмислення поняття якості керівниками підприємств, в іншому випадку – підприємством вироблятиметься продукція, яка на його думку буде якісною, але не користуватиметься попитом з боку споживачів;

- відсутність необхідної теоретичної та методологічної бази в галузі управління якістю;

- відсутність практичного досвіду впровадження систем управління якістю [2]. Україна тільки починає переходити на міжнародні

стандарти якості та впроваджувати системи управління якістю на своїх підприємствах. Провідні країни світу вже давно займаються даними проблемами і на основі власного досвіду постійно вдосконалюють свою теоретичну і методологічну базу;

- недолік кваліфікованих фахівців у сфері якості продукції та фінансових ресурсів у підприємств для розробки, впровадження та сертифікації систем управління якістю;

- необхідне стимулювання підприємств на впровадження систем управління якістю шляхом надання пільгових кредитів, зменшення податкового тиску для тих підприємств, які впроваджують такі проекти і т.д.;

- впровадження систем управління якістю в основному з метою отримання сертифікатів, а не для підвищення ефективності управління якістю. Це призводить до неефективності впровадження. Причиною цього є те, що підприємство, щоб поліпшити свій імідж на ринку і здаватися більш конкурентоспроможним для своїх конкурентів, впроваджує систему управління якістю і отримує сертифікат, а потім проводить таку ж політику відносно якості, як і раніше, але зі сертифікатом системи управління якістю.

Багаторічний досвід розвинених країн світу свідчить про те, що домогтися успіху на ринку можна шляхом вдосконалення системи управління якістю. Тому сьогодні, обговорюючи якість, мають на увазі не стільки сорт самої продукції, скільки якість функціонування аграрних підприємств, досконалість їх систем управління якістю, націлених на постійне самовдосконалення [3].

Більшість іноземних підприємств використовують для цього міжнародні стандарти ISO серії 9000 та похідні від них QS 9000, ISO 14000 та ін. Але найкращих результатів досягають ті, хто вдосконалює свої системи якості на основі концепцій загального управління якістю (TQM), якими передбачено безперервне вдосконалення організації, поліпшення якості продукції та задоволення потреб усіх зацікавлених сторін: споживачів, постачальників, персоналу, власників і суспільства. Існує тісний зв'язок між якістю продукції та її конкурентоспроможністю, від якої залежить місце підприємства на ринку. Але не кожен підприємець робить акценти і відповідні висновки на усуненні проблем, які заважають стрімкому росту підприємства. Конкурентоспроможність протягом багатьох років була головним питанням кожного підприємства і кожної країни в цілому [1].

Сьогодні існує багато систем і стратегій поліпшення конкурентоспроможності підприємства. Кожна з них практикувалася і має шанси вивести підприємство на лідируючі позиції на ринку, так як існує ряд чітко сформованих рекомендацій ведення успішної діяльності кожної системи.

Отже, саме управління якістю продукції дасть змогу підприємству виробляти якісну і конкурентоспроможну агропромислову продукцію, яка матиме попит на вітчизняному та світовому ринках.

Бібліографія

1. *Іванюта П.В.* Державне регулювання гармонізації національних стандартів якості товару у відповідності міжнародних і європейських норм [Електронний ресурс] / П.В. Іванюта // Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=159>

2. *Пономарьова О.С.* Вплив якості продукції на конкурентоспроможність підприємства /О.С. Пономарьова // Економіка, фінанси, право. – 2009. – № 5. – С. 8.

3. *Сокольська Т.В.* Взаємозалежність якості та конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції / Т.В. Сокольська // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 1(79). – С. 160–164.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

В.В. МАРЕНІЧЕНКО, асистент

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

На сучасному етапі розвитку підприємництва в Україні діяльність малого та середнього бізнесу багато в чому залежить від системності соціально-економічної політики держави і у сфері підприємництва, зокрема. Державне регулювання при цьому потрібно спрямувати на забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку.

Необхідність ефективного державного регулювання малого та середнього підприємництва обумовлюється важливістю проведення політики сприяння його розвитку на всіх рівнях з урахуванням специфіки ринкових відносин та економічного розвитку країни. Розробка концептуальних підходів державного регулювання малого та середнього бізнесу дозволить об'єднати зусилля влади і бізнесу в досягненні економічної стабільності та процвітання країни.

Сучасні підходи до державного регулювання малого та середнього бізнесу можна охарактеризувати як фрагментарні, без чіткого розподілення на стратегічні, тактичні та оперативні напрями його розвитку.

На думку вчених, практичне вдосконалення діючих та створення нових механізмів державної підтримки малого та середнього бізнесу може відбуватися шляхом:

- формування локальних (регіональних, міських, районних, сільських) систем підтримки цієї сфери бізнесу;
- створення механізмів додаткової підтримки молодіжного і жіночого підприємництва, впровадження програм допомоги інвалідам та пенсіонерам для започаткування і здійснення підприємницької діяльності;
- зміцнення здатності малого та середнього підприємництва до самоорганізації та саморегулювання на національному, регіональному і місцевому рівнях тощо.

На наш погляд, основними принципами якісного розвитку малого та середнього бізнесу на довгострокову перспективу є системність, комплексність та збалансованість механізмів державного регулювання; цілеспрямованість у виборі пріоритетних напрямів підтрим-

ки суб'єктів малого й середнього бізнесу та концентрація ресурсів для їх реалізації; ефективність та адекватність методів регулювання господарських відносин; забезпечення прозорості та передбачуваності прийняття рішень з питань формування і розвитку підприємницького клімату.

Сучасне державне регулювання малого та середнього бізнесу на довгострокову перспективу має виконуватися по таких напрямках:

- сприяння розвитку інноваційного підприємництва;
- забезпечення доступності до сучасних технологій;
- розвиток матеріально-технічної бази підприємництва;
- підвищення якості продукції;
- статистичний та інформаційно-аналітичний моніторинг бізнес-сегменту;
- захист інтересів малого та середнього бізнесу, гарантування його безпеки і соціального захисту підприємців.

Крім того, для підвищення ефективності державного регулювання розвитку підприємницького сектору необхідно оптимізувати діяльність державних структур, що забезпечують реалізацію програм сприяння розвитку малого та середнього бізнесу шляхом розподілу їх функцій між найкомпетентнішими структурами.

На будь-якому етапі розвитку держави, суспільства і малого та середнього бізнесу формуються різні механізми, заходи та інструменти державного регулювання, але в будь-якому випадку необхідна загальна концепція його реалізації, що має цілеспрямований вплив з чітко окресленими напрямами стратегічного, тактичного та оперативного характеру.

УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

В.А. КАЛАЙДЖЯН, студент

Науковий керівник *Р.М. МИРОНОВА*, кандидат економічних наук, доцент
**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Зміни – це питання, що стосується всіх підприємств і компаній. Зміни всередині організації зазвичай відбуваються як реакція на зміни у зовнішньому середовищі. Часто поштовхом до змін є кризові ситуації: криза ліквідності (реальна втрата платоспроможності); криза успіху (негативні відхилення фактичного стану від запланованого); стратегічна криза (збої в розвитку підприємства, зниження потенціалу успіху). Особливо гостро питання управління змінами стоїть в сучасних умовах, коли підприємства знаходяться в умовах протистояння впливу конкурентів, обмежених ресурсів, росту собівартості продукції внаслідок дії ряду факторів. Перетворення на більшості підприємств (особливо на великих) йдуть повільно, і часом неадекватно вимогам ринку.

Процес пристосування до змін середовища може бути дуже болючим в силу ряду причин. У ході перетворень часто скоюються прикрі помилки і прорахунки. Позначається недостатня підготовка менеджерів, відсутність у більшості з них серйозного практичного досвіду в галузі управління організаційними змінами. І ці складнощі не залежать від того, які саме зміни відбуваються: зміна цілей діяльності, функціонально-організаційної структури, обов'язків окремих працівників, їх мотивації, введення нових виробництв, посад або правил діяльності.

Найчастіше менеджери багатьох підприємств задовольняються поточним веденням бізнесу, а про роль і значення стратегічного управління в системі навіть не замислюються. При виникненні кризових ситуацій такі менеджери змушені робити рішучі кроки по здійсненню перетворень. Але в такій ситуації перетворення практично завжди супроводжуються грубими помилками, які важко коригувати. У результаті – кризові ситуації часто вимагають великих витрат і нерідко закінчуються крахом підприємства.

По-справжньому стратегічне управління на підприємстві має на увазі регулярне виконання відповідних процедур. Перш за все, повинні бути налагоджені процедури стратегічного аналізу, що доз-

воляє зробити глибокий аналіз зовнішніх і внутрішніх факторів, скласти прогноз розвитку ситуації. На підставі стратегічного аналізу повинні формуватися і коригуватися такі інструменти управління підприємством, як місія, цілі та стратегія. При цьому необхідно, щоб це були саме інструменти управління, а не «модний набір» сучасного управління.

Модель організаційного розвитку підприємства спирається на досвід проектної роботи підприємств різного масштабу, дослідження внутрішніх і зовнішніх передумов організаційного розвитку, а також на аналізі шляхів подолання кризових точок.

Підприємство повинно долати кризові моменти у своєму розвитку (передусім в інтересах виживання). З цією метою необхідно регулярно вдосконалювати систему ведення бізнесу, здійснюючи перетворення від попереднього рівня до наступного.

Характерними рисами рівнів розвитку підприємства є такі: задум створення підприємства; реалізована бізнес-ідея; структуризація (формалізація бізнес-структур і раціональне управління функціями); раціональне управління процесами (оптимізація бізнес-процесів діяльності); раціональне управління потенціалом підприємства; раціональне управління нематеріальними активами підприємства.

З одного боку, витрати на вдосконалення системи управління викликані суб'єктивним бажанням власника поліпшити свій бізнес. Разом з цим дані витрати носять об'єктивний характер – власник змушений їх робити в силу впливу зовнішнього середовища, вимог жорсткої конкуренції.

Як правило, в успішних підприємствах витрати, що виділяються на створення і вдосконалення системи управління, дозволяють послідовно досягти результатів: створити бізнес; оптимізувати операційну діяльність; сформувати гнучке стратегічне управління на регулярній основі.

Для досягнення цілей організаційного розвитку потрібно регулярне й цілісне стратегічне управління змінами, об'єднуюче перетворення функціонально-організаційної структури, бізнес-процесів діяльності і ресурсів, з урахуванням персональних цінностей співробітників.

Регулярне вдосконалення системи стратегічного і оперативного управління в організаційному розвитку дозволяє підприємству з мінімальними втратами здійснювати перехід на нову стадію свого розвитку.

Підприємство повинно реально оцінити власні можливості щодо організаційного розвитку і вдосконалення системи управління. Для вирішення складних проблем доцільно залучати фахівців з управлінського консалтингу.

У період переходу з рівня «задуму створення підприємства» на рівень «реалізованої бізнес-ідеї» керівництво підприємства змушене нести витрати на втілення в життя бізнес-ідей з організації виробництва продуктів (послуг).

Для досягнення рівня «раціонального управління функціями (формалізація бізнес-структур)» керівництво підприємства витрачає кошти на створення корпоративних стандартів управління з регламентацією діяльності, на їх раціоналізацію. При цьому має бути забезпечена відповідність організаційно-розпорядчої документації фактичному розподілу функцій між організаційними структурами підприємства. Важливо вже на цьому етапі закласти в стратегічному контурі управління елементи вибору найбільш ефективного позиціонування підприємства та постановки коректних цілей.

Під час досягнення рівня «раціонального управління процесами» виникають витрати на оптимізацію бізнес-процесів оперативної діяльності. Оптимізація бізнес-процесів (як продуктивних, так і забезпечуючих) на даному рівні повинна здійснюватися на регулярній основі. Крім оперативної діяльності, для вирішення стратегічних завдань важливо оптимізувати різні види аналізу: маркетинговий, фінансово-економічний, організаційно-управлінський та ін.

ВИКОРИСТАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ МОДЕЛЕЙ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Н.О. ШЕВЧЕНКО, доктор наук з державного управління, доцент

М.О. СИЧОВА, кандидат економічних наук, доцент

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

В умовах світової глобалізації важливого значення набуває сталий розвиток, який можливий лише за умови соціально-економічного розвитку на національному, регіональному та місцевому рівнях.

Однією зі складових переходу України до сталого розвитку є економічна система, структурна перебудова якої має здійснюватися шляхом переходу від моделі екстенсивного типу до конкурентоспроможної інноваційної ринкової моделі з інтенсивним типом розвитку.

За останні роки в сільському господарстві спостерігається інноваційне відставання від інших галузей економіки, що спричиняє низьку конкурентоспроможність аграрних підприємств, гальмує розвиток і впровадження у виробництво ресурсозберігаючих технологій та техніки. Така ситуація обумовлена непослідовністю проведення інноваційної політики в аграрній сфері економіки, низькою ефективністю та якістю управління інноваційними процесами. Покращити ситуацію, яка склалася, можливо за рахунок використання екологічних інновацій, які забезпечать високий рівень екологічної безпеки виробництва, продукції та послуг за одночасного зміцнення конкурентних позицій виробництва. У розвинених країнах світу саме за рахунок впровадження нововведень у сільське господарство отримують високий рівень доданої вартості, не порушуючи при цьому екологічної рівноваги довкілля.

Отже, набуває актуальності питання щодо впровадження еко-інновацій у природне сільське господарство та його своєчасне вирішення. Це потребує додаткових витрат (фінансів, часу, енергії тощо), які можливо знайти лише в разі ефективного управління сільськогосподарським виробництвом. Наприклад, у Європі еко-інновації отримують державну підтримку, що створює додаткові переваги для їх розвитку. Таким чином, роль держави у створенні сприятливого середовища для впровадження еко-інновацій в природне агровиробництво є беззаперечною і може дозволяти використання таких стратегічних моделей інноваційної політики: стра-

тегії нарощування; стратегії запозичення; стратегії перенесення.

Запропоновані моделі вже пройшли апробацію в деяких господарствах України та виявили свою ефективність.

Модель стратегії нарощування. Нові продукти і технології створюються з використанням власного науково-технічного потенціалу, залученням іноземних учених, об'єднанням результатів фундаментальної та прикладної науки. Прикладом може слугувати дослідне господарство «Асканійське» Каховського району Херсонської області. У цьому господарстві виробничі процеси здійснюються за інноваційними проектами, наукове супроводження яких забезпечують творчі колективи науково-дослідних закладів усієї системи Національної академії аграрних наук України. Державна підтримка інноваційної діяльності господарства здійснюється шляхом прямого фінансування інноваційних інвестицій для реалізації науково-дослідних програм.

Модель стратегії запозичення. Підприємство, маючи дешеву робочу силу та використовуючи частину науково-технічного потенціалу власної країни, починає освоювати випуск наукоємної продукції, яку виробляли раніше в інших країнах світу. Як приклад можна розглядати діяльність підприємства АМАКО (American Machinery Company).

АМАКО входить до великої міжнародної групи компаній, які працюють в США, на Середньому Сході, в Європі та Африці. Основний бізнес компанії зосереджено в сільському господарстві. Суть його зводиться до представництва всесвітньо відомих виробників сільськогосподарської техніки, обладнання, насіння, добрив і засобів захисту рослин. Компанія АМАКО пропонує схеми фінансового забезпечення впровадження цієї інноваційної моделі, реалізація яких здійснюється за допомогою фінансових партнерів АМАКО, серед яких комерційні та іноземні банки, експортні агенції США, Італії, Франції та інших країн.

Модель стратегії перенесення. Використання наявного зарубіжного науково-технічного потенціалу в економіці нашої країни через закупівлю ліцензії на вискоєфективні технології для освоєння виробництва продукції нових поколінь, яка користується попитом за кордоном. Цю модель успішно використовує таке підприємство, як «Агро-Союз».

Підприємство «Агро-Союз», починаючи з 1997 року, вивчає нові світові технології обробітку ґрунту та кращі зразки сільськогоспо-

дарської техніки в Америці та Європі. Після проведення порівняльного аналізу технологій і устаткування підприємство започатковує довгострокове партнерство з тими іноземними компаніями, зразки продукції яких виявилися для «Агро-Союзу» прийнятними, отримуючи від них ліцензії. Конструкторсько-технологічне бюро підприємства забезпечує супровід ліцензійної продукції, розробку нових виробів, а також модернізацію техніки, яка випускається.

Уже 2003 року продукція підприємства пройшла сертифікацію та державну реєстрацію технічних умов на серійні вироби обраних зразків. У результаті впровадження такої інноваційної моделі підприємство «Агро-Союз» прийнято в члени Асоціації підприємств-виробників сільськогосподарської техніки України. Виробництво пройшло атестацію і отримало сертифікат Міжнародної системи якості ISO 9001-2000.

Таким чином, застосування запропонованих стратегічних інноваційних моделей допоможе підприємствам України освоїти ресурсозберігаючі технології землеробства, що орієнтовані на виробництво екологічно чистої, якісної та конкурентоспроможної продукції.

УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНІСТЮ ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА

Н.О. ФЕДОРЕНКО, студентка

Науковий керівник *В.В. СИЧЕНКО*, доктор наук з державного управління, професор

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

У сучасних умовах найважливішим елементом виробничого процесу і головним стратегічним ресурсом підприємства є людина. Ефективність економіки будь-якого суспільства насамперед визначається якістю наявних трудових ресурсів та способом їх використання у виробництві.

Якісне відтворення трудових ресурсів, формування і раціональне використання трудового потенціалу залежить від ефективності управління трудовими ресурсами. Зокрема, у сільському господарстві управління використанням трудових ресурсів є важливою умовою для підвищення конкурентоспроможності підприємства, врівноваження попиту і пропозиції робочої сили, комплексного вирішення трудових проблем (продуктивність праці, її оплата і зайнятість) тощо [1].

Основним завданням організації праці в аграрних підприємствах є створення безпечних умов праці завдяки застосуванню системи управління охороною праці. Насамперед, це пропаганда охорони праці, постійний контроль її стану та навчання працюючих з подальшою перевіркою їх знань щодо техніки безпеки. Водночас профспілковим організаціям необхідно приділити більше уваги аналізу системи показників і причин виробничих травм і захворювань.

Значно поліпшити умови праці трудових ресурсів у сільськогосподарських підприємствах можна завдяки регулярному проведенню комплексу заходів: оцінка мікроклімату на робочому місці; медичний огляд працівників, робота яких пов'язана зі шкідливими і небезпечними умовами праці; перевірка рівня забезпеченості цих працівників засобами захисту і запобіжними пристосуваннями; забезпечення працюючих у шкідливих умовах праці профілактичним харчуванням; впровадження заходів з оздоровлення працівників різних професій; оновлення парку сільгосптехніки тощо [3].

Отже, для одержання загального результату від управління ефективним використанням трудових ресурсів його треба відстежувати

разом з іншими трудовими характеристиками – продуктивністю праці та оплатою праці.

Згідно з рекомендаціями Міжнародної організації праці та нормативними актами про зайнятість населення в ході реалізації державної політики зайнятості потрібно керуватися принципами: забезпечення рівних можливостей громадянам у реалізації права на працю і вільний вибір виду діяльності; сприяння трудовій мобільності; єдність відповідальності; сприяння забезпеченню ефективної зайнятості [2].

Залежно від стану економіки та ринку праці передбачається два варіанти заходів проведення політики зайнятості: активний і пасивний.

Активна політика, як сукупність правових, організаційних і економічних заходів, які проводить держава з метою зниження рівня безробіття, передбачає заходи з профілактикою звільнення, навчання і підвищення кваліфікації осіб, активний пошук і підбір робочих місць.

Пасивна політика зайнятості передбачає виплату допомоги безробітним і надання послуг щодо підбору робочих місць через державну службу зайнятості. Така політика може себе виправдати лише за високої гнучкості ринку праці робочої сили в цілому.

Бібліографія

1. *Притула Х.М.* Класифікація сільських територій у контексті формування пріоритетів їх розвитку: регіональні акценти / Х.М. Притула // Економіка АПК. – 2013. – № 9. – С. 71–73.
2. *Одінцов О.М.* Оцінка результативності функціонування підприємств агропродовольчого ринку з урахуванням синергетичного ефекту / О.М. Одінцов // Економіка АПК. – 2014. – № 1. – С. 45–46.
3. *Дієсперов В.С.* Соціальні аспекти організації сільськогосподарських підприємств / В.С. Дієсперов // Економіка АПК. – 2014. – № 3. – С. 65–67.

ВИРІШЕННЯ ДЕЯКИХ ПРОБЛЕМ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ В УКРАЇНІ

В.В. ТРОПІН, кандидат юридичних наук

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Питання правового захисту інтелектуальної власності в умовах сьогодення стає одним з пріоритетних завдань керівництва країни на шляху модернізації традиційних галузей економіки, зокрема й аграрного сектору економіки, й інноваційного розвитку. Зокрема, в Україні активно дискутуються питання створення спеціалізованих судів з інтелектуальної власності. Вживаються заходи з посилення відповідальності й покарання за виробництво та поширення контрафактної продукції, крадіжку інтелектуальної власності. За висновками експертів ця сфера потребує досягнення балансу інтересів усіх учасників правовідносин і ринку інтелектуальної власності, що наразі формується, захисту прав авторів, винахідників, економічних інтересів правовласників, але, з урахуванням умов дотримання прав, які б не перешкоджали науково-технічному прогресу й свободі інформації.

Однією з важливих проблем, які існують у сфері інтелектуальної власності, є захист інтелектуальної власності й боротьба з контрафактної продукцією, що полягає в їх багатоаспектності і можливості вирішення лише шляхом істотних коректив державної політики у всіх областях: законодавстві, правозастосуванні й розвитку правосвідомості.

Чинне законодавство про боротьбу з недобросовісною конкуренцією в багатьох сферах, у тому числі в області адміністративно-правового та кримінально-правового захисту інтелектуальної власності й протидії обороту контрафактної, фальсифікованої й неякісної продукції, є недостатньо ефективним, оскільки реальної повномасштабної боротьби з нездоровою конкуренцією практично не ведеться й механізм її ведення нормативно недостатньо врегульований. Про це свідчать не тільки статистичні дані про відсутність кримінальних справ зазначеної категорії, але й триваючі рейдерські захоплення підприємств, незаконне банкрутство, поглинання дрібних підприємств великими, зростання організованої й транснаціональної злочинності.

Так, основними законодавчими актами, що регулюють правовідносини зі захисту економічної конкуренції в Україні, є закони України «Про захист економічної конкуренції» [3] та «Про захист від недобросовісної конкуренції» [2]. Ці закони визначають загальні правові основи регулювання конкурентних відносин, але не забезпечують їхнього ефективного регулювання стосовно об'єктів інтелектуальної власності.

На жаль, згадані закони не містять прямих норм, що відображають специфіку відносин в інноваційній і науково-технічній сферах. Фактично вирішення такого роду питань регулюється спеціальним законодавством: законами України «Про захист прав на винаходи і корисні моделі» [4], «Про охорону прав на промислові зразки» [5], «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» [7], «Про авторське право і суміжні права» [1], «Про охорону прав на сорти рослин» [6] і т.ін. Але й ці нормативно-правові акти не забезпечують належного впливу на ситуацію в інноваційній сфері. Вони не містять норм, що стимулюють використання об'єктів інтелектуальної власності в інноваційній діяльності, а також норм, які протидіють економічно необґрунтованому монополізму власників об'єктів інтелектуальної власності. Ці закони не регулюють конкурентні відносини щодо використання в інноваційній діяльності об'єктів інтелектуальної власності, створених на основі державного фінансування, а також при виконанні цивільно-правових договорів.

Чинне законодавство не виокремлює ті об'єкти інтелектуальної власності, що були створені на основі державного фінансування. Тому до цих об'єктів застосовуються ті самі правові норми, що й до об'єктів інтелектуальної власності, які створені в результаті виконання службового завдання. Як наслідок, залишаються більші можливості для недобросовісної конкуренції певних працівників, творчою працею яких фактично створено твір, відносно роботодавця й інвестора.

З метою збереження певного ступеня державного контролю над використанням об'єктів інтелектуальної власності, створених на основі фінансування з державного бюджету, недопущення недобросовісної конкуренції певних працівників, творчою працею яких фактично створено твір, з інвестором, доцільним є: по-перше, включення до відповідних нормативно-правових актів або контрактів на державне фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт умов про обов'язкову передачу майнових прав

організації, уповноваженої цими органами, в разі виконання таких робіт за державні кошти; по-друге, встановлення особливого порядку придбання роботодавцем і замовником, що здійснює свою діяльність за бюджетні кошти, за цивільно-правовим договором майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності, створені працівником або виконавцем за цивільно-правовим договором.

Бібліографія

1. Про авторське право і суміжні права. Закон України від 23.12.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – С. 64.

2. Про захист від недобросовісної конкуренції. Закон України від 07.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 36. – С. 164.

3. Про захист економічної конкуренції. Закон України від 11.01.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12. – С. 64.

4. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі. Закон України від 15.12.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – С. 32.

5. Про охорону прав на промислові зразки. Закон України від 15.12.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – С. 34.

6. Про охорону прав на сорти рослин. Закон України від 21.04.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 21. – С. 218.

7. Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем. Закон України від 05.11.1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 8. – С. 28.

КОМПЕНСАЦІЙНИЙ РЕСУРС В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ ДЛЯ СТІЙКОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

А.В. БОЙКО, кандидат економічних наук, доцент

**Київський національний торговельно-економічний
університет, Україна**

Фундаментальні соціально-економічні трансформації на початку ХХІ ст. продемонстрували зростаючу світ-системну єдність і засвідчили уразливість економік більшості країн світу під дією стрімкого виникнення і поширення кризових явищ різної природи у глобальному економічному просторі. Глобалізація не тільки економічних, але й у цілому суспільних процесів у найширшому розумінні стала домінантою сучасного економічного розвитку, сформувавши такого ж глобального характеру проблеми сучасності, зокрема продовольчу.

Стійкість національної економіки кожної окремої країни в сучасному світі формується під впливом поліаспектних факторів: від явищ і процесів у зовнішньому середовищі до характеристик стану та тенденцій у розвитку секторів економіки, регіонів країни, національних підприємств і домогосподарств. Під стійкістю національної економіки розуміємо її комплексну властивість, яка узагальнено відповідає за здатність економічної системи країни зберігати свої життєво важливі параметри та функції на усіх етапах циклічного розвитку, орієнтованого на якісне економічне зростання, під дією як внутрішніх, так і зовнішніх впливів.

Українська економіка на початку ХХІ ст. зазнала новітніх значних викликів і ризиків у результаті світової кризи 2008–2009 рр., що стала каталізатором поглиблення внутрішніх макроекономічних дисбалансів, і внутрішніх суспільно-політичних процесів у 2013–2014 рр. Науково-практичні проблеми стійкого розвитку економіки України наразі дійсно є поліаспектні, як суто економічного, так і неекономічного характеру. Відповіддю на них у стратегічній довгостроковій перспективі є концепція збалансованого розвитку як найбільш конкурентна парадигма розвитку та така, що схвалена більшістю країн. Однак, незважаючи на її глобальне схвалення, вона практично не реалізується жодною державою, оскільки розвинені країни не скорочують споживання, а країни, що розвиваються, – нарощують. Разом із тим саме збалансований розвиток економіки,

суспільства, держави визначає довгострокову перспективу країни.

Наразі розвиток української економіки гостро потребує визначення, пошуку, моніторингу, акумулювання компенсаційних ресурсів для стійкості національної економіки. До таких відносимо встановлені законодавством види найважливішої цивільної промислової продукції та основні види продовольства та сільгосппродукції в державному (матеріальному) резерві держави; золотовалютні резерви, фінансові резерви Уряду, а також ресурси підприємств та домогосподарств. В Україні до фінансових ресурсів останніх належать, зокрема, трудові витрати, що не покриваються заробітною платою, особливо в сільських домогосподарствах. У структурі їх сукупних ресурсів у 2013 р. частка пенсій, допомоги та субсидій, що надані готівкою становила 32,7 %; частка оплати праці – 34,7 при 12,5 % частки вартості спожитої продукції з особистого селянського господарства та самозаготівель.

Як результат виробництво сільськогосподарської продукції в особистих селянських господарствах формує додатковий компенсаційний ресурс для стійкості економіки. Зазначене показово ілюструється зростанням самозабезпечення населення основними продуктами харчування у період становлення та розвитку ринкової економіки в Україні. З точки зору політекономії, такий процес означає зростання частки натурального господарства у споживанні населення за відповідного зменшення частки товарного господарства.

Наприклад, у 2013 р. на особисті селянські господарства вже припадало 96,0 % усіх посівних площ картоплі і овочевих культур України, при 53,4 % у 1980 р. В особистих селянських господарствах вироблялося в 1970 р. 31,4 % сільськогосподарської продукції від усього її обсягу, а в 2013 р. – уже 46,2 %. За період 1970–2013 рр. їх частка у виробництві м'яса зросла з 32,5 до 42,5 %; овочів – з 40,7 до 85,7 %; картоплі – з 65,1 до 96,7 %. Поголів'я великої рогатої худоби у господарствах населення з 1971 по 2013 рік також суттєво збільшилося, а саме: великої рогатої худоби – з 21 до 70,9 %, свиней – з 27 до 51,8 %, овець і кіз – з 8 до 86,1 %.

Враховуючи, що близько третини населення України офіційно проживає за межею бідності й його харчування переважно обмежується картоплею, хлібом та овочами, можна стверджувати про практично повне самозабезпечення продуктами харчування. Таким чином, особисті селянські господарства відіграють компенсаційну роль щодо падіння грошових доходів. Підкреслимо, при більш низь-

ких грошових доходах у селах схильність до заощаджень там вища, ніж у містах, оскільки нестача доходів компенсується натуральними продуктами зі свого господарства.

З іншого боку, збереження рис патріархальності в сімейному укладі українців посилює фактор кооперації у натуральному секторі виробництва і споживання за рахунок об'єднання трудових зусиль, перерозподілу доходів на рівні сім'ї і тим самим створюється емерджентний ефект – ефект примноження результату внаслідок об'єднаної дії елементів на відміну від результату дії відокремлених елементів. Ефективне використання навіть мінімальних доходів сімей дозволяє створити залишок як заощадження. Чим більш ринковим буде механізм розвитку національної економіки, тим більш індивідуалістичними, відчуженими будуть складатися відносини між родичами, ефект спорідненої підтримки буде зводитися до мінімуму. Це є об'єктивним викликом для забезпечення стійкості національної економіки, як відкритої складної динамічної системи, у контексті розвитку ринкових відносин.

У такому сенсі елементом самоорганізації та саморозвитку національної економіки у частині сільського господарства в Україні виступають сільські обслуговуючі кооперативи, які необхідні для організації виробництва трудомісткої сільськогосподарської продукції дрібними виробниками в особистих селянських господарствах.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДТВОРЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ В АГРОВИРОБНИЦТВІ

О.В. ЛЕБЕДЕНКО, кандидат економічних наук, доцент
**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Збалансований розвиток природного агровиробництва значною мірою залежить від ефективності відтворювальних процесів в аграрній сфері. Головним складником природного ресурсного потенціалу в сільському господарстві є земельні ресурси, які, за даними наукових досліджень, складають понад 40 % продуктивних сил України і забезпечують формування близько 95 % продовольства та дві третини товарів споживання [1]. Тобто передумовою для розширеного відтворення в сільському господарстві є збалансоване використання земельних ресурсів, відтворення яких слід розглядати через призму відтворення родючості ґрунтів.

Проблема оновлення родючості ґрунтів у сільському господарстві є надзвичайно актуальною, що обумовлено серйозними протиріччями між необхідністю забезпечувати сталий розвиток агровиробництва та унеможливленням сталого відтворення родючості ґрунтів через посилене зростання процесів ґрунтової деградації. Зазначені явища пов'язані з незбалансованою системою землеробства в Україні, яка спричинила звуження відтворення родючості ґрунтів, наслідком чого є зменшення вмісту гумусу і поживних речовин у ґрунті та, відповідно, зниження врожайності сільськогосподарських культур. Причинами такої ситуації є високий рівень сільськогосподарського освоєння та розораності території, недотримання оптимальних нормативів щодо структури посівних площ (значне збільшення питомої ваги технічних культур за рахунок зменшення частки однорічних та багаторічних трав), недостатня кількість внесених органічних та мінеральних добрив. Це є наслідком слабкого фінансового стану більшості сільськогосподарських товаровиробників через глибоку економічну кризу, яка охопила сільське господарство, та порушення паритету цін на сільськогосподарську і промислову продукцію.

Викладені проблеми зумовлюють пошук напрямів раціонального використання та відтворення сільськогосподарських угідь. Виникає потреба в розробленні й застосуванні такої системи землеробства, за якої зростання врожайності супроводжувалося б збереженням і від-

творенням усіх властивостей землі як сільськогосподарського ресурсу та складової природного середовища. До комплексу заходів з розширеного відтворення земельних угідь слід віднести: впровадження раціональної структури землекористування; оптимізацію системи удобрення ґрунту; застосування ґрунтозахисних та вологозберігаючих технологій.

Як свідчать досвід розвинених країн, результати наукових досліджень українських учених і практичний досвід агровиробничих структур, відтворення родючості ґрунту, збереження та підвищення вмісту гумусу значною мірою залежать від способів обробітку орних земель. Насамперед, йдеться про безвідвальний обробіток ґрунту, який ще називають ґрунтозахисним, енерго- та ресурсозберігаючим. Його використовують як альтернативу глибокій оранці. На переваги впровадження безвідвального обробітку ґрунту неодноразово вказував Ф.Т. Моргун, який підкреслював, що такий обробіток ґрунту характеризується позитивними результатами, сприяє кращому накопиченню та збереженню вологи. А чим більше її в ґрунті, тим сильніше він протистоїть пиловим бурям і тим вища врожайність культур [2, с. 174].

Фінансове становище агровиробників нині є таким, що вони неспроможні самостійно впроваджувати весь комплекс заходів, пов'язаних з охороною земель та відтворенням родючості ґрунтів. Погодимось з тими дослідниками, які вирішення проблеми екологічно збалансованого агровиробництва, ефективного використання ґрунтів та підвищення їх родючості пов'язують з комплексом економічних, науково-технічних та організаційно-правових заходів з боку держави [3, с. 73]. До основних заходів державної політики в указаному напрямі слід віднести:

- контроль за використанням і охороною земель сільськогосподарського призначення;
- стимулювання впровадження альтернативних ресурсозберігаючих і безпечних технологій та систем землеробства;
- ведення екологічного моніторингу з метою своєчасного виявлення зміни якісного стану і властивостей ґрунтів унаслідок нераціонального їх використання;
- введення санкцій за неефективне сільськогосподарське землекористування, застосування екологічно небезпечних технологій обробітку та вирощування сільгоспкультур, забруднення та засмічення земель, погіршення якості ґрунтового покриття.

- вирішення проблеми паритету цін на сільськогосподарську та промислову продукцію, що створить умови для покращення фінансового стану агровиробників і забезпечить їм можливість впроваджувати заходи з відтворення родючості ґрунтів.

Відтворення земельних ресурсів в агровиробництві є складним процесом, який включає їх використання, поліпшення, збереження та охорону. Від того, наскільки ці складові будуть збалансовані між собою, значною мірою залежить реалізація основного принципу збалансованого розвитку – забезпечення потреб нинішнього покоління без порушення інтересів майбутніх поколінь. Провідна роль в регулюванні процесу відтворення земельних ресурсів належить державі.

Бібліографія

1. *Данилишин Б.М.* Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / [Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, В.С. Міщенко та ін.]. – К., 1999. – 245 с.

2. *Моргун Ф.Т.* Обработка почвы и урожай / Ф.Т. Моргун. – [2-е изд., доп. и перераб.]. – М.: Колос, 1981. – 374 с.

3. *Берлач А.І.* Економічні та організаційно-правові проблеми раціонального використання землі в сільському господарстві України / А.І. Берлач // Вісник аграрної науки. – 1999. – № 6. – С.71–73.

ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ГРОМАДЯН: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Ю.О.КОЛОМОЄЦЬ, старший викладач

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

В умовах екологічної обстановки, яка останнім часом загострилася, важливого значення набуває проблема чіткого визначення в законодавстві екологічних прав та обов'язків громадян, меж їх здійснення, основних форм охорони і захисту порушених екологічних прав.

Історично ідея екологічних прав спочатку знайшла своє відображення в міжнародно-правових документах. У перше це право обговорювалося на Стокгольмській конференції ООН по довкіллю в 1972 році (питання про сприятливе навколишнє середовище). Ряд положень про місце людини в природі, про роль і принципи людської діяльності закріплено у Всесвітній хартії природи та в Конвенції ООН щодо навколишнього середовища і розвитку (1992 р., Бразилія).

Термін «екологічні права» вперше в Україні на законодавчому рівні був закріплений у Законі України від 25 червня 1991 року «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст. 9). Крім цього, екологічні права громадян закріплені в низці законів України: «Про охорону атмосферного повітря», «Про екологічну експертизу», «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру» тощо. Ця можливість дістала своє відтворення у 50-й статті Конституції України, а екологічні обов'язки громадянина – у ст. 66: «...не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки».

Усі права людини, і перш за все конституційні, є суб'єктивними. Зв'язок з особистістю, віднесення до суб'єкта, а відповідно й відмінність від норми права, являють собою основну ознаку будь-якого суб'єктивного права, передбаченого правовими нормами.

Екологічні права належать до суб'єктивних прав, підставою для виникнення яких є екологічна система, що існує нині. Як вид суб'єктивних прав, вони являють собою сукупну міру можливої поведінки в галузі приналежності екологічних об'єктів, їх використання, відтворення й охорони довкілля, забезпечення екологічної безпеки. Це означає, що законодавство надає громадянину юридичну можливість:

- користуватися навколишнім природним середовищем як природною сферою, придатною для життя, що відповідає вимогам екологічної безпеки;

- домагатися законодавчого закріплення; звертатися в необхідних випадках за захистом свого порушеного суб'єктивного права. Але деякі екологічні права громадян можна віднести до природних прав, невідчужуваних. Вони існують невід'ємно від особистості, є чинними, перебувають під захистом держави і відповідають міжнародним стандартам у галузі прав людини.

Екологічний обов'язок є одним із способів забезпечення екологічних прав, умовою їхньої реальності й ефективності. Якщо суб'єктивне екологічне право це коротше міра можливої поведінки індивіда, то екологічний обов'язок міра належної, суспільно необхідної поведінки, яка спирається на можливість державного примусу. Через екологічний обов'язок задовольняється інтерес особи до будь-якого суб'єктивного екологічного права. Тому зміст екологічного обов'язку доцільно розглядати як необхідність:

- виконувати активні позитивні дії, що відповідають вимогам екологічного законодавства;

- утримуватися від дій, заборонених чинним екологічним законодавством.

Отже, екологічні права й обов'язки в екологічних правовідносинах це не сама поведінка суб'єктів, а надання можливості або необхідності певної поведінки в межах норм екологічного права.

2. ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПРИРОДНОГО АГРОВИРОБНИЦТВА

ЕКОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

І.І. ВІНІЧЕНКО, доктор економічних наук, професор
Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна

Забезпечення стійкого розвитку сільського господарства посідає центральне місце серед багатьох проблем сучасності, що обумовлено ключовою роллю аграрного сектору в соціально-економічному прогресі суспільства. Перехід до стійкого розвитку сільського господарства і аграрного виробництва в цілому вимагає істотних змін у змісті основ аграрної політики, помилки якої призвели до негативних явищ у галузі. Економічна стійкість підприємства передбачає забезпечення максимально ефективної роботи сукупності взаємообумовлених та взаємопов'язаних складових елементів аграрного підприємства, які під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів забезпечують збалансований процес його функціонування та розширене відтворення. Збалансованість досягається завдяки забезпеченню оптимальних кількісних співвідношень між складовими загальної системи, що надають їй можливість гармонійно розвиватися.

Екологічна стійкість є об'єктивною передумовою підвищення економічної стійкості сільськогосподарського підприємства. Сільське господарство може завдавати значної шкоди навколишньому середовищу за рахунок ненормованого використання мінеральних добрив, пестицидів та побічної продукції галузі тваринництва. Аналіз сучасного стану природного середовища та сільськогосподарського виробництва, оцінка динаміки зміни якісних показників стану ґрунтів дають підставу стверджувати, що тенденція зниження їх родючості і погіршення загальної екологічної ситуації може призвести до виникнення кризової ситуації в аграрній сфері. Екологічна стійкість – це здатність екосистеми зберігати свою структуру й функціональні особливості в певних рівноважних діапазонах під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів, забезпечити довготривале дотримання пра-

вил, норм і нормативів щодо охорони навколишнього середовища.

Екологічні проблеми є дестабілізуючим фактором економічної стійкості сільського господарства. Спроби їх вирішення в межах концепції техногенної економіки в промислово розвинених країнах сприяли певній екологічній стабілізації, але якісного поліпшення не відбулося. Однак застосування екологічних та біологічних моделей господарювання з відмовою від застосування техногенних засобів у сільському господарстві спричиняє істотне зниження продуктивності та стійкості до примх погоди. Сьогодні завдання полягає у виборі такого варіанта розвитку, який забезпечить стабільний економічний стан аграрного підприємства та створить стійку екосистему. Виходом із ситуації є оптимальне поєднання техногенних, соціально-економічних і природних факторів інтенсифікації, біологізації та екологізації сільськогосподарського виробництва, які передбачає концепція низькозатратного сільського господарства.

Підвищенню екологічної стійкості також сприятиме впровадження маловідходних та безвідходних технологій, виробництво біологічно чистої продукції, максимальне ресурсозбереження, використання чистих джерел енергії, нормування хімічних, технічних, мікробіологічних та інших засобів виробництва в межах потенціалу самовідновлюваних здібностей природних систем. Безсумнівно є наявність позитивного впливу зростання екологічної стійкості на віддачу сільськогосподарських угідь та якості виробленої продукції. Але, незважаючи на пріоритет екологічної складової, вирішити екологічні проблеми агровиробництва неможливо без створення належних соціальних умов для сільського населення, раціональної системи господарювання та достатнього фінансування. Як показники екологічної стійкості можна виділити: рівень забруднення ґрунтів хімічними препаратами; результати екологічного контролю технологічних процесів, сировинних матеріалів, готової продукції; наслідки екологічних правопорушень.

АКТИВІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРОВИРОБНИЦТВА

О.В. ГОНЧАРЕНКО, кандидат економічних наук, доцент
**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

З огляду на сучасні реалії та світові тенденції інноваційного розвитку, необхідно визнати, що подальші трансформації в інноваційній сфері будуть формуватися під впливом глобалізації, глобальної конкуренції, активізації міжнародного обміну технологіями, діяльності транснаціональних корпорацій. Характер інноваційного розвитку в провідних країнах підтверджує також обов'язкову наявність ефективної науково-технологічної й промислової баз, які здатні стабільно генерувати інновації й трансформувати їх у продукти, що користуються попитом. Ускладнення інновацій, набуття ними міжгалузевого, міждисциплінарного характеру, що відповідно робить інвестиції в них більш дорогими і ризикованими, – змінює організаційний механізм реалізації інновацій, інфраструктурне забезпечення інноваційного процесу та потребує зміни підходів до системи трансферу інновацій [1, с.35–36]. З одного боку, такий стан речей закріплює тенденцію до концентрації інновацій серед крупних агровиробників, а з іншого, може поглибити спеціалізацію та збільшити кількість структур, що займаються тільки певною стадією інноваційного процесу.

Необхідно визнати, що в умовах сьогодення, внаслідок слабкої взаємодії між етапами інноваційного процесу, не знайшов свого належного поширення трансфер технологій в Україні; новації у вигляді створених ученими нових сортів, гібридів не завжди швидко перетворюються у реальні об'єкти ринку. Агропромислове виробництво, не отримавши широкого застосування технологій, втрачає можливості реалізації інноваційного розвитку і спирається переважно на екстенсивні фактори. Достатньо гострою залишається проблема адаптації наукових здобутків до потреб сільгоспвиробників, мотивації до формування безпосередніх замовлень на впровадження сортів, технологій чи інших наукових розробок, посилення практичного та комерційного напрямку агроінноваційних розробок. Це вимагає формування організаційно-правової форми комерціалізації інноваційних продуктів і поступової трансформації

лінійно-послідовної моделі інноваційного процесу в інтерактивну.

У сучасних умовах інноваційні дослідження, і інновації насамперед проводять великі підприємства, що мають, як майже єдине джерело інновацій, власні фінансові ресурси і вже застосовують альтернативні, екологобезпечні технології землеробства, займаються виробництвом природної продукції, використовують відходи основного виробництва. Серед таких підприємств кращі передумови для швидкого освоєння агроновацій мають сільськогосподарські підприємства, які спеціалізуються на вирощуванні зерна й соняшнику, виробники овочів і фруктів; віддаленішою є перспектива модернізації тваринництва. Зрозуміло, що перспективні світові інновації у технології в подальшому і будуть адаптуватися агрови-робниками, а саме: біотехнологічні та екологічні; при цьому основними напрямками досліджень стануть стале водо- та енергозабезпечення, землекористування й виробництво продовольства.

Сьогодні вітчизняні агровиробники, на відміну від світових, серед мотивів інноваційної діяльності визначальними вбачають збільшення випуску продукції та підвищення її конкурентоспроможності, що в багатьох випадках досягається за рахунок зниження загального рівня сталості аграрного господарювання і посилення його структурних деформацій [2, с.69–70].

Бібліографія

1. *Федулова Л.* Інноваційний розвиток: еволюція поглядів та проблеми сучасного усвідомлення / Л. Федулова // Економічна теорія. – 2013. – № 2. – С.28–45.

2. *Шубравська О.В.* Перспективи модернізації аграрного сектору України / О.В. Шубравська, К.О. Прокопенко // Економіка України. – 2013. – № 8(261). – С.64–76.

РОЗВИТОК ПРИРОДНОГО АГРОВИРОБНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

В.О. ОЛЕКСЮК, кандидат економічних наук, доцент

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

В умовах поширення глобалізаційних процесів постає необхідність переходу аграрного сектору економіки України до інноваційної моделі розвитку, що обумовлює необхідність підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції. У зв'язку з цим актуальним є використання екологічних інновацій (еко-інновацій), які забезпечують високий рівень екологічної безпеки виробництва, продукції та послуг за одночасного зміцнення конкурентних позицій виробництва.

Еко-інновації є створенням нових і конкурентно-оцінених товарів, послуг, процесів, систем і процедур, розроблених для задоволення людських потреб і забезпечення кращої якості життя для кожного, що досягається разом із мінімальним використанням природних ресурсів (сировини і матеріалів, енергії та площі земної поверхні) у розрахунку на одиницю випуску, а також мінімальними викидами токсичних речовин.

На впровадження еко-інновацій в природне сільське господарство впливає достатньо багато чинників, які перешкоджають його розвитку [1]: *організаційно-економічні* (недолік інвестиційних ресурсів для фінансування інноваційних проєктів, відсталість матеріальної та науково-технічної бази; відсутність резервних потужностей); *фінансово-кредитні* (недоступність фінансових ресурсів, недосконалість системи оподаткування інноваційної діяльності, існуючі високі відрахування з фонду оплати праці); *політико-правові* (мінливість і нестабільність законодавчої бази, існування обмежень з боку податкового, патентно-ліцензійного законодавства); *управлінські* (недосконала структура управління, переважання вертикальних потоків інформації, орієнтація виробників на вже існуючі ринки та короткострокову окупність інвестицій); соціально-психологічні (страх і опір змінам, що можуть спричинити негативні наслідки для колективу підприємства, небажання змінювати існуючі способи діяльності, робочі місця, поведінку та традиції).

Роль держави у створенні сприятливого середовища для впровадження еко-інновацій в природне агровиробництво є беззаперечною та передбачає здійснення таких заходів: створення законодавчої бази, зокрема головного закону щодо природного сільського господарства, інспекції та сертифікації природної продукції; завершення земельної реформи, врегулювання питання щодо продажу землі; налагодження системи державного контролю за використанням та охороною сільськогосподарських земель; сертифікаційні установи, асоціації виробників природної продукції та відповідну торговельну мережу; забезпечення розвитку інноваційної інфраструктури, створення регіональних інноваційних центрів; розвиток стратегії інтеграції в існуючі міжнародні структури для полегшення доступу на зовнішні ринки природної сільськогосподарської продукції; налагодження консультативного забезпечення та компетентних дорадчих сільськогосподарських служб; налагодження співпраці між виробниками еко-інноваційної та природної продукції; формування інноваційної та екологічної культури суспільства: підтримка наукових видавництв, наукових та науково-популярних видань, розширення освітніх програм, підвищення рівня навчального і наукового процесів, екологізація освіти тощо.

Отже, інноваційна модель розвитку аграрного сектору економіки обумовлює необхідність розвитку природного агровиробництва з використанням еко-інновацій.

Бібліографія

1. *Загвойська Л.Д.* Еко-інновації у бізнес-стратегіях за умов екологічної глобалізації / Л.Д. Загвойська // Маркетинг інновацій і інновації в маркетингу: збірник тез доповідей Четвертої міжнародної науково-практичної конференції (29 вересня – 1 жовтня 2010 року). – Суми: Вид-во Сумського держ. ун-ту, 2010. – С. 87–89.

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

В.В. КУШМАЄВА, кандидат наук з державного управління, доцент
**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Майбутній розвиток України в умовах глобалізації неможливий без вирішення низки питань стосовно підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору та забезпечення продовольчої безпеки країни. Серед ключових пріоритетів, окреслених напрямів є формування політики раціоналізації та ресурсозбереження, вихідною інформацією для розробки засад якої є визначення впливу природного чинника на продуктивність сільськогосподарського виробництва. Лише за умови раціоналізації природокористування можливе забезпечення переходу на ресурсоощадне виробництво, виключення глобальних ризиків техногенного й антропогенного характеру, а також виходу аграрного сектору з кризи.

Раціоналізацію використання природних ресурсів у сфері агро-виробництва необхідно розглядати тільки комплексно. Лише такий підхід дозволить провести аналіз всіх природних чинників та встановити їх вплив на продуктивність сільськогосподарського виробництва. Відомо, що на обсяги та собівартість майбутнього врожаю сільськогосподарських культур впливає ряд факторів, які поділяють на три основні групи. *Перша* включає організаційно-технічні умови господарювання, куди відносяться площа та стан поля; забезпеченість процесу кваліфікованими кадрами та високопродуктивною технікою; наявність якісної дорожньої мережі.

До другої групи належать біологічні особливості сільськогосподарських культур; рівень агротехнічних заходів; якісний стан ґрунтів; склад і стан меліоративних споруд, за допомогою яких регулюється водний режим кореневмісного шару ґрунту. *До третьої групи* відносять показники, що характеризують природні умови окремих об'єктів: кількість, час та характер атмосферних опадів протягом року в цілому та вегетаційного періоду, зокрема; температурний режим повітря та ґрунту, що впливає на строки проведення польових робіт. Такий поділ обумовлений тим, що на фактори перших двох груп можна вплинути технічними засобами, агроме-ліорацією, селективними шляхами (антропогенний вплив), а ось

фактори третьої групи залежать від комплексу природних умов.

Для отримання високих врожаїв потрібне постійне піклування про стан земель, вчасне внесення органічних і мінеральних добрив, нівелювання кислотності, використання інтенсивних технологій. Низькоякісні землі необхідно виводити з активного сільськогосподарського обігу, переводити їх у пасовища та сіножаті, що дозволить зменшити витрати на нераціональне землекористування та заощадити кошти на інтенсифікацію агровиробництва.

Зростаюча кількість населення світу, висока потенційна можливість українських ґрунтів та необхідність нарощування виробництва сільгосппродукції актуалізують зростання потреби в ресурсоощадливому землекористуванні. Отже, необхідним є впровадження таких механізмів ресурсозбереження: вибір оптимальних структури та розмірів посівних площ, а також науково обґрунтованих сівозмін (з урахуванням зональних і кліматичних особливостей); раціоналізація у поєднанні галузей рослинництва та тваринництва; використання високопродуктивних та стійких сортів у рослинництві; застосування прогресивних, інноваційних й ресурсозберігаючих технологій землеробства. І все це за державної підтримки дозволить максимізувати прибутки на фоні збереження родючості ґрунтів.

Україна володіє величезним природно-ресурсним потенціалом, але не має досить ефективних, у тому числі законодавчих, інструментів щодо раціонального використання, екологізації та охорони цих ресурсів. Потрібні саме системні заходи для відтворення водно-земельних ресурсів, запобігання посиленню ерозійних процесів на українських територіях як на адміністративному, так і на законодавчому рівнях, а також активна участь в них землевласників і землекористувачів.

ОСОБЛИВОСТІ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ ЗДІЙСНЕННЯ ПРИРОДНОГО АГРОВИРОБНИЦТВА

Т.М. САВАНЧУК, старший викладач

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Сучасні умови господарювання поступово формують сегмент покупців, які орієнтовані на вживання екологічно чистих продуктів харчування та ведення здорового способу життя. Людство починає відрізняти продовольчі товари, призначені для заробляння грошей, від продуктів харчування. Даний сегмент покупців стрімко зростає в Європейських країнах. За оцінками його частка в Україні становить 4–5 % і має тенденцію до зростання [1]. У зв'язку з цим все більшої популярності набуває природне агровиробництво, яке здатне забезпечити населення якісними продуктами харчування.

Нині, коли Україна ратифікувала угоду про асоціацію з Європейським союзом та отримала на рік пільговий доступ до європейських ринків, варто особливо звернути увагу на розвиток природного агровиробництва. Уряди європейських країн дієво захищають своїх виробників, і новим підприємствам надзвичайно важко зайняти частку ринку традиційних товарів у західній Європі. Але Україна володіє такими ресурсами і можливостями, на які в індустріалізованому світі відчутний дефіцит. Природні ресурси України дозволяють виробляти такі продукти харчування, які мають свій природний вигляд, смак, аромат і поживність. Тому в сучасних умовах, щоб витримати конкуренцію на зовнішніх ринках, українські товаровиробники все частіше цікавляться переходом до здійснення природного агровиробництва. За масштабами сільгоспугідь, на яких продукцію вирощують без застосування хімічних речовин та засобів штучного походження, наша країна вже у 2008 році посідала 17 місце у світі, випередивши такі розвинені країни Європи як Данія, Швеція, Швейцарія, Угорщина [2].

На сьогоднішній день передумови, що складаються для природного землеробства в Україні, напрочуд вдалі. За останні 15 років у господарствах мало використовували мінеральні добрива, пестициди. Наявність значних площ, родючих ґрунтів, достатня кількість товаровиробників, готових виробляти природну сільгосппродукцію, формує потенціал для такого виробництва.

Перехід на природне виробництво, на нашу думку, дозволить також частково вирішити певні проблеми матеріально-технічного забезпечення. Запровадження технологій природного агровиробництва зменшує залежність сільського господарства від зовнішніх постачальників. Потреби пального знижуються в середньому у два рази, не потрібно купувати жодних гербіцидів, пестицидів та синтетичних добрив. Поступово відновлюється гумус, підвищуються родючість ґрунту, врожайність і прибутковість агровиробництва. За даними Національного інституту стратегічних досліджень при Президенті України економічний ефект від переходу на природне агровиробництво зумовлений готовністю споживачів сплачувати вищу ціну за продукцію природного виробництва та зниженням вартості матеріальних ресурсів (агрохімікатів та паливно-мастильних матеріалів від 30 до 97 %). Водночас цей напрям потребує значних інвестицій у виробництво, адже зростає собівартість продукції через зниження врожайності в період конверсії та у випадку невисокого рівня родючості ґрунтів, природної продуктивності тварин і насіння [3].

Таким чином, під час переходу на природне агровиробництво відбувається заміщення певних акцентів в управлінні процесом матеріально-технічного забезпечення підприємств, що займаються вказаним виробництвом. Наукові дослідження, що проводяться в галузі природного агровиробництва, здебільшого розкривають питання екологічного ефекту та підвищення конкурентоспроможності підприємств шляхом завоювання нових ринків збуту. Відзначимо, що питанням матеріально-технічного забезпечення підприємств з природного виробництва продукції не надається належної уваги. Для таких підприємств, з нашого погляду, необхідно визначити особливості здійснення матеріально-технічного забезпечення:

- 1) виключення постачальників мінеральних добрив, пестицидів, гербіцидів, мінеральних кормових добавок з групи основних постачальників підприємства;
- 2) у разі проведення АВС-аналізу вилучення вказаних груп матеріальних цінностей з груп А та В, якщо раніше вони до них відносилися;
- 3) пошук підприємств з виробництва природних сертифікованих кормів (шпрот, комбікорми з природних продуктів і т. ін.);
- 4) купівля насінневого матеріалу для природного рослинництва;

5) використання технічних засобів зі здійснення поверхневого обробітку ґрунту з огляду на ефективність їх придбання чи використання на умовах оренди.

6) організація обліково-аналітичного забезпечення процесу постачання природного виробництва у такий спосіб, щоб була можливість визначити собівартість природної продукції та ефективність відносин у процесі матеріально-технічного забезпечення її виробництва.

Здійснення процесу матеріально-технічного забезпечення під час переходу на природне агровиробництво з урахуванням характерних особливостей, вважаємо, підвищить ефективність матеріально-технічного забезпечення виробничого процесу.

Бібліографія

1. Органічне агровиробництво – шлях до світової економічної інтеграції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.naturproduct.km.ua>, вільний.

2. *Шаповалов В.* У єднанні з природою // Аграрний тиждень. Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://a7d.com.ua>, вільний.

3. Щодо напрямів розвитку органічного виробництва сільськогосподарської продукції в Україні. Аналітична записка // Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>, вільний.

ВИРОБНИЦТВО ПРИРОДНОЇ ПРОДУКЦІЇ: КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД В УПРАВЛІННІ

І.В. ПУСТОВА, асистент

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет, Україна

Формування та функціонування ефективного агропродовольчого ринку, зокрема природної сільськогосподарської продукції, адаптованого до умов ринкової економіки, неможливе без відповідного організаційно-економічного механізму, що забезпечує вдосконалення системи управління, виробничо-організаційних відносин, фінансову стійкість і прибутковість, збалансованість інтересів суб'єктів господарювання, суспільства й держави.

Успішне керівництво і управління організацією підприємства потребує систематичного і відкритого менеджменту. Будь-яке підприємство являє собою складний механізм, без аналізу взаємодій всередині якого неможливо досягти його безперервної роботи.

У сільському господарстві розрізняють систему рослинництва і систему тваринництва, які, зазвичай, об'єднуються в одну велику систему. Створення єдиного замкненого виробничого циклу, який об'єднує обидві галузі сільського господарства, є однією з основних цілей будь-якого підприємства.

Досліджуючи аграрне підприємство проводять аналіз господарської діяльності, оцінку конкурентоспроможності, оцінку ефективності маркетингових заходів. За результатами аналізу виробничо-збутових можливостей можна оцінити сильні та слабкі сторони підприємства, одержати інформацію про загрози й позитивні можливості зовнішнього середовища, на основі чого розробляють обґрунтовану програму розвитку та поведінки підприємства на ринку, ухвалюють рішення про вибір цільових ринків. Аналіз передбачає оцінку фінансового стану підприємства, організаційної структури управління, виробничих потужностей, матеріально-технічної бази, науково-технічного і кадрового потенціалу, товарного асортименту й конкурентоспроможності продукції, витрат виробництва з усієї номенклатури виробів, системи збуту та просування товарів на ринку. Для цього використовують різні аналітичні інструменти, до яких належать SWOT-аналіз, ABC-аналіз, стратегічний аналіз витрат, аналіз ланцюга цінностей, оцінка конкурентної позиції підприємства.

Для підприємства, яке займається виробництвом природної сільськогосподарської продукції, необхідно пам'ятати, що вся його діяльність повинна бути організована відповідно до принципів природного землеробства і природокористування. Отже, і процеси системи менеджменту можуть бути поділені відповідно до цих принципів.

На основі специфіки природного бізнесу й для полегшення подальшого вимірювання їх виконання на підприємстві процеси розподіляються за певною схемою (рисунок).

Розподіл груп процесів відповідно до принципів природного землеробства і природокористування

Наведена методика формування процесів системи менеджменту підприємства з виробництва природної продукції передбачає виявлення процесів, які відповідають, по-перше, за дотримання принципів природного землеробства і природокористування, а по-друге, забезпечують відповідність цілого виробничого процесу природному статусу. Ці процеси повинні входити до складу процесу менеджменту у вигляді процесів: вимірювання результативності та ефективності дотримання принципів природного землеробства, запобігання ризиків зниження природного статусу виробництва.

З даного дослідження можна сформулювати висновок про необхідність поєднання природної продукції галузі рослинництва і тваринництва, а також розробку напрямів дослідження аграрного підприємства. Вони орієнтовані на ефективну взаємодію всіх суб'єктів маркетингової системи щодо забезпечення переміщення конкретного товару визначеної кількості та якості в конкретний час і місце.

Для функціонування інформаційної системи управління органічним виробництвом необхідний контроль всіх складових, які визначаються принципами ведення природного сільського господарства. Контроль – це комплексна система спостережень за збором, обробкою, систематизацією та аналізом інформації про стан природного виробництва, яка дозволяє одержати достовірну оцінку і прогноз про його зміни; розробка обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень. Створення активної системи контролю інформаційного забезпечення природного виробництва сприятиме виникненню позитивних внутрішніх і зовнішніх ефектів, пов'язаних з особливостями поширення інформації, оскільки попит на послуги такої інформаційної системи зростатиме зі збільшенням виробників і споживачів екологічно чистої продукції.

LOGISTICAL MANAGEMENT OF DISTRIBUTION OF ORGANIC FRUIT AND VEGETABLE PRODUCE IN THE COOPERATIVE

O.P. VELYCHKO, PhD in Economics, Associated Professor, Head of Management and Law Department

Dnipropetrovsk State Agrarian and Economic University, Ukraine

The purpose of the research is the development of integrated methods and a model of preparing decisions in the system of distributing logistics of fruit and vegetable servicing cooperative concerning possible alternatives and existing limitations in separate technological, logistical and marketing business processes.

The cooperative provides services by its each type in accordance with quotas concerning organization of sales of organic fruit and vegetable produce (it is defined in accordance with the existing facilities of the cooperative and its members as well as the plan of optimal distribution). Additional acceptance of orders is carried out in case of filling quota amounts considering technological and logistical unused reserves of the cooperative and current situation on the market.

The essence of the task is in processing the complex recommended packet of sales diversification in organic fruit and vegetable produce for members of the servicing cooperative which is oriented at decreasing risks concerning unfavorable situation on the market and minimization of expenses.

Solution of such a task is offered to be carried out using integrated modeling of basic principles of the logistical concept DRP, decision tree method and method of linear programming. The result is the processing of the author's methodological approach concerning combination of its elements into distributing logistics of the fruit and vegetable cooperative.

A set of orders of the imaginary fruit and vegetable cooperative using alternative logistical channels is based in a certain way.

Besides there are n supermarkets available, which organize the sales of the fruit and vegetable produce with the possibility of providing additional services in the following directions:

- complete cycle of post-harvest processing and logistical service;
- partial cycle of post-harvest processing and complete logistical service;
- in the frozen state with the complete cycle of post-harvest processing and logistical service.

Services for sales of fruit and vegetable produce can also be provided by:

- m wholesaler-retailer markets
- k processing enterprises.

Hence there are several different ways of organizing sales of the fruit and vegetable produce.

As the criterion of optimality we take the minimal value of expenses for services of the servicing cooperative.

We will denote as C_i general expenses for the unit of fruit-vegetable produce which will be sold using i logistical channel.

Efficiency function takes the form:

$$\sum_{j=1}^{3n+m+k} c_j x_j \rightarrow \max.$$

Coefficients of the efficiency function (include direct and indirect expenses) can be defined using a calculating-analytical method for each certain channel concerning different features (distance, terms of supply, volumes and so on) of a separate consumer.

Realization of the concept DRP in distributing logistics of the fruit and vegetable servicing cooperative is more efficient in combination with such methods of modeling as the decision tree method and linear modeling.

At that the process of building the decision tree for organization of sales of fruit and vegetable produce should consider differentiation of the services concerning the level of post-harvest processing and logistical service as well as probability estimations of the significant demand and volumes of sales and high margins per unit of sales for each member of the cooperative.

As variables of such an economical-mathematical task it is reasonable to consider volumes of organization of organic fruit and vegetable produce sales by members of the cooperative using different channels and different levels of processing and logistical service.

In the system of limitations it is essential to consider prognostic parameters concerning the expected demand, contractual obligations as well as the critical duration of the harvest supply after its picking to the consumer.

Efficiency function of the integrated model is reasonable to be focused on the main mission of the business activity of the servicing cooperative – minimization of service costs for its members. At that it is necessary to consider probable values of the decision tree which at

the same time promote maximization of profits for members of the fruit and vegetable cooperation.

The results of the study are focused on deepening and widening existing conceptions about theory and methodology of the logistical organization of a cooperative fruit and vegetable business.

The proposed methodology of the integrated modeling can be used in the practice of planning and management of a fruit and vegetable providing cooperative while working for its members on the recommended package in diversification of cooperative orders and sales. This approach will enable companies to use more rationally the existing capacity of the fruit and vegetable cooperative and minimize (optimize) expenses on services for its members as well as contribute to the decrease of risks for agricultural commodity producers concerning unfavorable conjuncture of the market while selling the organic produce via the cooperative [1].

References

1. *Velychko, O.* (2014) Integrated modeling of solutions in the system of distributing logistics of a fruit and vegetable cooperative. *Business: Theory and Practice / Verslas: Teorija ir Praktika*, 15(4), 310–318.

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

А.В. НЕВЕСЕНКО, науковий співробітник

Інститут аграрної економіки НААНУ, м. Київ, Україна

Світовий економічний розвиток характеризується істотним загостренням проблем забезпечення сталого, збалансованого та взаємообумовленого функціонування усіх сфер життєдіяльності національних систем. Саме тому подальші трансформаційні процеси в агропродовольчій сфері повинні відповідати принципам сталого розвитку та екологічної безпеки. Не викликає сумніву той факт, що прискорений розвиток виробництва завжди вимагає відповідного ступеня розвитку інфраструктурних галузей. Зважаючи на це, питання трансформації інфраструктури агропродовольчої сфери на заходах сталого розвитку набувають особливої актуальності.

На нашу думку, для забезпечення основних принципів сталого розвитку та екологічної безпеки першочергову увагу слід звернути на проблеми раціонального використання сільськогосподарських земель. Адже саме аграрне виробництво є сировинним базисом агропродовольчої сфери країни. Нині необхідно переходити до інтенсивно-екологічного типу ведення сільськогосподарського виробництва, що передбачає оптимальний рівень розораності земель, розширене відтворення родючості ґрунтів, підтримання бездефіцитного балансу гумусу та інші заходи. Для аграрного виробництва пріоритетним завданням є удосконалення системи землеробства з обов'язковим урахуванням еколого-економічної ефективності. З огляду на це необхідно створити та функціонуючу відповідну інфраструктуру, що забезпечуватиме раціональне та еколого-безпечне використання земельних ресурсів.

Проблеми, пов'язані з ресурсними обмеженнями подальшого розвитку країни. Перш за все експерти звертають увагу на життєво важливі ресурси: енергоресурси; неефективне використання біоресурсів; зниження врожайності і родючості сільськогосподарських угідь, асиміляційного потенціалу екосистем; запобігання погіршення генетичних ресурсів; мала кількість територій для будівництва нових енергогенеруючих потужностей (зокрема АЕС).

Високий рівень розорюваності угідь, у тому числі на схилах, значне розширення посівів просапних культур та практично повне припинення виконання комплексу робіт зі захисту ґрунтів, порушення

системи обробітку ґрунту призводить до погіршення стану земель. Комплексний характер екологічних проблем зумовлює необхідність відповідного підходу до їх розв'язання. Отже, і охорона навколишнього середовища не одноосібний вид діяльності, вона має здійснюватись у контексті впровадження інтегрованої екологічної політики, що безпосередньо торкалася б усіх сфер життєдіяльності суспільства. Впровадження такої політики є беззастережним пріоритетом діяльності.

Екологічні проблеми зачіпають життєві інтереси кожного громадянина, але їх розв'язання неможливе без активної участі неурядових організацій та тісної співпраці Державного управління охорони навколишнього природного середовища із громадськістю.

Впровадження організаційно-економічних механізмів управління аграрним землекористуванням, перш за все означає:

- пільгове оподаткування тих землевласників, які вкладають кошти в заходи з охорони ґрунтів, екологобезпечні технології, будівництво охоронних споруд;
- звільнення від податків тієї частини прибутків, яку аграрні товаровиробники спрямовують на проведення заходів з охорони земель;
- ввести екологічний податок на прибуток тих аграрних товаровиробників, які застосовують екологонебезпечні технології, засоби і системи землеробства, що погіршують екологічний стан або виснажують ґрунти;
- розробити програму кредитування селян, яка передбачатиме часткове відшкодування урядом ставок кредитів комерційних банків, а також пріоритетність довгострокового кредитування заходів щодо раціонального землекористування;
- впровадити в практику страхування земель від зниження їх якісного стану за форс-мажорних обставин;
- передбачити санкції за неефективне сільськогосподарське землекористування;
- ввести оподаткування перерозподілу землі, пов'язаної з її купівлею – продажем. Ставка податку має бути обчислена з урахуванням рівня збереження цільового використання земельних ділянок.
- для кожної ділянки, яка передається у власність або надається у сільськогосподарське користування, на нашу думку, необхідне визначати умови екологічно безпечного землекористування, зокрема, оптимальний рівень розораності, місце та способи розміщення ерозійно-небезпечних культур, обмеження в заходах хімізації та обробітку з фіксацією їх у спеціальних додатках державних актів або договорів оренди земель.

A FREE TRADE AGREEMENT BETWEEN UKRAINE AND THE EUROPEAN UNION: POSSIBLE OUTCOMES FOR AGRICULTURAL PRODUCERS

Olexandr NEKHAY, Universidad Loyola Andalucia

Campus Palmas Altas. C/ Energia Solar, 1. Edif. G. E-41014 Seville (SP)

Thomas FELLMANN, *Stephan HUBERTUS GAY*, European Commission, Joint Research Centre, Institute for Prospective Technological Studies Edificio Expo, c/Inca Garcilaso 3, 41092 Seville, Spain

The agricultural sector in Ukraine has undergone profound transformation since Ukraine became independent in 1991. During the transition period production of almost all main agricultural commodities declined, and especially the livestock sector collapsed. In the past 10 years agricultural production recovered, particularly in the crop sector. However, there is still large scope for productivity growth, and especially Ukraine's rich natural resources (soil, climate, and water) and its key geographical position give Ukraine huge agricultural export potential (World Bank and OECD, 2004; DG AGRI, 2010). On the other hand, Ukrainian government policies seem to mainly focus on the internal markets. Food security is one of the major objectives and in order to limit inflation of food prices, Ukrainian export regulation is characterized by restrictions (export quotas, export duties), which has adverse effects on the growth of agricultural exports in the Ukraine (OECD, 2009).

The accession of Ukraine to the World Trade Organization (WTO) in 2008 already pushes Ukraine in the direction of a more open trade policy (OECD, 2009). Furthermore, negotiations on a deep and comprehensive free trade agreement (FTA) between Ukraine and the EU are concluded and its signature is expected at Eastern European Partnership meeting in Vilnius (Lithuania) on 28–29 November 2013. Such a FTA would bring a further liberalization of trade policies between the two trading partners, with corresponding opportunities as well as challenges for agricultural markets. This paper provides a model-based quantitative assessment of the potential impacts of a FTA on agricultural commodity markets in the Ukraine and the EU.

The EU is the major trade partner of Ukraine with a 29,3 % share of all trade, while Ukraine is ranked 24th among the major trading partners of the EU with a 0,9 % share of all trade (DG Trade, 2010).

Ukraine was granted the Generalized System of Preferences (GSP) for trade with the EU in 1993. In 2009 the GSP utilization rate reached 71 % of the eligible products with € 1,61 billion of preferential imports to the EU (number 11 in the ranking of the most effective users of the system). Trade between the EU and Ukraine reached € 39,6 billion in 2008 and € 21,8 billion in 2009, with the 2009 downturn caused by the economic crisis and general shrinking of the Ukrainian economy. In contrast, Ukrainian agriculture was the only sector demonstrating growth during 2009 crisis year. The agricultural output growth in 2009 was 0,1 % on a year-to-year basis (Kobuta et al., 2010) and the share of Ukrainian agricultural exports in overall exports to the EU also grew from 20 % in 2008 to 23 % in 2009.

After the accession to the WTO the Ukrainian government simplified significantly its tariff system in order to comply with the WTO rules. Among these simplifications are the elimination of specific tariffs, significant export and import tariff reductions for all products, elimination of all customs duties different from ordinary customs duties and standard safeguard measures, the commitment not to use export subsidies, elimination of the obligatory minimum export price, and the acceptance to keep trade distorting measures in the limit of 0,6 billion USD.

In the case of export measures Ukrainian policy is pointed to constrain food price inflation via the use of export quotas and export duties. After the WTO accession Ukraine eliminated all export duties except for oilseeds, live animals, hides and skins. Export quotas are normally used by Ukraine when the domestic harvest is low or/and international prices are high.

Around 42 % of all agricultural products can be sold duty-free by the Ukrainian exporters on the EU market as the Most Favored Nations (MFN) duty applied by the EU is already zero. In the EU the TRQ mechanism is applied for a number of agricultural products including poultry, pork, beef & veal, cheese, butter, rice, maize, barley and wheat. The simplified presentation of EU import tariffs in the Figure represents 2010 import duties resulting after the application of TRQs. As can be seen in the Figure there are for example currently no or low import tariffs applied in the EU for wheat and coarse grains, which can be explained by high prices for these products as the applied tariff depend partly on the difference between the EU reference price (101,31 €/t) and the import price.

The model used to simulate a FTA between the EU and Ukraine is AGLINK-COSIMO. AGLINK-COSIMO is a recursive-dynamic, partial

equilibrium, supply-demand model covering the main agricultural products. AGLINK has been developed by the OECD Secretariat¹ in close co-operation with OECD member countries and covers most OECD countries plus several non-OECD member countries (Brazil, Argentina, China, and Russia). The COSIMO model maintained by the FAO covers important agricultural producers of non-OECD member countries and aggregates for the remaining countries by region (OECD, 2007).

Summary of the simulation results. The results of the baseline scenario are model based projections of the future, assuming that the current (agreed and scheduled) policy remains unchanged over the projection period (i.e. no FTA). For the FTA scenario we assume that the FTA between the EU and Ukraine would be implemented as of 2010² and all import tariffs for the 14 commodities under consideration are assumed to be abolished.

Results of the FTA scenario indicate that compared to the baseline scenario a FTA would in total induce an increase in agricultural producer revenue of 393 million € (+2,6 %) in Ukraine and of 860 million € (+0,4 %) in the EU. Thus this FTA entails opportunities for the agricultural sector of both trading partners. However, gains from a FTA are not distributed homogeneously and vary significantly among commodities. It is projected that some commodities (for example wheat in the EU and Ukraine, SMP, WMP, butter in Ukraine, etc.) would be penalized by a FTA scenario with regard to producer revenue. Depending on the commodity the penalization can be explained by decreases in producer prices (e.g. for wheat and coarse grains) or decreases in the quantity produced (e.g. SMP, WMP and pork). The changes in net trade of Ukraine to the EU are negative for wheat, coarse grains, butter, SMP, pork and poultry; and positive for rice, cheese and beef & veal. However, a precondition for Ukraine to fully realize the potential benefits of a FTA would be to comply with the SPS and quality standards of the EU.

¹ The results of any analysis based on the use of the AGLINK-COSIMO model by parties outside the OECD are outside the responsibility of the OECD Secretariat. Conclusions derived by third-party users of AGLINK-COSIMO should not be attributed to the OECD or its member governments.

² The year 2010 was rather chosen for technical reasons in order to allow the analytical model used in this study enough time to adjust to the change in trade policy within its ten-year projection horizon.

References

- DG AGRI (2010). Prospects for Agricultural Markets and Income in the EU 2010–2020. Directorate-General for Agriculture and Rural Development, European Commission, 76 p., Brussels.
- DG Trade, 2010. Ukraine-EU bilateral trade and trade with the world. Statistics on trade. European Commission, Directorate-General Trade, 11p. Web page: <http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/bilateral-relations/countries/ukraine/>.
- *Kobuta I., Zhygadlo V. and Luzhanska T.*, 2010. Ukraine's second year in WTO: trends in foreign trade in goods, and analysis of compliance with commitments. Edited by Marcin Swiecicki. Kyiv, Blue Ribbon Analytical and Advisory Centre. 78p.
- OECD, 2007. Documentation on the AGLINK-COSIMO Model OECD, Paris (AGR/CA/APM(2006)16/FINAL, March 2007).
- OECD, 2009. Agricultural Policies in Emerging Economies, Monitoring and Evaluation, Paris, OECD publishing. OECD-FAO, 2010. OECD-FAO Agricultural Outlook 2010–2019. OECD publishing.
- OECD and FAO (2010). OECD-FAO agricultural outlook 2010-2019. Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD), Paris, and Food and Agricultural Organisation of the United Nations, Rome.
- World Bank and OECD, 2004, Achieving Ukraine's Agricultural Potential: Stimulating Agricultural Growth and Improving Rural Life, World Bank, Washington, DC and OECD, Paris.

ПРОБЛЕМА ЕКОЛОГІЗАЦІЇ МЕТОДИЧНОГО АПАРАТУ ЦІНОУТВОРЕННЯ АГРОПРОДУКТОВОЇ СИСТЕМИ

І.М. РЯБЧЕНКО, аспірант

Сумський державний університет, Україна

Розвиток держави на засадах концепції сталого розвитку можливий за умов узгодженого вирішення соціальних, економічних та екологічних питань. Ігнорування хоча б одного з названих аспектів тягне за собою нівелювання досягнутих успіхів у всіх галузях, у тому числі і в агропродуктивній системі.

Для вітчизняної науки і практики важливими є питання розробки національних програм еколого-економічної рівноваги. Екологічна складова впливає на розподіл та перерозподіл сукупного суспільного продукту, регулює процес відшкодування зовнішніх та внутрішніх витрат природокористування, впливає на формування цільових фондів природоохоронного призначення.

Досить поширеним є визначення екологізації як «процесу послідовного впровадження нової техніки і технологій, нових форм організації виробництва, виконання управлінських та інших рішень, які дають змогу підвищити ефективність використання природних ресурсів з одночасним збереженням природного середовища та його поліпшенням на різних рівнях» [1, с.179].

Проблема вартісної оцінки еколого-економічних функцій природного середовища, що не мають натурально-речовинної форми і не можуть в цьому зв'язку безпосередньо враховуватися при визначенні ринкової ціни, зумовлює необхідність розробки методів встановлення ціни з урахуванням екологічних факторів в агропродуктивній системі.

На думку Н.Н. Костюченко [2], серед основних компонентів екологізації економіки є :

- розширення системи платності природокористування;
- перехід на нову систему ціноутворення, яка враховуватиме екологічні фактори, збитки, ризики;
- відмова від витратного підходу до охорони навколишнього середовища.

Отже, сучасний методичний та методологічний апарат ціноутворення потребує якісного вдосконалення та розширення в плані забезпечення методами ціноутворення, що враховують екологічну складову та її вплив на ціну.

А.В. Верстяк пропонує моделі ціноутворення в еколого-економічній системі з нелінійними міжгалузевими зв'язками. Їх розв'язки залежать від розв'язків прямих моделей відносно результатів основного (галузі матеріального виробництва) і допоміжного (галузі знищення забруднювачів) виробництв. Лінійні моделі ціноутворення є частинними випадками нелінійних моделей, розв'язки прямої і двоїстої моделей в даному разі незалежні між собою. Автором розроблено один із варіантів моделі визначення оптимальної ціни продукції фірми-монополіста з урахуванням витрат на ліквідацію забруднення, який може бути поширений на ряд інших задач економіко-математичного моделювання.

Запропоновані моделі ціноутворення можуть бути використані для розв'язання задач прогнозування індексів зростання (спадання) цін у багатогалузевій еколого-економічній системі, що дозволить контролювати рівновагу цін, вчасно реагуючи на зміну вартості будь-якої складової в структурі умовно-чистої продукції.

Процес екологізації ціноутворення в агропродуктовій системі потрібно базувати на таких принципах:

- послідовного відображення в цінах об'єктивної величини екологічної складової;
- підвищення стимулювальної ролі цін у загальному процесі екологізації економіки;
- створення фінансових передумов для фінансового забезпечення екологічної діяльності;
- реалізації в цінах солідарної суспільної відповідальності за забруднення довкілля.

Проблеми екологізації методики ціноутворення в агропродуктовій системі потребують подальшого вивчення з метою розробки нових і вдосконалення вже існуючих методів з урахуванням еколого-економічних факторів для збереження природно-ресурсного потенціалу.

Бібліографія

1. Економічний енциклопедичний словник: [у 2 т.] / С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко, С.І. Юрій; за ред. С.В. Мочерного. – Л.: Світ, 2005. – 563 с.
2. *Костюченко Н.Н.* Многонаправленность институциональных изменений на пути к устойчивому развитию / Н.Н.Костюченко // Весник Сумского государственного университета. – 2007. – № 1. – С. 94–102. – (Серия: Экономика).

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ АГРАРНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

А.О. СІТКОВСЬКА, кандидат економічних наук, доцент

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет, Україна

Сучасний стан розвитку економіки країни, з урахуванням світових економічних тенденцій, обумовлює потребу в актуалізації пріоритетів концепції сталого розвитку. Остання передбачає синтез соціальних, економічних та екологічних цілей у стратегічному вимірі щодо узгодження короткострокових і довгострокових завдань. Реалізація концепції можлива лише за умови запланованої керованості, а не поточного пристосування, як це спостерігається за сучасних умов господарювання, пришвидшення інноваційно-інвестиційних процесів.

Інтеграція в європейський простір країни розглядається як системний фактор розвитку національної економіки, формування передбачуваного прозорого середовища для залучення іноземних інвестицій, що вимагає від аграрних підприємств розробки стратегічних планів розвитку з урахуванням факторів внутрішнього та зовнішнього впливу.

Стратегія повинна: відбивати управлінську філософію підприємства; орієнтувати виробничу діяльність на запити споживачів; враховувати вплив зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства; складатися з етапу розробки й етапу реалізації; відповідати виклику оточення і дозволяти домагатися конкурентних переваг; спиратися на людський потенціал; відбивати природоохоронні заходи підприємства й екологічні наслідки прийнятих рішень [1]. Вибір стратегії є першим етапом стратегічного управління. За допомогою спеціальних методів визначають, як досягти цілей і реалізувати місію організації. При цьому порівнюють чинники зовнішнього та внутрішнього середовища, аналізують можливі стратегічні альтернативи і вибирають з них конкретну стратегію, яка відповідає заданим критеріям. Вибір стратегії має певні особливості, обумовлені переважно рівнем управління [2].

Кінцевим етапом процесу вибору й реалізації стратегії є технології, товарний асортимент і ринки, визначені аграрним підприємством. Перехід до нової позиції вимагає перерозподілу ресурсів, з

чого можна зробити висновок, що процес прийняття стратегічних рішень відповідає традиційним рішенням про вкладення капіталу. Однак прийняття стратегічного рішення, на відміну від традиційного, передбачає контроль за змінами в зовнішньому середовищі та пошук прийнятних варіантів випуску нових продуктів; пропонує розподіл ресурсів між наявними можливостями і тими, які можуть з'явитись; оцінює результати освоєння нового продукту і ринку; визначає варіанти, в яких організація має незаперечні конкурентні переваги тощо [3]. Кінцевий результат реалізації стратегії залежить від структури засобів організації та ефективних відносин між елементами цих засобів. Використання корпоративної стратегії доцільне в умовах координації діяльності сталого розвитку з урахуванням наявних ресурсів, навичок, умінь, вимог і обмежень зовнішнього середовища.

На основі корпоративної стратегії розробляються функціональні, до яких відносять: фінансову, маркетингову, виробничу тощо. Їх призначення – розподіл ресурсів окремого відділу і визначення ефективного внеску функціонального підрозділу в ділову і корпоративну стратегію. Ці стратегії сприяють проникненню стратегічного мислення на більш низькі управлінські рівні і формують в аграрних підприємствах нові підходи в умовах жорсткості конкурентного середовища до ведення господарської діяльності.

Отже, формування стратегії управління доцільно здійснювати на визначенні основних конкурентних переваг аграрного підприємства. Формування стратегій повинно враховувати можливість поєднання з іншими функціональними стратегіями, відповідати оптимальному процесу реалізації стратегії конкурентоспроможності аграрного підприємства, враховувати стратегії розвитку партнерів та охоплювати всі сфери діяльності аграрного підприємства.

Бібліографія

1. *Василенко В.О.* Стратегічне управління підприємством: навч. посіб. / В.О. Василенко, Т.І. Ткаченко. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 400 с.
2. *Мищенко А.П.* Стратегічне управління навч. посіб.: / А.П. Мищенко – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 336 с.
3. *Кіндрацька Г.І.* Основи стратегічного менеджменту: навч. посіб. / Г.І. Кіндрацька. Навчальний посібник. – Львів: Кінпатрі ЛТД, 2000. – 264 с.

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ ОВОЧІВНИЦТВА

Т.М. САМІЛИК, кандидат економічних наук, доцент

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Першочерговою задачею кожної країни є забезпечення населення у достатній кількості високоякісними харчовими продуктами, серед яких особливого значення набуває овочева продукція. Згідно з рішенням продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (ФАО), Україна належить до держав, які в недалекому майбутньому мають стати донорами продовольства у світі.

Сьогодні Україна входить до першої сімки світових лідерів за валовим виробництвом овочевої продукції, а в розрахунку на душу населення займає дев'яте місце у світі. Світовим лідером виробництва овочів упродовж багатьох років є Китай. У 2012 році його частка у світовому виробництві становила 51,6 % (561,7 млн т). На другому місці США – 3,2 % (34,7), на третьому Росія – 1,5 % (16,3). Частка України становить 1,0 %.

Найбільшу питому вагу в структурі виробництва овочевих культур в Україні займають господарства населення – 85,0 %. На аграрні підприємства припадає лише 15,0 %. Найбільше овочевої продукції виробляють Херсонська, Харківська, Дніпропетровська, Полтавська, Київська області.

Проте перед овочівництвом стоїть велика низка невирішених проблем. За оцінкою експертів українські виробники щорічно втрачають від 20,0 до 25,0 % усіх овочів, що перебувають на зберіганні. Крім того, забезпечення населення овочевою продукцією не рівномірне протягом року (у серпні–вересні до споживача надходить 75,0 %, а у грудні лише 2,9 % річної кількості овочів).

За результатами досліджень, з усіх вирощених в Україні томатів тільки 3 % можна віднести до групи їстівних, а 97 % – умовно їстівні, з яких 25 % знаходяться дуже близько до групи отруйних. А це означає, що кожен спожитий нами кілограм умовно їстівних томатів скорочує наше життя. Це не в меншій мірі стосується й інших овочевих культур. Саме тому українці живуть на 12–18 років менше, ніж у високорозвинених країнах світу.

Особливого значення набуває вирішення проблем щодо вирощу-

вання екологічно чистої овочевої продукції і доведення її до споживача в достатній кількості (особливо у зимово-весняний період), оскільки овочі є не просто продуктами харчування, а й мають характеризуватися великою відповідною кількістю вітамінів, мінеральних речовин, ферментів, фітонцидів та інших важливих для здоров'я людей мікроелементів.

Щоб істотно зменшити природні втрати, максимально продовжити термін зберігання, не порушуючи якісних показників, необхідно якнайшвидше охолодити продукцію після збирання врожаю та підтримувати оптимальні параметри зберігання. Цього можна досягти в камерах з регульованим газовим середовищем та ультранизьким умістом кисню РГС/ULO. На жаль, в Україні наразі не достатньо сховищ з регульованим газовим середовищем, хоча такий вид зберігання овочевої продукції можна вважати основним, оскільки він значно продовжує термін зберігання овочевої продукції у свіжому вигляді.

Напрямами зниження втрат овочевої продукції у зимово-весняний період є зберігання в сушеному (зберігаються вітаміни і біологічно активні речовини до 90 %) або замороженому вигляді (залишаються на 70–80 %), маринування, соління, квашення, переробка на сік тощо.

Відповідні умови для зберігання овочевої продукції можуть створювати, безумовно, лише великі підприємства, оскільки сучасне обладнання сховищ потребує значних коштів. Малі за розміром підприємства здатні впроваджувати у виробництво вирощування екологічно чистої овочевої продукції, так як класичне біоземлеробство в загальній структурі може дорівнювати не більше 10 % – інакше людству загрожує голод. Але виробництво природної продукції є не достатньо привабливим, бо врожайність таких культур є значно нижчою, а потребує більших витрат, що відповідно відіб'ється на прибутках господарства. Адже лише невелика частка українських споживачів готова викласти у 2–2,5 рази більше коштів за кілограм екологічної продукції. До того ж, немає гарантії, що така продукція реалізується (з точки зору виробника) і вона є природною (з позиції споживача).

З метою знайти споживача, який готовий заплатити відповідну ціну за екологічну продукцію, керівникам малих аграрних підприємств пропонується укладати договори з фізичними або юридичними особами на вирощування відповідної продукції як у закритому, так і у відкритому ґрунті.

Контролювати стан замовленої продукції можна шляхом регулярного завантаження на сайті фотографій процесу вирощування або встановлення на кожній ділянці веб-камер, які будуть постійно транслювати відео у мережу Інтернет. Переглядаючи запис у реальному часі або в архіві, кожен клієнт зможе, за своїм бажанням, переконатися в тому, що рослини не піддаються хімічній обробці і їх належно доглядають. Відзначимо, що ціна на таку продукцію для споживачів буде нижчою, оскільки вона реалізовуватиметься безпосередньо «з поля», а не через мережу супермаркетів.

Таким чином, для повного забезпечення населення овочевою продукцією, збереження її якісною протягом усього року великим аграрним підприємствам пропонується впроваджувати різні форми збереження: замороження, сушіння, квашення, соління і т.д. Малі за розміром підприємства мають спеціалізуватися на вирощуванні екологічно чистої продукції, що надасть їм можливість завоювати і розвинути нову нішу ринку в Україні – ринку природної продукції, який тільки ще формується.

ДОЦІЛЬНІСТЬ ЗДІЙСНЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ

Д.В. ВОЛОВИК, асистент

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Для прийняття рішень щодо інвестування того чи іншого проекту необхідною передумовою є оцінка його економічної ефективності. Така оцінка є необхідною як для керівництва підприємства, яке здійснюватиме інвестиційний проект (формування ефективного інвестиційного портфеля), так і для подання її зовнішньому інвестору з метою переконати його в доцільності вкладання коштів у запропонований проект. Очевидно, що ймовірність прийняття помилкових інвестиційних рішень з боку керівництва підприємства залежатиме від якості оцінки економічної ефективності інвестиційних проектів.

Основним завданням дослідження є характеристика методичних підходів, які найчастіше використовуються при оцінці інвестиційних проектів. У цьому контексті необхідно було проаналізувати позитивні і негативні аспекти зазначених методів та запропонувати способи підвищення їх ефективності з урахуванням факторів ризику.

Ідея будь-якого вкладення капіталу повинна обґрунтовуватися розрахунками ключового завдання: наскільки майбутні доходи покривають нинішні (поточні) витрати? На це запитання мусить відповісти кожний інвестор – від приватної особи до держави. Виходячи з цього, теоретичні основи інвестиційного аналізу складають систему методів і показників обчислення ефективності (привабливості) інвестування.

Економічна ефективність інвестиційного проекту – це різниця між результатами й витратами за межами фінансової ефективності безпосередніх учасників проекту. Економічна оцінка характеризує ефективність проекту для національної економіки в цілому або для галузі, групи підприємств, регіону тощо.

Деякі економісти продовжують відстоювати позицію щодо оцінки ефективності інвестицій за такими методами, як мінімум приведених витрат або максимум приведенного прибутку, причому оцінка базується на визначенні варіантів інвестування з найменшими потребами в ресурсах.

До статичних критеріїв оцінки інвестиційних проектів можна віднести такі, при розрахунку яких не береться до уваги чинникчасу;

до динамічних – критерії, засновані на підході дисконтування грошових потоків.

Незважаючи на простоту розрахунку, обидва ці показники мають суттєві недоліки, зокрема: не враховують фактор часу; за основний критерій повернення інвесторові вкладеного капіталу береться тільки сума прибутку (не включається сума амортизації, яка також є джерелом формування грошового потоку); однобокість традиційних методів оцінки ефективності інвестицій, оскільки більшість із них ґрунтується тільки на показниках прибутковості й сумі інвестицій.

До групи динамічних методів оцінки ефективності реальних інвестицій, що базуються на дисконтуванні грошових потоків, належать показники: чистий приведений ефект (Net Present Value, NPV); індекс рентабельності інвестиції (Profitability Index, PI); внутрішня норма прибутку (Internal Rate of Return, IRR); модифікована внутрішня норма прибутку (Modified Internal Rate of Return, MIRR); дисконтований строк окупності інвестиції (Discounted Payback Period, DPP).

Сучасні методи практичної оцінки економічної ефективності інвестицій, широко розповсюджені нині, нерозривно пов'язані з поняттям дисконтування.

За умов концепцій «альтернативної доходності» та «середньозваженої вартості капіталу» виникає поняття безризикової ставки інвестування, що є ідеальною, тобто фактично неіснуючою на реальному ринку капіталу.

Вибір дисконтної ставки в процесі приведення окремих показників до справжньої вартості має бути диференційованим для різних інвестиційних проектів. У процесі такої диференціації повинні враховуватися рівень ризику, ліквідності й інші індивідуальні характеристики.

Спершу з метою порівняння варіантів інвестиційних проектів, прогнозування поточних витрат і доходів майбутніх періодів необхідно визначити життєвий цикл. Окупність капіталу за довгострокових вкладень має свою специфіку (особлива увага приділяється чинникам часу, інфляції, динаміці поточних витрат).

Деякі науковці наголошують: ефективний проект стає менш ефективним, якщо його реалізацію відтермінують на деякий період.

За дисконтну ставку можна брати: середню депозитну або кредитну ставку; індивідуальну норму доходності інвестицій з/без урахування рівня інфляції, ризику, ліквідності інвестицій; альтернатив-

ну норму дохідності для інших можливих видів інвестицій; норму дохідності від поточної господарської діяльності тощо.

У світовій практиці фінансового менеджменту використовуються різноманітні методи аналізу ризиків інвестиційних проектів (ІП). До найбільш розповсюджених слід віднести:

- метод коригування норми дисконту;
- метод достовірних еквівалентів (коефіцієнтів достовірності);
- аналіз чутливості критеріїв ефективності (чистий дисконтований дохід (NPV), внутрішню норму дохідності (IRR) та ін.);
- метод сценаріїв;
- аналіз імовірнісних розподілів потоків платежів;
- дерева рішень;
- метод Монте-Карло (імітаційне моделювання) та ін.

Від того наскільки об'єктивно і всебічно здійснена оцінка, а отже, й правильно визначені подальші дії щодо того чи іншого проекту, залежать терміни повернення інвестованих коштів. У свою чергу об'єктивність і всебічність забезпечують сучасні методи здійснення оцінки ефективності інвестиційних проектів.

АНАЛІЗ ПОТРЕБ СПОЖИВАЧІВ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

К.Г. ТУБОЛЕЦЬ, аспірант

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет, Україна

Як відомо, концепція маркетингу полягає в тому, що планування та координація діяльності компанії навколо основної мети задоволення потреб покупців є найефективнішим засобом досягнення і збереження конкурентних переваг і виконання поставлених з часом завдань.

Орієнтовані на ринок підприємства характеризуються тим, що співробітники всіх відділів і на всіх рівнях постійно стежать за потребами покупців і умовами конкуренції у зовнішньому середовищі. Такі підприємства впроваджують в свою діяльність ряд організаційних процедур і структур з метою підвищення гнучкості та адаптивності процесу прийняття рішень.

Сьогодні актуальним є використання більш детальної системи сканування зовнішнього середовища і безперервних інформаційних систем, що працюють в режимі реального часу; пошук зворотного зв'язку і координація планів з ключовими покупцями і основними постачальниками, децентралізація стратегічних рішень; стимулювання підприємницького мислення серед менеджерів більш низьких рівнів.

Ефективній діяльності повинні передувати визначення кінцевої мети, способи або механізми її досягнення, поетапність або послідовність виконання поставлених задач. У цьому зв'язку на перший план виходить необхідність стратегічного планування діяльності з метою виявлення найкращих варіантів і способів досягнення поставлених цілей.

Основне призначення маркетингової стратегії полягає в ефективному розподіленні і координуванні ринкових ресурсів і видів діяльності для того, щоб виконати завдання фірми на певному товарному ринку. Отже, ключове питання маркетингової стратегії, що стосується масштабу, – це визначення цільового ринку (ринків) для конкретного товару або товарної лінії. Потім підприємство прагне досягти конкурентних переваг і синергізму за допомогою правильно збалансованої програми маркетинг-міксу (головним чином «4Р»: продукт, ціна, місце, просування), спрямованої на задо-

волення потреб потенційних покупців на цьому цільовому ринку.

З огляду на стратегію аграрних підприємств, буде своєчасним відзначити, що сільськогосподарська продукція здебільшого продається іншим організаціям, а не індивідуальним споживачам. Тому велика кількість високоякісних продуктів повинна бути вироблена під впливом вимог одного або кількох основних покупців. Отже, при розробці стратегічних планів, орієнтованих на маркетинг, необхідно приділяти належну увагу взаємодії аграрних товаровиробників та переробних виробництв. Така взаємодія може бути представлена у формі союзу або партнерства.

Що стосується споживчих ринків, то тут більшою мірою представлені переробні підприємства, хоча й аграрні товаровиробники є рівноправними учасниками. Але й тут орієнтація на покупців також важлива. При цьому необхідно володіти або розумінням ринку та досвідом роботи на ринку, або докладною інформацією про погляди покупців, яка потрібна для вирішення, який продукт виробляти на основі нової технології, які переваги ринок запропонує покупцям, чи в достатній мірі покупці оцінять ці переваги, щоб продукт мав комерційний успіх.

Незважаючи на всі доведення того, що ринкова орієнтація підвищує ефективність діяльності, багато аграрних підприємств не орієнтуються на своїх покупців або конкурентів. У числі причин, з яких аграрне виробництво не знаходиться в тісному контакті зі своїм ринковим оточенням, такі:

- конкурентні умови можуть дозволити досягти успіху в короткостроковому плані без необхідності прислуховуватися до бажань покупців;

- рівень економічного розвитку в галузі сільського господарства сприяє іншій філософії бізнесу;

- багато підприємств потерпають від стратегічної інерції – автоматичного продовження реалізації стратегій, успішних у минулому, навіть якщо поточні ринкові умови змінюються.

Таким чином, аграрні підприємства повинні бути орієнтованими на ринок, чітко концентруватися на потребах і бажаннях покупців і мати змогу адаптуватися, щоб досягти успіху в майбутньому. Це, в свою чергу, означає, що ефективне здійснення маркетингової діяльності – особливо тієї, яка пов'язана з вивченням, аналізом, задоволенням потреб покупців, сприятиме успішній розробці і виконанню стратегії на всіх організаційних рівнях.

ОСОБЛИВОСТІ КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ АПК

Н.О. МАКСИМОВА, кандидат економічних наук, доцент

А.В. КУЛИК, студент

Сумський національний аграрний університет, Україна

У сучасних умовах агропромисловий сектор національної економіки має провідне значення як галузь, що забезпечує населення необхідними продуктами харчування для безперервності процесу життєдіяльності. Під час реформування аграрного сектору відбулося розпаювання землі та майна колективних сільськогосподарських підприємств, було прийнято низку законів та постанов на підтримку аграрного виробника. Це обумовило створення та розвиток різноманітних організаційно-правових форм господарювання підприємств цієї галузі.

Одним із визначальних факторів економічної стабільності та зростання ефективності виробництва підприємств аграрного сектору є ресурсний потенціал. Потенціальні можливості економічного розвитку кожної галузі національної економіки суттєво обмежені наявними ресурсами: природними, виробничими, людськими, фінансовими. Безумовно, кожна з чотирьох складових ресурсного потенціалу виконує важливі функції, але поповнити їх нестачу або відсутність можливо лише за рахунок фінансових вкладень. Кредити банків є основним фінансовим засобом для розвитку матеріально-технічної бази підприємств сільського господарства, яка потребує оновлення виробничих потужностей, а також для фінансового забезпечення поточної виробничої діяльності. Однак банківське кредитування на сьогоднішній день є досить складним процесом для підприємств АПК [1].

Існує чимало причин, через які сільськогосподарські товаровиробники не отримують банківських кредитів у потрібній для них кількості. Це непоінформованість керівників сільськогосподарських підприємств про роботу банків у сфері кредитування; недостатні знання сучасного фінансового менеджменту, щоб визначити необхідність у залученні кредитів та правильності їх використання за цільовою спрямованістю; невідповідність діяльності сільськогосподарських підприємств вимогам банку; складна процедура отримання кредиту тощо.

З іншого боку, не всі комерційні банки хочуть співпрацювати із товаровиробниками сільського господарства, оскільки у цій сфері

існують високі ризики різного характеру неповернення кредитів, такі як залежність від природно-кліматичних умов; сезонність сільськогосподарського виробництва; збитковість діяльності більшості підприємств сільськогосподарської сфери; відсутність ліквідної застави, що гарантуватиме своєчасне і повне повернення кредитів і відсотків за ними.

Проте сучасний етап розвитку кредитних відносин комерційних банків з аграрним сектором економіки характеризується позитивними тенденціями. Вони виявляються у збільшенні обсягів, зниженні вартості кредитів, подовженні строків користування кредитними коштами та підвищенні їх доступності для сільськогосподарських товаровиробників.

Перспективним вважається для аграрних підприємств кредитування за рахунок ресурсів іноземних банків. Дане кредитування в аграрному секторі АПК не застосовується, крім поодиноких випадків, що свідчить про недостатній рівень використання тих потенціальних можливостей і переваг, що закладено в такій формі вкладання коштів в основні засоби, як кредитування за рахунок кредитних ресурсів іноземних банків.

Ще однією формою кредитування виступає лізинг. Він допоможе оновити аграрним підприємствам технічну базу, при цьому не витрачаючи великих коштів на купівлю самого устаткування і не витягуючи цих коштів з обороту, бо, як ми знаємо, сільськогосподарська техніка, особливо новітні розробки, потребують чималих витрат. Нині банки використовують вісім технологій кредитування лізингових проектів агроформувань. Як правило, за угодами лізингу для сільськогосподарських підприємств виступають високоліквідні об'єкти, такі як транспортні засоби – 45 % і сільськогосподарська техніка – 31 %. Але безпосереднє кредитування агроформувань займає лише 8 % від загального і не перевищує 10–12 % попиту інвестицій за лізинговими технологіями [2].

Ще одним способом підвищити доступність кредитів для підприємств аграрної галузі можливо завдяки створенню спеціалізованих банків. Спеціалізований аграрний банк має стати, з одного боку, центром, через який уряд міг би проводити державну фінансово-кредитну політику в аграрному секторі економіки, а з іншого – фінансовим центром галузі, в якому акумулюватимуться всі фінансові ресурси. Його діяльність має переваги над діяльністю універсальних банків саме для позичальника, оскільки зосередження на конкретному сег-

менті кредитного ринку підвищить якість надаваних послуг з урахуванням існуючої специфіки виробництва. В Україні певні кроки з організації роботи спеціалізованого аграрного банку вже зроблено. Так, створено Державний земельний банк України, метою якого задекларовано фінансову підтримку за рахунок дешевих кредитів малого та середнього бізнесу у сфері АПК [3].

Отже, щоб створити сприятливі умови для отримання кредитів сільськогосподарськими товаровиробниками, варто спростити банківські умови надання кредиту та його вимоги до позичальника. Того ж часу надмірне спрощення процедури кредитування та послаблення вимог до сільськогосподарських позичальників може призвести до значних ризиків банків неповернення наданих кредитів.

Бібліографія

1. Дунас Н.В. Сучасний стан і перспективи кредитування банківськими установами сільськогосподарських товаровиробників / Н.В. Дунас, Т.В. Баховська // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.14.
2. Фаюра Н.Д. Особливості банківського кредитування підприємств АПК / Н.Д. Фаюра, О.О. Костюк // Збірник наукових праць ВНАУ. – 2012. – № 2.
3. Чехова І.В. Функціонування ринку банківських кредитних ресурсів в аграрному секторі економіки України / І.В. Чехова // Економіка України. – 2014. – № 3(628).

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

І.В. ШАЛИГІНА, кандидат економічних наук

О.І. ЦИМБАЛ, студент

Сумський національний аграрний університет, Україна

Сільськогосподарське виробництво є одним із найбільш ризикованих видів підприємницької діяльності. Серед ризиків аграрного бізнесу визначають ряд факторів: сезонність виробництва, залежність від погодних та кліматичних умов, тривалий період обороту капіталу, велика складність зміни асортименту продукції та технології та ін. Аграрні реформи й становлення ринкових взаємовідносин, зміна форм власності й форм господарювання значно збільшують ступінь невизначеності соціально-економічних процесів у сільському господарстві і, відповідно, підсилюють вплив ризиків на аграрний бізнес. Зростає вплив макроекономічних рішень на діяльність кожного сільськогосподарського виробника. Разом з тим в Україні перед галуззю сільського господарства поставлено стратегічні завдання щодо збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, підвищення її конкурентоспроможності, завоювання і утримання своєї ніші на світовому ринку. Тому, стає зрозумілим, що система мінімізації агроризиків, як комплекс ефективних механізмів та інструментів держави та приватного сектору, є необхідною складовою частиною ринкової інфраструктури та одним з базових елементів сталого розвитку галузі.

Необхідно зазначити, що ризик – це можливість втрати частини активів, недоотримання або неотримання прибутку в результаті впливу несприятливих факторів під час проведення господарської діяльності. Джерелами або факторами ризиків у сільськогосподарському виробництві є соціально-економічне середовище, природно-кліматичні умови та людський фактор [1].

На жаль, сьогодні управлінські рішення в сільському господарстві приймаються практично без урахування ризику. Причин такого становища є кілька.

По-перше, це відсутність відповідних навичок у керівників підприємств.

По-друге, в умовах економічної кризи в країні в сільськогосподарських підприємствах практично відсутнє стратегічне планування, керівники вимушені займатися питаннями лише сьогоднішнього дня.

По-третє, врахування ризику при прийнятті рішень вимагає наявності великої кількості інформації, яка мала б бути загальнодоступною, але в Україні її отримати дуже важко, оскільки за неї потрібно сплатити.

Для того щоб мінімізувати ризики аграрних підприємств і, як результат, досягати сталого розвитку, існує певний інструментарій з управління аграрними ризиками. Узагальнюючий аналіз наявних інструментів дозволив виокремити три їх рівні:

1. Інструменти, які виробник сільськогосподарської продукції може використовувати сам: застосування ефективних агротехнологій; раціональне використання мінеральних добрив та засобів захисту рослин; обґрунтоване забезпечення технікою; диверсифікація виробництва; висококваліфіковані спеціалісти; створення маркетингових схем. Однак використати ці інструменти господарюючий суб'єкт може в тому випадку, коли має добрий фінансовий стан чи вільний доступ до кредитних ресурсів.

2. Для залучення та використання інструментів агровиробник має звернутися до приватного сектору (банку, страхової компанії, кредитної спілки, лізингової компанії).

3. Макроекономічні методи, основою яких є регуляторна політика уряду на аграрному ринку та державні програми підтримки даного сектору економіки.

До інструментів та механізмів, які дозволяють мінімізувати як виробничі, так і ринкові ризики в АПК, слід віднести диверсифікацію, фінансово-кредитне забезпечення, складські документи на продукцію сільськогосподарського виробництва, ринкову інфраструктуру, лізинг, страхування, державні програми підтримки. Підкреслимо, що кожен із інструментів має певні переваги та недоліки, які проявляються залежно від сфери їх імплементації. Через це виникає необхідність чіткого розуміння того, які саме засоби є найперспективнішими за мінімізації негативного впливу того чи іншого ризику.

Сучасні темпи розвитку економіки гостро ставлять питання вивчення і ефективного управління ризиками. Будь-яка економічна структура, у тому числі й сільськогосподарське виробництво, належить до категорії ймовірнісних систем, схильних до різноманітних ризиків. Ризиком необхідно управляти, тобто використовувати різні методи, які дозволяють певною мірою прогнозувати настання ризикованої події і вживати заходів для зниження ступеня ризику.

Завдання управління ризиком – звести можливий вплив несприятливих факторів до прийнятного рівня, використовуючи такі інструменти управління ним, як уникнення, контроль, передача та самофінансування ризику.

Отже, для сучасних вітчизняних агропідприємств проблема створення ефективної стратегії управління ризиками є актуальною і потребує концептуального вирішення [2].

Бібліографія

1. *Резніченко Д.В.* Ризики у сільськогосподарському виробництві та методи управління ними / Д.В. Резніченко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com>.

2. *Чорненька Л.М.* Методи мінімізації ризиків в аграрному менеджменті / Л.М. Чорненька // Науковий вісник НУБіП України. – 2011. – № 168, ч. 1. – С. 277–283.

ПОВЫШЕНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРОДУКТОВ ЗА СЧЕТ ИХ КАЧЕСТВА

С.Н. БОГДАНОВ, кандидат экологических наук, доцент

А.В. ЗАЛЕССКАЯ, студентка

Запорожский национальный университет, Украина

В рыночных условиях потребитель выходит на первый план, поэтому проблема качества продукции становится все более актуальной для производителя. С развитием экономики расширяется рынок сельскохозяйственных товаров, создаются новые предприятия, в связи с чем возрастает уровень конкуренции. Потребителю представлено более широкое предложение на рынке и, очевидно, предпочтение будет отдано наиболее качественной продукции.

Сегодня аграрная политика Украины решает множество самых разнообразных проблем, которые можно разделить на 3 уровня.

1) проблемы национального уровня:

- истощенность черноземов и снижение плодородия земель;
- низкий уровень инвестирования в развитие аграрного сектора;
- проблемы права собственности на землю;
- несовершенная нормативно-правовая база;
- рост объемов импортной продукции;
- отсутствие государственной поддержки.

2) проблемы регионального уровня:

- уменьшение количества сел;
- упадок инфраструктуры сел;
- загрязненность земель;
- низкая инвестиционная привлекательность регионов;
- ухудшение демографической ситуации.

3) проблемы субъектов хозяйствования:

- низкая конкурентоспособность продукции;
- низкая эффективность предприятий;
- примитивная технологическая база;
- высокие цены на топливо, материалы;
- высокая себестоимость производства;
- несоответствие продукции международным стандартам.

Мы считаем, что именно от уровня качества зависит конкурентоспособность продукции. Для развития продовольственной отрасли,

которая является ведущей в национальной экономике, обеспечивая население необходимыми продуктами питания, требуется и государственное регулирование, и государственная поддержка. Поэтому одним из приоритетных направлений совершенствования аграрной политики должно быть обеспечение качества и безопасности сельскохозяйственного сырья и пищевых продуктов. Этого можно добиться путем:

- совершенствования системы сертификации производств и стандартизации продукции сельского хозяйства, максимального охвата системами управления качеством и безопасностью предприятий перерабатывающей и пищевой промышленности;
- формирования сети лабораторий для определения качества сельскохозяйственной продукции и продовольствия;
- делегирования части полномочий по контролю соответствия стандартам сельскохозяйственной продукции и продовольствия саморегулируемым объединениям на основе взаимответственности [1].

Итак, аграрные предприятия являются одними из основных предприятий, которые влияют на развитие национальной экономики и стратегически обеспечивают население и предприятия продуктами потребления и ресурсами. От развития аграрного предприятия зависит и деятельность других секторов национальной экономики также. В настоящее время Украине нужна новая аграрная политика, которая бы поддерживала и регулировала повышение качества сельскохозяйственных продуктов и сырья, это бесспорно повысит конкурентоспособность наших продуктов на внешнем рынке.

Библиография

1) Стратегія розвитку аграрного сектору економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://minagro.gov.ua/node/7644>

СЕКТОРАЛЬНА ЕКОЛОГІЗАЦІЯ В МОДЕЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Л.Є. КУПІНЕЦЬ, доктор економічних наук

**Інститут проблем ринку та економіко-екологічних
досліджень НАН України, м. Одеса**

Міжнародні та національні ініціативи останніх років визначили гостру необхідність екологізації економіки, імплементації екологічної складової в програми соціально-економічного розвитку країни, регіону, суб'єкта господарської діяльності та адаптації програмних заходів до умов ринкової економіки. Більшість країн світу розділяють нову ідеологію подальшого розвитку та реалізують її в екологічній політиці й національних планах дій. Не стала винятком і Україна. У державі сформовано екологічне законодавство, відповідно до основоположних документів Ріо+20 та Закону України від 21.12.2010 р. № 2818-VI «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року». Визначено сектори національної економіки, екологізація яких теоретично дозволить отримати найбільший соціо-економіко-екологічний ефект від захисту довкілля, до тієї чи іншої міри окреслено можливі напрями секторальної екологізації.

Між тим в Україні триває практика прийняття економічних, соціальних, технологічних і екологічних рішень без необхідного поєднання їх в єдину комплексну систему на основі стратегії сталого розвитку. У національні, регіональні й секторальні програми та плани поки що не інтегровано екологічну складову, внаслідок чого спостерігається істотна залежність між економічним зростанням та пов'язаним з ним тиском на довкілля. У такий спосіб, без екологічно стійкого економічного зростання сталий розвиток залишиться недосяжною метою.

На першому стабілізаційному етапі мають бути створені передумови переходу до сталого розвитку. Слід зупинити процеси деградації у суспільстві й природі, створити умови для здійснення комплексного оздоровлення довкілля та відтворення природних ресурсів, сформувати нову модель економіки на засадах невиснажливого відновлювального природокористування, зберегти національні цінності і традиції природокористування, а також досягти усвідомлення безальтернативності сталому розвитку та пріоритетності екологічних чинників над усіма іншими.

Методологія реалізації екологічної політики в країні в цілому, та в секторальному вимірі зокрема повинна ґрунтуватися на певному базисі, який забезпечує єдність і різноманітність підходів до екологічного управління з метою досягнення рівноваги між очікуваними економічними результатами та можливостями навколишнього середовища.

Процес екологізації секторів національної економіки повинен стати основою сталого суспільного розвитку, а тому ним потрібно управляти. Такий тісний взаємозв'язок між суспільним розвитком та станом природного середовища виводить процес екологізації економіки на рівень нової ідеології сучасних секторальних перетворень. Але ж у розвитку секторів національної економіки є суттєві відмінності, що стосуються специфічних особливостей функціонування, ступеня впливу на довкілля, частки відповідних секторів у ВВП, застосуванні механізмів та інструментів управління, підтримки та галузевого регулювання тощо. Тому потрібно визначити єдиний методологічний базис дослідження секторальної екологізації, що дозволить із системних позицій підійти до визначення стратегії управління цими процесами на локальному, регіональному та державному рівнях, врахувати секторальні відмінності шляхом застосування специфічних методів їх дослідження.

Сучасний погляд на методологію дослідження означеної проблеми потребує новаторського підходу, адже екологізація економіки сама по собі є результатом зміни світогляду людства, ринкових трансформацій в їх багатогранності та протиріччі, перегляду пріоритетів державного, суспільно-політичного та економічного розвитку країни, прийняття нових та переосмислення існуючих законодавчих документів, розповсюдження позитивної практики збереження довкілля. Усі означені перетворення суттєво розширюють наукову базу методології. Того самого часу складність та міждисциплінарний характер наукової проблеми потребують використання методів, форм і підходів методологічного арсеналу в їх широкому різноманітті. Тобто виявляється певна залежність між методологією як системою побудови наукового знання та науковою проблемою, що потребує певного методологічного підґрунтя дослідження. Методологію формують процеси та явища, що відбуваються в сучасному світі, збагачуючи інформаційний базис дослідження, забезпечуючи систематизацію знання у нових напрямках, пошук нових методів та організаційних форм вирішення проблеми. Водночас розвиток ме-

тодологічного базису розширює вибір наукового інструментарію й сприяє досягненню поставлених цілей в процесі вирішенні будь-якої наукової проблеми.

Процес екологізації потрібно вбудовувати в стратегії секторального розвитку, адже кожен сектор є функціонально особливим, діє в межах певного правового поля, має свою стратегію розвитку та організаційну систему управління, яка не готова в існуючому стані до сприяння екологічноорієнтованих перетворень. Секторальна екологізація як процес – це цілеспрямована модернізація економіки, яка визначається певною трансформацією господарської системи у часі, що сприяє змінам її стану в цілому та її складових. Враховуючи, що означені зміни пов'язані зі заходами, спрямованими на захист довкілля та задоволення попиту споживачів у екологічно чистій продукції, цілком справедливо вважати процес екологізації бізнес-процесом. Мета секторальної екологізації визначає майбутні орієнтири стану господарської системи, які можуть бути досягнуті у разі впровадження запланованих доступних засобів і заходів. Відповідно до запланованих очікувань, мета повинна враховувати галузеву специфіку, може відповідати часовому критерію, відбиваючи довго- та короткострокові орієнтири, визначати певну етапність у вигляді стратегічних і тактичних цілей. Їх кінцевий перелік, як і низка відповідних завдань, залежить від ресурсних можливостей країни, регіону, підприємства, технічних можливостей реалізації та комерційної вигоди.

ПРИНЦИПИ КОНЦЕПЦІЇ МІСЦЕВОГО СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Н.Л. ШПОРТЮК, кандидат наук з державного управління, доцент
**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

У 1992 році світові лідери на конференції ООН з розвитку та захисту навколишнього середовища прийняли документ, який називається «Місцевий порядок денний XXI ст. План дій сталого розвитку». Цей почесний документ зобов'язує місцеві органи влади вступати в діалог з громадянами, місцевими організаціями, приватними підприємствами, розробляти місцеву стратегію сталого розвитку.

Незважаючи на те, що останнім часом багато областей України досягли тимчасових успіхів по деяких напрямках сталого розвитку, загальна тенденція погіршення соціальних, політичних, економічних та екологічних умов життя населення переважала в більшості з них. На додаток до цього, міським органам влади та організаціям громадянського суспільства часто не вистачає відповідного досвіду, вмінь та ресурсів для розробки реальної стратегії сталого розвитку, щоб вирішити гострі місцеві проблеми.

Якими є основні принципи, що скеровують стратегію сталого розвитку?

- *Орієнтація на потреби й інтереси людей.* Ефективна стратегія вимагає підходу, що ставить людей у центр уваги і забезпечує довготермінове покращення становища найбільш уразливих і маргінальних груп населення, зокрема бідних.

- *Консенсус щодо довготермінової мети (бачення).* Для успіху стратегічного планування необхідна згода усіх зацікавлених сторін щодо довготермінової мети (бачення) та чітких термінів виконання поставлених завдань. Усі політичні партії повинні поділяти загальне бачення та взяти на себе зобов'язання щодо його втілення, аби за умови зміни партії при владі новий уряд не розглядав конкретну стратегію лише як складову політики свого попередника.

- *Усебічність та цілісність.* Стратегії мають бути розроблені у такий спосіб, щоб, наскільки можливо, поєднувати економічні, соціальні та екологічні завдання.

- *Спрямованість на чіткі бюджетні пріоритети.* Стратегія, повністю інтегрована до бюджетного процесу, забезпечить відповідність запланованих заходів, спрямованих на досягнення цілей,

наявним фінансовим ресурсам та не дозволить їм перетворитися на «пусті побажання». Обмежений потенціал та часові рамки також позначатимуться на ступені досяжності очікуваних результатів.

- *Обов'язковість моніторингу, навчання та вдосконалення.* Невід'ємною частиною стратегії мають бути моніторинг та оцінювання, ґрунтовані на чітких показниках, що дозволяють розпочати необхідні процеси, відстежувати їх поступ, виносити корисні уроки та своєчасно виявляти потребу в зміні курсу.

- *Наявність відповідальності та лідерства на місцевому рівні.* У минулому чимало стратегій було укладено під зовнішнім тиском чи на вимогу міжнародних агенцій з розвитку. Проте для життєздатності стратегій вкрай важливо, щоб країни самі ініціювали їх розробку і впровадження як на національному, так і на місцевому рівнях.

- *Наявність впливової провідної установи та висока готовність органів влади дотримуватися зобов'язань.* Такі довготермінові зобов'язання є неодмінною умовою запровадження змін політики та інституційних реформ, виділення фінансових ресурсів та чіткого розподілу відповідальності за реалізацію стратегії.

- *Розбудова існуючих механізмів і стратегій.* Стратегія сталого розвитку не є цілковито новим механізмом планування. Вона базується на тому, що вже існує в країні на національному, регіональному та місцевому рівнях, сприяючи поєднанню, взаємному доповненню, узгодженості між різними інструментами і процедурами планування та підходами до нього. Для забезпечення координації механізмів і процесів, виявлення та усунення потенційних протиріч необхідне належне управління усім ходом розробки стратегії. На самому початку даного процесу важливо розподілити ролі й обов'язки, а також визначити характер відносин між його головними учасниками.

- *Активна й ефективна участь.* Широке залучення громадськості допомагає віднайти нові ідеї та джерела інформації. Участь центральних органів влади, що забезпечують керівництво, запроваджують стимули та виділяють фінансові ресурси, є обов'язковою умовою, проте процес планування має бути багатостороннім, ґрунтованим на співпраці децентралізованих органів управління, приватного сектору, громадянського суспільства та маргінальних груп населення. Він також вимагає створення ефективних механізмів спілкування та інформування.

- *Зв'язок між національним та місцевим рівнями.* Стратегія повинна являти собою процес двосторонньої постійної взаємодії між

національним та місцевим (децентралізованим) рівнями. На центральному рівні повинні визначатися основні стратегічні принципи і напрями (економічна, фінансова та торговельна політика, законодавчі зміни, закордонні справи та зовнішні відносини тощо). Проте детальне планування, впровадження і моніторинг здійснюються на децентралізованому рівні, якому передаються відповідні ресурси та повноваження.

- *Розвиток та зміцнення наявного потенціалу.* Із самого початку процесу стратегічного планування дуже важливо оцінити наявний політичний, інституційний, людський, науковий та фінансовий потенціал. Якщо необхідно, розвиток та зміцнення потенціалу має стати частиною самого процесу стратегічного планування.

ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ ОРГАНІЧНОГО АГРОВИРОБНИЦТВА

Р.М. БЕЗУС, кандидат економічних наук, доцент

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Споживання органічної продукції зростає з року в рік. До трійки найбільших ринків такої продукції входять ринки США, Німеччини та Франції. Усе більше і більше споживачів відкривають для себе переваги органічної продукції, але її масовому вживанню стає на заваді висока порівняно з ціною продукції, вирощеної із застосуванням інтенсивних технологій. Виходячи з цього, результатом управління процесами органічного агровиробництва є не лише досягнення цілей функціонування суб'єкта господарювання, а і споживача органічної продукції – вживати якісну їжу за доступною ціною.

Нові усвідомлені підходи до виробництва сільськогосподарської продукції передбачають розробку нової техніки та відпрацювання технологій виробництва, наслідком впровадження яких має бути перехід на якісно нові основи управління процесами виробництва, заснованими на інформаційно-глобалізаційних процесах, з орієнтацією на місцевість виробництва та соціально-економічних мереж.

Управління процесом – це сукупність заходів з планування, виконання та моніторингу ряду дій, спрямованих на досягнення зазначеного результату. Управління процесом передбачає використання навичок, інструментів, технічних засобів та прийомів для вимірювання, контролю, аналізу та коригування процесу відповідно до цілей, які мають бути досягнуті.

Процес управління органічним агровиробництвом варто розглядати з позицій ендегенного, так і екзогенного середовища. В органічному агровиробництві екзогенне та ендегенне середовище пов'язані дуже щільно. Так, виробництво органічної продукції вимагає наявності екологічно чистого середовища діяльності, яке фактично не можна ізолювати від навколишнього середовища. Кожен суб'єкт виробництва має орієнтуватися на наслідки не лише власної діяльності, а і діяльності оточуючих територій, максимально концентруючи увагу на діяльності найближчих «сусідів» і враховуючи діяльність найдаліших. Водночас формування фінансового результату може здійснюватися за рахунок реалізації продукції як на

локальному ринку, так і на значній відстані від місця виробництва.

Виходячи з особливостей органічного агровиробництва, відзначаємо, що управління цим процесом складне багатофакторне. Такий процес здатний забезпечувати стійкий результат суб'єкта господарювання з урахуванням впливу результатів прийнятих рішень на економічну складову суб'єкта господарювання, соціальну складову територій виробництва та вплив на навколишнє середовище як регіону, так і всього світу.

В управлінні процесом органічного агровиробництва необхідно враховувати причинно-наслідкові зв'язки не лише в системі економічного ефекту, а і між екологічними наслідками та соціальними. Кінцевим вимірником ефективності управління процесом органічного агровиробництва має бути сукупний ефект від економічної, соціальної та екологічної складових.

ЕКОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ

Т.М. ХАЯНОК, викладач

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Економічні кризи створюють нові можливості для розвитку діяльності багатьох підприємств аграрної сфери. Крім бажання отримати прибуток, все частіше звертаються до іншої важливої рушійної сили їхнього розвитку – створення соціальних цінностей для людей сільських територій та суспільства в цілому, таких як корисні товари (послуги), нові робочі місця, гідна якість життя для працівників, справедливий розподіл доходу підприємства, благодійність тощо. Формуючи контексти економічним цілям підприємства, соціальні цінності надають етичний вектор розвитку діяльності, сприяють розширенню бази знань і доступу до трудового потенціалу підприємства, забезпечують синергетичні і мультиплікативні ефекти, додаткові індивідуальні вигоди, які пов'язані зі задоволенням професійних і духовних потреб.

З урахуванням викладеного, на нашу думку, соціальна та екологічна відповідальність повинна стати основою управління агропромислового виробництва, щоб була змога максимізувати прибуток і, враховуючи тісний взаємозв'язок із суспільством, мінімізувати негативний вплив на навколишнє середовище, сприяти відтворенню екосистеми. Необхідність впровадження економічної відповідальності в практику соціально орієнтованого агропідприємства характеризується важливим аргументом – це активний чинник підвищення конкурентоспроможності підприємства та водночас ефективна стратегія зростання добробуту населення та досягнення збалансованого розвитку.

Введення екологічних обмежень (норми внесення добрив або використання пестицидів) стимулює економічний розвиток агропідприємств, тому що дає нові перспективи розвитку. Наприклад, заміна морально застарілого обладнання, виведення нових сортів культур, більш стійких до регіональних кліматичних умов, використання інноваційних технологій з виробництва сільськогосподарської продукції та її промислової переробки на основі міжнародних стандартів якості тощо.

Упровадження політики екологічної відповідальності в діяльність аграрних підприємств обумовлено такими чинниками:

- застосування новітніх виробничих технологій приводить до ефективного використання ресурсів;
- державна політика застосування економічних важелів (податків, зборів, торговельних дозволів) в інших країнах сприятлива для екологічно чистих підприємств;
- міжнародні та національні екологічні нормативи висувають вищі вимоги;
- екологічне управління приводить до позитивного впливу на імідж підприємства;
- усе більше споживачів надають перевагу екологічно чистій продукції і вимагають її.

Основними напрямками впровадження екологічної відповідальності для соціально орієнтованого агропідприємства є запобігання та контроль забруднення повітря, землі і води; стаке використання ресурсів (впровадження енергозберігаючих технологій та використання альтернативних ресурсів, ефективне використання ресурсного потенціалу); утилізація (переробка) відходів; пом'якшення впливу від зміни клімату; захист природного середовища і відновлення ареалів (захист і відновлення функцій екосистеми, захист біологічної різноманітності, стаке використання землі і природних ресурсів).

Таким чином, до одного з головних напрямів управління соціально орієнтованим підприємством можна цілком віднести екологічний аспект, який реалізується в здійсненні визначеної та офіційно прийнятої екологічної політики; упровадженні системи зменшення викидів та запобігання забрудненню; сталому використанні наявних природних ресурсів; сприянні відновленню екосистеми та застосуванню екологічних технологій виробництва продукції.

ПРИНЦИПИ ПРОЦЕСНОГО ПІДХОДУ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

О.О. МИРОНОВА, асистент

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Процесний підхід до управління є основою для побудови сучасної системи менеджменту підприємства. Використання методик процесного аналізу і заснованих на них програмних засобів дозволить підприємствам удосконалити систему управління організацією, що у свою чергу відіб'ється на підвищенні ефективності використання потенціалу підприємства (виробництва, збуту і маркетингу). Перехід від функціональної системи управління до управління по процесах супроводжується детальним аналізом системи обміну інформації, передачі матеріальних ресурсів, системи регламентації і підпорядкування, що склалася. Усе це дозволяє системно підходити до питання реорганізації діяльності підприємства.

В управлінні підприємствами виділяються певні принципи процесного підходу, які поділяються на загальні і спеціальні. До загальних включені принципи, що відбивають застосування процесного підходу в управлінні:

- відповідальність власника: за результати процесу несе одноосібну відповідальність його власник;
- локалізованість процесу: кожен процес – закінчена процедура, регламент якої припускає завершеність комплексу відповідних управлінських дій;
- динамічність процесу: система управління забезпечує швидкість ухвалення управлінських рішень;
- логічність: процеси логічно пов'язані між собою в певній послідовності, що забезпечує ухвалення усіх необхідних рішень;
- економічність процесу: система ухвалення рішень функціонує з належною якістю і мінімальними витратами;
- гнучкість процесу: система ухвалення управлінських рішень здатна до швидкої трансформації за необхідності її адаптації до змін зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства;
- орієнтованість на споживача: система ухвалення рішень спрямована на максимальне задоволення потреб кінцевого споживача.

Спеціальні принципи відбивають застосування процесного підходу в управлінні з урахуванням специфіки підприємства:

- виробнича результативність процесу: результати кожного управлінського процесу впливають на виробництво продукції;
- можливість кількісної оцінки «власного результату»: вклад кожного управлінського процесу кількісно оцінюється;
- ресурсна замкнутість: необхідні ресурси управлінського процесу знаходяться всередині його меж і управляються тільки його власником;
- регламентованість зв'язків з іншими процесами: усі зовнішні зв'язки управлінського процесу регламентовані;
- тривимірність зв'язків: процес пов'язаний з іншими процесами за допомогою горизонтальних, вертикальних і часових зв'язків;
- дуальність ієрархічної структури процесу. Управлінський процес включає два взаємозв'язані рівні: керівний – власника процесу (з підлеглими йому співробітниками і службами) і функціональний – регламент виконання процесу.

Класифікація процесів ґрунтується на включенні кожного з них до ланцюжка створення кінцевого продукту підприємства. Так, віднести до основних процесів можна увесь ланцюжок створення продукту – постачання, виробництво і збут. Прикладами таких процесів є процеси маркетингу, закупівель, виробництва, зберігання, постачання і після продажного обслуговування продукції.

Допоміжними процесами можна вважати ті з них, які безпосередньо не створюють цінність продукту, але забезпечують функціонування основних процесів. Серед них: бухгалтерський облік, управління персоналом, інформаційна підтримка, адміністративно-господарські процеси і т.д.

Деталізація процесів показує, з яких частин повинні складатися процеси на підприємстві. Перший елемент *Планування діяльності* включає планування виробництва, показників і т.і. Інформація від першого елемента передається на елементи *Здійснення діяльності* і *Контроль і аналіз*.

Другий елемент *Здійснення діяльності* включає саме виконання робіт із створення продукту або виконання послуги. Керівними тут є планові дані.

Третій елемент класифікації *Реєстрація фактичної інформації* – збір інформації про хід виконання виробництва та інші функції обліку.

Четвертий елемент *Контроль і аналіз* консолідує звіти з плановими показниками і фактичними даними про виробництво. Тут відбувається порівняння планових і фактичних показників, надаються коментарі і формуються звіти для передачі особам, що ухвалюють управлінські рішення.

П'ятим етапом є безпосередньо оцінка керівниками підприємства звітів про хід виконання робіт або послуг. На основі отриманих даних вони приймають рішення, спрямовані на вдосконалення процесу здійснення основної діяльності підприємства, формують планові показники на наступний період діяльності.

При моделюванні системи управління усього підприємства найважливішою умовою правильного опису процесів підприємства є врахування в моделях усіх п'яти елементів. За відсутності хоча б одного побудована модель не відповідатиме цілям моделювання, буде неефективною для підприємства. Наступним найважливішим моментом у процесному підході є опис схеми управління процесом як глобальним, тобто усім підприємством.

СПЕЦИФІКА КОНЦЕНТРАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

С.В. ВАСИЛЬЄВ, кандидат економічних наук, доцент

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Концентрація виробництва взагалі, і в сільському господарстві зокрема, є неупередженим процесом, який обумовлений перевагами великого виробництва порівняно з малим. Більшість економістів вважають, що ці продиктовані переваги є об'єктивним економічним законом, який діє в усіх галузях виробництва, у тому числі й в сільському господарстві.

У цьому плані можна стверджувати, що великотоварне виробництво забезпечує вищий рівень продуктивності праці та ефективності використання матеріальних ресурсів, а тому повинно розвиватися більш прискореними темпами. Разом з тим, напевне, не доречно абсолютизувати переваги великотоварних агроструктур, особливо у сільському господарстві. Саме тут і раніше, і дотепер малі агробізнесові структури завжди можуть знайти нішу для прибуткового господарювання. Перш за все йдеться про трудомісткі види виробництва, в яких важливе значення має тотожність власності і праці, тоді як розміри є другорядним.

Розміри підприємства – це важлива, але лише складова системи. Чільне місце в ній займають такі чинники, як рівень розвитку техніко-людської системи (техніка, технологія, людський фактор); ефективне й раціональне її використання у сільському господарстві (родючість ґрунту, кліматичні умови, географічне положення земельної ділянки, її відстань від садиби, виробнича спеціалізація господарства); організаційно-правова форма аграрного господарства; існуючий тип економіки тощо. Виділити економічний внесок окремого чинника практично неможливо. Окрім того, порівнювати, як відомо, можна те, що більш-менш однорідне. Непорівнянними є різні типи агроструктур. Наприклад, не логічно порівнювати держгоспи і колгоспи з приватними агроструктурами. Останні, як правило, навіть невеликих розмірів більш ефективні, ніж перші. Відповідно при дослідженні економічного потенціалу розмірів агроструктур необхідно абстрагуватися від інших чинників, що впливають на їхню продуктивність та ефективність.

Водночас в епоху науково-технічної революції вирішального значення набуває рівень розвитку техніки, технології й кваліфікація праців-

ників. Нинішній же технологічний спосіб виробництва дає належний ефект на більш-менш великих підприємствах. Переваги великого виробництва підтверджує вітчизняна і світова практика. Іншими словами, йдеться про застосування у виробництві новітніх технологій, нової техніки і досягнень у галузі менеджменту.

Світова практика свідчить про те, що майже у всіх країнах з ринковою економікою переваги великих агроструктур зумовлюють концентрацію виробництва в сільському господарстві, а також корпоратизацію ферм та їхню інтеграцію. Такі процеси простежуються у всіх економічно високорозвинених країнах світу.

Важливим аспектом дослідження концентрації виробництва є визначення джерел збільшення розмірів підприємства. Один із головних – це здійснення розширеного відтворення за рахунок капіталізації прибутку, залучення кредитів, випуску й продажу цінних паперів, дотацій держави тощо. До речі, така концентрація на рівні первинної господарської ланки призводить до відповідної концентрації в межах національної економіки. Але, як відомо, такий шлях збільшення розмірів господарських одиниць нерідко обмежується низькою їхньою прибутковістю, недоступністю кредитів тощо. Саме тому первинні господарські ланки (підприємства) добровільно об'єднуються з іншими для створення різних господарських формувань, які функціонують на засадах об'єднання виробничих ресурсів і капіталів, з метою використання переваг великого виробництва. Такі тенденції знаходять прояв у створенні кооперативних і корпоративних структур.

Таким чином, стрімкий розвиток продуктивних сил у сільському господарстві, впровадження новітніх у техніці, особливо в технологіях, об'єктивна необхідність відновлення та розвитку сільського господарства на інтенсивно-інноваційних засадах надають чиннику техніко-технологічної оснащеності й відповідно професіоналізму тих, хто її використовує (техніко-людська система) суттєвого значення. Але, безперечно, їх повне й ефективне використання потребує відповідних земельних площ, рівня концентрації виробництва. Зрештою йдеться про те, що в сучасних умовах сектор великотоварних постіндустріальних агроструктур стає провідним у вирішенні продовольчої безпеки країни за часткою в загальному виробництві товарної продукції, обсягів експорту тощо.

Зазначимо, що переваги великого виробництва завжди мають певну межу, за якою вони «затухають», спадають або навіть не знаходять прояву зовсім. Тому в сільському господарстві і для малих завжди знайдеться певна «ніша».

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

О.А. САВЕНКО, кандидат економічних наук, доцент

В.О. ЛАПА, студентка

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Умови сьогодення вимагають радикальних політико-економічних, техніко-технологічних та організаційно-структурних перетворень, зокрема в сільськогосподарському виробництві, та всебічного нарощування темпів розвитку соціальної інфраструктури, а також загального благоустрою сільських територій.

Трансформаційні процеси мають посилювати увагу до вирішення соціально-економічних та екологічних проблем розвитку сільських територій. Це стосується посилення охорони навколишнього середовища, збереження його від деградації, виснаження і забруднення під час ведення сільськогосподарської та інших видів діяльності на селі.

З метою забезпечення сталого розвитку сільського господарства і сільських територій необхідно дотримуватися таких принципів: створення сільському населенню в усіх аграрних регіонах країни однакових можливостей щодо забезпечення належного рівня якості життя; збереження навколишнього середовища й екологічної рівноваги в природі на всіх сільських територіях держави, насамперед в агроландшафтах; формування раціональної сільської поселенської мережі в усіх регіонах країни; здійснення заходів з поліпшення житлових умов на селі та радикального підвищення рівня комунально-побутового благоустрою сільських поселень; забезпечення сталого, екологічно зрівноваженого і багатофункціонального розвитку сільських територій як головної передумови боротьби з бідністю та безробіттям у сільській місцевості; створення необхідних соціально-економічних і правових засад міжрегіональної рівноваги сільських територій; підвищення ефективності і конкурентоспроможності продукції аграрного виробництва відповідно до вимог аграрної політики та розвитку сільських територій, які мають місце в країнах ЄС. Досить важливим є використання в Україні новітніх технологій щодо розвитку аграрного сектору економіки та сільських територій у світі, зокрема в західноєвропейських країнах.

Надзвичайну стурбованість сьогодні викликає глибока політич-

на, військова та економічна криза, у якій опинилася Україна, і, як наслідок, екологічний стан навколишнього середовища особливо в «сірій» зоні. Лише один з кожних 10 га сільськогосподарських угідь має більш-менш задовільний екологічний стан, водна і вітрова ерозія роз'їдає ґрунти, а площі рекультивації порушених земель багаторазово скоротилися.

Екологічно необґрунтоване, нераціональне в техніко-технологічному та організаційному відношенні використання земель в аграрній сфері здатне за декілька років зруйнувати родючий шар ґрунту, який створювався природою тисячоліттями. Турбота про екологію земельних ресурсів та екологічну безпеку землекористування є по суті турботою про наступні покоління і збереження природної основи існування людської цивілізації на майбутнє. Отже, щоб земля використовувалася ефективно й екологічно безпечно, об'єктивною необхідністю є оптимізація всіх видів землекористування.

Таким чином, фундаментальним завданням розвитку сільських територій, як основи життєдіяльності українського селянства і функціонування аграрного сектору економіки, є його перехід до сталого землекористування й організації оптимального використання земельних ресурсів у країні. Тобто, землеробські регіони та сільська місцевість в Україні мають зазнати кардинальних трансформацій з точки зору переведення їх на багатофункціональний й екологічно безпечний характер розвитку.

ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ СВИНАРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В УМОВАХ УКРАЇНИ

Е.В. ЄСІНА, кандидат ветеринарних наук, доцент

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Однією з проблемних сторін у веденні сучасного українського тваринництва залишається менеджмент підприємств. Значні фінансові витрати і численні людські зусилля нерідко залишаються марними, без чітко діючого механізму, що забезпечує безперебійну роботу свиноферми. Ускладнює ситуацію специфіка роботи цієї сфери аграрного сектору, яка безпосередньо залежить від стану здоров'я великої або малої кількості тварин. Найменші збої в постачаннях кормів, добавок, медикаментів, у роботі механізмів і пристроїв, які забезпечують технологічні процеси, відсутність своєчасної реакції на зміни у стані здоров'я тварин можуть призвести до втрат поголів'я тварин, а це – десятки і сотні тисяч доларів. Тому зважене, відкрите управління свинарськими підприємствами є особливо важливим і цінним.

Якщо аналізувати реальний стан справ у питаннях менеджменту на сучасних українських свинофермах, можна відзначити низку рис, властивих більшості сільськогосподарських підприємств ще з часів Радянського Союзу, які за роки української незалежності посилюлися і набули особливого «забарвлення».

Українськими фермами практично ніколи не керують власники. Як правило, це найняті працівники (або родичі), які часто не мають профільної освіти. Призначення таких керівників часто відбувається за принципом особистої відданості, що, на превеликий жаль, не сприяє розвитку підприємства, зокрема, і всієї галузі в цілому. Самі ж господарі іноді мають декілька бізнесів, і надмірні витрати на свиноферму можуть перекриватися доходами з них. Рідкісне свинарське підприємство при цьому вміє правильно порахувати свій прибуток, а самі господарі часто обманюються (свідомо чи несвідомо) у своїх реальних витратах і прибутках. Порушене співвідношення між виробничими і невиробничими витратами в бік останніх намагаються виправити за рахунок тварин. Наприклад, скорочують вартість кормів з-за зниження їх якості або починають купувати малоефективні (більш дешеві) ветеринарні препарати, що врешті-решт призводить

до спалахів захворювань, зниження приростів живої маси і падежу. Ліквідація ситуацій, що утворилися, коштує набагато дорожче, ніж зекономлені у такий спосіб гроші.

Що стосується кадрового складу, то кількість співробітників на фермі – надмірна, як керівної ланки, так і операторів. Це може бути викликано некомпетентністю і низькою працездатністю співробітників, а ще й небажанням модернізувати виробництво, що пов'язано з необхідністю вкладення коштів у нього.

Застарілими, на наш погляд, є принципи оплати праці та мотивація персоналу ферми. На багатьох фермах досі зберігається фіксована оплата праці, коли співробітники, незалежно від якості виконаної роботи, отримують стабільну заробітну плату (середні і малі ферми) – радянська система «зрівнялівки». Системи нарахування заробітної плати дуже складні, заплутані і не завжди зрозумілі персоналу: прямий шлях до різного роду зловживань (великі ферми). Крім того, не всі господарі готові сплачувати персоналу адекватну суму. Так можуть компенсуватися втрати, пов'язані з управлінськими й загальногосподарськими прорахунками.

В Україні слабо розвинені консалтингові послуги в аграрному секторі. Наприклад, у ветеринарній медицині вони більш ніж на 80 % представлені «безкоштовними» консультаціями комерційних фірм з продажу медикаментів і орієнтують споживача на купівлю препаратів або вакцин саме своєї фірми замість об'єктивної оцінки реальної допомоги виробнику. Аналогічна ситуація спостерігається з фірмами-постачальниками кормів та обладнання. Відзначимо надзвичайно низький професійний рівень вітчизняних зоотехніків і ветеринарних фахівців, що можна обґрунтувати не тільки занепадом української освіти, але й кардинальними змінами, що відбулися в свиноводстві за останні 20 років.

Так званий «людський фактор» в Україні також є важкою спадщиною минулого, де не було приватної власності, а система колгоспів і радгоспів, що існувала тривалий час, сприяла розвитку безгосподарності, безвідповідальності і навіть злочинства. Політична ситуація пострадянського періоду не змінила ставлення людей до роботи, що натеper створило велику проблему щодо кадрів у важкій фермерській праці.

Психологічний клімат серед персоналу на тваринницьких підприємствах не завжди сприяє плідній праці. Наявність родичів-співробітників, які мають преференції у вимогах і зарплати за мінімаль-

них зусиль або безкарно приймають неправильні рішення, створює досить напружені стосунки між людьми. Відсутність «соціальних ліфтів» у суспільстві автоматично гальмує розвиток будь-якої виробничої сфери. І свинарство не виняток. Поодинокі ферми можуть похвалитися згуртованим колективом, проведеними спільно святами або заходами, які зміцнюють виробничі контакти і підвищують продуктивність праці.

Картину, відмінну від викладеної, можна побачити, зазвичай, на одиничних фермах або в невеликих фермерських підприємствах, де господар трудиться поряд з усіма працівниками, особисто зацікавлений в отриманні реального прибутку і переймається будь-якими хитросплетеннями непростого процесу вирощування свиней. Дрібним виробникам складно отримувати надприбутки з обмеженого поголів'я, але вони абсолютно вмотивовані у своїй роботі до розвитку і вдосконалення.

По результатах аналізу рівня розвитку менеджменту в українських свинарських господарствах окреслено цілу низку сформованих негативних тенденцій, які перешкоджають розвитку галузі в цілому. З огляду на позитивні тенденції, що намітилися в політичному і суспільному житті країни, з'явилася надія на зміну інвестиційного клімату та подальший розвиток тваринництва (свинарства) в аграрному секторі економіки.

3. ФІНАНСОВЕ УПРАВЛІННЯ ТА ОБЛІК ПРИРОДНОГО АГРОВИРОБНИЦТВА

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ АГРАРНОЇ СТРАТЕГІЇ ТА ПОЛІТИКИ

І.П. ПРИХОДЬКО, доктор наук з державного управління, професор
Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна

Формування збалансованого ринкового аграрного економічного механізму АПК, що охоплює всі сфери, дозволить створити основу для планомірного росту виробництва і збуту, підвищення продуктивності праці і конкурентоспроможності вітчизняної агропромислової продукції.

Останніми роками в країні вживаються заходи щодо стабілізації і розвитку агропромислового виробництва. Наприклад, введено пільгове кредитування й оподаткування сільськогосподарських підприємств, діють механізми лізингу і товарного кредиту, вжиті кардинальні заходи з оздоровлення економіки сільськогосподарських організацій. Схвалені важливі законодавчі нормативи про реорганізацію сільськогосподарських підприємств, кооперацію тощо.

Намітилися тенденції збільшення агропромислового виробництва. Починаючи з 2007 р. відбуваються процеси нарощування обсягів виробництва валової продукції АПК. Проте вживані заходи поки що не можна назвати достатніми. Не забезпечується пріоритет розвитку АПК. Навпаки, з позиції відтворення ресурсного потенціалу триває перерозподіл капіталу зі сільського господарства в інші галузі економіки. Це підтверджується неадекватністю реалізаційно-збутових цін до витрат на виробництво, непаритетом цін на сільськогосподарську продукцію і промислові товари, істотним відставанням оплати праці в сільському господарстві від інших галузей реальної економіки тощо.

Сільськогосподарській практиці потрібні ринково-орієнтовані законодавчі акти про кооперацію, реформування, державне регулювання, продовольчу безпеку і ряд інших, в основу яких мають бути покладені пріоритети економічної свободи і самостійності товарови-

робників, тобто самовизначення, самоврядування, самофінансування і саморозвитку.

Державі важливо своєчасно обирати оптимальні пріоритети дії на агропродовольчий ринок і створювати сприятливі умови для динамічного ринкового розвитку агропромислового виробництва, тобто будувати таку систему взаємин між владою, товаровиробниками і бізнесом, яка відповідала б економічним інтересам усіх цих гілок розвитку аграрного комплексу. Найважливіша роль в цій тріаді завдань належить державній підтримці сільгосптоваровиробників. Найбільш доцільні напрями такої підтримки полягають у підтримці фінансових інструментів, безпосередньо виробництва, розвитку ринку і соціальної інфраструктури сільської місцевості.

У свою чергу підтримка фінансових інструментів має включати:

- пільгування кредитів і субсидування відсоткових ставок;
- реструктуризацію непосильної кредиторської заборгованості підприємств (особливо ринково-орієнтованих);
- компенсацію частини витрат за договорами страхування майна і виробництва;
- зменшення податкового навантаження, субсидування податкових пільг і диференціації оподаткування між галузями і підприємствами за рівнем ефективності.

Підтримка ринку: закупівельні і товарні інтервенції для підтримки балансу продовольчого ринку щодо попиту і пропозиції; заставні операції та іпотека для залучення інвестицій; закупівля продукції до державних фондів і резервів; інформаційне і консультативне забезпечення; моніторинг і регулювання земельних відносин; моніторинг і регулювання міжгалузевого співвідношення цін для підтримки цінового паритету; антимонопольне втручання і регулювання (ціноутворення, постачання продукції тощо); моніторинг і регулювання процесів ринкового реформування підприємств, включаючи роздержавлення і приватизацію власності; моніторинг прибутків сфери сільського господарства і оперативні заходи щодо їх формування для забезпечення процесів відтворення; регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Підтримка соціальної інфраструктури сільської місцевості має у першу чергу включати підтримку передачі сільгосппідприємствами об'єктів соціальної інфраструктури на баланс місцевих органів державного управління, підтримку створення на підприємствах нових робочих місць, підтримку розвитку в селі несільськогосподарських

видів діяльності, підтримку розвитку культурних і самобутніх виробництв і промислів, підтримку культури агроландшафтів тощо. Таким чином, комплексні заходи підтримки аграрного сектору дозволять сформуванати цілісність аграрної стратегії і політики та надати їм системний і стійкий характер.

Бібліографія

1. *Приходько О.М.* Організаційно-економічні механізми державної підтримки агропромислового комплексу регіону / О.М. Приходько // Інституціональні перетворення в суспільстві: світовий досвід і українська реальність : матеріали IV Міжнарод. наук.-метод. конф. (4–6 вересня 2009 р.). – Мелітополь, 2009. – С. 153–154.

2. *Приходько О.М.* Формування механізмів переходу АПК на інноваційний розвиток / О.М. Приходько // Соціальний менеджмент і управління інформаційними процесами: зб. наук. праць. – 2009. – Т. 10, вип. 132. – С. 132–140. – (Серія: Державне управління)

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 9 грудня 2005 року «Про стан агропромислового комплексу та заходи щодо забезпечення продовольчої безпеки України»: Указ Президента України від 28 грудня 2005. № 1867/2005 // Офіційний вісник України. – 2005 р. – № 52. – С. 314.

4. *Саблук П.Т.* Сучасна аграрна політика України: проблеми становлення / за ред. акад. УААН П.Т. Саблука та В.В. Юрчишина. – К.: ІАЕ УААН, 1996. – 663 с.

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ ТА СКЛАДОВІ

Н.І. ДЕМЧУК, кандидат економічних наук, професор кафедри фінансів
Дніпропетровськ, України

Економічний розвиток національного господарства та його складових у сучасних умовах усе більше залежить від технологічних зрушень на базі інновацій. Уміння формувати й ефективно використовувати інноваційний потенціал стає вирішальним фактором забезпечення конкурентоспроможності та розвитку вітчизняних підприємств. Інновації втілюються як в матеріальному вигляді (нові або поліпшені вироби, технології, обладнання, матеріали, джерела енергії тощо), так і в нематеріальному: поліпшення організації праці і управління, підвищення кваліфікації кадрів. Інновації взаємодіють із багатьма процесами в соціальному і природному середовищі, їм належить ключова роль у реалізації гармонійного поєднання економічного розвитку зі збереженням природного середовища і соціальним прогресом.

У науковій літературі значну увагу приділено дослідженням інноваційного потенціалу підприємства та його впливу на інноваційну привабливість підприємства. Зокрема, визначають сучасні підходи до оцінки ефективності оцінювання інновацій та методичне забезпечення інноваційної діяльності. Вивченням та дослідженням питань з даної проблематики займаються такі відомі українські вчені, як Ю. Бажал, В. Бридун, А. Гальчинський, Н. Гончарова, В. Гусєв, Б. Данилишин, С. Кіресєв, В. Онищенко, В. Семиноженко та ін. Однак, незважаючи на велику кількість наукових праць і досліджень з обраної тематики, в літературі не існує точного визначення поняття «інноваційний потенціал», що в свою чергу свідчить про наявність неоднозначності в розумінні сутності цієї категорії. Інноваційний потенціал комплексно характеризує можливості будь-якого підприємства здійснювати інноваційну діяльність. Саме тому управління інноваційним потенціалом є однією з найважливіших задач для будь-якого підприємства, адже ефективність діяльності на ринку в умовах жорсткої конкурентної боротьби залежить перш за все від спроможності нарощувати й активно використовувати організаційні, технічні, маркетингові та інші інноваційні можливості, які складають інноваційний потенціал.

У сучасних умовах основним засобом підтримки високих темпів

розвитку й досягнення необхідного рівня прибутковості суб'єктами господарювання стає постійне впровадження ними інновацій. Тому підприємствам в Україні слід приділяти більшу увагу вивченню питань сутності та складових власного інноваційного потенціалу. До того ж, успішне управління інноваційним потенціалом у сучасних умовах потрібно як умову забезпечення високого рівня конкурентоспроможності підприємства, а отже, і його існування.

Необхідними складовими дослідження інноваційного потенціалу підприємства є: проведення аналізу понятійно-категоріального апарату інноваційного менеджменту; визначення та систематизація факторів, що впливають на формування й реалізацію інноваційного потенціалу підприємства; ідентифікація особливостей інноваційної діяльності; формулювання теоретичної основи комплексної оцінки інноваційного потенціалу підприємства; розробка методики загальної діагностики інноваційного потенціалу, яка дозволяє виявити його поточний стан і пріоритети інноваційної діяльності на підприємстві. У процесі дослідження сутності інноваційного потенціалу підприємства та основних методичних підходів до його структури доцільно виділяти й певні напрями: інституційну, якісну (ресурсну), цільову, інвестиційно-фінансову та результативну.

Інституційна (управлінсько-організаційна) визначається авторами як інститути, або суб'єкти інноваційної діяльності, які забезпечують: внутрішні процеси інноваційної діяльності, безпосереднє впровадження нових технологій, взаємозв'язок об'єкта дослідження (підприємства) як з наукою, яка надає прогресивні ідеї і вже оформлені інноваційні розробки, так і з ринком, який споживає готовий продукт, а також методами, засобами організації управління інноваційним процесом. *Якісна* (ресурсна) складова являє собою сукупність матеріально-технічних та інтелектуальних ресурсів і можливостей підприємства. Вона залежить від можливостей використання кожного одиничного господарського ресурсу в інноваційному процесі. Головним принципом виділення ресурсних елементів потенціалу є їх функціональна роль в інноваційному процесі.

Цільова складова містить у собі показники ринкових можливостей підприємства на основі розробленої стратегії і тактики діяльності, а також вектори спрямування наявних та потенційних елементів його потенціалу.

Інвестиційно-фінансова – це такий структурний елемент інноваційного потенціалу, який показує і забезпечує зворотний вплив і

зв'язок всіх складових інноваційного потенціалу підприємства на формування матеріальних і нематеріальних активів, наближення витрат на інноваційну діяльність до оптимальних показників, результати від інноваційної діяльності та їх граничні величини тощо.

Результативна складова – це реальний фактичний інноваційний продукт, отриманий в інноваційному процесі, тобто досягнутий рівень потенціалу.

Узагальнюючи існуючі в науковій літературі підходи до сутності та структури інноваційного потенціалу підприємства, можна дати таке його визначення. Інноваційний потенціал – це складна динамічна система генерування, накопичення і трансформування наукових, управлінських ідей та науково-технічних, маркетингових тощо результатів в інноваційні продукти на основі здійснення безперервного процесу управління підприємством. Тобто це основа цілісної системи потенціалу підприємства, в якій він взаємодіє з іншими складовими потенціалу підприємства як їх комплексна характеристика і джерело розвитку. Комплексність та складність інноваційного потенціалу, його взаємодія із структурними елементами економічного потенціалу підприємства дає можливість аналізувати його внутрішню будову з точки зору наявності інституційної, якісної, цільової, інвестиційно-фінансової та результативної складових, які дають можливість відстежувати рух ресурсів і потенційних можливостей підприємства впродовж всього його життєвого циклу з урахуванням реального внеску в кінцеві результати його діяльності не лише за рахунок основних, а й забезпечувальних інновацій.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО РЕЖИМУ ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ПРИРОДНОГО АГРОВИРОБНИЦТВА

Ю.Л. ЯКУБЕНКО, старший викладач

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Зважаючи на особливості ведення природного агровиробництва, Міністерство фінансів України розробило спеціальний режим оподаткування – сплату фіксованого сільськогосподарського податку.

Так, згідно зі ст. 301.1 Податкового кодексу України, платником фіксованого сільськогосподарського податку можуть бути підприємства природного агровиробництва, частка сільськогосподарського товаровиробництва яких за попередній податковий (звітний) рік дорівнювала або перевищувала 75 %. Якщо підприємство природного агровиробництва утворюється шляхом злиття, приєднання, перетворення, поділу або виділення за відповідними нормами Цивільного кодексу України, то норма дотримання цієї частки сільськогосподарського товаровиробництва поширюється на кожну:

- з осіб, які зливаються або приєднуються;
- окрему особу, утворену шляхом поділу або виділу;
- особу, виявлену перетворенням.

Для набуття і підтвердження статусу платника фіксованого сільськогосподарського податку підприємствам природного агровиробництва достатньо щороку до 20 лютого подати до контролюючого органу за місцем знаходження підприємства або до контролюючого органу за місцем розташування земельної ділянки такий перелік документів:

- загальну податкову декларацію з податку на поточний рік щодо всієї площі земельних ділянок, з яких справляється податок;
- звітну податкову декларацію з податку на поточний рік окремо щодо кожної земельної ділянки;
- розрахунок частки сільськогосподарського товаровиробництва;
- відомості про наявність земельних ділянок.

Об'єктом оподаткування податком для підприємств природного агровиробництва виступає площа сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ, багаторічних насаджень) та земель водного фонду (внутрішніх водойм, озер, ставків, водосховищ), що пе-

ребувають у власності аграрних підприємств або надані їм у користування, у тому числі на умовах оренди.

При цьому базою оподаткування для підприємств природного агровиробництва є нормативна грошова оцінка одного гектара сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ і багаторічних насаджень), земель водного фонду (внутрішніх водойм, озер, ставків, водосховищ) в області, проведена за станом на 1 липня 1995 року.

Перевагою даного спеціального режиму оподаткування є сплата податку частинами, залежно від сезонності виробництва, що є досить актуальним, зважаючи на особливості ведення природного агровиробництва, а також скороченням податкового навантаження шляхом виключення сплати таких податків і зборів:

- податок на прибуток підприємства;
- земельного податку (крім земельного податку за земельні ділянки, що не використовуються для ведення природного агровиробництва);
- збору за спеціальне використання води;
- збору за впровадження деяких видів підприємницької діяльності (у частині впровадження торговельної діяльності).

ОСНОВИ ЕКОЛОГІЧНОГО ОБЛІКУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

О.Л. ДУБИНА, старший викладач

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Екологічне спрямування національного аграрного виробництва за умов його високої економічної та екологічної ефективності набуло сьогодні високої актуальності і вимагає відповідних змін у структурній та функціональній організації суб'єктів управління аграрною сферою.

Зменшення озонової товщі, забруднення ґрунтів, водного басейну, атмосфери, енергетична, мінерально-сировинна та продовольча кризи вже звучать як звичайні речі. Вважається, найближчим часом постане необхідність ретельного контролю сільськогосподарських продуктів на придатність до споживання та відсутність негативного впливу на здоров'я людини. Саме тому особливої уваги надається згуртуванню світової спільноти в боротьбі за збереження екологічно чистого середовища [1].

Еколого-економічний розвиток аграрного сектору економіки України повинен забезпечити комплекс ефективних заходів, інструментів, важелів та механізмів, які дозволять підвищити конкурентоспроможність галузі, забезпечать її еколого-економічне зростання та раціональне природокористування. Проте сьогодні відсутня система обліку, показники якої відображали б взаємодію економіки та навколишнього природного середовища. З цією метою аграрним підприємствам необхідно створити систему бухгалтерського обліку з урахуванням екологічної складової.

Поняття екологічного обліку різними авторами вбачається по-різному. На національному рівні він тлумачиться як облік щодо фізичних запасів природних ресурсів, вартісної оцінки деградації навколишнього природного середовища і відповідних витрат на природоохоронні заходи. На рівні підприємств облік природоохоронної діяльності може бути використаний у контексті методик управлінського обліку, фінансового обліку з метою подання зовнішньої звітності, а також аналізу фізичних витрат сировини з методу «витрати–випуск» [2].

Т.А. Кирсанова вважає, що екологічний облік на підприємстві є системою виявлення, вимірювання, реєстрації, нагромадження,

узагальнення, зберігання, оброблення та підготовки релевантної інформації про діяльність підприємства в галузі природокористування з метою передачі її внутрішнім і зовнішнім користувачам для прийняття оптимальних рішень [3].

Екологічна інформація, яка отримується за допомогою екологічного обліку, повинна бути невід'ємною частиною під час складання зрозумілих і достовірних звітів. Проте нині в Україні немає нормативних актів регулювання облікової діяльності в галузі екології, які б передбачали докладне відображення у фінансовій звітності зобов'язань та витрат, пов'язаних з екологічною діяльністю. Тому розробка основ розвитку екологічного обліку соціально-економічно значуща для запобігання кризовим явищам. Основними причинами впровадження такого обліку на підприємствах є:

- рахунки обліку повинні відображати ставлення підприємства до навколишнього середовища, його вплив, витрати, зобов'язання та ризики щодо фінансової позиції у цьому відношенні;
- інвестори потребують інформації про екологічну ефективність підприємства, аби приймати виважені та обдумані інвестиційні рішення;
- необхідно коректно і в раціональний спосіб здійснювати облік і розподіл витрат, у тому числі й екологічних, на виробництво продукції, робіт, послуг;
- для співпраці з покупцями та іншими контрагентами потрібно демонструвати відкритість та конкурентні переваги у сфері природоохоронної діяльності;
- екологічний облік є ключем до сталого розвитку в планетарному масштабі [4].

Система обліку екологічної діяльності повинна включати чотири основні складові: облік екологічних витрат, облік екологічних зобов'язань, звітність про природоохоронну діяльність та аудит відповідної інформації. Кожна складова має економічну значущість.

Один із можливих підходів полягає в тому, щоб витрати, пов'язані з обмеженням у ході звичайних виробничих процесів усіх видів несприятливого впливу на навколишнє природне середовище до прийнятих рівнів, розглядати як витрати на екологічну діяльність.

Таким чином, основною метою ведення екологічного обліку є відображення екологічних впливів кожного підприємства і порівняння їх з екологічними стандартами. Отримана інформація дозволить ко-

ристувачам прийняти оптимальні рішення щодо екологічного управління підприємством.

Бібліографія

1. *Борзова Н.* Екологічне сільське господарство: глобальна ніша чи чергова ефемерна надія / Н. Борзова О. Осадчук [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.novi.org.ua/news/email_golosuvannia_2vikova/Borzova_Osadchuk2.pdf

2. *Вороновська О.* Сутність і розвиток екологічного обліку / О. Вороновська // Галицький економічний вісник. – 2011. – № 2(31). – С. 195– 200.

3. *Кирсанова Т.А.* Экологический контроллинг – инструмент менеджмента / Т.А. Кирсанова, Е.В. Кирсанова, В.А. Лукьянихин / под ред. В.А. Лукьянихина. – Сумы: Изд-во «Козацький вал», 2004. – 221 с.

4. *Івахів Ю.О.* Екологічний облік: суть, необхідність та розвиток / Ю.О.Івахів [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://intkonf.org/ivahiv-yuo-ekologichniy-oblik-sut-neobhidnist-ta-rozvitok/>

ПЕРЕДУМОВИ РАЦІОНАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В АГРАРНИХ ФОРМУВАННЯХ

Л.М. ВАСІЛЬЄВА, доктор наук з державного управління, професор
**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Організація підприємства – це один із найбільш відповідальних етапів його створення та підготовки до ефективної діяльності. Для того щоб процес організації бухгалтерського обліку відбувся, потрібно аби власник підприємства вжив заходів, які були б спрямовані на забезпечення реєстрації фактів господарської діяльності, їх узагальнення з метою отримання необхідної інформації для складання звітності та прийняття управлінських рішень. Провести свої заходи він може лише через головного бухгалтера, якому делегує відповідні повноваження.

Організація обліку – це прерогатива засновника (керівника); ведення обліку неодмінно входить до переліку посадових обов'язків бухгалтера. Він повинен в роботі застосовувати узгоджену зі засновником методологію та технології обліку фактів господарської діяльності під час складання фінансової звітності за чинними стандартами обліку. Відповідальність при цьому покладається внутрішнім нормативним актом на бухгалтерську службу, який може передбачати Положення про бухгалтерську службу підприємства, Статут, спеціальний наказ або контракт з головним бухгалтером тощо [2].

Від того, як організовано бухгалтерський облік, як виконуються контрольні функції на підприємстві, здебільшого залежить рівень економічної роботи. Чіткий, методично обґрунтований бухгалтерський облік у господарстві менше потребує витрат праці облікових робітників, а отже, більше часу залишається у них для аналізу і контролю.

Ефективність організації бухгалтерського обліку може бути представлена своєчасною підготовкою інформації про фінансово-майнове становище господарюючого суб'єкта, мірою її достовірності, доступності та доцільності для використання, мінімізацією витрат на підготовку такої інформації.

Раціональною вважають таку організацію обліку, коли найбільш успішно виконуються поставлені перед ним завдання за найменших витрат засобів і праці. Виділимо основні передумови раціональної

Основні передумови раціональної організації обліку

організації обліку на підприємстві (рисунок).

Відзначимо, що в процесі організації обліку встановлюють також технічні засоби одержання облікової інформації, використання обчислювальної техніки, склад і кваліфікацію облікового персоналу та інші конкретні умови ведення обліку на підприємстві [1].

Таким чином, проведення раціональної організації робіт сприятиме удосконаленню та раціоналізації обробки інформації, розподілу робіт між персоналом бухгалтерії, науковій організації праці. Під організацією бухгалтерського обліку розуміють сукупність дій зі створення цілісної системи бухгалтерського обліку, функціонування якої спрямоване на забезпечення інформаційних потреб користувачів облікової інформації, включаючи вибір форм організації та формування матеріального й інформаційного забезпечення облікового процесу.

Бібліографія

1. *Карпушенко М.Ю.* Організація обліку: навч. посіб. [для студентів економічних спеціальностей, які навчаються за спеціальністю «Облік і аудит»] / М.Ю. Карпушенко. – Харків: Вид-во ХНАМГ, 2011. – 241 с.
2. *Сльозко Т.М.* Організація обліку: навч. пос. / Т.М. Сльозко. – К.: Центр навчальної літератури, 2008. – 224 с.

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

С.М. ХАЛАТУР, кандидат економічних наук

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Фінансові ресурси підприємств завжди були і залишаються центром уваги численних дослідників проблем економічної науки. Однак і донині можна зустріти в науковій літературі багато суперечностей щодо сутності та вдосконалення цієї категорії. Широко розповсюдженим є визначення категорії «фінансові ресурси підприємства» як його грошових коштів. Пропонується, що фінансові ресурси підприємства – це сукупність активів підприємства, сформованих із зовнішніх та внутрішніх джерел, що знаходяться в розпорядженні підприємства на правах власності або тимчасового володіння і використовуються для погашення фінансових зобов'язань та забезпечення безперервності функціонування підприємства. Таке визначення найбільш точно відображає економічну сутність фінансових ресурсів.

Фінансові ресурси виступають матеріальним носієм фінансових відносин. Вони призначені для виконання фінансових зобов'язань перед усіма суб'єктами господарювання (бюджетом, банками, страховими та іншими організаціями), з якими підприємство має взаємовідносини. Фінансові ресурси необхідні для виготовлення продукції, розширення, відновлення виробництва, економічного стимулювання робітників та ін., тобто для здійснення необхідного руху коштів у виробничій діяльності підприємства [2, с. 16].

Одним із найважливіших факторів, що впливають на систему управління фінансовими ресурсами в умовах глобалізації економіки, є податкова система. Дієвість системи оподаткування, як показують дослідження, багато в чому визначається рівнем взаємної узгодженості складових податкового механізму. При цьому одним із напрямів у вирішенні завдання управління фінансовими ресурсами підприємства в умовах реформування податкової системи є розробка принципів побудови взаємозалежної системи податкових ставок [3, с. 53].

Важливу роль у процесі формування фінансових ресурсів підприємства відіграє ринок цінних паперів. Він повинен забезпечувати на-

ціональну економіку необхідними їй фінансовими ресурсами. Саме тому важливим є розвиток інфраструктури ринку цінних паперів. З цієї причини важливим є факт, що сучасна інфраструктура ринку цінних паперів повинна мати здатність не тільки вирішувати завдання створення додаткових фінансових ресурсів, а й компенсувати значну частину інфляційного тиску на економіку. Кошти мають бути спрямовані в інвестиції, а не па поточне споживання чи розміщення в закордонних активах. Таким чином, за допомогою ефективної інфраструктури можна спрямувати значну частину вільних коштів на фондовий ринок з метою забезпечення необхідних ресурсів і ліквідності для розширення бізнесу емітентів цінних паперів [4, с. 17].

Аналіз змін в умовах господарювання при переході від економіки, керованої на основі адміністративно-командних методів, до економіки, керованої за допомогою економічних важелів, дозволяє розглядати управління фінансовими ресурсами підприємств як найважливішу функцію фінансового менеджменту. Поряд із цим дослідження показали, що управління фінансовими ресурсами підприємств – це самостійна система інструментів, методів і форм розробки і реалізації управлінських рішень, пов'язаних із процесами формування, розподілу і використання фінансових ресурсів підприємства для досягнення стійкого фінансового стану й ефективної діяльності підприємства.

На сучасному етапі трансформаційних процесів основним вектором фінансової політики мають стати поглиблення і прискорення фінансових реформ. Завдання, що були пов'язані з закладенням підвалин ринкової економіки, у цілому виконані.

Ситуація із забезпеченням реального сектору економіки фінансовими ресурсами дуже напружена, що ставить під загрозу перспективи і подальших реформ, і стабілізації економічного зростання. Це одна з ключових проблем, яку необхідно вирішувати негайно. Одним із найважливіших напрямів у вирішенні даного завдання має стати всебічне сприяння розвитку національного капіталу (не тільки за приналежністю, а й за ідеологією відображення інтересів та пріоритетів нації і країни) та створення сприятливого інвестиційного клімату.

Заслуговує уваги і вдосконалення такої складової фінансової системи України, як державний борг. Сьогодні необхідно визначити концептуально нові позиції щодо державного боргу України, стратегії управління ним і, що особливо важливо, ефективність викори-

стання залучених коштів. Для України, як держави із традиційною економікою, бажано оптимізувати співвідношення між внутрішнім та зовнішнім боргом у бік збільшення частки внутрішніх запозичень. Така тенденція визначається питаннями національної безпеки і національних інтересів кожного, втратою останнім часом ефективності тієї фінансово-кредитної і рекомендацій, що їх надають МВФ та інші міжнародні кредитні спілки (приклад Мексики, Аргентини, Киргизії і України).

Бібліографія

1. Фінанси підприємств: навч посібник / за ред. д.е.н., проф. Г.Г. Кірейцева. – К.: Вид-во ЦУЛ, 2002. – 268 с.
2. *Гриньова В.М.* Фінанси підприємств: навч. посібник / В.М. Гриньова, В.О. Корда. – [2-ге вид., перероб. і доп.] – К.: Знання-Прес, 2004. – 424 с.
3. *Бердар М.М.* Фінанси підприємств: навч. посібник / М.М. Бердар– К.: Центр навчальної літератури, 2010. – 352 с.
4. *Грищенко Т.В.* Роль інфраструктури ринку цінних паперів у формуванні його фінансових ресурсів / Т.В. Грищенко, І.С. Івахненко // Економіка та держава. – 2010. – № 7. – С. 17–20.

ФІНАНСОВІ РИЗИКИ В ІННОВАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Г.Є. ПАВЛОВА, кандидат економічних наук, доцент

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет, Україна

У ХХІ ст. все важливішим для успіху українського підприємства стає інноваційна діяльність. Проте саме інноваційна діяльність щільно пов'язана з виникненням ризиків. Невизначеність в умовах господарювання через ускладнення зовнішнього середовища, загострення конкуренції, обмеженість ресурсів породжує все більше зростання ризиків, з якими вітчизняні підприємства стикаються у своїй діяльності. Серед усіх ризиків інноваційної діяльності фінансові ризики є основними, оскільки ставлять під загрозу подальшу успішну діяльність підприємства. Від того, наскільки точно зроблена оцінка й експертиза фінансових ризиків, наскільки адекватно визначені методи управління ними, залежить результативність інноваційної діяльності, тому це питання на сьогодні є дуже актуальним.

Мета роботи полягає у дослідженні чинників фінансових ризиків, особливостей їхнього впливу на результати інноваційної діяльності підприємства та методи нейтралізації їхньої дії.

Високий рівень ризику в інноваційній діяльності підприємств пояснюється тим, що інноваційні рішення, з одного боку, потребують значних витрат коштів, а з іншого – не всі інновації приносять очікуваний економічний ефект підприємству. Інноваційний продукт, який все ж таки впроваджений на ринок, по-перше, повинен повернути підприємству витрачені на його розробку кошти, а по-друге – компенсувати витрати на так звані невдалі інноваційні проекти.

Фінансовий ризик в інноваційній діяльності – ймовірність виникнення несприятливих фінансових наслідків у формі втрати доходу чи капіталу в ситуації невизначенності умов здійснення інноваційної діяльності.

Основні фінансові ризики, які можуть виникнути в процесі інноваційної діяльності підприємства:

- 1) брак необхідних для реалізації інноваційних проектів коштів;
- 2) погіршення фінансового стану підприємства;
- 3) складність одержання зовнішніх позик для фінансування інноваційних проектів.

Залежно від імовірності настання та величини фінансових втрат виділяють чотири зони фінансових ризиків:

- *безризикова* – ризик зовсім незначний, фінансових втрат практично немає, гарантується фінансовий результат в обсязі розрахункової суми прибутку;
- *допустимого ризику*: ризик середній, можливі фінансові втрати в обсязі розрахункової суми прибутку;
- *критичного ризику*: ризик високий, можливі фінансові втрати в обсязі розрахункової суми валового доходу;
- *катастрофічного ризику*: ризик дуже високий, можливі фінансові втрати в обсязі суми власного капіталу підприємства.

Причинами виникнення фінансових ризиків слугують [1]:

- недостатньо обґрунтований вибір пріоритетів економічної й ринкової стратегії підприємства;
- помилково оцінені перспективи положення підприємства на ринку, його фінансова стійкість;
- помилкова оцінка ринку споживання – автор інноваційного проекту переоцінює його значимість для споживача;
- ризик незабезпечення інноваційного проекту достатнім рівнем фінансування – містить у собі ризик недоодержання коштів для розробки проекту і ризик неправильного вибору джерел фінансування (неможливість здійснення проекту за рахунок власних коштів, відсутність доступних джерел позикових засобів й ін.);
- ризик невиконання господарських договорів – ризик відмови партнера від укладання договору після проведення переговорів (у випадку різкої зміни економічної кон'юнктури), ризик укладання договорів на не дуже вигідних умовах, ризик укладання договорів з неплатоспроможними партнерами, ризик невиконання партнерами договірних зобов'язань у строк;
- ризик втрат через великі витрати на дослідження, розробки, проектування, побудову моделей, їх тестування, маркетингові дослідження, а в багатьох випадках активно пропаговані концепції нових продуктів не досягають навіть фази комерціалізації.

Етапи управління ризиками [2, с. 4–6]:

- 1) виявлення можливих ризиків;
- 2) визначення ймовірності виникнення ризику;
- 3) оцінка наслідків ризику: визначаються втрати у матеріальному, тобто грошовому виразі, які можливі при настанні кожного з ризиків;

4) встановлення способів реагування.

Важливим елементом процесу управління ризиком інноваційної діяльності є визначення способів реагування на виявлені та оцінені ризики. У теорії та практиці найбільш поширеними методами реагування на фінансові ризики інноваційної діяльності є:

- уникнення інноваційних ризиків через усунення причини (наприклад, придбання прав власності на готові інноваційні розробки, залучення до реалізації інноваційного проекту кваліфікованого підприємця тощо);

- оптимізація (зниження) ступеня ризиків через створення відповідних резервів та страхування ризиків;

- лімітування – це встановлення ліміту, тобто граничних сум витрат на впровадження інноваційного проекту;

- самострахування – децентралізована форма створення грошових страхових фондів безпосередньо на підприємствах, чия діяльність піддається ризику. Основне завдання самострахування полягає в оперативному подоланні тимчасових труднощів у фінансово-комерційній діяльності;

- хеджування – дає можливість зменшити ризик за допомогою укладення відповідної угоди. Найчастіше хеджування застосовують як засіб страхування валютних ризиків підприємства;

- диверсифікація – процес розподілу інвестованих коштів між різними об'єктами вкладення капіталу, безпосередньо не пов'язаними між собою.

Отже, інноваційна діяльність підприємства тісно пов'язана з високою ймовірністю виникнення ризиків. Найбільшу небезпеку несуть фінансові ризики інноваційної діяльності, оскільки через них можливі значні фінансові втрати. Тому підприємства мають своєчасно ідентифікувати і правильно оцінювати рівень ризику, ефективно управляти ним з метою обмеження його негативного впливу та мінімізації обсягів фінансових втрат.

Бібліографія

1. *Брегін Н.А.* Фінансовий ризик підприємств у сучасних умовах господарювання / Н.А. Брегін // Зб. наукових праць «Економіка: проблеми теорії і практики». – Вип. 188, – т. II. – Дніпропетровськ: Видавництво ДНУ, 2014. – С. 566–572.

2. *Гриньов В.Ф.* Инновационный менеджмент : учебн. пособие / В.Ф. Гриньов – 2-ое изд. – К.: Видавництво МАУП, 2013. – 152 с.

РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОТОКІВ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

В.А. БОРИСОВА, доктор економічних наук, професор

Сумський національний аграрний університет, Україна

Різноманітні економічні інструменти регулювання природокористування в аграрній сфері, які застосовуються в розвинених країнах, можна згрупувати за такими основними категоріями:

- усі різновиди екологічних податків, платежів, штрафів;
- депозитні компенсаційні системи;
- маркетабельні дозволи;
- субсидії.

Ринковим економічним інструментам притаманні певні властивості. По-перше, це економічна ефективність, яка полягає в тому, що встановлені на належному рівні платежі (податки) за викиди в довкілля забезпечують досягнення цілей за мінімальних загальних витрат. Маркетабельні дозволи, які знаходяться в обігу на ринку, також допомагають забезпечити мінімальні витрати.

По-друге, це стимулювання. Економічні інструменти є постійним стимулом до так званої «дружби з навколишнім природним середовищем». Зокрема, платежі (податки) до тих пір, поки вони сплачуються, є постійним стимулом до зниження інтенсивності забруднення.

По-третє, гнучкість. Економічні інструменти забезпечують гнучкість дій як державних органів, так і приватних суб'єктів; першим легше в цілому змінювати і регулювати розміри платежів, чим змінювати встановлені правила, для других зберігається свобода вибору і коригування дії.

По-четверте, прибутковість. Платежі і податки, маркетабельні дозволи, які знаходяться в обігу через їх продаж владою з аукціону, є джерелом доходу до державного бюджету, який може бути спрямований на охорону природного середовища.

По-п'яте, збереження і передача ресурсів. Визначення ціни природних ресурсів є суттєвим компонентом стійкої стратегії розвитку. Воно повинно забезпечити ефективне використання цих ресурсів та їх передачу майбутнім поколінням.

Найбільш широко у світі застосовуються платежі або податки на викиди в довкілля (наприклад, платежі, визначені кількістю і якістю

забруднюючих викидів). Вони використовуються практично в усіх сферах природокористування. У тій мірі, в якій відображають вартість використання природних ресурсів (наприклад використання води), вони є однією із форм визначення вартості ресурсів. Плата за використання широко впроваджується місцевими органами влади за збирання і очищення твердих відходів і стічних вод (оплата збирання і очищення відходів комунальними службами).

Маркетабельні дозволи – це екологічні квоти, ліміти та інші природоохоронні норми на допустимі рівні забруднення, які можуть бути предметом купівлі–продажу за умови дотримання встановлених законодавством правил.

Примусова група регуляторів спрямована на обмеження підприємств-забруднювачів у власній еколого-деструктивній діяльності. До них відносяться: платежі за забруднення навколишнього середовища; екологічні податки, що сплачуються з прибутку підприємств, які використовують природозабруднюючу технологію, техніку або виробляють екологічно небезпечну продукцію; штрафні санкції, компенсаційні виплати за порушення чинного природоохоронного законодавства, стандартів якості природного середовища та за спричинений збиток навколишньому середовищу. Ця група ринкових регуляторів дуже поширена в Україні, але в повному обсязі вона не виконує своєї ролі.

Аналіз стану вітчизняного екологічного менеджменту природокористування свідчить про відсутність стимулюючого впливу існуючої системи економічних регуляторів, їх неспроможність побудити підприємства-природокористувачі до запровадження екологічно безпечних технологій і способів ведення господарства. Тому доцільно більше уваги приділяти другій групі економічних регуляторів природокористування, яка спрямована на стимулювання підприємств-природокористувачів до вживання заходів для поліпшення стану довкілля. І саме ця група є найбільш важливою, оскільки, з одного боку, вона економічно приваблива для природокористувачів, а з іншого, дозволяє здійснити перехід до принципово нової екологічної політики – від контролю за забрудненням навколишнього середовища до його запобігання.

У цілому ця система ринкових регуляторів повинна ґрунтуватися на заходах, що визначаються податковою і кредитною системами країни. Вони повинні впливати на встановлення розміру ціни за понадлімітне скидання забруднюючих речовин. Природокористувачі

не мають стимулів для скорочення емісії, бо їх витрати на це будуть меншими, ніж плата за викиди. Тому завдяки застосуванню певних економічних стимулів, реалізуються потенційні можливості товаровиробників відносно зведення до мінімуму природоохоронних витрат.

Запровадження податкових пільг сприяє стимулюванню інноваційної та інвестиційної діяльності товаровиробників щодо використання сучасних досягнень науково-технічного прогресу в галузі природоохоронної діяльності. Досягненню цієї мети можуть сприяти, наприклад, зменшення оподаткованого прибутку на суму, яка еквівалентна раніше визначеній частині від вартості придбаного екологічного обладнання, або впровадження екологічно безпечних технологій та система прискореної амортизації основних фондів екологічного призначення.

Запропонована система ринкових регуляторів ґрунтується на комбінації інструментів, які одночасно як примушують, так і заохочують суб'єктів господарювання до реалізації природоохоронних і ресурсозберігаючих заходів. Така система не тільки економічно вигідна та екологічно доцільна, а й надає можливість використати недержавні фінансові джерела інвестицій у природокористуванні в аграрній сфері.

УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ ТА ІНВЕСТИЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

О.П. ПАВЛЕНКО, кандидат економічних наук, доцент

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Інноваційний процес та інвестиційна діяльність аграрних підприємств недостатньо чітко відображаються в нормативно-законодавчих документах України. У зв'язку з цим інноваційна та інвестиційна діяльність у сільському господарстві має певні особливості, пов'язані з його специфікою: наявність живих організмів, сезонність та підвищені ризики тощо. Із впровадженням новацій у галузь види продукції, як правило, не змінюються, тільки набувають покращених властивостей (наприклад, вища врожайність буряків). Інноваційну діяльність у сільському господарстві запропоновано розглядати на чотирьох етапах: розробка новацій, їх апробація та перевірка, відтворення новацій, а також впровадження їх у виробництво. Інвестиційну – слід розглядати в сукупному поєднанні з інноваційними процесами як нерозривно і тісно взаємопов'язаними між собою сферами аграрного виробництва.

В умовах сталого розвитку природного агровиробництва основним продуцентом новацій для сільського господарства нині є мережа науково-дослідних інститутів НААНУ, Міністерства аграрної політики та продовольства України, а також діяльність дорадчих служб. Найбільш поширеними новаціями є нові лабораторії, які селекціонують сорти та гібриди рослин, ферми з виведення порід тварин, штами мікроорганізмів, марки і модифікації сільськогосподарської техніки, технології, хімічні та біологічні препарати (вакцини), економічні розробки (документально оформлені методики, різні рекомендації тощо). Апробацію та перевірку отриманих зразків проводять наукові і спеціальні державні установи й організації. Відтворення новацій у сільському господарстві здійснюють насінницькі господарства (вирощування елітного та репродукційного насіння нових сортів і гібридів сільськогосподарських культур); племінні заводи (розведення чистих порідних ліній тварин); машинобудівні підприємства (серійний випуск нової техніки); біологічні фабрики (випуск вакцин тощо). Впровадження розробок у виробництво,

або перетворення новацій в інновації здійснюється за ініціативою суб'єктів підприємницької діяльності з метою досягнення комерційних вигод.

Результати вивчення досвіду стимулювання інноваційної та інвестиційної діяльності свідчать про те, що значення інноваційної складової в розвитку економіки іноземних держав постійно посилюється, а активізація інноваційної діяльності ними всебічно підтримується. Державна підтримка інноваційної діяльності в розвинених країнах світу відбувається через систему економічних механізмів, зокрема, податкового і патентного регулювання. До основних елементів державної податкової підтримки інноваційної діяльності в зарубіжних країнах належать: відстрочення податкових платежів у разі виникнення додаткових витрат на інноваційні цілі; зменшення податку на суму приросту витрат на інноваційні цілі; звільнення від оподаткування прибутку, отриманого від реалізації інноваційних проєктів протягом декількох років; пільгове оподаткування дивідендів, отриманих по акціях фірм, які здійснюють інноваційну діяльність; зниження ставок податку на прибуток з метою спрямовування резервних коштів на замовлені державою та спільні науково-дослідні й дослідно-конструкторські розробки; надання пільг по проєктах, що виконуються за пріоритетними програмами; зменшення прибутку, що підлягає оподаткуванню, на суму вартості приладів й устаткування, переданих вищим навчальним закладам, вирахування з прибутку до оподаткування внесків до благодійних фондів, діяльність яких пов'язана з фінансуванням інновацій; зарахування частини податку з прибутку інноваційної організації на спеціальні рахунки з подальшим використанням на інноваційні цілі. В Україні застосовується лише остання пільга, чого, звичайно, недостатньо.

Інноваційна та інвестиційна діяльність на етапі впровадження гальмується незадовільним матеріальним станом сільськогосподарських підприємств і недостатньою інформованістю їх щодо новітніх вітчизняних розробок. Проте є результати, які свідчать про активне впровадження у виробництво деяких новацій, зокрема, нових сортів сільськогосподарських культур.

Складний фінансовий стан більшості сільськогосподарських підприємств за останні роки призвів до максимального спрощення технологій, відмови від ряду необхідних технологічних операцій. Витрати на інновації забезпечують суттєву віддачу в господарствах з ефективною організацією виробництва і сприятливою психологіч-

ною атмосферою прийняття новацій. Активізації інноваційної та інвестиційної діяльності в наукових установах сприятиме створення сучасної маркетингової служби, яка б поєднувала патентно-реферативний пошук і маркетингові дослідження.

Для врегулювання механізму передачі майнових прав на використання об'єктів інтелектуальної власності на основі ліцензійних угод необхідно запровадити порядок розподілу доходів, одержаних від реалізації наукової продукції, між науковими установами та установами, що здійснюють відтворення новацій шляхом урегулювання ліцензійних відносин. З цією метою доцільно використовувати методику оцінки вартості нових сортів, розроблену автором на прикладі нових гібридів цукрових буряків, якою передбачається здійснення оцінки вартості об'єктів інтелектуальної власності на основі витратного, доходного та ринкового підходів.

Таким чином, активізації інноваційної діяльності в сільському господарстві на етапах розробки, апробації та відтворення новацій сприятиме створення технопарків й інших інноваційних структур. У зв'язку з цим необхідно застосовувати запропоновану в дослідженнях схему створення технопарків на базі систем науково-дослідних інститутів, яка передбачає передачу до статутного фонду технопарку наукових часток науково-дослідного інституту та його дослідних станцій. Впровадження цієї схеми прискорить процес поширення і впровадження новацій, а також ліквідації тіньового ринку насіння, основна пропозиція якого формується дослідними станціями.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРИБУТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

А.І. ПАСТУШЕНКО, аспірант

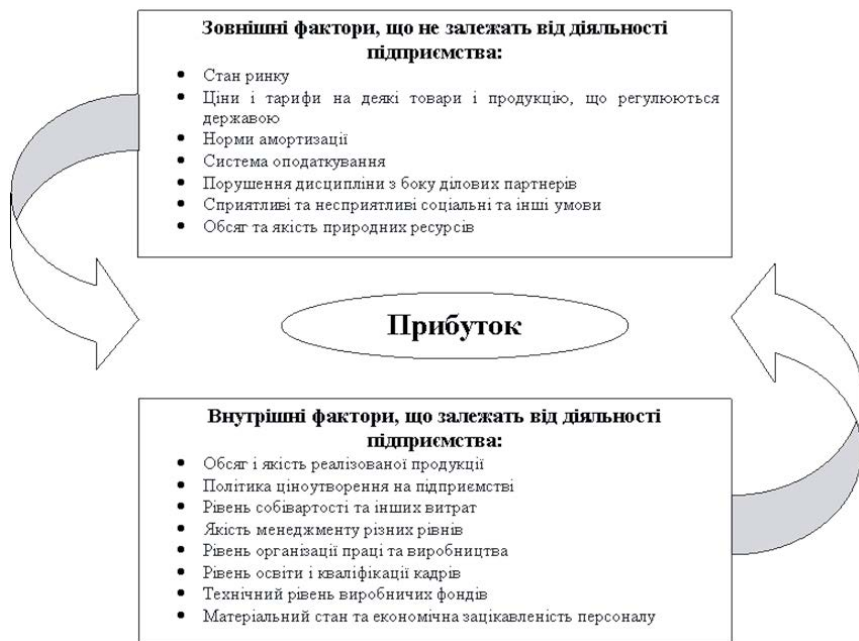
**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Одним із найважливіших показників, які характеризують фінансову безпеку сільськогосподарського підприємства, є прибуток. Прибуток, як узагальнюючий показник, дає можливість оцінити ефективність діяльності фірми; визначити величину бази для оподаткування (чим менший прибуток, тим менші податки); прийняти рішення, пов'язані з вкладенням коштів у фірму; досягти мету власників-акціонерів (чим більший прибуток, тим багатше її утримувач (держатель) [1].

Прибуток сприяє стабільному розвитку сільськогосподарських підприємств, забезпечує зацікавленість трудового колективу в зростанні продуктивності праці, збільшенні об'ємів і ефективного веденні виробництва. Значною мірою на формування прибутку впливають особливості галузі сільського господарства, а саме:

- головним засобом виробництва в сільському господарстві є земля;
- економічний процес відтворення переміщується з природними процесами, так як засобами виробництва тут виступають живі організми;
- робочий період не збігається з періодом виробництва;
- частина виробленої продукції використовується у подальшому виробництві, тому не вся вироблена в цій галузі продукція є товарною;
- залежність від природно-кліматичних умов;
- сезонність виробництва у рослинництві, коли виробничий процес має найвищу та найнижчу інтенсивність;
- взаємодоповнюваність його основних галузей;
- виробництво сільськогосподарської продукції і формування цін на неї здійснюються в умовах, наближених до досконалої конкуренції, тоді як ціни на ресурси для сільського господарства та на продукцію переробних галузей формуються в умовах недосконалої конкуренції.

На розмір прибутку також впливають дві групи різноманітних факторів – рисунок.

У зв'язку зі специфікою аграрної галузі можна виділити такі особливості формування прибутку сільськогосподарських підприємств, які впливають з особливостей їх діяльності:

- вища ймовірність неотримання прибутку в результаті обставин, що не залежать від підприємства (епідемія, навала сарани, посуха, ураган);

- частину прибутку необхідно спрямовувати на придбання та утримання дорогих основних засобів (процес виробництва здійснюється на великих площах, широко використовуються сільськогосподарські машини);

- формування прибутку відбувається залежно від періоду закінчення виробничого процесу, оскільки процес виробництва не збігається з календарним роком;

- за частиною продукції не формуються фінансові результати, оскільки вона надходить до внутрішнього обороту, тобто спрямовується на внутрішньогосподарське споживання;

- застосовується різний порядок формування і розподілу прибутку, бо передбачені особливі організаційно-правові форми аграрних підприємств;

- значний вплив на процес формування прибутку мають природно-кліматичні фактори [3].

Усі згадані фактори перебувають у тісному взаємозв'язку і взаємозалежності та впливають на величину прибутку. Аналіз ступеня впливу цих факторів на прибуток дасть змогу знайти та використати резерви зростання прибутку сільськогосподарських підприємств і підвищити рівень їх фінансової безпеки.

Бібліографія

1. *Костенко О.М.* Формування прибутку в організаційно - правових формах господарювання / О.М. Костенко // Економіка АПК. – 2008. – № 2. – С. 74–76.
2. *Мельник О.Г.* Інноваційний прибуток як джерело фінансування інновацій / О.Г. Мельник // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 8. – С.108–115.
3. *Приказок О.В.* Прибуток у формуванні фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств / О.В. Приказок // Банківська справа. – 2009. – № 2. – С.82–88.

РАЦІОНАЛЬНА МОТИВАЦІЯ ПРАЦІ ЯК ЗАПОРУКА ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ ПІДПРИЄМСТВА

О.В. ЛЕБІДЬ, аспірант

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Здавна відомо, що основою будь-якого підприємства є люди, тобто його персонал. Саме від них, від їх стабільної роботи та професійних знань і навичок залежить успіх підприємства. Щоб робота колективу мала високі результати і була злагодженою, потрібно вміле та ефективне управління, а звідси, і ефективна мотивація працівників. Економічні відносини, які склалися на теренах нашої країни під час кризових явищ, регламентують свої, нові вимоги до персоналу кожного господарюючого суб'єкта. І це вже не тільки підбір, навчання та розташування кадрів, але і формування нової свідомості, менталітету, а отже, і методів мотивації праці.

Мотивація праці працівників сільського господарства посідає одне з чільних місць як важлива складова ефективної діяльності господарюючого суб'єкта. У нинішніх умовах усі зусилля треба сконцентрувати на формуванні й повному використанні трудового потенціалу працівників. У науковий обіг термін «мотивація» було запроваджено Артуром Шопенгауером у статті «Чотири принципи достатньої причини» (1900–1910 рр.). Існує досить багато теорій мотивації, тому кожне підприємство вибирає лише ту, яка краще відповідає його фінансовому становищу. Адже сьогодні кожна людина хоче бачити якусь винагороду за зроблену ту чи іншу справу, що буде для неї стимулом на майбутнє. Мотивація праці являє собою заохочення працівника чи групи працівників до діяльності з досягнення цілей підприємства через задоволення їхніх власних потреб. Для досягнення підприємством високого ефекту в своїй діяльності можна використовувати різні форми мотивації, залежно від методів, які використовуються при здійсненні цієї мотивації.

Беручи до уваги праці багатьох науковців можна виділити чотири загальні форми мотивації: матеріальне стимулювання; нематеріальне стимулювання; покарання як засіб мотивації праці; змішане стимулювання.

Звісно, найефективнішою формою буде змішане стимулювання, оскільки воно вміщує кращі елементи з кожної форми. Матеріальне стимулювання в нинішніх умовах кризи набуває неоднозначної оцінки, оскільки виникає сумнів у його дієвості та ефективності. Адже

вивчаючи сучасні методологічні підходи до теорії мотивації праці, можна зробити висновок: коли національна економіка перебуває в кризовому стані, чинники матеріального стимулювання унеможливаються, перевагу здобувають чинники, описані в праксеології.

Підтвердженням цьому може слугувати експеримент, який проведений у 1998 році на агрофірмі «Сінгури» Житомирського району. Тоді на підприємстві панувала криза, зарплату люди не отримували більш ніж по пів року. Під час опитування працівників різних рівнів пріоритети стимулів мотивування розподілялися так: перше місце – «можливість вижити в критичній ситуації» – 45 %, на останньому – «оплата праці в колективі» – 25 % респондентів.

Дуже цікавою є думка Р. Гендерсона, який писав: «Кожен, хто працював з людьми, знає, що існує практично необмежена кількість чинників і засобів впливу на мотивацію людини. Однак ніхто не знає, як діє механізм мотивації, якої сили має бути мотиваційний чинник і коли він спрацьовує, не кажучи вже про те, чому він спрацьовує. Відомо те, що робітник працює заради винагороди і комплексу компенсаційних заохочувальних заходів». Це засвідчує, що кожного разу необхідно шукати і розробляти такі форми мотивації працівників, які будуть актуальними саме цієї миті, на конкретному підприємстві, в даній ситуації.

Сьогодні дуже гостро постала проблема: більшість керівників приділяють недостатньо уваги своїм підлеглим, не вислуховують їх пропозицій відносно виробничого процесу.

Повертаючись до експерименту 1998 року, вивчаючи думку працюючих на агрофірмі «Сінгури», відзначимо, що понад 90 % з них бажають трудитися колективно. Мотивами в роботі колективу переважною більшістю були підтримані: сумісна праця, взаємодопомога, необхідність спілкування, можливість вижити в критичній ситуації, звичка до колективної праці і до колег по роботі. Тобто керівникові підприємства необхідно вислуховувати думки, ідеї і побажання своїх підлеглих, розуміти їх запити і потреби, вирішення яких сприятиме врешті-решт підвищенню виробничих показників і діяльності господарства в цілому.

Вважаємо, що зростання продуктивності праці пов'язане, передусім, з особистими якостями і мотивацією робітника, його вмінням працювати в команді. Удосконалення мотивації праці доцільно ґрунтувати на провідній ролі людського чинника в успішному господарюванні та поліпшенні віддачі всіх видів ресурсів з орієнтацією на кінцевий результат, який може бути виражений і в натуральній, і у вартісній формі.

КРЕДИТНІ СПІЛКИ В ФІНАНСОВОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗБАЛАНСОВАНОГО (СТАЛОГО) ПРИРОДНОГО АГРОВИРОБНИЦТВА

В.В. КОСЮГА, президент асоціації «Дніпровський банківський союз»

О.В. ДОБРОВОЛЬСЬКА, кандидат економічних наук, доцент

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

У розвиненому суспільстві фінансові послуги мають не менше значення, ніж виробництво. Найбільш активно розвивається той сегмент сфери послуг, який пов'язаний із задоволенням потреб суспільного виробництва та споживання, а також фінансово-кредитного обслуговування, страхових послуг тощо. Одним із учасників ринку фінансових послуг є ощадно-кредитні кооперативи – кредитні спілки, які в Україні завжди були формою самоорганізації громади.

Після проголошення незалежності України почався процес відродження кредитних спілок як організацій реальної взаємної допомоги між громадянами на випадок тимчасових фінансових труднощів. Цьому сприяло закріплення у ст. 36 Конституції України права на об'єднання фізичних осіб у громадські організації для задоволення своїх потреб та інтересів, зокрема економічних та соціальних.

Нині особливого значення набуває як кількісне зростання фінансових посередників, так і підвищення ефективності їхньої діяльності; важливо розвивати не тільки банківські установи, а й небанківські фінансові інститути для забезпечення повноцінного функціонування фінансової інфраструктури, що слугуватиме запорукою економічного зростання. Проблеми діяльності кредитних спілок ще більше загострилися в умовах фінансової кризи та кризи банківської системи України. Усе це визначає актуальність і необхідність дослідження питань сучасного стану та подальшого розвитку кредитних спілок.

«Допомагаючи ближньому – допомагаєш собі, допомагаючи собі і ближньому – допомагаєш державі стати заможнішою» – це гасло кредитних спілок. Адже сила кредитних спілок не в більшості грошей, а в кількості людей, яких вона об'єднує. Кредитна спілка має свою, продиктовану духом цієї організації – філософію, початок якої лежать в кооперативних принципах та філософії кооперативного руху взагалі.

На сьогоднішній день за обсягом експортних поставок АПК поступається лише металургії та хімічній промисловості. Та є одна особливість – сільгоспвиробники з року в рік нарощують обсяги експортних поставок, а металурги та хіміки – зменшують їх.

Суттєве місце у валовому обсязі сільгосппродукції займає продукція, вирощена саме сільгоспвиробниками малих і середніх за розмірами підприємств, які забезпечують виробництво 70–80 % усієї плодоовочевої продукції.

Аграрії повертають близько 95 % всіх кредитів, які беруть у комерційних банках та кредитних спілках. Спеціалісти визнають – це дуже високий показник. Тож фінансистам вкрай вигідно мати ділові стосунки з сільгоспвиробниками. Важливо тільки, щоб взаємовідносини між аграріями та фінансистами мали зиск для обох сторін.

Усього в Україні 176 банків, та лише 10–20 з них активно займаються кредитуванням сільгоспвиробників. На них припадає до 80 % аграрних позик. І якими б яскравими не були заклики банкірів кредитувати сільське господарство, вони не робитимуть цього доти, доки не побачать своєї вигоди.

Наш підхід простий. Ми стверджуємо, що гроші генеруються не в банках і не в кредитних спілках. Вони «зростають» та множаться на землі. Тому їх виробляють не фінансисти, а сільгоспвиробники.

Це концептуально важливо. Зрозумівши цю істину, ми усвідомимо й іншу: у системі агрокредитування на ключовому місці мають перебувати аграрії. Фінансисти покликані обслуговувати їх та робити це високоякісно, по-сучасному.

Власне, кредитується не саме виробництво, а використані нові технології. Ті самі технології, які забезпечують виробництву високу рентабельність, а з нею – і прибутковість. Тільки за такої умови кредитна спілка може розраховувати на повернення позики і матиме зацікавленість у наданні та розвитку кредитування.

Сучасний кредитний аналітик, займаючись агрокредитуванням, повинен досконало знати специфіку сільського господарства та особливості агротехнологій, які застосовуються. Лише тоді він зможе зрозуміти, з якими ризиками має справу і як їх уникнути.

Ретельний аналіз основних типів агротехнологій, які застосовують сільгоспвиробники малих і середніх підприємств, є унікальною особливістю нашого дослідження. Він може зацікавити не лише фінансові інститути, але й агропідприємства, що отримують можливість самостійно розраховувати, як і на підставі яких кредитних ре-

сурсів вони зможуть обробляти ті чи інші культури, сформулювати свою виробничу та маркетингову стратегію.

Для цього сільгоспвиробнику потрібна чимала сума знань. Не вміючи проаналізувати технологію, він не зможе прорахувати вірогідність успіху, тобто правильно оцінити ризики кредитування. Тому і прагне убезпечити себе. Звідси й високі заставні вимоги. Принцип простий: у разі чого, продамо майно позичальника. І чим більше його продамо, тим більше отримаємо грошей. Тому часто вартісна вимога за позиковим майном удвічі–втричі перевищує суму кредиту.

Інша справа, якщо кредитний аналітик знається на аграрних технологіях, здатен грамотно оцінити ризики. Він стає союзником для того фермера, який ці технології застосовує, всіляко йому допомагає.

Кредитний фахівець, по суті, проектує грошовий потік. З достатнім ступенем достовірності цей грошовий потік показує, чи буде кредит платоспроможним. Зазначу, що пропонований нами підхід уже використовується банками. Ми хочемо цей досвід удосконалити, збільшити варіантність, реалізувати пілотні проекти, які доводять його ефективність, поширити на всі фінансові установи, довести його вигідність і до тих, хто кредитує малі та середні підприємства сільгоспвиробників, і до тих, хто користується їхніми послугами.

ІНВЕСТИВАННЯ ПРОЦЕСІВ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ЕФЕКТИВНОГО АГРОВИРОБНИЦТВА

Н.І. ДЕМЧУК, доктор економічних наук, професор

Г.А. ТКАЧЕНКО, магістр

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Сталий розвиток сільськогосподарських підприємств є передумовою економічного росту будь-якої сучасної країни. Він потребує інвестиційного забезпечення та державного стимулювання своєчасного оновлення зношених засобів виробництва на підприємствах. Тому відтворення основних засобів на сьогоднішній день стало однією з найактуальніших проблем національної економіки.

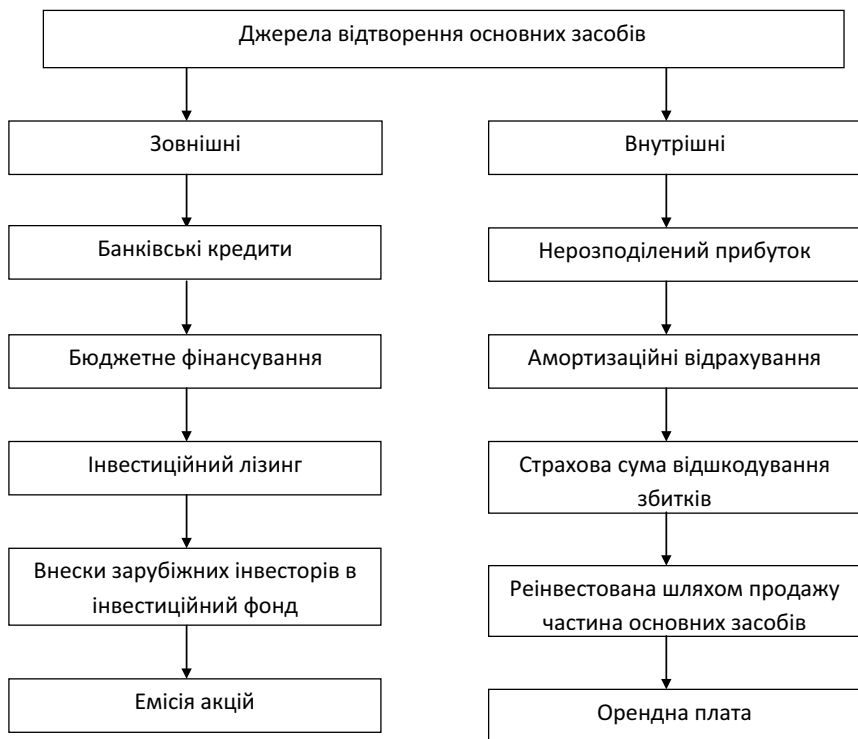
Структурні перетворення в економіці, розвиток ринкових відносин, зміна форм власності потребують удосконалення стратегії відтворення основних засобів підприємств. Основні засоби в процесі експлуатації зношуються, відбувається процес не лише фізичного, а й морального їх старіння [1]. Невирішені питання відтворення основних засобів набувають особливого значення і спричиняють зниження рівня конкурентоспроможності продукції українських підприємств на зовнішніх ринках.

Основні засоби – це засоби праці, що беруть участь у виробництві впродовж тривалого часу (понад 365 днів), не змінюють своєї речовинної форми і переносять свою вартість на щойно виготовлений продукт частинами по мірі зносу (шляхом амортизаційних відрахувань) [2].

Організаційно-економічний механізм відтворення основних засобів на сільськогосподарських підприємствах сформований на основі систематизації розрізнених елементів і каналів поповнення, відновлення і концентрації капіталу і відносин підприємства зі зовнішнім середовищем; як єдиний інтегрований механізм, який слугує не тільки меті об'єднання і взаємообумовленості організаційних та економічних методів, але й зростанню синергетичного ефекту [3].

Інвестування сільськогосподарського виробництва здійснюється за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел, кожне з яких має свої переваги і недоліки (рисунк).

Аналізуючи структуру інвестування джерел відтворення ос-

Структура інвестування джерел відтворення основних засобів у сільському господарстві

новних засобів, зазначимо, що внутрішні джерела інвестування характеризуються:

- 1) простотою та швидкістю залучення;
- 2) високою віддачею за критерієм норми прибутковості інвестиційного капіталу, оскільки не вимагається сплати позикового відсотка;
- 3) забезпеченням фінансової стійкості розвитку підприємства в довготерміновій перспективі, а отже, істотним зниженням ризику неплатоспроможності та банкрутства підприємства при їх використанні;
- 4) податковими пільгами;
- 5) оперативністю використання.

Зовнішні джерела інвестування характеризуються:

1) великими обсягами залучення, що значно перевищують розмір власних інвестиційних ресурсів;

2) кращим зовнішнім контролем за ефективністю інвестиційної діяльності та реалізацією внутрішніх резервів їх підвищення [4].

Отже, інвестування процесів відтворення основних засобів – це система прийняття рішень, яка визначає послідовність, обсяги та забезпечує реалізацію процесів відтворення основних засобів та їх інвестування відповідно до стратегічних цілей.

Бібліографія

1. *Маринич І.А.* Значення процесу відтворення основних фондів підприємств у підвищенні ефективності їхнього використання / І.А. Маринич, О.В. Кот // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 203. – С. 175–179.

2. *Гетьман О.О.* Економіка підприємства: навч. посіб. / О.О. Гетьман, В.М. Шаповал. – [2-ге вид.] – К.: Центр навчальної літератури, 2010. – 488 с.

3. *Боровська О.М.* Оптимізація процесів відтворення основних засобів на промислових підприємствах України [Електронний ресурс] / О.М. Боровська // Ефективна економіка. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1542>.

4. *Петренко І.І.* Значення внутрішніх джерел у формуванні інвестиційного потенціалу аграрних підприємств формування / І.І. Петренко // Держава та регіони. – 2010. – № 3. – С. 126–132. – (Серія: Економіка та підприємництво).

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОЇ СФЕРИ ЯК ДОМІНАНТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Л.С. КРЮЧКО, кандидат економічних наук, доцент

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Негативні наслідки кризових явищ в економіці України та їх переплетіння у сфері науки, освіти, техніки і технологічного розвитку зумовили істотне гальмування інноваційних процесів. Бюджетне фінансування науково-технічної сфери неухильно зменшується, залишається низьким рівень впровадження у виробництво результатів досліджень та розробок, наука поступово перестає бути суспільно визнаною пріоритетною діяльністю держави. Відбувається необоротна втрата інтелектуального потенціалу країни.

У сучасних умовах державна інноваційна політика має стати найважливішою підмогою діяльності, спрямованої на виведення економіки України з кризи.

Головною метою такої політики є стратегічна орієнтація розвитку виробництва на створення і широке застосування принципово нових машин, матеріалів, комплексних технологічних систем, ефективне освоєння науково-технічних розробок, забезпечення соціально-економічних, організаційних і правових умов для постійного відтворення та ефективного використання науково-технічного потенціалу. Інноваційна політика держави тісно пов'язана з її інвестиційною політикою, і поряд з методами макроекономічного регулювання інноваційної діяльності та моніторингом інноваційного процесу на мікрорівні вона має суттєво вплинути на розвиток виробництва й економіки в цілому.

Незважаючи на широкий спектр прямих і непрямих методів регулювання і стимулювання інноваційної діяльності, механізм реалізації державної інноваційної політики в Україні в повній мірі не застосовується. Серед основних факторів, що негативно діють на інноваційну політику учасників інвестиційної діяльності, потрібно назвати недостатність фінансування інноваційних розробок, високі відсоткові ставки за користування кредитами, високий рівень ризику інновацій.

Інноваційні проекти здебільшого характеризуються високою вартістю розробок, низькою швидкістю обігу коштів та значним термі-

ном часу, вельми необхідними для розробки і впровадження інновацій. Дуже небезпечним явищем, з огляду на потреби розвитку країни, є зниження в структурі економічних потоків ролі науки та наукового обслуговування. Україна значно відстає у створенні галузей ринкової інфраструктури. Для умов сталого розвитку наука виконує роль головного економіко-відтворювального фактора, забезпечує свій розвиток за рахунок удосконалення існуючих технологій, техніки та використання принципово нових наукових досягнень. Міжнародний технологічний та науковий обмін, трансфер інтелектуального потенціалу – одна з ознак нашого часу.

Стратегією економічного та соціального розвитку України на найближчі роки передбачено, що визначальним пріоритетом державної політики має стати структурна перебудова промисловості, розвиток інноваційної моделі економічного зростання, утвердження України як високотехнологічної держави.

Обраний стратегічний курс на інноваційний розвиток ґрунтується на структурній перебудові економічних галузей, технологічному оновленні галузей економіки, широкому використанні досягнень науки і техніки. Наявний науково-технологічний потенціал ще здатний забезпечити економічний прогрес України. Це обумовлено тим, що Україна на початку ринкових перетворень мала значні можливості для розвитку своєї економіки, зокрема в науково-технологічній сфері. Було створено науково-технічний потенціал, який за багатьма характеристиками відповідав рівню розвинених країн світу. З окремих наукових напрямів, які є основою для інновацій в сільському господарстві, наприклад з біотехнологій, Україна і зараз зберігає провідні позиції у світі.

Система інноваційного управління підприємством повинна бути спрямована на формування ефективної політики нововведень, що дозволяє йому функціонувати, уникаючи кризових ситуацій, і займати лідируючі позиції у своїй галузі.

В умовах загального прискорення науково-технічного прогресу, глобалізації й інтернаціоналізації ринку, посилення конкуренції, що супроводжується скорочення термінів дії конкурентних переваг і необхідністю поділу ринку на сектори, ніші і мікросегменти, інноваційність стає ключовим фактором сталого розвитку. А стратегічне управління нововведеннями є найважливішим завданням антикризової політики підприємства, виконання якого багато в чому залежить від якості прийнятих інноваційних рішень, від можливості

знаходити такі розв'язки, що організаційно й економічно зможуть забезпечити досягнення поставленої мети створення конкурентоспроможної продукції. При прийнятті такого роду управлінських рішень варто виходити з особливостей інноваційного процесу, враховувати ступінь користі нововведень, їхній потенціал, ресурсні можливості підприємств.

Можна стверджувати, що Україна стане процвітаючою державою тільки тоді, коли зможе комплексно і ефективно освоїти в своїх інтересах території та ресурси, якими володіє. Але зробити це неможливо без тісної економічної і технологічної співпраці з розвиненими країнами, без впровадження широкого кола інноваційних процесів. Тому стратегічною метою для України повинно бути її входження до міжнародних науково-технічних потоків, які дозволять модернізувати вітчизняне виробництво, забезпечити конкурентоспроможність основних галузей промисловості, у тому числі і сільського господарства.

РЕАЛІЗАЦІЯ І ОБЛІК ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ БДЖІЛЬНИЦТВА

М.В. КРАВЧЕНКО, асистент

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Рішення розводити бджіл, зазвичай, приймають сільгосппідприємства, які мають потребу і умови для їх утримання. В основному це господарства, які вирощують медоносні культури: гречку, соняшник, плодово-ягідні та ін. Розмір майбутньої пасіки залежить від площі, зайнятої культурами, оскільки вони повинні стати і кормовою базою для пасіки, і основою для отримання товарного меду.

Якщо основною метою є отримання товарного меду, то й напрям господарювання кваліфікується як медово-товарний. Такий спосіб характерний для бджільницьких господарств, які не мають власної кормової бази, але розташовані поблизу чийхось посівів. У подібному випадку всі витрати на утримання пасіки, через неможливість віднести їх частину на продукцію рослинництва (садівництва, рільництва), лягають на собівартість продуктів бджільництва. І навпаки, якщо напрям діяльності суто запилюючий, то всі витрати на утримання пасіки відносять на собівартість продукції рослинництва. У такий спосіб визначається напрям діяльності бджільницького господарства: його головна кінцева мета, заради чого воно було створено, від якого напрямку діяльності отримано найвищий фінансовий результат. Підкреслимо, що у визначенні мети важливим фактором є природно-кліматичне середовище.

Об'єктом калькуляції у бджільництві є одиниця кожного виду валової продукції: 1 ц меду, 1 ц воску, 1 кг прополісу, 1 нова бджолина сім'я, 1 плідна матка і т.д. по всьому ряду одержуваних продуктів. Основою для калькуляції є фактичні витрати. Облік витрат ведеться на єдиному витратному субрахунку рахунку 20 «Бджільництво» або на відповідному субрахунку рахунку 23, якщо бджільництво є допоміжним виробництвом, наприклад, пасіка слугує тільки для запилення рослин. У жодному з випадків розділяти рахунок «Бджільництво» за видами одержуваної продукції недоцільно. На єдиному витратному рахунку «Бджільництво» витрати протягом року накопичуються, а підсумкова сума по закінченні року розподіляється на кожний вид продукції одним з двох способів.

Перший – відповідно до обсягів реалізації кожного виду продукції, шляхом застосування коефіцієнта в умовних медових одиницях (у.м.од.), де за одиницю приймається 1 кг меду, а всі інші продукти привірюються до нього.

Другий спосіб вважається більш надійним, тому що перший не дозволяє враховувати так звану нетоварну продукцію, тобто ту, яка вироблена, але залишилася у вуликах для забезпечення життєдіяльності і працездатності бджолиних сімей (фуражний мед, віск у рамках тощо). Ці коефіцієнти періодично змінюються.

Методичними рекомендаціями для різних продуктів бджільництва передбачені різні одиниці виміру. Відповідно до цього й складають калькуляцію собівартості. Так, для меду або воску калькуляцію розраховують на 1 ц, для прополісу – 1 кг, для пилку, маточного молочка, бджолиної отрути – 1 г, для маток – 1 шт., для робіт із запилення культур – 1 га посівів. Собівартість 1 у.м.од. визначається як частка від ділення обсягу понесених за звітний період (рік) витрат на кількість виробленої продукції, обчисленої в умовних медових одиницях. Для розрахунку собівартості всіх інших продуктів бджільництва необхідно помножити отриманий результат на відповідний коефіцієнт. У розрахунок приймається вся вироблена продукція: валовий обсяг меду, валовий обсяг воску і т.д. Валовий показник включає в себе як товарну продукцію, так і ту, що залишилася у вуликах для забезпечення життєдіяльності бджіл. Із валового виходу меду виключають тільки використаний бджолами цукор. Товарний обсяг меду визначається відніманням обсягу меду, залишеного у вуликах, з валового обсягу. Для всіх інших продуктів бджільництва товарний обсяг дорівнює валовому. Продукти підлягають обліку при вилученні та передачі на склад або в реалізацію.

Підсумки діяльності за сезон підводять за даними, отриманими в результаті осінньої ревізії пасіки. Порядок проведення ревізії – звичайний для інвентаризації: видається наказ, призначається комісія у складі компетентних посадових осіб і т.д. Результати по кожній бджолиній сім'ї заносять до пасічного журналу оперативного обліку, усі необхідні відомості записують в спеціальну відомість, де виводяться підсумкові дані, які згодом і відбиваються в акті ревізії. Зразки форм пасічного журналу, відомостей та актів ревізії можна знайти у відповідних довідниках і посібниках з бджільництва.

Весняна ревізія пасік проводиться так само, але вже з іншою метою – виявлення результатів зимівлі та підготовки бджіл до сезону.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ

Т.П. ПОГОРЕЛОВА, кандидат економічних наук, доцент

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет, Україна

Податок на додану вартість (далі – ПДВ) нині є основним непрямим податком в Україні, що забезпечує значну частину надходжень до її Державного бюджету. Водночас ПДВ – це найпроблемніший податок, оскільки він складний у нарахуванні та сплаті, у зв’язку з чим виникає можливість наявності бюджетної заборгованості, ухилення від сплати податку, у тому числі за рахунок неузгодженості законодавчих актів та численних їх змін, недосконалої системи податкового обліку. Справляння ПДВ регламентується не тільки розділом V ПКУ, а й розділом I, у якому визначені терміни, які вживаються в розділі V, розділами II – з адміністрування податків, XIX – «Прикінцеві положення», XX «Перехідні положення». Стосовно ставки ПДВ, то вона не досить прозоро висвітлена, оскільки у п. 209.14 ПКУ зазначається посилання на ст.193, згідно з якою основна ставка ПДВ становить 17 %, але відповідно до п.10 підрозділу 2 розділу XX – планувалось її застосовувати лише з 01.01.2014 р., а тепер перенесена на 01.01.2015 р. Ставка податку на додану вартість в 2014 році залишилася на рівні 20 %.

Нормативно-правовим актом, що визначає ведення бухгалтерського обліку безпосередньо за ПДВ, є Інструкція з бухгалтерського обліку податку на додану вартість, затверджена наказом МФУ № 141 від 01.07.97 р. Облік податку на додану вартість, згідно з Планом рахунків та Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань та господарських операцій підприємств і організацій, затвердженою наказом МФУ № 291 від 30.11.1999 р., ведеться на таких субрахунках рахунку 64:

641 – «Розрахунки за податками», субрахунок «Розрахунки з ПДВ». На цьому субрахунку ведеться облік податків, які нараховуються і сплачуються відповідно до чинного законодавства (податок на прибуток, податок на додану вартість, інші податки). Аналітичний облік розрахунків з податків і платежів ведеться за їх видами;

643 – «Податкові зобов’язання» – ведеться облік суми податку на додану вартість, визначеної виходячи зі суми отриманих авансів

(попередньої оплати) за готову продукцію, товари, інші матеріальні цінності і нематеріальні активи, роботи, послуги, що підлягають відвантаженню (виконанню);

644 – «Податковий кредит» – облік суми податку на додану вартість, на яку підприємство отримало право зменшити податкове зобов'язання.

Виникнення податкових зобов'язань з ПДВ відображається за кредитом субрахунку 641, а сума податкового кредиту з ПДВ та суми ПДВ, сплачені до бюджету, – за дебетом субрахунку 641. На цьому рахунку визначається сума ПДВ, що підлягає сплаті до бюджету як різниця між його дебетовим та кредитовим оборотом, за виключенням суми ПДВ щодо сплати податку за попередній звітний період. Субрахунки 643, 644 є транзитними та застосовуються для коригування податкових зобов'язань та податкового кредиту у випадку авансових платежів.

Так, за дебетом субрахунку 643 тимчасово обліковується сума податкового зобов'язання з ПДВ (від дати надходження коштів, перерахованих підприємству покупцями як попередня оплата, до дати відвантаження їм товарів/послуг) – Дт 643 «З податкових зобов'язань» – Кт 641. На субрахунку 644 відображається сума податкового кредиту з ПДВ, причому за кредитом тимчасово до того часу, поки не будуть проведені взаєморозрахунки з постачальниками чи підрядниками – Дт 641 (ПДВ) – Кт 644 «З податкового кредиту».

Відзначимо, що назви субрахунків 643 і 644 невдалі та не відповідають своєму економічному змісту, не дають чіткого уявлення про те, що саме на них обліковується. Тому назву цих субрахунків бажано змінити, наприклад, на таку: 643 «Податкові розрахунки за податковими зобов'язаннями (за отриманими авансами)»; 644 «Податкові розрахунки з податкового кредиту (за виданими авансами)».

Важливим фактором, що впливає на достовірність обліку ПДВ, є поєднання бухгалтерського обліку з податковим обліком. На наш погляд, це є недопустимим, адже реалізація в них враховується по-різному: за відвантаженням товарів/послуг і за подією, що відбулася раніше (відвантаження або оплата) відповідно.

Застосування в бухгалтерському обліку субрахунків 643 та 644 є складним трудомістким процесом, адже за кожним первинним документом, пов'язаним з оплатою чи відвантаженням/отриманням товарів, необхідно встановити, яка з подій відбулася раніше, і тільки після цього зробити відповідні записи з використанням або без використання субрахунків 643, 644.

Крім того, навантаження на облікових працівників зростає у зв'яз-

ку з необхідністю ведення податкового обліку ПДВ. Так, записи в реєстрах аналітичного обліку розрахунків з бюджетом проводять на підставі відповідних первинних документів – податкових накладних з ПДВ, платіжних доручень про перерахування податку до бюджету.

Податкова накладна є базою для заповнення реєстрів аналітичного обліку розрахунків з ПДВ та основою для групування у податковому обліку операцій, пов'язаних з формуванням податкового кредиту та податкових зобов'язань з ПДВ, і виконує функцію первинного податкового і розрахункового документа. Податкова накладна реєструється у Реєстрі виданих та отриманих податкових накладних, який є групувальним реєстром податкового обліку.

Поряд з цим у бухгалтерському обліку застосовуються свої первинні документи: рахунок-фактура, товарно-транспортна накладна, касовий ордер, платіжні доручення, у яких одночасно відображають суму ПДВ. При цьому має бути повна відповідність щодо запису операцій як у податкових накладних, так і в інших документах.

З цього питання також виникає чимало проблем, що пов'язані з особливостями оподаткування. Так, якщо товарно-транспортна накладна виписується на кілька видів (найменувань) товарно-матеріальних цінностей за їх одночасного одержання чи відвантаження однією партією, у тому числі й на звільнені від оподаткування, то податкові накладні мають бути окремими на товари, які оподатковуються ПДВ, та на ті, що звільнені від оподаткування. Тобто до однієї товарно-транспортної накладної може бути виписано дві податкові накладні.

Узагальнюючи проведені дослідження, можна стверджувати, що на ведення обліку розрахунків за податком на додану вартість впливають зміни в податковому законодавстві, які мають як позитивний, так і негативний характер. Вони стосуються аналітичного обліку, що пов'язано зі специфікою обліку окремих господарських операцій.

На підставі результатів проведеного дослідження необхідно спростити процедуру обліку і сплати ПДВ: 1) обмеження записів на субрахунках 643 та 644, що пов'язані з виданими та отриманими авансами, нарахованими податковими зобов'язаннями та податковим кредитом з ПДВ лише від сумм передоплат товарів, які не були відвантажені та отримані за станом на кінець місяця; 2) доцільно назву субрахунку 643 «Податкові зобов'язання» визначити як «Податкові розрахунки за податковими зобов'язаннями»; 3) назву субрахунку 644 «Податковий кредит» змінити на «Податкові розрахунки з податкового кредиту».

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ЛІЗИНГУ

А.С. КОПСУН, аспірант

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Екологічний лізинг – це лізингова угода, яка перш за все спрямована на інвестування лізингодавцем фінансових ресурсів (власних чи залучених) в обладнання, технології, рухоме та нерухоме майно, які забезпечують усунення або зменшення екодеструктивного впливу діяльності людини. Визначальним фактором екологічного лізингу є екологічна ефективність об'єкта лізингу.

Об'єктом лізингу може бути майно, яке є власністю лізингодавця і дозволене бути предметом лізингової угоди відповідно до законодавства окремої країни.

У разі екологічного лізингу визначальною є екологічна складова даного поняття: лізинг буде екологічним лише тоді, коли він забезпечуватиме усунення або зменшення екодеструктивного впливу в результаті діяльності людини. Тобто у структурі поняття «екологічний лізинг» з'являється ще один елемент – екологічність об'єкта лізингу.

Екологічна складова лізингу у сфері природокористування та охорони навколишнього середовища, як уже зазначалося, є визначальною. Тому перевірка та підтвердження «екологічності» об'єкта лізингу стає необхідним етапом такого виду лізингу. Екологічність об'єкта еколізингової операції означає виконання ним щонайменше однієї з вимог:

1) пасивної екологічної ефективності – сам об'єкт є екологічно безпечним, тобто його конструкція, матеріали, з яких він вироблений, не завдають шкоди навколишньому середовищу в процесі його використання, транспортування, зберігання;

2) активної екологічної ефективності об'єкта – покращення показників використання природних ресурсів у результаті виконання об'єктом лізингу основної функції (зниження енергомісткості, матеріаломісткості виробництва, утворення шкідливих речовин).

Оцінка екологічності конкретного предмета еколізингової угоди може проводитись як лізингодавцями, так і спеціальними організаціями, асоціаціями.

Зношеність основних фондів на підприємствах більшості видів економічної діяльності в Україні досягла критичного рівня,

внаслідок чого екологічна ситуація в країні тільки погіршується. Існує ряд проблем, які носять природоруйнівний характер, підвищують технологічні та екологічні ризики, стримують неможливість зростання економічних і соціальних показників розвитку країни. За офіційною статистикою, протягом останніх років зношеність основних фондів підприємств становить від 50 % до 60 %. Проте багато експертів вважають, що ці цифри є значно вищими і становлять 80 – 90 % основних фондів, які морально і фізично зношені.

Технологічне та технічне оновлення виробництва через використання механізму екологічного лізингу може сприяти вирішенню проблем надмірного споживання природних ресурсів та утворення шкідливих викидів, скидів.

Таким чином, можна виділити такі напрями екологічного лізингу:

- технології та обладнання, що забезпечують економне використання природних ресурсів (вода, повітря, енергія тощо);
- технологій та устаткування – для контролю, очищення і утилізації екодеструктивних продуктів виробництва;
- «екологічне» рухоме майно (транспорт, сільськогосподарська техніка);
- «екологічно дружна» нерухомість;
- обладнання, яке забезпечує виробництво екологічно чистої продукції;
- інші види лізингу.

Крім того, за екологічного лізингу розширюється коло непрямих учасників лізингової угоди. У процесі здійснення еколізингової діяльності з'являється новий непрямий учасник – екологічні фонди, які можуть забезпечувати фінансування екологічного лізингу. Лізингодавець може отримувати фінансові ресурси на умовах кредиту від екологічного фонду або екологічні фонди можуть самі надавати еколізингові послуги, тобто виступати лізингодавцями.

На сьогодні існує низка гострих екологічних проблем, вирішенням яких може стати використання механізму екологічного лізингу для здійснення технологічного та технічного оновлення виробництва. Послуги екологічного лізингу дають реальну можливість розв'язання цих проблем із мінімальними первинними витратами. За допомогою лізингу новітніх технологій і сучасного обладнання успішно вирішуються питання енергозбереження;

раціонального використання природних ресурсів; переробки й утилізації побутових і промислових відходів; зменшення негативного впливу діючих виробництв на навколишнє середовище. Першочерговими напрямками еколізингу в країні є лізинг технологій та обладнання, що забезпечують економне використання природних ресурсів, лізинг технологій та устаткування для контролю, очищення й утилізації екодеструктивних продуктів виробництва.

Дослідження та розвиток екологічного лізингу є необхідним, оскільки це дозволить трансформувати його в самостійний фінансово-економічний механізм природокористування та охорони навколишнього середовища, який сприятиме покращенню екологічної ситуації в країні.

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК «ЗЕЛЕНОЇ ЕКОНОМІКИ» В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО ПРИРОДНОГО АГРОВИРОБНИЦТВА

О.В. ПИРОГ, доктор економічних наук, професор

Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Розвиток незалежної України в сучасний період характеризується стрімкими й істотними змінами (економічні, соціальні, екологічні та інституційні трансформації, системні суперечності) позитивного та негативного характеру під впливом цивілізаційного науково-технічного та соціального прогресу майже в усіх сферах та видах національної економіки. Інноваційний прорив у сфері інформаційних технологій і технічних засобів зв'язку забезпечив нечувані раніше можливості для ведення бізнесу в глобальному масштабі, сприяв формуванню нових геополітичних зв'язків. Того ж часу, постійно зростає загроза забруднення навколишнього середовища через антиекологічну діяльність суб'єктів господарювання.

Трансформація в економіко-соціальній сфері національного господарства призводить до зміни суспільного уявлення про нього та модифікування системи цінностей, при цьому особливу увагу набувають цінності особистості, самореалізації, людського здоров'я та життя, соціальної стабільності, збереження природних ресурсів та біорізноманіття, що в сукупності зумовлює появу нових економічних моделей (сталого розвитку, «зеленої економіки», збалансованого природного агровиробництва).

Концептуальні положення моделі сталого (збалансованого) розвитку закріплені в цілому ряді міжнародних рішень: «Повістка дня на XXI століття» (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.), Декларація Тисячоліття ООН (2000 р.), Йоханнесбурзька декларація та План реалізації рішень Всесвітнього саміту ООН зі сталого розвитку (Йоганнесбург, 2002 р.), «Майбутнє, якого ми прагнемо» (Ріо-де-Жанейро, 2012 р.). Сталий (збалансований) розвиток визначається як форма взаємодії суспільства, держави і природи, за якої забезпечується виживання людства та збереження навколишнього середовища, нинішні покоління забезпечують свої життєві потреби, не позбавляючи майбутні покоління можливості також задовольняти власні потреби.

Протягом останнього десятиліття міжнародні експектри зі сталого (збалансованого) розвитку дедалі частіше акцентують увагу на таких загрозах розвитку, як проблеми забезпечення водою, продо-

вольством та енергією, поступово проголошується необхідність докорінних змін світової економічної системи. З ініціативою глобальних змін виступила Організація Об'єднаних Націй, яка у 2009 р. започаткувала програму Ініціатива «зеленої економіки» (Green Economy Initiative), що може стати вирішенням проблем глобальної економічної кризи і кліматичних змін. Для протидії зміні клімату потрібна енергетична революція, що має супроводжуватися розвитком інфраструктури із запровадження відновлювальних джерел енергії. Розвиток такої інфраструктури супроводжуватиметься створенням нових робочих місць і підвищить рівень екологічної безпеки функціонування економіки. Зазначене може стати не лише запорукою збереження чистого довкілля, а й ефективним способом розбудови нової економіки.

Ініціатива із «зеленої економіки», впроваджувана UNEP (Програма ООН з охорони довкілля), націлена на допомогу урядам у формуванні і зосередженні політики та процесів інвестування на «зелених» секторах розвитку, зокрема «чистих» технологіях, відновлюваній енергетиці, водопостачанні, транспорті, управлінні відходами, «зеленому» будівництві, природному сільському господарстві тощо. Водночас ініціатива концентрує зусилля й на стимулюванні економічного розвитку, створенні робочих місць і подоланні бідності, скороченні викидів парникових газів, ощадливішому використанні природних ресурсів і зменшенні обсягів відходів.

Розвиток агровиробництва та сільського господарства є одним з наріжних каменів концепції «зеленої економіки», оскільки впливає на різні, пов'язані зі збалансованим (сталим) розвитком сфери життя. Нова економічна стратегія, запропонована ООН, передбачає докорінну трансформацію природокористування, промисловості та свідомості людей.

Теорія «зеленої економіки» базується на основних положення екологічної економіки, але розвиває її, виходить далеко поза її межі, прагнучи одночасного досягнення соціальної та екологічної справедливості як окремих аспектів єдиного цілого. «Зелена економіка» шукає рішення, яке б паралельно дозволило боротися з бідністю, глобальними змінами клімату, зниженням біорізноманіття та знищенням видів у межах забезпечення справедливості.

Концепція «зеленої економіки» пропонує більш розумне управління природним і людським капіталом планети, що змінить процес створення матеріальних благ і напрям розвитку нашого світу в умо-

вах як планової, так і ринкової економіки окремих країн світу. «Зелена економіка» враховує політичні та соціальні аспекти, що уможливило конструювання економічних процесів у межах як природничих, так і соціальних наук. Це спричинює зміну підходів до економічного моделювання у спосіб копіювання природних процесів, а також включення до політичної економії питань моральності та етики.

Розроблення теоретико-методологічних та прикладних засад концепції «зеленої економіки» є одним з найактуальніших питань, яка вирішується на рівні створення засадничих документів, реалізації відповідних проектів, проведення самітів, форумів, здійснення публікацій всесвітньо відомих учених тощо. У США та ЄС відповідні дослідження закріплені стратегічними документами, таких як «Глобальний зелений новий курс» (2009 р.), «Зелений новий курс для Європи: в напрямку зеленої модернізації в умовах кризи» (2010 р.), «Назустріч зеленій економіці: шляхи до сталого розвитку та викорінення бідності» (2011 р.), «Велика зелена технічна революція» (2011 р.) тощо.

Отже, незважаючи на глобальність «зеленого» мислення, «зелена економіка» відповідно до парадигми сталого (збалансованого) природного агровиробництва орієнтує на розвиток локального виробництва для місцевих потреб, а також за вторинне використання, скорочення, ремонт, перероблення, а не розширення глобальної експансії корпорацій.

СУТНІСТЬ ТА ЕКОНОМІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ВИТРАТ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Т.І. ШУТЬКО, асистент

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Будь-яка виробнича діяльність людини пов'язана з впливом на навколишнє середовище. Вироблена продукція, а також сама виробнича система, неважливо якого рівня, є потенційним джерелом забруднення довкілля. Сформований рівень розвитку сільського господарства, концентрація виробничої діяльності та населення не дозволяють знижувати обсягів екологічного інвестування нижче певних граничних значень, незалежно від методів їх регулювання. Процес виробництва різних видів сільськогосподарської продукції призводить до різних видів забруднень, масштаби негативного впливу яких можуть бути скорочені за рахунок екологічних витрат.

Виникає два види екологічних витрат: витрати, які зумовлені викидами забруднюючих речовин в навколишнє середовище, та витрати на реалізацію природоохоронних заходів. Серед науковців немає єдиного підходу до класифікації та визначення поняття «екологічні витрати». У наукових літературних джерелах існує низка визначень і трактувань терміну «екологічні витрати». Іноді зустрічаються і такі назви: «природоохоронні витрати», «скупні екологічні витрати», «екологічні витрати підприємства» тощо. Більшість авторів до складу екологічних витрат відносять витрати, що пов'язані з охороною навколишнього природного середовища, раціональним використанням природних ресурсів для забезпечення екологічної рівноваги. Вважаємо, що екологічні витрати – одне з функціональних понять економічної екології, яке науково обґрунтовує загальноприйнятий у світовій практиці принцип сталого розвитку економічної та екологічної систем. До їх складу належать:

1. Екологічні витрати суспільного виробництва на заходи, що:
 - знижують викиди шкідливих речовин підприємства в навколишнє природне середовище (вдосконалення технологій, зміна складу використовуваних ресурсів, будівництво очисних споруд, комплексне використання сировини тощо);

- не знижують викидів, але впливають на ступінь поширення шкідливих речовин у середовищі (розбавлення, нейтралізація, захоронення відходів та їх консервація, встановлення санітарно-захисних зон навколо підприємства тощо).

2. Витрати, пов'язані з підтриманням природно-ресурсного потенціалу (створення охоронних природних територій, забезпечення відтворення відновлюваних природних ресурсів та вторинне використання, впровадження ресурсозберігаючих технологій тощо).

3. Витрати на відтворення людиною своїх біологічних і соціальних якостей (збереження її екологічної ніші), тобто витрати на використання окремих видів природних ресурсів для відтворення й життя населення, що стали необхідними у зв'язку з негативними антропогенними впливами на природне середовище, реалізацію рекреаційних та естетичних потреб людини.

Практика економічного аналізу розрізняє дві категорії екологічних витрат: капітальні й поточні. Капітальні витрати – це кошти, уречевлені в основних фондах і матеріальних оборотних засобах екологічного призначення. Розмір капітальних видатків екологічного призначення залежить від галузевої особливості виробництва. До поточних екологічних витрат належать витрати на утримання та обслуговування основних фондів природоохоронного призначення. Питома вага природоохоронних поточних витрат у загальних витратах виробництва товарної продукції сільськогосподарського призначення коливається в межах 0,2–3 %.

Від правильного визначення суми екологічних витрат та їх динаміки, залежать організація поточного фінансування природоохоронної діяльності підприємства, індексація їх екологічних платежів, формування і використання коштів екологічних фондів, формування ставок екологічного страхування тощо.

ВЗАИМОСВЯЗЬ ЦЕНЫ И ВЫРУЧКИ ПРИ РЕАЛИЗАЦИИ ПРИРОДНОЙ ПРОДУКЦИИ

В.Н. ОРЛОВА, кандидат технических наук, доцент

**Днепропетровский университет имени Альфреда Нобеля,
Украина**

Одна из важнейших проблем оценки рыночных возможностей продавца природной продукции заключается в том, что в действительности покупателя интересует не товар как физико-химический объект, а удовлетворение потребностей. В случае с природной продукцией, которая сегодня имеет более дешевые аналоги, в качестве такой потребности выступает желание вести здоровый образ жизни, т.е. осознание покупки экологически безопасного товара. И на удовлетворение этой потребности покупатель согласен потратить определенную сумму денег.

В общем определение ценовой эластичности через связь между динамикой цены и динамикой выручки сводится к тому, чтобы определить, увеличивается или уменьшается выручка при снижении цен на природную продукцию. Проблема здесь заключается в определении динамики цен. Во-первых, цены на разные товары изменяются одновременно в разных направлениях. Во-вторых, каждый товар имеет разный объем продаж и, соответственно, с разной интенсивностью влияет на реальную покупательную способность потребителя. Поэтому цены на товары нельзя арифметически складывать.

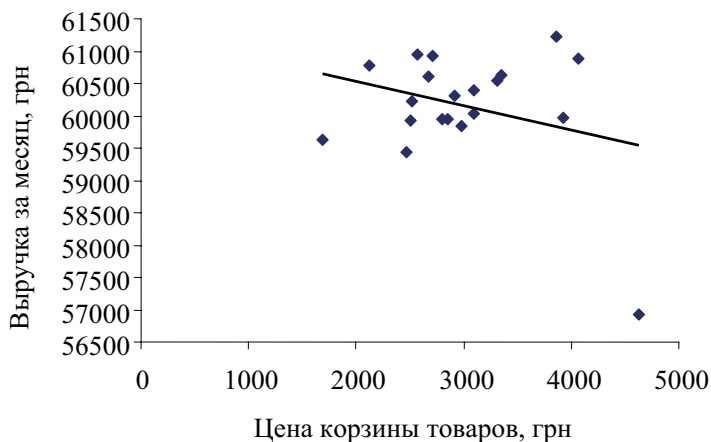
Решение проблемы заключается в оценке динамики цены через изменение стоимости определенного набора товаров. Использование здесь доходно-реляционного метода является оправданным, учитывая упомянутую проблему. Период исследования был четко определен и составлял 18 месяцев, поэтому не было необходимости привязывать структуру корзины к объемам продаж в определенном месяце каждого из безопасных моющих средств фирмы «Sonett OHG», которые были выбраны в качестве объекта исследования. Связь между динамикой средневзвешенной стоимости этой корзины и объемом выручки торгового предприятия показана на рисунке.

Аппроксимация фактических данных линейными, степенными и логарифмическими трендами дала визуально идентичные результаты. Уравнение линейного тренда, который дал наилучшее значение коэффициента аппроксимации:

$$Y = -0,3759X + 61284,$$

где X – средневзвешенная цена корзины товаров в проходящем месяце; Y – выручка за этот месяц по всем товарам корзины.

Знак минус перед переменной X указывает на то, что снижение цены ведет к росту выручки, а значит, агрегированный спрос на товары корзины является эластичным по цене. Это подтверждает, что для увеличения выручки продавцы должны снизить цену с целью достижения больших объемов продаж. Однако чтобы реализовать такой сценарий, необходимо согласиться на снижение цены, что в свою очередь угрожает снижением рентабельности, хотя и за счет увеличения массы прибыли. Поскольку природное производство требует дополнительных расходов на сертификацию, экспертизу, то в ряде случаев приводит к снижению урожайности и увеличению потерь, связанных с транспортировкой, хранением и переработкой; дальнейшее снижение цен производителей выглядит проблематичным.

Зависимость выручки продавца безопасных моющих средств от стоимости товарной корзины

Таким образом, необходимый для дальнейшего развития природного производства рост прибыли, который в случае эластичного спроса возможен лишь при снижении цен, вряд ли может быть лишь за счет субъектов отрасли.

УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК ЯК СКЛADOVA ПРИРОДНОГО ВИРОБНИЦТВА

О.С. ТКАЧЕНКО, викладач

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

На сучасному етапі розвитку управлінського обліку істотним напрямом є забезпечення сталого еколого-економічного розвитку підприємств, стратегія якого повинна передбачити використання комплексу ефективних підходів, інструментів, важелів та механізмів, що сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності, забезпечать еколого-економічне зростання та раціональне природокористування. Однак досі не розроблені ані показники, ані системи, як, б відображали взаємодію обліку та навколишнього середовища. Для розв'язання цієї проблеми необхідно на підприємствах налагодити систему обліку з урахуванням екологічної складової [4].

Результати наукових досліджень зарубіжних і вітчизняних учених довели, що забруднення довкілля, порушення екологічної рівноваги, зменшення кількості та погіршення якості природних ресурсів суттєво впливають на ефективність виробничо-господарської діяльності [1].

Формування ринкових відносин, поява різних форм власності у виробництві, в обміні та споживанні необхідного для суспільства продукту вносять суттєві зміни в систему управління підприємствами. Вступ України до СОТ та курс на євроінтеграцію сприяли появі нових тенденцій в екологізації виробництва. За таких умов управлінський облік, як інструмент керівництва, включає систематичну, зареєстровану, періодичну й об'єктивну оцінку того, як ефективно організоване управління та наскільки якісно виконуються функції захисту навколишнього середовища [2].

Нове для вітчизняної економіки поняття «екологічний облік» ще не набуло остаточного осмислення та логічної завершеності у вигляді комплексно сформованої системи знань. Безсумнівно, частиною «екологічного обліку» повинен стати управлінський облік. У такому випадку облік повинен поєднувати в собі процеси ідентифікації, виміри й комунікації економіко-екологічної інформації, які дозволили б користувачам приймати на її основі відповідні управлінські рішення [3].

Управлінський облік, як складова природного агровиробництва, є впорядкованою системою управління, за якої основна увага приділяється внутрішнім потребам підприємства. Основна діяльність в області екологічного управлінського обліку нині зосереджена в рамках удосконалювання системи розподілу витрат на збереження природного середовища, у тому числі й системи обліку, питань, пов'язаних з інтернаціоналізацією зовнішніх (суспільних) витрат. Крім того, досить актуальною залишається проблема формування оптимальної для калькулювання й аналізу системи витрат на навколишнє середовище.

Облік виробничих витрат є важливим етапом в нормуванні матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, які використовуються при виробництві як усієї продукції, так і окремих її видів.

Найбільш важливими в управлінському обліку є норми витрат матеріальних ресурсів, витрат праці, а також кошториси непрямих витрат. З погляду на природоохоронну діяльність, саме процеси нормування матеріальних ресурсів є принциповим в оцінці еколого-економічної безпеки.

Матеріальні статті включають не тільки витрати матеріальних ресурсів, витрачених на одержання продукції, але й витрати, пов'язані зі споживанням природних ресурсів: відрахування на відтворення мінерально-сировинної бази, розвідку, організацію використання й поновлення ресурсів первинної сировини.

Амортизаційні відрахування, оплата праці працівників, зайнятих організованим складуванням цих відходів, витрати основних і допоміжних матеріалів можна здійснювати за класичною схемою, зі списанням спочатку на той або інший збірно-розподільний рахунок, з подальшим віднесенням їх на рахунок 23 «Виробництво». Таким чином, відходи, що не підлягають подальшому використанню і переробці, вивозять в спеціальні місця; витрати, які при цьому понесені, підвищують собівартість продукції, робіт і послуг, а відповідно і зменшують потенційний дохід. Для сільськогосподарських підприємств відчуження земельних ділянок приводить і до додаткової втрати необоротних активів, що має знайти відбиття в бухгалтерському балансі [2].

Зростання вартості ресурсів у результаті процесів природокористування здебільшого веде до підвищення вартості сукупного капіталу, що, на наш погляд, дозволяє забезпечити й певний взаємозв'язок між екологічним, управлінським і стратегічним видами бухгалтерського обліку.

Аналізуючи сучасний стан екологічного управлінського обліку, відзначимо, що для вітчизняних підприємств характерна лише початкова стадія первісного накопичення капіталу, а також орієнтація на одержання прибутку без урахування екологічних вимог.

Отже, дотримання екологічних параметрів сприятиме використанню відповідних управлінських інструментів, складовою яких і виступає екологічний управлінський облік

Бібліографія

1. *Балацький О.Ф.* Экономика чистого воздуха / О.Ф. Балацький – К.: Наукова думка, 1979. – 292 с.
2. *Безверхня Ю.В.* Екологічна складова управлінського обліку / Ю.В. Безверхня // Облік і фінанси АПК. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://magazine.faaf.org.ua/content/view/732/10/>
3. *Буркинский Б.В.* Экономические проблемы природопользования / Б.В. Буркинский, Н.Г. Ковалева / К.: Наукова думка, 1995. – С. 132–137.
4. *Жук В.М.* Екологічні аспекти бухгалтерського обліку в агропромисловому виробництві / В.М. Жук // Агроекологічний журнал. – 2012. – № 2. – С. 18–23.

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО (СТАЛОГО) РОЗВИТКУ ПРИРОДНОГО АГРОВИРОБНИЦТВА

Н.П. ДУБРОВА, кандидат економічних наук, доцент

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет, Україна

Природне агровиробництво пов'язане із станом аграрного навколишнього середовища та проблемами його збереження. Сфера природоохоронної діяльності та природокористування потребує сьогодні якісно нових підходів. Зростання кількості та масштабів глобальних екологічних проблем, які становлять загрозу продовольчій безпеці країн світу та виживанню всього людства, вимагає докорінного переосмислення ставлення суспільства до навколишнього середовища. Планетарний масштаб екологічних проблем обумовлює створення максимально уніфікованого напрямку в організації природоохоронних заходів у різних країнах світу та фінансового забезпечення постулатів, які беруться за основу екологічної політики (як міжнародної, так і національної) [2].

Нині однією з базових підвалин екополітики у світі визнана концепція збалансованого (сталого) розвитку (sustainable development). Основні положення концепції сформульовані у доповіді «Наше спільне майбутнє», підготовленій Міжнародною комісією з навколишнього середовища та розвитку (1987 р.). Зокрема, у цій доповіді зазначалося, що збалансований (сталий) розвиток передбачає задоволення потреб людини та не перешкоджає задоволенню аналогічних вимог сьогоdnішніх та прийдешніх поколінь. Збалансований (сталий) розвиток ґрунтується на поєднанні трьох рівнопорядкових за значенням складових: економічній, екологічній та соціальній. Так, сталий розвиток в екологічній сфері має на меті забезпечення збалансованості економіки та екології, тобто досягнення такого ступеня розвитку, коли людство у виробничій чи іншій економічній діяльності уникає руйнування середовища існування [1, 2].

Виходячи зі сутності поняття сталий розвиток суспільства, що спрямоване на задоволення потреб сучасного покоління без шкоди майбутнім генераціям людей. Національною парадигмою збалансованого (сталого) розвитку України визнано забезпечення [1]:

– економічного розвитку, що підтримується на основі радикально-модифікованої ринкової системи;

- природно-екологічної стійкості на базі теорії біотичної регуляції навколишнього середовища;
- тісної міжнародної співпраці та кооперації для досягнення цілей стійкого розвитку;
- стійкого соціального розвитку на основі принципу справедливості;
- екологізації суспільної свідомості, що ґрунтується на використанні системи освіти та засобів масової інформації.

Сформульована на основі стратегічних засад збалансованого (сталого) розвитку концепція (національна парадигма) розбудови сталого розвитку національного господарства на майбутнє виходить з необхідності виконання трьох завдань, що визначають три основні стратегічні (генеральні) етапи забезпечення сталого розвитку держави на перспективу.

Перший пов'язаний із подоланням еколого-економічної кризи, забезпеченням макроекономічної стабільності та створенням сприятливих умов для стійкого відновлення економічного зростання.

На другому етапі повинні відбуватися структурна перебудова галузей виробництва та інфраструктури, підвищення якості життя населення та забезпечення охорони й відновлення навколишнього середовища.

Третій передбачає стійкий розвиток промислового, аграрного виробництва та інфраструктури на базі нових секторів і галузей економіки, забезпечення високої якості життя населення й довкілля, створення основ для високоефективної трансформації національного господарства на перспективу на інноваційній, екологічній та соціальній основі.

Впровадження всіх етапів забезпечення збалансованого (сталого) розвитку держави потребує відповідного фінансового забезпечення необхідного обсягу затрат та прибутку. За своїм змістом поняття «фінансове забезпечення» розглядається як один із методів фінансового механізму, покликаною забезпечувати розподільчі та перерозподільчі процеси з метою утворення доходів і грошових фондів, або як структурна підсистема фінансово-кредитного механізму, система джерел і форм фінансування розвитку економічної та соціальної сфер суспільства.

Фінансове забезпечення збалансованого (сталого) розвитку реалізується за допомогою фінансової політики, яка включає бюджетну, податкову, грошово-кредитну, митну, боргову та інвестиційну.

В основу фінансової політики мають бути покладені визначені етапи збалансованого (сталого) розвитку держави. Саме такий підхід дасть можливість реалізувати окреслені напрями збалансованого (сталого) розвитку агровиробництва з метою забезпечення добробуту суспільства.

Бібліографія

1. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. акад. НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б.Є. Патона. – К.: Вид. ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАНУ», 2012. – 72 с.

2. *Струтинська-Струк Л.В.* Національна екологічна політика України в контексті концепції сталого розвитку / Л.В. Струтинська-Струк // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2010. – Вип. 533. Правознавство. – С. 61–65.

ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ ЦІЛЕЙ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕЗУЛЬТАТАМИ В УМОВАХ ПРИРОДНОГО АГРОВИРОБНИЦТВА

О.В. ЧЕРНЕЦЬКА, кандидат економічних наук, доцент
**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

За визначенням Міжнародної федерації органічного сільсько-господарського руху (IFOAM), природне сільське господарство – виробнича система, що підтримує здоров'я ґрунтів, екосистем і людей. Одним із завдань впровадження природного аграрного виробництва в Україні фахівці виділяють необхідність підвищення ефективності та прибутковості сільськогосподарського виробництва. До найважливіших умов успішного управління фінансовим становищем підприємства, прийняття і обґрунтування управлінських рішень керівництвом, що спрямовані на досягнення тактичних і стратегічних цілей господарської діяльності, належить і управління фінансовим результатом підприємства. Саме тому особливої актуальності набуває розробка системи інформаційного забезпечення фінансовим результатом, яка дозволить підвищити ефективність функціонування фінансового менеджменту господарюючого суб'єкта.

На сьогоднішній день в системі показників інформаційного забезпечення фінансового менеджменту прийнято виділяти показники, що формуються із зовнішніх і внутрішніх джерел. Використання внутрішніх і зовнішніх даних сприяє створенню на підприємстві системи інформаційного забезпечення, орієнтованої на ефективне поточне й операційне управління фінансовим результатом, на прийняття стратегічних рішень. *Серед зовнішніх джерел інформації* для цілей управління фінансовими результатами в умовах природного агровиробництва визначимо законодавчі та нормативні акти, показники загальноекономічного розвитку, дані кон'юнктури ринку, інформацію про діяльність партнерів та конкурентів підприємства, статистичні дані.

Визначальну роль в управлінні фінансовими результатами несуть дані бухгалтерського обліку, оперативного обліку, нормативно-довідкова інформація, дані фінансових і виробничих планів та результати перевірок, тобто *внутрішні інформаційні джерела*.

В умовах збалансованого аграрного виробництва зовнішні інформаційні джерела мають певні особливості. Починаючи з січня 2014 р.,

в Україні набрав чинності підписаний 03 жовтня 2013 р. Президентом України Закон № 425-VII «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини». Законом визначаються правові й економічні основи виробництва та обігу природної сільськогосподарської продукції й сировини, заходи контролю і нагляду за такою діяльністю, спрямовані на забезпечення справедливої конкуренції та належного функціонування ринку природної продукції й сировини, покращення основних показників стану здоров'я населення, збереження навколишнього природного середовища, раціонального використання ґрунтів, забезпечення раціонального використання та відтворення природних ресурсів, а також гарантування впевненості споживачів у продуктах і сировині, маркованих як природні.

Ст. 3 п.1. Закону зазначає, що Законодавство України у сфері природного виробництва ґрунтується на положеннях Конституції України, Земельного, Лісового, Водного, Цивільного та Господарського кодексів України, законів України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про безпечність та якість харчових продуктів», «Про підтвердження відповідності», інших законів України, міжнародних договорів нашої держави, інших нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини в цій сфері. Однак підкреслимо, що в Україні ще не розроблені відповідні підзаконні акти, вітчизняні виробники проходять процедуру природної сертифікації свого виробництва за чинними міжнародними стандартами, частіше за все – це норми Європейського Союзу.

Окрім цього, Державною цільовою Програмою розвитку села на період до 2015 р. задекларовано довести обсяг частки природної продукції у загальному обсязі валової продукції сільського господарства до 10 %, передбачається стимулювання ведення природного сільського господарства, унормування розвитку природного землеробства та створення системи його сертифікації.

Нагадаємо, що акцентує увагу на природному секторі й Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р., схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України за № 806-р. У документі серед пріоритетних напрямів досягнення стратегічних цілей вказано і забезпечення продовольчої безпеки держави шляхом сприяння розвитку природного землеробства, насамперед в особистих селянських і середніх господарствах.

Природними можуть бути тільки ті продукти, які вироблені відповідно до затверджених правил (стандартів), а виробництво пройшло

процедуру сертифікації у встановленому порядку. При цьому природна продукція належним чином маркується. На етикетці повинен бути нанесений відповідний логотип у вигляді євролистка, а також інформація про відповідний орган сертифікації. Вказаний Євролисток використовується на етикетках продукції, що вироблена відповідно до природних стандартів Європейського Союзу, визначених в Постанові Ради ЄС № 834/2007 від 28 червня 2007 р. щодо органічного виробництва та маркування органічних продуктів, а також Регламенту Комісії ЄС № 889/2008 від 5 вересня 2008 р. «Детальні правила щодо органічного виробництва, маркування і контролю для впровадження Постанови Ради (ЄС) № 834/2007 стосовно органічного виробництва та маркування органічних продуктів». Провідну роль у формуванні стандартів та міжнародній акредитації установ, що займаються сертифікацією природної продукції на відповідність цим стандартам, відіграє Міжнародна федерація органічного сільськогосподарського руху (IFOAM) – міжнародна неурядова організація, що єднає понад 700 активних організацій-учасників з близько 120 країн світу. Ще в 1980 році Федерація сформулювала перші «Базові стандарти IFOAM щодо органічного виробництва і переробки», а згодом почала здійснювати оцінку сертифікаційних установ на врахування ними зазначених базових стандартів, використовуючи для цього розроблений нею «Акредитаційний критерій IFOAM».

Розглядаючи особливості внутрішнього інформаційного забезпечення управління фінансовим результатом підприємства, зазначимо, що в обліку мають відображатися всі особливості і вимоги до природного агровиробництва. Зокрема, в плануванні необхідно вказати ті статті витрат і доходів, які безпосередньо пов'язані з природним виробництвом, використовувати нормативи, розроблені на підставі показників більш досвідчених у сфері природного агровиробництва закордонних фермерів, в обліку окремо відображати витрати і доходи саме в природному виробництві тощо.

Таким чином, система інформаційного забезпечення фінансовим результатом на підприємстві має поєднувати і зовнішні джерела, в яких є певні проблеми на законодавчому рівні, і внутрішні джерела, на які впливає багато чинників (і фінансове становище підприємства, і кваліфікація менеджерів, і потреба користувачів інформації в її деталізації тощо). Тому саме на керівників підприємства покладається відповідальність за розробку ефективного інформаційного забезпечення управління фінансовим результатом в умовах збалансованого природного виробництва сільськогосподарської продукції.

ПІДХОДИ ДО ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЗАЦІЄЮ ПРИРОДНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА

Р.М. МИРОНОВА, канд.екоп.наук, доцент

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Для підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва доцільно впровадити державне регулювання та сертифікацію природного землеробства на основі положень агро-технологічної політики держави та створити проект Сертифікації сільського господарства. Агротехнологічна політика держави є інструментарієм професійного агрономічного управління, тому що упорядковує реєстр інформації та дозволяє проводити аналіз індикаторів управління ефективністю використання сільськогосподарських угідь.

У цьому контексті потрібно створити проект «Розвитку системи управління якістю виробництва та навколишнього середовища» з метою видачі сертифіката. Для цього необхідно розробити засновані на наукових знаннях індикатори, за допомогою яких можна кількісно визначити вплив сільського господарства на навколишнє середовище.

Зрештою, створення цього проекту в природному землеробстві інтегрує більшість характеристик інформаційного суспільства. Існує кілька фактів на підтримку цього твердження:

1. Запропонований процес сертифікації відповідає вимогам суспільства до 4Е: *етика, екологія, економіка і енергія* в діяльності людини.

2. Система управління якістю в природному землеробстві буде запропонована спеціальними фірмами зі сертифікації тим, кому вона потрібна. Це дозволить створити консультаційні служби, які надаватимуть допомогу в питаннях сертифікації, зросте обсяг діяльності з надання послуг, типових для інформаційних суспільств.

3. Впровадження сертифіката природного землеробства сприятиме отриманню спеціальних знань з інноваційних систем вирощування сільськогосподарських культур. Це дозволить диференціювати людські ресурси, пов'язані з іншими агрономічними секторами. Знання і навчання стануть незамінними інструментами в природному землеробстві.

Для сільськогосподарського підприємства, що застосовує сертифікацію землеробства, впроваджуючи ефективні методи ведення сільського господарства і пропоновані індикатори, цей процес принесе більшу користь у плані його технічного та фінансового управління. Сертифікація природного землеробства сприятиме веденню записів, упорядкування інформації та індикаторів якості ґрунту, які стануть важливими інструментами для здійснення більш професійного, точного та відповідального управління в агрономії. Для формування бізнес-стратегії сільськогосподарського підприємства сертифікація стане важливим інструментом, що дозволяє скористатися позитивним впливом ґрунтозахисного землеробства, і перетворити його в чистий дохід. Цього можна досягти, встановивши різні ціни на продукти харчування, вироблені в ході сертифікованого процесу або надавши диференційований доступ до специфічних ринків.

Існує кілька чинників, які сприяють впровадженню пропонованої системи сертифікації:

- Україна – це аграрна держава, де сільське господарство виробляє велику частину ВВП. В результаті цього система сертифікації сільського господарства повинна відповідати стратегії розвитку держави і допоможе створити «торгівельну марку країни», не зачіпаючи інші важливі сектори економіки;

- існують успішні приклади застосування схем ефективних методів ведення природного землеробства. Ці приклади вже прищепили ідею систем сертифікації для продуктів, процесів і природних ресурсів споживачам;

- отримані наукові і технічні знання, пов'язані із практичним застосуванням індикаторів якості ґрунту, ефективних методів ведення сільського господарства, що розроблені відповідними дослідницькими інститутами, та існує достатня кількість знань з управління та бізнесу для того щоб втілити в життя систему сертифікації;

- зростає інтерес до стану навколишнього середовища, яке тісно пов'язано з виробництвом продуктів харчування (парадигма 4Е), та особлива увага приділяється використанню земельних ресурсів. Розроблено багато індикаторів екологічної стабільності для моніторингу еволюції ґрунтового «здоров'я» або якості, які можуть використовуватися в пропонованій системі сертифікації;

- сільськогосподарським підприємствам потрібні знання і технології, які дозволять більш професійно та менш інтуїтивно підходити до питань управління землеробством й навколишнім середовищем.

Сучасним сільськогосподарським підприємствам особливо необхідні індикатори «здоров'я» ґрунту, щоб відслідковувати вплив їхньої діяльності на земельні ресурси;

- система управління якістю виробництва та навколишнім середовищем в природному землеробстві – це схема, що пропонує нові інструменти для більш відповідального і точного ведення сільського господарства та вирощування тварин з погляду екології виробництва.

Сертифіковане сільське господарство є доказом економічного, екологічного та соціально прийнятного виробництва, що створить додаткову вартість в сільськогосподарському виробництві завдяки управлінню інформацією в процесі ухвалення рішень та під час адміністративних процедур. Окрім цього, воно дозволяє збільшити ефективність використання ресурсів і, як наслідок, збільшити рентабельність, паралельно зменшуючи пагубний вплив на навколишнє середовище. Це досягається шляхом впровадження у сільськогосподарському виробництві екологічних методів, які були обрані і погоджені дослідниками та фахівцями при розробці засад агротехнологічної політики держави. У свою чергу індикатори дозволяють вимірювати вплив управлінських методів, оцінюючи поточний стан виробничої системи, та здійснювати професійне і наукове управління сільськогосподарським виробництвом.

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ЕКОЛОГІЧНИХ ВИТРАТ І ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

О.М. ГУБАРИК, кандидат економічних наук, доцент

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

На сучасному етапі істотним напрямом економічної політики є забезпечення сталого еколого-економічного розвитку аграрного сектору економіки, стратегія якого повинна передбачати використання комплексу ефективних підходів, інструментів, важелів та механізмів, що сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності галузі, забезпечать її еколого-економічне зростання та раціональне природокористування.

Екологічна діяльність на підприємстві пов'язана з відповідними витратами, які прямо чи опосередковано впливають на економічні показники роботи підприємства. Сума таких витрат у більшості підприємств значна, але сьогодні бухгалтерський облік екологічних витрат ведеться безсистемно, вони не виокремлюються із загальної сукупності витрат. Це призводить до відсутності достовірних облікових даних про розміри, напрями та види природоохоронних витрат підприємств, чого неможливо зробити за існуючої організації бухгалтерського обліку.

Необхідність врахування екологічних витрат у складі виробничих витрат, як підстави для аналізу ефективності їх використання, давно визнали провідні вчені економісти-екологи. Але часто до складу екологічних витрат відносять і екологічні зобов'язання. Таке ототожнення є не зовсім доцільним у зв'язку з тим, що в момент виникнення заборгованості перед третіми особами виникають екологічні зобов'язання, а після їх погашення – екологічні витрати. Тому слід розрізняти зазначені поняття.

Екологічні витрати підприємства – витрати на покриття негативних зовнішніх ефектів, які виникають унаслідок добровільних чи обов'язкових природоохоронних заходів, з метою запобігання, усунення чи зменшення навантажень на довкілля, а також через втрати продуктивності та необоротних втрат сировини, матеріалів, енергії [3].

У П(С)БО 16 «Витрати» [4] у складі витрат відсутнє будь-яке згадування про екологічні витрати. Аналогічно і в діючому Плані

рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій екологічні витрати теж не зазначені. Тому П(С)БО 16 «Витрати» необхідно доповнити абзацом про екологічні витрати. Аналогічне доповнення потрібно внести і до діючого Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: у 8-му класі рахунків додати окремий рахунок 86 «Екологічні витрати».

Проаналізувавши викладене, вважаємо, що виділення окремого виду «Екологічного обліку» не є доцільним. У свою чергу пропонуємо в первинних документах вводити додаткові реквізити, які б характеризували окремо понесені витрати та витрати екологічної складової. За такими реквізитами далі узагальнюється інформація в регістрах бухгалтерського обліку і звітності.

На підтвердження такої думки МФУ до Плану рахунків бухгалтерського обліку ввело субрахунок 478 «Забезпечення відновлення земельних ділянок».

У робочому плані рахунків підприємствам доцільно вводити субрахунки другого порядку для відображення екологічної складової. Так, на рахунку 10 «Основні засоби» в окремому групу виділити «Будівлі і споруди, призначені для захисту навколишнього природного середовища». Накопичення зносу (амортизації) цієї групи необоротних активів пропонуємо відображати на рахунку 13 «Знос (амортизація) необоротних активів», на окремому субрахунку. На рахунку 15 «Капітальні інвестиції» можна узагальнювати інформацію про капітальні витрати в захисні споруди та їх капітальний ремонт. На рахунку 23 «Виробництво» та окремих рахунках 9 класу 91-94 відображати витрати, пов'язані зі завданням шкоди навколишньому середовищу. Збитки пропонуємо обліковувати на рахунку 791 на окремому субрахунку.

Проблема організації та обліку екологічних зобов'язань головним чином пов'язана з високим ступенем їх невизначеності. Ця невизначеність зумовлюється комплексом таких чинників, як технічна й організаційна складність природовідновних заходів, їх довгостроковий характер.

Під екологічними зобов'язаннями, з однієї сторони, розуміють зобов'язання, які виникають у підприємств щодо до уряду, місцевої влади або третіх осіб, за певні пошкодження природного середовища або як умовні зобов'язання, пов'язані з екологічною обстановкою.

З іншої, поняття «екологічні зобов'язання» визначають як наслідок екологічного характеру, обумовлений взаємодією підприємств з навколишнім середовищем, що може мати суттєвий вплив на фінансовий стан [1].

Згідно з П(С)БО 11, «Зобов'язання» визнаються, коли їх оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигід у майбутньому внаслідок його погашення, трактування ж поняття «екологічні зобов'язання» зовсім відсутнє [3]. Доцільно доповнити П(С)БО 11 абзацом про екологічні зобов'язання, їх визнання та відображення.

Екологічні зобов'язання можуть виникати в результаті [3]:

- здійснення основної діяльності (плата за використання природних ресурсів);
- недотримання норм екологічного законодавства, які тягнуть за собою компенсацію завданої шкоди, виплату штрафів тощо;
- добровільних дій підприємства щодо усунення негативних впливів на природне середовище, виходячи з міркувань піклування про свою репутацію.

Екологічні зобов'язання можуть бути двох видів [2]: умовні і реальні. Умовні формуються на підставі того, що підприємство в майбутньому змушене впроваджувати природоохоронні заходи через забруднення, здійснене сьогодні. Такі зобов'язання важко піддаються підрахунку у зв'язку з труднощами встановлення джерел викидів або скидів і вжиття заходів для виправлення ситуації; технологічними невизначеностями, що ускладнюють визначення рівня забруднення та рівня витрат, пов'язаних із проведенням заходів для виправлення ситуації; відсутності порядку розподілу витрат між забруднювачами; неналагодженим екологічним законодавством.

Отже, відображення в системі бухгалтерського обліку умовних екологічних зобов'язань неможливе. Реальні екологічні зобов'язання можуть бути відображені в системі бухгалтерського обліку суб'єкта господарювання за такими розрізами аналітики: рахунок 64 «Розрахунки за податками і платежами» за зобов'язаннями, які виникли через видобуток корисних копалин, забруднення довкілля та шкоди від техногенних катастроф та зобов'язаннями за екологічними податками і платежами; рахунки 63 «Розрахунки за постачальниками та підрядниками», 68 «Розрахунки за іншими операціями» та 65 «Розрахунки за страхуванням» вести в розрізі контрагентів.

Облік поточних екологічних зобов'язань потрібно вести на рахунках 6 класу, а довгострокові екологічні зобов'язання обліковувати на рахунках 5 класу.

Бібліографія

1. *Замула І.В.* Екологічні доходи та зобов'язання в системі бухгалтерського обліку / І.В. Замула // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. – Вип. 1. – С. 52–54.

2. *Максимів Л.* Тенденції розвитку екологічно зорієнтованого бухгалтерського обліку / Л. Максимів // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – № 5. – С. 18–23.

3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання»: Затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. № 20 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/> .

4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: Затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. № 20 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/>.

4. ІННОВАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ СИСТЕМ ПРИРОДНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА ТА ЕКОЛОГІЗАЦІЯ АГРОПРОДУКТОВОЇ СИСТЕМИ

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ДОРАДНИЦТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ КООПЕРАТИВІВ

О.М. ВЕЛИЧКО, аспірант

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Для України в сучасних умовах надзвичайно актуальною є проблема створення, діяльності та розвитку сільськогосподарських кооперативів. Насамперед проблема полягає у відсутності кваліфікованих кадрів – організаторів кооперативного руху; у недостатній поінформованості селян про переваги об'єднання зусиль на умовах кооперації. Подальший розвиток сільгоспокооперативів гальмує, звичайно, слабка матеріально-технічна база.

Концепція реформування і розвитку аграрної освіти та науки, прийнята в 2011 році, має на меті створення нової системи інноваційного розвитку агропромислового сектору «аграрна освіта–аграрна наука–аграрне виробництво» і поглиблення співпраці між центральними та місцевими органами виконавчої влади у вирішенні злободених питань.

Проблема, яка стоїть сьогодні – це обмеженість аграрної освіти стінами навчальних закладів, дослідних станцій тощо. Розробки та дослідження, які проводяться цими закладами, не мають продовження, не імплементуються саме сільгоспвиробниками. Великі сільськогосподарські підприємства мають різноманітні джерела, які оперативно надають керівництву, співробітникам потрібну інформацію. Фермерські та домашні господарства, які виробляють майже половину (46,0 %) валової продукції сільського господарства, найбільш обмежені в доступі до інформації.

На нашу думку, ця частина сільськогосподарських виробників може і повинна отримувати необхідні матеріали через сільськогосподарські дорадчі служби, що мають бути сполучною ланкою між наукою та сільгоспвиробниками.

На відміну від України, у більшості країн світу сільськогосподар-

ське дорадництво стало невід'ємною частиною системи державної підтримки розвитку не тільки сільського господарства, а й розвитку сільської місцевості.

В США у 1914 році була запропонована класична університетська «Land-grant» модель extension. Федеральний закон – Закон Смітта про створення служби extension – започаткував її діяльність на базі державних університетів штатів (Land-grant College) [1]. Ця система одержала назву «кооперативна служба extension», тому що функціонує на основі партнерства університетів з коледжами, школами, дослідними станціями та офісами служби в округах штатів.

Взагалі поняття системи Extension в США трактується як «поширення знань та інших ресурсів до людей, які знаходяться поза межами студентського містечка».

Дорадчі служби в США функціонують на базі університетів, і фінансуються з різних джерел: департамент сільського господарства США, уряд штату, уряд округу. Центральний апарат служби extension входить до складу Департаменту сільського господарства США (USDA) і працює через університети. Головна функція центрального апарату служби extension полягає в координації роботи всіх партнерів у різних штатах країни.

Комплексні групи експертів на федеральному рівні розробляють стратегічні плани з пріоритетних програм діяльності, які охоплюють сільськогосподарське виробництво та навколишнє середовище, соціальні, молодіжні програми та ін.

Департамент сільського господарства США укладає контракт з університетом штату, згідно з яким університету виділяються відповідні фонди для забезпечення функціонування служби extension. Університети призначають проректорів з extension, мають відділення з навчальної й наукової діяльності, розгалужену мережу офісів із впровадження extension програм у штаті, які розробляються цією службою.

Викладачі університетів, відповідно до їхніх індивідуальних контрактів з університетом, можуть займатися одним, двома або всіма трьома видами діяльності: навчальною (Teaching), науковою (Research) та консультативною (Outreach). Наприклад, консультативна діяльність у свою чергу може бути реалізована у вигляді безпосередньої участі в роботі служби extension та надання консультацій, у робочих групах з розробки та реалізації проектів, написання статей.

Служба Extension є рівноправним партнером університетів «Land-

grant» поруч з дослідженнями та навчанням; залежить від роботи лідерів-волонтерів, які допомагають планувати, виконувати та оцінювати освітні програми; є по природі освітнім, за якого навчання проводиться без дотримання формальностей, використовується широкий вибір методів навчання; програми гнучкі в критичних ситуаціях.

Система дорадництва в США унікальна, оскільки включає багато рівнів, які взаємодіють і того часу залишаються автономними.

Яскравим прикладом того, як працює служба extension і в якому напрямку розвиватиметься в Україні, є проект USAID Агро-Інвест з технічної допомоги, що фінансується Американським агентством з міжнародного розвитку (USAID) [2]. Метою проекту є сприяння розвитку сільського господарства України та підвищення конкурентоспроможності агробізнесу незалежно від організаційно-правової форми та масштабів виробництва. Проект також покликаний допомогти українським селянам краще розуміти та захищати свої права на землю, продумано розпоряджатися своєю власністю для зміцнення добробуту своїх сімей та України в цілому. У рамках проекту проводяться навчання, семінари, веб семінари, круглі столи та презентації, реалізується низка грантових програм, спрямованих на розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Таким чином, для України нарізла потреба у формуванні нової моделі розвитку сільськогосподарського дорадництва з використанням досвіду інших країн. Урахування світового досвіду дасть можливість підвищити імідж сільськогосподарських кооперативів, допоможе забезпечити соціальний розвиток сільських територій, підвищити зайнятість сільського населення та його мотивації до самоорганізації, доходи та якість життя, продовольчу та екологічну безпеку країни.

Бібліографія

1. Cooperative Extension System Offices [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.csrees.usda.gov/Extension/>
2. Проект USAID Агро-Інвест [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.agroinvest.org.ua/>

ІННОВАЦІЙНІ ДОМІНАНТИ ФІЗИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

Л.С. ГРИНІВ, доктор економічних наук, професор

**Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна**

Сьогодні фізична економія досліджує економічні явища і процеси у тісному взаємозв'язку з енергетично-речовинними та біоінформаційними потоками, що надходять з Космосу до поверхні Землі. Це дає змогу обґрунтувати якісно нову, просторову модель збалансованого (сталого) розвитку аграрної сфери в Україні, яка за своєю сутністю буде фізико-економічною моделлю, оскільки враховує параметри фізики наземного простору біосфери. Здійснюючи економічну діяльність на основі цієї моделі землекористування, аграрна сфера зможе суттєво поповнювати не лише державний бюджет, але і енергетичний бюджет екосистем агроландшафтів. У цьому і полягає унікальна місія природного землеробства, яке, враховуючи закони фізичної економії, дає змогу нарощувати енергію прогресу (за М. Руденком). Завдяки цьому здійснюється функція максимального перетворення потоку біоінформації, що надходить з Космосу до поверхні Землі, в ефективну роботу.

Спираючись на концептуальні положення фізико-економічної методології формування моделі сталого розвитку аграрної сфери держави, можна виокремити деякі інноваційні домінанти, а саме:

- головною інноваційною домінантою розвитку аграрної сфери України є формування такої системи господарювання, яка була б симетричною до вимог її національних інтересів та забезпечувала всебічне нарощування просторового та природного капіталу, що, зрештою, відповідає моделі «зеленої економіки»;

- корисною працею в цій сфері можна вважати таку, яка збільшує енергетичний бюджет Землі. Таким чином мова йде про природне землеробство, яке здійснює автотрофну (антиентропійну) функцію;

- агроландшафти можна трактувати природними кластерами, де мають бути з'ясовані межі збереження їх біопродуктивності;

- оскільки жива речовина аграрних ландшафтних систем є тим фондом, який, акумулюючи енергію Сонця, надходить до Землі, може створювати нові потоки біомаси, то можна стверджувати,

що лише завдяки веденню природного землеробства ця біофізична функція здійснюється.

Особливістю аграрної сфери є те, що господарська діяльність в ній має розглядатися з точки зору можливостей здійснення унікального процесу збереження та примноження енергії Сонця, що поступає з Космосу до поверхні Землі. Отже можна стверджувати, що за відповідної організації цієї діяльності для неї є властивими ознаки автотрофності. Це дає змогу нарощувати внутрішні, живі (за Лейбніцом) рушійні сили господарських процесів для подальшого збереження наземного простору біосфери через нарощування в ньому природної впорядкованості та органічної речовини.

Водночас для того, щоб земельні ресурси в аграрній сфері стали джерелом енергії національного господарства, її розвиток необхідно переорієнтувати на розв'язання таких проблем:

- збереження стійкої родючості ґрунтів;
- нарощування енергетичного бюджету екосистем агроландшафтів, що забезпечить підвищення рівня їх капіталізації;
- забезпечення соціально-орієнтованого розвитку сільських територій через поступові процеси корпоратизації.

Впровадження принципу корпоратизації в господарську практику має базуватись, на нашу думку, на постулатах теорії збалансованого розвитку еколого-соціогосподарських систем (ЕСГС).

У цьому контексті об'єктом державного регулювання сталого розвитку аграрної сфери мають стати просторово детерміновані ЕСГС, в ядрі яких знаходяться ландшафтні системи, що характеризуються тим чи іншим обсягом екологічної пропозиції.

Це дасть можливість орієнтуватися на запобігання, а не на компенсацію природогосподарських втрат в аграрному секторі економіки та максимальне збереження біопродуктивності ресурсів землі. Водночас необхідним є створення адекватного до цього інституційного середовища, мотиваційно-орієнтованого на реалізацію просторово-економічних інтересів аграрної сфери держави.

Таким чином, спираючись на фундаментальні положення фізичної економії, можна сформулювати якісно нову модель сталого розвитку аграрної сфери України.

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ПЕРЕХОДУ АПК НА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК

О.М. ПРИХОДЬКО, кандидат наук з державного управління, доцент
Дніпропетровський національний університет імені О. Гончара

До останнього часу сільське господарство країни розвивалося шляхом повільного вдосконалення традиційної системи господарювання, тобто, шляхом переважно екстенсивного розвитку і збереження багатогалузевої економіки, дотримуючись принципів самозабезпечення і самодостатності. Нині цей шлях практично вичерпаний. Необхідна інша методологія. АПК країни має стати на шлях вираженого і прискореного інноваційного розвитку, формування економіки конкурентного типу і нового техніко-технологічного устрою.

З метою об'єктивної оцінки того, що відбувається у сфері агропромислових інновацій, потрібен достовірний аналіз найбільш виражених показників. Одним з найважливіших показників є частка інноваційно-активних агропромислових підприємств в їх загальній кількості за різними формами власності. Чим більше виражений цей показник, тим більш виражену інноваційну активність має підприємство відповідної форми власності.

Звичайно, правильно вважати, що збільшення агропромислового виробництва сьогодні здійснюється за рахунок техніко-технологічної модернізації і використання досягнень науки і практики. Приватні підприємства різних форм власності, і в першу чергу акціонерні компанії, а також змішані підприємства, дійсно є перспективною формою інноваційного розвитку аграрного сектору країни. Становлення їх в процесі реформування АПК позитивно впливає на весь процес формування інноваційного ринку української аграрної економіки.

Для визначення результатів аграрної стратегії, що реалізовується останнім часом, і нинішніх потенційних можливостей аграрного розвитку інноваційним шляхом необхідно з'ясувати, наскільки відповідає розвиток інноваційної сфери АПК України загальносвітовим тенденціям і стандартам. Якщо переважна частина інноваційних внесків у ряді розвинених країн здійснюється галузевими міністерствами і відомствами, а також агропромисловими компаніями (корпораціями, фірмами, спілками, об'єднаннями), то в Україні ці господарські структури відіграють другорядну роль. Більшість

підприємств агропромислового комплексу є низько- чи неплатоспроможними. Господарства, підприємства і компанії не можуть по-справжньому організувати інноваційну модернізацію. Склалося замкнене коло – підприємства не мають коштів для техніко-технологічної модернізації виробництва, а звідси – виготовляють неконкурентну за витратами і товарними властивостями продукцію. Неконкурентна і обмежена за споживчими властивостями продукція не знаходить широкого збуту, особливо на зарубіжному ринку, а отже, не має можливості сформувати достатні капітали для інноваційної модернізації виробництва. Хоча без такого оновлення стійких перспектив для вітчизняного АПК не може бути.

Головна причина інноваційної кризи в агропромисловому комплексі України – відсутність визнаної стратегії і політики галузевого міністерства відносно інноваційних і виробничих процесів. Така стратегія має виходити з концепції інноваційного розвитку АПК країни в умовах інтернаціоналізації та інформатизації господарської системи. Проте не можна, щоб інноваційний сектор став деякою самоціллю, а агропромислове виробництво перетворилося на його придаток. У економічно розвинених країнах світу з потужними продовольчими компаніями проблема полягає не у виробництві цінної і якісної продовольчої продукції, а в інноваційних технологіях, в їх постійному оновленні, що покликане забезпечити не лише вигідний збут продукції, але і стійкий економічний ефект.

Інноваційний розвиток аграрної економіки країни в умовах значного дефіциту державних ресурсів і нестачі коштів самих агропромислових підприємств, до того ж розрізнених, економічно і технологічно деградованих, можливий тільки за однієї неодмінної обставини – створення великих спеціалізованих і багатогалузевих корпоративних структур – агропромислових корпорацій, компаній, фірм, спілок, фінансово-промислових груп. Це припускає необхідність об'єднання різних суб'єктів господарювання по технологічних продуктових ланцюгах – від отримання сировини до збуту готового якісного продовольства під споживчий попит на внутрішній і зовнішній ринок, тобто створення так званих техніко-технологічних кластерних структур.

Проте найголовніше, що в рамках такого кооперативно-інтеграційного (кластерного) об'єднання є можливість на завершальній стадії при перерозподілі прибутку сформувати необхідні інвестиційні та інноваційні фонди для техніко-технологічної модернізації найважливіших ланок продуктового ланцюга. Власне кажучи, в

цьому полягає основний сенс створення корпоративних структур, основним напрямом яких є формування і концентрація прибутків для успішного розвитку ключових напрямів господарювання. Такі прибутки можна тільки заробити, створити в умовах розширення й інтенсифікації виробництва та збуту продовольства, розвитку господарського самоврядування.

У той же час інноваційний розвиток економіки має бути екологічно збалансованим. Не можна досягти технічного прогресу і забезпечити високу якість життя людей при руйнуванні екологічної рівноваги. Експерти Міжнародного інституту прикладного системного аналізу досліджували динаміку глобальної екології. Головний висновок: людству, що розглядається як «техногенне суспільство споживання» загрожує екологічне самознищення через 50–150 років, залежно від темпу приросту населення, швидкості забруднення довкілля, а також швидкості знищення біоресурсів.

Необхідно йти шляхом швидкого формування інноваційної економіки, що передбачає створення різноваріантних інтегрованих систем за типом «наука–освіта–розробки–впровадження–прибуток». Інноваційний розвиток має бути економічно доцільним, соціально вивіреном і екологічно безпечним.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

І.В. ШАЛИГІНА, кандидат економічних наук, доцент,

М.І. МЕЛЬНИК, магістр

Сумський національний аграрний університет, Україна

Інновації та інноваційна діяльність є необхідною складовою процесу забезпечення успішного, довготривалого та стійкого функціонування підприємства, однією з фундаментальних складових ефективної стратегії та важливим інструментом забезпечення конкурентних переваг.

Для аграрного сектору економіки, як основного об'єкта дослідження, інновації є реалізацією в господарську практику результатів досліджень і розробок у вигляді нових сортів рослин, порід і видів тварин і птиці, новітніх технологій в рослинництві, тваринництві і переробній промисловості, нових добрив і засобів захисту рослин і тварин, новацій в методах профілактики і лікування тварин і птиці, нових або більш якісних продуктів харчування, матеріалів, нововведень в організації і управління різними сферами економіки, нових підходів до соціальних послуг. Усе це спрямовано на підвищення ефективності виробництва.

Безперечно, стан інноваційної діяльності аграрних підприємств в Україні перебуває не в найкращому стані. Експерти здебільшого вважають, що головною причиною гальмування інноваційного розвитку є брак фінансових ресурсів. Насправді існує ряд інших не менш важливих причин. Наприклад, спад платоспроможного попиту на вітчизняну продукцію з боку держави та підприємницького сектору. Непривабливість вітчизняних підприємств для іноземних інвесторів через невміння держави фінансово грамотно спрямувати грошові потоки та інші економічні та політико-правові проблеми.

Особлива роль у посиленні інноваційної активності в аграрній сфері та вирішенні окреслених проблем належить державі, яка при виробленні економічної, науково-технічної і соціальної політики визначає пріоритети базисних інновацій на державному та регіональному рівнях, формує ринковий механізм її реалізації.

Для підвищення ефективності інновацій потрібна державна підтримка та законодавче забезпечення. Для активізації цього важливого напрямку та наукового забезпечення створена й активно функціонує

аграрна дорадча служба, яка надає консультації всім зацікавленим із різних сільськогосподарських питань. Започатковано спеціальну службу сервісу – агромагазини, де підприємці можуть не лише придбати відповідний товар, а й отримати консультації дорадчої служби та провідних науковців з відповідних напрямів виробництва [2, с. 286].

Посилення активізації інноваційної діяльності на підприємствах агропромислового комплексу потребує усунення негативної дії насамперед таких виробничо-економічних чинників:

- недостатність інформації про нові досягнення і технології, про нові ринки збуту;
- низький платоспроможний попит на нові засоби виробництва і ресурси; висока вартість нововведень і тривалий термін їх окупності; високий економічний ризик;
- несприйняття підприємствами та їхніми колективами нововведень; відсутність можливості для кооперації з науковими установами;
- відсутність чіткості та взаємоузгодженості законодавчих і нормативних документів з розвитку інноваційної діяльності [1, с. 237].

Отже, розвиток інноваційних процесів в аграрних підприємствах може здійснюватися насамперед через взаємодію зовнішнього та внутрішнього середовищ, через розвиток складових внутрішнього середовища та наявного ресурсного потенціалу. В умовах нестабільного зовнішнього середовища інноваційний розвиток відбувається переважно на великих підприємствах завдяки власним фінансовим можливостям.

Бібліографія

1. *Сенів Б.О.* Проблеми та перспективи інноваційної діяльності в Україні / Б.О. Сенів // Українська наука: минуле, сучасне і майбутнє. – 2011. – № 16. – С. 237–247.
2. *Смолінський В.Б.* Проблеми державного регулювання інноваційної діяльності в аграрній сфері економіки / В.Б. Смолінський // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – № 21. – С. 286–290.

ЕНЕРГЕТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДЕЯКИХ РОСЛИННИХ ВІДХОДІВ У ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

М.М. ХАРИТОНОВ, В.В. ВАЩЕНКО, доктори сільськогосподарських наук, професори

О.О. МИЦИК, кандидат сільськогосподарських наук, доцент

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Ідеї використання біоенергетичного потенціалу та його аналізу були започатковані українським ученим А. Подолинським, який наголосив на необхідності врахування внутрішньо необхідних, сталих та суттєвих зв'язків між процесом зростаючої корисної праці людства і непропорційним збільшенням загальної кількості енергії [1]. У своїй роботі А. Подолинський розвиває думку, що тільки та праця корисна, яка зв'яже у фотосинтезі сонячну енергію і тим самим затримає її на планеті. І навпаки, праця, котра розсіює її в космічному просторі (породжує ентропію), неминуче є шкідливою.

Розроблені за останні роки технології дозволяють розглядати солову зернових, зернобобових и технічних культур, стебла кукурудзи, соняшнику, а також деяких інших рослин як тверде біопаливо. Для прогнозування розвитку біоенергетики необхідне знання потенціалу твердого біопалива. Існуючі методики оцінки базуються на трьох основних видах потенціалу біомаси – теоретичному, технічному та економічному [2, 3]. Застосований ресурсно-орієнтований підхід оцінки енергетичного потенціалу твердої біомаси на підставі статистичних даних щодо валового збору сільськогосподарських культур в Дніпропетровській області.

Результати розрахунків енергетичного потенціалу рослинних відходів зернових культур за обліковими даними врожайності та валового збору зерна в області за три роки наведено в табл. 1.

Найвищий енергетичний потенціал рослинних відходів по області був у соняшнику і склав у середньому за 3 роки майже 1005,3 тис. тонн ум. палива.

Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, розробка енергозберігаючих технологій у рослинництві викликають необхідність ретельного вимірювання енергії, що акумулюється в урожаї сільськогосподарських культур. Наприклад, з використанням методу бомбової калориметрії була проведена оцінка вмісту енергії

у зерні і соломі пшениці різних сортів (табл. 2). За вмістом загальної енергії у соломі пшениці досліджувані сорта розмістилися у такий ряд: Перемога > Іванівська 60 > Дніпровська 846 > Дніпровська 133 > Істок > Одеська напівкарлікова > Ольвія.

Валовий збір та енергетичний потенціал (P_{en}) рослинних відходів (B_{en}) у Дніпропетровській області

Культура, рік	Валовий збір зерна соломи —, тис.т	Зерно:солома	B_{en} , тис. т	P_{en} , тис.т ум.палива
Пшениця: 2010	$\frac{1343,6}{1746,7}$	1:1,3	846,5	363
2011	$\frac{1431,5}{1860,9}$	1:1,3	901,8	386
2012	$\frac{540,0}{702,0}$	1:1,3	340,2	146
У середньому	$\frac{1105,0}{1436,4}$	1:1,3	696,1	298,3
Соняшник: 2010	$\frac{855,4}{1026,5}$	1:1,2	2095	958
2011	$\frac{1034,5}{1241,4}$	1:1,2	2534,5	1159
2012	$\frac{802,9}{963,5}$	1:1,2	1967,1	899
У середньому	$\frac{897,6}{1077,1}$	1:1,2	2198,8	1005,3
Рапс: 2010	$\frac{49,6}{99,2}$	1:2	79,4	41
2011	$\frac{57,4}{114,8}$	1:2	92,9	49
2012	$\frac{24,6}{49,2}$	1:2	39,8	21
У середньому	$\frac{43,9}{87,7}$	1:2	70,7	37

2. Вміст енергії у зерні і соломі пшениці різних сортів, ккал/г

Сорт пшениці	Зерно	Стебла
Дніпровська 133	4365±10	4207±5
Перемога	4337±12	4255±4
Ольвія	4339±17	4114±10
Дніпровська 846	4323±5	4215±7
Одеська напівкарлікова	4290±5	4136±3
Іванівська 60	4271±17	4243±15
Істок	4211±16	4163±3

Найбільшою величиною теплоти згоряння відрізняється сорт «Перемога», виведений доцентом-селекціонером Дніпропетровського держагроуніверситету Н.І. Ковалєвською.

Бібліографія

1. *Подолинский А.* Биодинамическое земледелие. Вступительные лекции. – Львів: Піраміда. – 2009. – Т. 1. – 211 с.

2. *Клюс С.В.* Оценка и прогноз потенциала твердого топлива / С.В. Клюс, Г.Н. Забарный // Компрессорное и энергетическое машиностроение. – 2011. – № 2(24). – С. 8–13.

3. *Кудря С.О.* Деякі аспекти визначення коефіцієнтів переводу теплотворної здатності паливно-енергетичних ресурсів з натуральних одиниць в умовні / С.О. Кудря, А.Р. Щокін // Відновлювана енергетика. – 2006. – № 6. – С. 15–22.

ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ В САДОВОДСТВЕ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

О.Е. КЛИМЕНКО, кандидат сельскохозяйственных наук

**Никитский ботанический сад–Национальный научный
центр, АР Крым, Украина**

Длительное орошение степных почв пресными водами нередко приводит к неблагоприятным экологическим последствиям – это уплотнение, слитизация, подъем уровня грунтовых вод с последующим вторичным засолением, ощелачивание и другие. Результатом ощелачивания почв может быть повышение концентрации и частоты встречаемости соды и других щелочных солей в орошаемых почвах, которое вызваться разными почвенными процессами, имеет спорадический характер и максимально проявляется во втором полуметровом слое почвы. Степень засоления почвы при этом невысокая, но оно отрицательно сказывается на росте и продуктивности плодовых культур, которые имеют глубокую корневую систему, растут на одном месте десятки лет и являются слабосолеустойчивыми. Персик – одна из наиболее чувствительных к щелочным солям пород, который при повышенном содержании этих солей может снизить урожайность в 1,5–2,0 раза.

Действенным средством нейтрализации щелочных солей и повышения плодородия почвы является применение химических мелиорантов, таких как фосфогипс (ФГ) и железный купорос (ЖК), которые обычно используют для мелиорации солонцов. Эти вещества являются отходами производства, поэтому их использование для мелиорации способствует утилизации отходов и охране окружающей среды. Ранее проведенные исследования показали, что применение этих веществ не вызывает опасности загрязнения почвы химическими примесями, которые в них содержатся (Шлегель, 2005).

Изучение влияния этих мелиорантов в полевом опыте проводили в заложенном в персиковом саду, где проявлялось ощелачивание, часть деревьев была в угнетенном состоянии или погибла. Целью исследования было установить влияние мелиорации на свойства почвы и продуктивность деревьев персика.

Установлено, что в первый год после внесения ФГ мало влиял на величину рН почвы и содержание в ней щелочных солей. ЖК действовал более интенсивно, так как имел большую растворимость.

При его внесении произошло снижение величины рН в слое 0–50 см. Через два года после внесения оба мелиоранта значительно снизили общую щелочность почвы, способствовали накоплению подвижного кальция. При внесении ФГ содержание гидрокарбонатов натрия и магния снизилось до нетоксичных для персика величин, при применении ЖК эти соли и сода были полностью нейтрализованы. Под действием мелиорантов в почве образовался гипс, который также способствовал нейтрализации щелочных солей. Внесение мелиорантов способствовало увеличению содержания подвижных форм элементов питания в почве, наиболее значительному под действием ЖК. Значительный эффект последствий мелиорации наблюдался на протяжении 3–4 лет. Затем он ослабевал, но влияние мелиорантов на солевой состав почвы было отмечено даже через 20 лет после внесения.

Применение ФГ привело к значительному увеличению урожайности плодоносящего персикового сада. В среднем за пять лет у исследованных сортов персика урожай плодов увеличивался на 1,5 т/га в год. ЖК лишь на пятый год после внесения вызвал достоверное повышение урожая персика. Возможно, это связано с токсичным влиянием подвижного железа, содержание которого повышается в первые годы после мелиорации.

Таким образом, выбранные мелиоранты значительно снижали величину рН и содержание щелочных солей в почве, повышали содержание доступных элементов питания, обладали значительным последствием. ФГ действовал медленнее и значительно увеличивал урожайность персика, поэтому его можно рекомендовать для мелиорации почвы в плодоносящих садах. ЖК действовал быстрее и интенсивнее, но в первые годы после внесения несколько снижал продуктивность деревьев. В связи с этим его лучше использовать для быстрой мелиорации почвы перед закладкой сада или в молодых садах.

ПРОЕКТНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК СУЧАСНА УПРАВЛІНСЬКА ІДЕОЛОГІЯ

В.В. ТЕЛЕГІНА, студентка

Науковий керівник – *Р.М. МИРОНОВА*, кандидат економічних наук, доцент
**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

У контексті світового досвіду подальший соціально-економічний розвиток України у визначальній мірі залежатиме від використання новітніх технологій управління, насамперед проектного управління. Саме проектне управління дало змогу багатьом країнам після другої світової війни та в більш пізніші часи вирішити проблеми відтворення, складні задачі перехідного періоду в умовах жорстко обмежених фінансових, матеріальних ресурсів, часу і увійти до складу світових держав з розвинутою та високодинамічною економікою. Україна має всі належні компоненти для розвитку, спираючись головним чином на власні ресурси і можливості, бо їх стан характеризується більш позитивними ознаками, ніж у кризових країнах минулого. Не вистачає тільки системності та наукової обґрунтованості здійснюваним на всіх рівнях управління заходам і проектам, що серед багатьох причин пояснюється й відсутністю або недостатністю, з точки зору практики, досліджень з теорії проектного управління, належним чином адаптованих до умов економіки України.

Вирішення цієї проблеми вбачається шляхом формування особливої ідеології проектного управління як системної єдності двох взаємозалежних домінант – передпроектного дослідження і обґрунтування, а також власне управління проектами. Відсутність першої ланки як предмета дослідження в теорії призводить до того, що власне управління проектами досі не має того наукового керма, яке б спрямовувало проекти всіх рівнів на подолання загальнонаціональних і регіональних проблем і потреб, бо виявити і кількісно оцінити їх можна тільки за допомогою теорії передпроектного дослідження. Передпроектне дослідження – це особливий напрям, який базується на надбаннях економічної теорії, має суто практичне призначення, обґрунтовує спрямування проектів на досягнення стратегічних цілей, визначаючи за необхідності й проміжні задачі, науково формує механізм впровадження результатів передпроектного дослідження безпосередньо у практику створення різноманітних

проектів розвитку регіону та діючих у ньому підприємств і компаній.

Нині проектний менеджмент застосовується майже в усіх галузях, структурах державного управління і соціальних проектах. Управління проектами впроваджено в планування і управління розробкою проектів зі захисту навколишнього середовища, а також більш специфічних проектів з національної безпеки, космічних розробок, побудови соціальної інфраструктури і розвитку великомасштабних систем промисловості та сільського господарства. У початковому періоді свого розвитку проектний менеджмент не володів власними оригінальними моделями управління складними проектами, але поступово став гнучкішим і інструментально забезпеченішим у відповідь на зростаючі вимоги з боку промисловості, державних і соціальних служб. Кожний хазяйнуючий суб'єкт повинен розглядатися тільки як скоординована система, що володіє внутрішніми зв'язками, а стратегія його розвитку передбачає розподілені «джерела» та „виходи” в мережі, орієнтовані на проблему.

Освоєння українськими компаніями ідеології проектного управління залежатиме від усвідомлення ними неприйнятності до ринкових умов, але домінуючої зараз управлінської парадигми з її категоріями «собівартість–прибуток–активи–заборгованість–продажі», і у зв'язку з цим об'єктивної необхідності оволодіння новою управлінською парадигмою, в якій визначальними є категорії «якість–витрати–вартість–час–інформація–процес (трансформація і безперервне покращення бізнес-процесів)».

Цінність проекту, згідно з P2M, визначається вигодою, яку надає продукт проекту при виконанні вимог, що містяться в місії проекту. Існує дві необхідні умови, які гарантують створення цінності проекту. Перша – практична здатність проектного менеджера виконати проект відповідно до плану; друга – знаходження способу гармонізувати цінність проекту для всіх зацікавлених сторін через властивості продукту проекту. Перша умова є обов'язковою, тоді як друга – достатньою умовою створення цінності проекту.

Проект, який задовольняє таким умовам, може збільшити цінність активів організації, створити інтелектуальну цінність і цінність інновацій в результаті своєї реалізації, оскільки його продукт створює нову соціальну цінність для суспільства і цінність для власників, названо також цінністю балансування інтересів зацікавлених сторін, яке виділяє цінність володіння проектом для кожної зацікавленої сторони і проводить синергію для майбутньої вигідної співпраці або

нової моделі кросс-індустріального бізнесу, де при виконанні проекту необхідно вміло балансувати інтереси учасників.

Зданий в експлуатацію проект, перш за все, створює цінність активу для його власника. Хоча цінність активу, як правило, не належить організації, що виконувала проект (оскільки власник проекту і організація-виконавець, як правило, різні), після здачі продукту проекту виконаний проект, як для неї, так і для заінтересованих сторін, що брали участь в проекті, визначається інтелектуальною цінністю активу, цінністю інновації і цінністю володіння.

Характерними рисами Р2М є те, що програма повинна включати: встановлення місії (профілізація місії), яка призначена для розширення потенційної цінності програми, виходячи із завдання і сценарію регулювання архітектури програми; розробку архітектури програми, в якій група проектів, що формують програму, може автономно працювати, будучи інтегровано керованою для найповнішого досягнення запланованої цінності програми; ряд найбільш придатних стратегій програми; критерії оцінки досягнення запланованої цінності від реалізації програми; управління спільнотою, яка є інтелектуальним простором програми, для здійснення позитивної взаємодії численних і різноманітних учасників процесу реалізації програми і інших заінтересованих сторін з різних організацій з різними спеціалізаціями, з різнобічними інтересами щодо програми, за допомогою зусиль всіх учасників, направлених в єдине русло в рамках спільного контексту.

ПРИРОДНЕ СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО В КОНТЕКСТІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ І АГРОВИРОБНИКІВ

Л.Л. МЕЛЬНИК, кандидат економічних наук, доцент

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Одним із найбільш актуальних питань сьогодення в Україні є забезпечення її продовольчої безпеки. Остання гарантує добробут населення, сталий соціально-економічний розвиток суспільства. І не випадково кожна країна прагне гарантувати продовольчу безпеку власному населенню. Наприкінці 80-х років XX ст. стан продовольчої безпеки в Україні поступався стану країн Заходу, але був більш-менш самодостатнім. За роки незалежності рівень продовольчої безпеки знизився. Важливе значення нині має вирішення проблеми якості харчування, його «безпечність» для людей. І в цьому контексті важко переоцінити біологізацію сільського господарства – виробництво екологічно чистої продукції. Воно включає організаційно-технологічний і економічний аспекти. Перший охоплює відповідні техніко-технологічні процеси, основою яких є відмова від хімізації у рослинництві, використання відновлених ґрунтів, а в тваринництві кормів природного землеробства. Економічний аспект – це насамперед госпрозрахунок, прибутковість природного виробництва. Зрозуміло, що для виробників має сенс переходу на виробництво екологічно чистої продукції тоді, коли вона збільшиться порівняно з продукцією, яка вирощується із застосуванням хімікатів. Наголосимо, що безпечна продукція є важливим засобом у конкурентній боротьбі, тобто її простіше реалізувати за менш тривалий час.

Вихідною умовою природного агровиробництва, як відомо, є його потенціал. Цілком очевидно, що навіть виключення хімічних засобів не гарантує виробництва екологічно чистої продукції. Тут важливо врахувати зовнішнє середовище: екологію в даній місцевості, стан забруднення посівних площ і т.ін. За даними науковців, майже 8 млн га угідь в Україні вже найближчим часом могли б бути сертифікованими для екологічно чистого виробництва. Поки що цей потенціал становить 3 % від реальних можливостей [2, с. 73–75].

Реалії сьогодення не сприяють розвитку природного виробництва в сільському господарстві. Тут має бути «поштовх» з боку держави,

особливо місцевих установ влади, громадської думки тощо. Згідно з науковим баченням вирішення цієї проблеми доцільно викласти такі положення.

Економічними складовими вигідності природного сільського господарства є і собівартість продукції, і ринкові ціни. Відносно собівартості, то вона пов'язана з дією декількох протилежних процесів. З одного боку, зниження врожайності культур. Застосування органічного живлення тільки в сільському господарстві призведе до врожайності, меншої на 15–20 %. Безперечно, зростають й витрати на боротьбу з бур'янами. Знадобляться кошти і на використання натуральних природних компонентів для боротьби зі шкідниками. З іншого боку, природне землеробство – це економія коштів від не застосування штучних добрив, гербіцидів тощо. Крім того, як справедливо відзначають науковці, використання природних технологій сприяє підвищенню природної біологічної активності у ґрунті та відновленню балансу натуральних поживних речовин. За умов ведення природного господарства підсилюються відновлювальні властивості ґрунтів, нормалізується робота живих організмів, відбувається поновлення вмісту гумусу і як результат – підвищення врожайності сільськогосподарських культур [1]. Зрештою усе це сприяє збереженню й підвищенню родючості ґрунтів, збільшенню біологічно безпечної сільськогосподарської продукції.

Таким чином, впровадження й ведення біологічного землеробства не прямопропорційно веде до зростання собівартості його продукції, особливо в процесі розвитку. Принаймні, в агровиробників є чимало можливостей якщо і не знизити собівартість природної продукції, то значною мірою компенсувати втрати від невикористання хімічних добрив і препаратів захисту рослин тощо.

Стосовно ринкових цін на природну продукцію, то й без жодних розрахунків можна стверджувати, що вони мають бути вищими. Але це визначається не тільки витратами агровиробників, але й попитом населення, його платоспроможністю.

У цілому, як і будь-яка відносно нова справа, розширення масштабів природного виробництва в сільському господарстві зіштовхується з великим переліком проблем. Без державного регулювання і підтримки цього напрямку розвитку землеробства не обійтися. Тобто на етапі переходу на екологічні технології доречна державна підтримка.

Викладені положення дають змогу сформулювати певне положення. Сільське господарство України має один із кращих в Європі

потенціал щодо біологізації землеробства. Його повне використання має національне значення – якісне продовольче забезпечення, а відповідно захищеність життєво важливих інтересів громадян з точки зору їхнього здоров'я і тривалості життя. У контексті виробників безпечної продукції – це їхні конкурентні переваги на внутрішньому і зовнішньому аграрних ринках. Але є й певні втрати – зниження врожайності рослин, зростання витрат на боротьбу з бур'янами. Врешті-решт підвищується собівартість природних продуктів, яка має бути компенсована ринковими цінами на них.

Отже, розвиток природного сільського господарства в Україні – надзвичайно перспективний напрям розвитку аграрного виробництва в цілому, сектору малого й середнього агробізнесу, зокрема. Тим більш вітчизняні агровиробники мають для цього величезний природний потенціал.

Бібліографія

1. *Сіренко Н.М.* Органічні продукти харчування у забезпеченні продовольчої безпеки України / Н.М. Сіренко // Економіка АПК. – 2012. – № 1. – С. 43–48.

2. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2013. – 762 с.

МІСЦЕ МАЛИХ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ У ВИРОБНИЦТВІ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

О.Б. НАЗАРКЕВИЧ, аспірант

**Львівський національний університет імені Івана Франка,
Україна**

В основі реалізації положень Концепції сталого розвитку лежить гармонійний розвиток системи «людина–природа», складовою якого є максимальне збалансування між потребами людини та збереженням природи. Одним із завдань сільського господарства визначено підтримувати життєдіяльність та поліпшувати здоров'я людей за допомогою натуральних продуктів харчування та ліків, дарованих природою. Порушення біологічної стійкості природі спричиняє негативні наслідки, найперше, для людини. У світовій практиці шляхом виправлення і запобігання їх у майбутньому є запровадження в агровиробництві системи природного землеробства. В Україні більшість природної продукції виробляють малі аграрні підприємства, проте вона не є сертифікованою через низку інституційно-правових і фінансово-економічних перешкод.

Проведений нами аналіз дає змогу стверджувати, що до інституційно-правових перешкод впровадження природного виробництва малими формами господарювання в Україні відносяться:

- недосконалість відповідної законодавчої й нормативної бази, хоч головним здобутком є прийняття Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» від 03.09.2013 р. № 425-VII, який набув чинності 09 січня 2014 року. Але дія цього закону є досить обмеженою, оскільки він вимагає прийняття багатьох підзаконних нормативно-правових актів [3];
- відсутність ефективної національної системи сертифікації через складність і недоступність для малих форм підприємництва, які є головними виробниками природної продукції в Україні;
- необхідність забезпечення доступу на зовнішні ринки природної продукції малих українських структур;
- зниження родючості ґрунтів, поширення ерозії ґрунтів;
- необхідність належного інформаційного забезпечення (популяризація технологій природного землеробства, екологічна освіта населення та виробників сільськогосподарської продукції, консультаційна підтримка виробників) [1, с.17];

До фінансово-економічних перешкод впровадження природного виробництва належать, на нашу думку, такі:

- відсутність державної підтримки для малих агровиробників, які здійснюють виробництво безпечної продукції, підтримка розвитку малих і середніх фермерських господарств у вигляді дотацій, субсидій та ін.;
- високі фінансові витрати, пов'язані з необхідністю закупівлі спеціальної техніки й обладнання;
- відсутність дійового механізму страхування ризиків у сільськогосподарському виробництві.

Вважаємо, що для ефективного розвитку природного сільськогосподарства в Україні потрібно закласти нове інституційне підґрунтя. Насамперед, це стосується Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», який повинен містити конкретні положення щодо заохочення здійснення саме природного сільськогосподарського виробництва в Україні. У вітчизняному законодавстві також повинна бути передбачена державна підтримка для виробників природної продукції. Так, важливим чинником, що сприяє розвитку природного виробництва в країнах Латинської Америки є державна підтримка, зокрема ефективно діючі законодавство та стандарти для природного сектору економіки [2, с. 163]. Наступним кроком має стати формування інститутів, які консультоватимуть і контролюватимуть діяльність суб'єктів виробництва екологічно безпечної на всіх стадіях виробничого процесу.

Отже, Україна є важливою аграрною країною світу, яка має великий потенціал у виробництві та споживанні природних продуктів. Попит на українську природну продукцію постійно зростає на внутрішньому та зовнішньому ринках. Україна може зміцнити свої позиції на світових ринках, якщо активно займеться природним землеробством.

Бібліографія

1. *Кобець М.І.* Органічне землеробство в контексті сталого розвитку / М.І. Кобець. – К.: Проект «Аграрна політика для людського розвитку», 2004. – 22 с.
2. *Томашевська О.А.* Органічне виробництво у світі: реалії та перспективи / О.А. Томашевська // Інноваційна економіка . – 2013. – № 6. – С. 161–164.
3. Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини: Закон України від 03.09.2013 № 20–21. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/425-18>

АГРОБІЗНЕС – ОСОБЛИВА СКЛАДОВА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Г.І. ШИМЕЧКО, кандидат економічних наук, доцент

Т. БОРАТИНСЬКА, студент

Львівський національний аграрний університет, Україна

У сучасному економічному житті українського села підприємство поступово стає не лише реальністю, але й суттєвим чинником розвитку. Це знаходить своє відображення у наукових публікаціях. Дедалі частіше наукові дослідження торкаються проблем розвитку підприємництва на селі й у сільському господарстві. Термін «агробізнес» набув звичного поширення і є загальновживаним в економічній літературі. Перехід до ринку в аграрному секторі економіки вимагає розвитку підприємництва, яке сприятиме активізації структурної перебудови економіки, створенню додаткових робочих місць, забезпеченню швидкої окупності витрат, оперативному реагуванню на зміни споживчого попиту. Саме тому виникає потреба у значних теоретичних та практичних знаннях з питань агробізнесу [1].

Очевидно, що поява агробізнесу зумовлена об'єктивними чинниками. Відомий польський економіст А. Вось зазначає, що «агробізнес ніхто не вигадав, він є результатом тривалого розвитку економіки». На нашу думку, історичний процес розвитку і становлення агробізнесу можна пов'язувати з:

- 1) поглибленням суспільного поділу праці, виділенням із сільського господарства ремісництва, переробної промисловості, торгівлі, особливо оптової й міжнародної;
- 2) лібералізацією економічних відносин у національних економіках і зовнішній торгівлі;
- 3) посиленням стабілізуючого впливу фінансових інституцій.

Агробізнес як галузь знань і наукових досліджень забезпечує оцінку потенціалу, методик впровадження і реалізації підприємницьких ініціатив. Агробізнес також розглядають в трьох основних аспектах: організаційному, галузевому і функціональному.

В організаційному аспекті терміни «агробізнес» і «агропромисловий комплекс» дуже схожі, практично еквівалентні, з тією різницею, що агробізнес вживається для позначення агропромислового комплексу країн з розвиненою ринковою економікою.

У галузевому аспекті термін «агробізнес» застосовують для означення галузевих продовольчих підкомплексів, що функціонують у ринковому середовищі. У цьому сенсі проблеми виробництва, переробки і маркетингу певного виду сільськогосподарської продукції розглядаються в єдиному комплексі. Тобто галузевий аспект агробізнесу підкреслює необхідність вертикальних інтеграційних процесів у конкретній галузі.

Функціональний аспект агробізнесу розглядають у контексті розвитку підприємництва в аграрній сфері. Він характеризується співпрацею, врахуванням економічних інтересів усіх учасників продуктового ланцюга [3].

Перехід до ринку в аграрному секторі економіки вимагає розвитку вільного підприємництва. Підприємницька діяльність – це ініціативна самостійна діяльність громадян, спрямована на отримання прибутку або особистого доходу, яка здійснюється від свого імені, на свій ризик і під свою відповідальність. Вільне підприємництво сприяє активізації структурної перебудови економіки, створенню додаткових робочих місць, забезпеченню швидкої окупності витрат, оперативному реагуванню на зміни споживчого попиту. Агробізнес є відтворювальним комплексом галузей і сфер економіки, державних законодавчих і виконавчих установ, які функціонують в єдності й забезпечують виробництво, переробку і збут продукції на основі сільськогосподарської сировини. Важливою складовою частиною агробізнесу є продовольчий комплекс, який не включає в себе галузі переробки сільськогосподарської сировини нехарчового призначення [2].

Основоположними принципами вільного розвитку аграрного підприємництва є такі: використання різноманітних форм власності, господарювання і розмірів підприємств; переважний розвиток малого підприємництва; збереження і раціональне використання наявної матеріально-технічної бази виробництва продовольства.

Перший принцип передбачає розвиток підприємництва на основі всіх форм власності – державної, колективної та індивідуальної. Це відповідає програмі роздержавлення і приватизації, забезпечує більш стійку базу для підприємництва в умовах ринку.

Сутність другого принципу полягає в необхідності поєднання різних організаційних форм підприємницької діяльності: агрокомбінатів, агрофірм, виробничих систем, державних підприємств, товариств, міжгосподарських і спільних підприємств, акціонерних і

пайових товариств, кооперативів, сімейних і індивідуальних господарств. Це забезпечить стійкість аграрної економіки в екстремальних ситуаціях і конкурентність у господарюванні.

Третій принцип розвитку підприємництва, виходячи з концепції монополізації, передбачає необхідність поєднання різних розмірів підприємництва незалежно від організаційних форм. Це можуть бути великі, середні і малі агрокомбіати, агрофірми, кооперативи, селянські (фермерські) господарства, особисті підсобні господарства громадян, агроцехи промислових підприємств, кооперативи. Різниця в розмірах господарських одиниць в аграрному секторі зумовлена двома важливими природними факторами: нерівномірним територіальним розселенням людей, що склалось історично, і різною характеристикою агропотенціалу земель.

Четвертим принципом розвитку підприємництва є широке залучення до нього громадян на основі прискореного розвитку дрібного аграрного підприємництва з дотриманням оптимальних співвідношень різних типорозмірів господарств. Концентрація і централізація виробництва призвели не тільки до важко керованої гігантomanії господарств, а й до зменшення чисельності неповних господарів.

П'ятий принцип розвитку підприємництва передбачає сприяння поглибленню спеціалізації і розширенню кооперації. Підприємництво тісно пов'язане з професіоналізмом, базується на ньому, породжує і поглиблює його. Професіоналізм, у свою чергу, породжується спеціалізацією праці і сприяє її поглибленню. Поглиблення спеціалізації з метою збереження виробничо-технічних зв'язків вимагає розвитку і розширення кооперації.

Шостим принципом розвитку підприємництва є збереження і більш результативне використання наявної матеріально-технічної бази виробництва продовольства, що зумовлено перш за все специфікою економічної ситуації в країні. Розвиток малого підприємництва потребує створення нової мало об'єктної матеріально-технічної бази виробництва. Проте держава, суспільство в цілому, а тим більше потенційні підприємці не мають необхідних ресурсів для реалізації цього завдання найближчим часом. Вихід із становища, що склалося, – це розвиток підприємництва на наявній матеріально-технічній базі виробництва продовольства і поступове створення більш ефективної аграрної основи.

З урахуванням здійснення цих принципів можливі і доцільні такі конкретні шляхи розвитку аграрного підприємництва:

- 1) контрактне підприємництво на діючих і новостворених державних і колективних підприємствах;
- 2) створення селянських (фермерських) господарств;
- 3) розширення кількості і розмірів особистих підсобних господарств сільських жителів;
- 4) розвиток агроцехів підприємств інших галузей господарства;
- 5) розвиток агродільниць міських жителів [4];
- 6) розвиток приватних агрофірм та приватно-орендних підприємств.

На нашу думку, український агробізнес має всі шанси для розвитку. Для того щоб бізнес став більш ефективним, необхідні інвестиції, які дозволять впровадити новітні технології та залучити кваліфікований персонал. Іноземні інвестори зацікавлені в українському ринку і, за наявності гарантії, готові вкладати кошти в український агросектор. Далекоглядні міжнародні інвестори, розуміючи, що першочергове право покупки землі будуть мати орендарі, як і раніше, так і в поточний момент продовжують покупку фермерських господарств, які мають договори оренди з пайовиками (власниками землі). Завдяки уряду, який активно працює над створенням ринку землі, є всі підстави для того, щоб сподіватися на створення сприятливих умов в аграрному секторі для залучення інвестицій, а отже, і розвитку галузі підприємництва.

Бібліографія

1. *Семенов В.Ф.* Загальний курс агробізнесу: навч.посібник / за ред. В.Ф. Семенова, І.Ю. Сіваченка. – К.: «Знання», 2000. – 301 с.
2. *Мостовий Г.І.* Агробізнес: державне регулювання: монографія / Г.І. Мостовий. – Харків: Основа, 2002. – 300 с.
3. *Слав'юк Р.* Суть, природа та інтегральні форми реалізації аграрного бізнесу / Р. Слав'юк // Вісник Львів. нац. аграр. ун-ту: Економіка АПК. – 2001. – № 8. – С. 86–92.
4. *Янушевич В.М.* Стан перспективи розвитку малого підприємництва в аграрному секторі України / В.М. Янушевич, І.А. Шовкун // Реформування економіки України. – К., 1997. – С. 82–88.

РОЛЬ КООПЕРАТИВІВ У РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО АГРОВИРОБНИЦТВА

М. ЛЯФЛЬОР, проректор з досліджень, директор інституту IRECUS
Університет Шербрук, Канада

Р.М. БЕЗУС, кандидат економічних наук, доцент

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

На сьогоднішній день виробництво органічної продукції в Україні знаходиться на етапі розвитку. Нарешті, усвідомлення доцільності виробництва такої продукції, що забезпечує гармонізацію розвитку економічної, екологічної та соціальної складових, знайшло своє втілення в Законі України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» від 3 вересня 2013 року № 425-VII[1]. Нажаль, у прийнятій версії закону відсутній пункт про фінансову державну підтримку виробників органічної продукції, а також тих, хто переходить на безпечні технології виробництва. Відсутні й інші нормативно-правові акти, що впливають на реальну фінансову підтримку виробників органічної продукції. Прикро, що держава лишила сам на сам виробника з його проблемами, а, як свідчить світовий досвід, ефективний розвиток даного сектору досягається за безпосередньої фінансової участі держави. Саме тому вітчизняний виробник органічної продукції має розраховувати виключно на власні сили в досягненні ефективності ведення господарювання та позитивного фінансового результату.

Одним з напрямів підвищення ефективності діяльності виробників продукції, у тому числі й органічної, є їх об'єднання в кооперативи. Світовий досвід доводить, що кооперативи, на відміну від інших організаційно-правових форм господарювання, мають більший відсоток виживаності. У Канаді, наприклад, після 10 років кооперативи мають відсоток виживаності удвічі вищий, ніж підприємства з акціонерним капіталом[2].

Виробники органічної продукції – члени сільськогосподарських хобслуговуючих кооперативів – можуть бути у складі настільки великих кооперативів, що їх продукція може експортуватися за тисячі кілометрів від її виробництва, а кількість членів сягне сотень. Кооператив OrganicValley (США) постачає під своєю торговою маркою продукти в 50 штатів США, Канаду, Китай, Японію та ще в 24 кра-

їни Світу, а загальний обсяг продажу 2013 року становив близько 1 млрд\$ США [3]. За результатами діяльності OrganicValley є найбільшим кооперативом, що обслуговує виробників органічної продукції у Світі. Успішно функціонують кооперативи виробників органічної продукції, які за мету своєї діяльності ставлять задоволення потреб місцевих споживачів і об'єднуються в кооперативи другого рівня. Таким кооперативом є LocalOrganicFoodCo-ops (Канада), що об'єднує 45 кооперативів, задіяних у доробці, логістиці та реалізації органічної продукції[4].

Що ж стосується України, то деякі виробники органічної продукції за допомогою благодійних організацій та фондів або без такої, об'єднали свої зусилля і заснували сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи[5, 6]. Нині відомі такі сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, члени яких є виробниками органічної продукції: СОК «Надія», СОК «Снов'янка» (Чернігівська область), СОК «Овочі Покровщини» (Дніпропетровська область), СОК «Чиста Флора» (Івано-Франківська область).

Шкода, що з-за слабкого розвитку вітчизняного кооперативного руху сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи є неприбутковими організаціями. Це значно обмежує економічні свободи суб'єкта господарювання.

Бібліографія

1. Законі України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» від 3 вересня 2013 року № 425-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/425-18>

2. Lafleur, Michel, and Anne-Marie Merrien. «The Socio-Economic Impact Of Cooperatives And Mutuals» IRECUS. 2013. 25p.

3. Organic Valley nears \$1 billion in sales [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://host.madison.com/business/organic-valley-nears-billion-in-sales/article_0e0b4703-e7b0-57ed-bfa7-9bf5c12e6f29.html

4. LocalOrganicFood Co-ops [Електронний ресурс]. – Режим доступу: cultivatingfoodcoops.net

5. Охорона довкілля [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.heifer.org.ua/uk/sustainable-development-of-rural-communities/environmental-initiatives.html>

6. Продовольча безпека та безпека продовольства – органічний сектор [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agroinvest.org.ua/ukr/?pg=4&nid=news|2952&ntype=project>

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО МОЛОКОПРОДУКЦІЇ ЯК ЧИННИК УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ

С.В. ВАСИЛЬЧАК, доктор економічних наук, професор

Львівський державний університет внутрішніх справ

К. СЕНІНА, аспірант

Інститут регіональних досліджень НАН України, м. Львів

Сучасний стан вітчизняних підприємств характеризується здебільшого низькою ефективністю господарювання та відсутністю адекватних моделей стратегічного розвитку на основі соціально-економічного зростання. Ці проблеми є актуальними для такої уразливої в економічному та технологічному відношенні галузі, як молочна промисловість. Конкурентоспроможність її та забезпечення на цій основі сталого зростання обсягів виробництва до рівня фізіологічних потреб споживання молочної продукції залишаються пріоритетними завданнями, обумовленими її важливістю в харчуванні населення.

Конкурентоспроможність виробництва багато в чому залежить від просування молокопродукції. Головна роль у збутовій політиці підприємства відводиться продукції, на яку формується попит. Комерційний успіх фірми на ринку залежить насамперед від особливостей молочної продукції: високої якості; екологічності; вмісту поживних елементів; здатності задовольняти окремі потреби споживача.

Якість продукції можна охарактеризувати як сукупність її споживчих властивостей, які забезпечують задоволення запитів, потреб і вимог населення. Якість молока – це сукупність його споживчих властивостей, здатних у тій чи іншій мірі задовольняти потреби споживачів: населення – у продуктах харчування, промисловість – у сировині.

Якість молока і продуктів його переробки характеризується різними параметрами, з яких одні піддаються виміру, інші – ні, але в цілому характеризують властивості споживчі, смакові чи естетичні. Якість молока передусім визначає його хімічний склад і гігієнічну якість. Хімічний склад має вплив на витрати і продуктивність переробки, гігієнічна якість визначає придатність до споживання і оздоровчі гарантії (характеристики). Практично цим визначаються найвищі цінності людини – життя і здоров'я.

Підвищенню якості молочної продукції приділяється велика увага, але особливе значення вона набуває в умовах ринку. Висока якість – це врешті-решт збереження матеріальних і трудових ресурсів та підвищення рівня рентабельності молочного виробництва, забезпечення його конкурентоспроможності.

Поряд із якістю при виборі молокопродукту споживачем важливу роль відіграє екологічність молокопродукції, яка позитивно впливає і на обсяги реалізації (підвищений попит), і на ціну реалізації, що підвищує ефективність виробництва.

Якість та екологічність молока залежать від багатьох чинників, саме від тих, які формують продуктивність тварин. Найбільш впливовими є повне використання генетичного потенціалу продуктивності тварин; забезпечення їх повноцінної годівлі, зокрема екологічними кормами, вирощеними в природних умовах на незабруднених територіях; вдосконалення апаратури і технології доїння; покращення умов утримання та догляду за тваринами.

Важливою стадією підвищення санітарної якості молока і зниження його бактеріального осіменіння є первинна обробка молока в господарстві, у тому числі очищення молока, яке проводять одразу після видоювання, його охолодження та зберігання. Особливого значення ця проблема набуває для господарств населення, які останніми роками в окремих регіонах України (Карпатський) є основним постачальником молока для молокопереробних заводів.

Молоко як сировина, з огляду на мікробіологічні властивості, належить до продуктів специфічних, а з позиції на споживання – до універсальних. Тому в стратегії молочного продукту основна увага повинна бути звернута на вдосконалення якості молочних продуктів та їх екологічності, що є важливим чинником забезпечення конкуренто-спроможності виробництва.

ЗЕМЛЯ В КОНЦЕПЦІЯХ БЕЗПЕКИ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

В.О. БАРАННИК, кандидат економічних наук

Регіональний філіал Національного інституту стратегічних досліджень, м. Дніпропетровськ, Україна

Загальний план національної безпеки передбачає стан захисту життєво важливих інтересів людини і держави в цілому, забезпечення сталого розвитку суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам [1].

Так, у Стратегії Національної безпеки України [2] визначено, що серед чинників, що загрожують глобальній міжнародній стабільності та негативно відбиваються на безпековому середовищі України, є й надмірне антропогенне навантаження на довкілля, яке зумовлює збільшення викидів забруднюючих речовин у природне середовище, і як наслідок – глобальні зміни клімату, зростання дефіциту продовольства, питної води, небезпечні техногенні аварії, пандемії, що загрожують населенню і потребують додаткових ресурсів для реагування на них. До основних небезпечних екологічних і техногенних викликів і загроз належать: зношеність основних фондів, зокрема об'єктів підвищеної безпеки, комунальної інфраструктури населених пунктів; надмірний антропогенний вплив на територію України та техногенна перевантаженість; недостатньо раціональне використання природних ресурсів, радіоактивне, хімічне та біологічне забруднення довкілля, наявність проблеми транскордонних забруднень; утворення значних обсягів відходів виробництва та споживання, недостатньо ефективний рівень їх вторинного використання, утилізації; недостатній контроль за ввезенням в Україну екологічно небезпечних технологій та матеріалів, збудників хвороб, за використанням генетично модифікованих організмів.

Нагальні завдання збереження продовольчої безпеки: врегулювання земельних відносин і раціональне землекористування, формування ринку земель сільськогосподарського призначення, юридичне і технічне оформлення права власності та користування землею, забезпечення гарантій захисту прав власників земельних часток (паїв); розвиток аграрного ринку, розкриття наукового потенціалу аграрного сектору для забезпечення потреб населення України у доступному, якісному і безпечному продовольстві, утвердження її

ролі як важливого експортера природної аграрної продукції; захист внутрішнього ринку від постачання неякісної та небезпечної продовольчої продукції.

Подальше використання витратної економічної моделі, відсутність стимулів до інноваційних процесів і динамічного розвитку нових технологічних укладів, про що неодноразово наголошується в Стратегії національної безпеки України [2], перетворюють українську економіку в неконкурентоспроможну, унеможлиблюють кардинальне підвищення рівня та якості життя населення, провокують соціальні напруги й поширення протестних настроїв.

Для вирішення конкретних проблем будь-якої сфери життєдіяльності виділяють певні напрями безпеки: економічну, енергетичну, екологічну, фінансову, зовнішньоекономічну, демографічну, соціальну, продовольчу тощо. Підкреслимо, що між окремими складовими безпеки існують значні взаємозв'язки та взаємовпливи. Саме це положення покладено в основу авторської квазідинамічної моделі визначення та оцінки рівня безпеки: не тільки забезпечення прийнятного стану захисту профільного інтересу, а і збереження прийнятного стану інших життєво важливих інтересів, які певним чином пов'язані з профільним.

Комплексний підхід до розуміння розвитку здебільшого визначив появу та розуміння концепції *сталого розвитку* – загальної концепції стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі. При цьому нагадаємо, що концепція сталого розвитку з'явилася в результаті об'єднання трьох основних точок зору (сфер інтересів): економічної, соціальної та екологічної.

У загальному плані такий комплексний підхід до розуміння сталого розвитку дає змогу застосувати квазідинамічну модель і до оцінки його рівня. Але якщо безпека визначає статичну характеристику розвитку – певний стан, то сталий розвиток свідчить про напрям процесів, що відбуваються, і вважається динамічною характеристикою розвитку – рівнем керованості.

Складовою частиною однієї з основних сфер (екологічної) є природні ресурси: надра, земля, вода, повітря, біорізноманіття тощо. Як підтверджують оцінки, навіть для розвинених (з огляду на рівень сталості розвитку) країн світу характерний їм розвиток дуже далекий від сталого і відбувається передусім *за рахунок природних ресурсів*

(їх вичерпання та виснаження). Сьогодні для задоволення потреб людства потрібно 1,5 щорічної біоможливості Землі (потреби на рівні провідних країн світу вимагають 4–5 щорічних можливостей). Враховуючи стійку тенденцію до зростання потреб, досягнення сталого розвитку без суттєвих інноваційних змін є вкрай сумнівним.

Отже, напрями збалансованого (сталого) природного агровиробництва визначені як стратегічні, життєво важливі інтереси держави.

Бібліографія

1. Закон України «Про основин аціональної безпеки України» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України; Закон від 19.06.2003 № 964-IV. –Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
2. Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» [Електронний ресурс] / Затверджена Указом Президента України від 12.02.2007 р. № 105 (в редакції Указу Президента України від 08.06.2012 р. № 389/2012). – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/105/2007>.

НАПРЯМИ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В АГРОБІЗНЕСІ

Н.М. ГОРОБЕЦЬ, кандидат сільськогосподарських наук, доцент
**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Аграрне виробництво як вид бізнесу в Україні характеризується нестабільністю, високою ризикованістю, великою соціальною відповідальністю бізнесу, яка, безумовно, є обов'язковим атрибутом агробізнесу, й не гарантує прибутку для розширеного відтворення. Разом з цим система принципів соціальної відповідальності агробізнесу постає невід'ємною частиною процесу максимізації ефекту створення вартості і підвищення добробуту суспільства із урахуванням соціально-економічних, духовно-культурних та природно-екологічних потреб майбутніх поколінь.

Соціальна відповідальність є необхідною умовою розбудови соціально орієнтованої ринкової економіки, забезпечення соціально-економічної ефективності господарської діяльності та високої якості життя населення, створення передумов щодо формування громадянського суспільства. Останнім часом корпоративна соціальна відповідальність в Україні пройшла шлях від розрізнених благодійних акцій до системних стратегій, які задають вектор майбутніх змін у політичному, соціально-економічному та психологічному житті українців.

У квітні 2014 року асоціація «Український клуб аграрного бізнесу» та агенція AgriJob ініціювали Всеукраїнський проект «Найкращі студентські ідеї для агробізнесу», метою якого був пошук обдарованих студентів та випускників, налагодження комунікації між роботодавцями та молодими фахівцями, сприяння інноваційному розвитку агробізнесу у сфері екології, а також посилення ролі корпоративної соціальної відповідальності серед аграрних компаній. Такі проекти дають змогу підживити бізнес новими ідеями, так як молодь завжди була і буде найбільш креативною частиною суспільства, а також з'являється можливість для найбільш обдарованих учасників проекту знайти роботу в передових компаніях. У сучасних складних фінансово-економічних умовах важливість таких проектів безперечна, тому що питання людського капіталу є ключовим у будь-якому секторі економіки, і агропромисловий комплекс – не виняток.

Деякі керівники аграрних підприємств укладають договори соціальної відповідальності, кошти від яких призначені для розвитку сільських територій, зокрема реконструкцію об'єктів соціальної інфраструктури. Отже, агробізнес все більше налаштований не тільки на покращання виробничих процесів, але й на вирішення соціальних проблем на тих територіях, де використовуються земельні фонди, що належать підприємству.

Вважаємо за необхідне проводити оцінювання ефективності регулювання ризиків у соціально-трудових відносинах, рівень добробуту сільськогосподарських працівників і в цілому рівень соціально-економічної та екологічної безпеки підприємства. Використання рівня соціальної відповідальності дозволяє визначати проблемні місця в соціальній політиці підприємств і, як наслідок, безпосередньо встановлювати пріоритетні напрями фінансування соціально-трудої сфери. Важливим є й розробка механізму державного стимулювання соціальної відповідальності, зокрема його фінансової складової, який би враховував показник соціальної відповідальності при державних закупівлях, наданні додаткових та кредитних пільг, субсидування соціальних заходів, акцій, проектів, які реалізуються аграрним підприємством тощо.

Соціальна відповідальність має бути у площині стратегічної мети політики сталого розвитку агропромислового комплексу України, супутніми цілями якої є підтримка якості природно-ресурсного потенціалу як основи ефективного аграрного виробництва; стабільність продовольчого забезпечення населення; фізична й економічна доступність продовольства; гарантоване забезпечення якісного і безпечного харчування населення з метою збереження генофонду, підтримки здоров'я нації і збільшення тривалості життя; екологізація сільськогосподарського виробництва на базі використання інноваційного потенціалу аграрного сектора; створення виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції, забезпечення конкурентоспроможності продукції сільського господарства на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Реалізація цих завдань має здійснюватися на підставі соціальної відповідальності за допомогою рішення пріоритетних тактичних завдань у царині: відновлення агроєкосистем; екологоорієнтованої господарської діяльності; формування екологічного світогляду; керування процесами екологізації аграрного сектора економіки; розроблення довгострокової стратегії застосування превентивних заходів

попередження екологічних конфліктів; організації комплексної системи виробництва екологічно чистої продукції і створення системи керування її якістю; створення внутрішнього ринку екологічно чистих сільськогосподарської сировини і продовольства.

Інтелектуалізація економіки АПК збільшує залежність результатів діяльності підприємств від рівня розвитку його працівників, формування в них екологічного мислення та екологічної свідомості, що сприятиме розвитку екологічно безпечного аграрного виробництва та формування на цій основі продовольчої безпеки України.

Отже, соціальна відповідальність в агробізнесі має бути спрямована на екологізацію аграрного сектору економіки, зростання матеріального добробуту працівників, безпеку праці й охорону здоров'я, саме це й сприятиме активному довголіттю працівників, формуванню прогресивної корпоративної культури й відповідальності агробізнесу в цілому, забезпечить підприємствам стратегічну стійкість за рахунок прихильності працівників і доброго іміджу в місцевій громаді.

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНО СПРЯМОВАНИХ ІННОВАЦІЙ В АГРАРНОМУ ВИРОБНИЦТВІ

М.О. БАГОРКА, кандидат сільськогосподарських наук, доцент
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет, Україна

Ключовою проблемою на сучасному етапі розвитку країни є екологічне вдосконалення економічної діяльності, що передбачає зниження потреби в залученні природних ресурсів до виробництва, а також дотримання екологічної рівноваги між споживанням природних ресурсів аграрним сектором та можливістю природного середовища щодо їх відновлення. Необхідно також забезпечити сталий розвиток аграрного виробництва шляхом ефективного використання ресурсного потенціалу сільського господарства та запровадження екологічно спрямованої системи управління, суть якої полягає у встановленні і підтримці балансу між інтересами сільськогосподарського товаровиробника та екологічним станом навколишнього середовища.

В Україні намічаються перші кроки до побудови раціонального економічного механізму екологізації національного виробництва, включаючи й аграрну сферу. З цією метою було прийнято ряд законодавчих актів, розроблено стратегії природоорієнтованого розвитку, ведеться співпраця із міжнародними організаціями. Однак у вітчизняному економічному механізмі екологізації сільськогосподарського виробництва не використовується весь можливий спектр інструментарію, пропонуваній ринковою економікою, у зв'язку з чим він носить дещо обмежений характер. Крім того, суттєвим мотивом до екологізації господарської діяльності є необхідність підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на міжнародному ринку. Україна має будувати власну аграрну політику відповідно до нових тенденцій і принципів провідних економіко-екологічних і соціальних світових тенденцій та вимог.

З огляду на викладене, можна виділити основні передумови розвитку інновацій екологічного спрямування та розвитку аграрного виробництва на їх основі (рисунк).

Передумови для розвитку екологічно спрямованих інновацій в аграрному виробництві

Для того щоб скористатися цими передумовами, і отже, результа-

*Передумови для розвитку екологічно спрямованих інновацій
в аграрному виробництві*

тами від запровадження цього типу інновацій, слід використати систему еколого-економічного управління, яка розглядається вченими як складова частина управлінської науки. Вона враховує та реалізує цілі охорони навколишнього середовища і раціонального природо-користування при плануванні, здійсненні й контролі господарських дій для забезпечення збалансованого функціонування екосистеми та її інноваційного розвитку.

Державна політика щодо екологізації народного господарства має бути спрямована не тільки на вирішення глобальних екологічних проблем, а й поточних проблем стосовно переходу агропромислового комплексу держави до виробництва екологічно чистої продукції.

Екологізація аграрного сектору економіки України саме на інноваційній основі повинна розглядатися як невід'ємна складова його розвитку.

В Україні сформовано економічні, політичні та соціальні передумови для розвитку і законодавчого оформлення системи еколого-економічного управління інноваційною діяльністю суб'єктів господарювання аграрного сектору економіки. При цьому вихідним

моментом вибору еколого-економічного напрямку управління інноваційною діяльністю залишається перехід України на моделі інноваційного та екологічно збалансованого розвитку.

Враховуючи специфіку сільськогосподарської сфери та багатозначність завдань, що стоять перед аграрним сектором економіки України, пріоритетність інтеграції до Європейського Союзу, на державному рівні необхідно:

- стимулювати ведення ґрунтозахисного сільського господарства (запровадження преференцій прогресивним підприємствам), зокрема екологічного, що позитивно вплине на практику землеробства в цілому;
- встановити жорсткий контроль за дотриманням аграрними підприємствами сучасних екологічних норм;
- забезпечити економічну безпеку (конкурентні умови) виробникам сільськогосподарської продукції, що сприятиме економічному зростанню;
- переглянути з точки зору первинності інтересів споживача стандарти якості сільськогосподарської продукції та наблизити їх до європейських, що сприятиме конкурентоспроможності на зовнішніх ринках;
- відстоювати інтереси споживачів та гарантувати безпеку харчових продуктів.

Існуючі економічні протиріччя в аграрному секторі країни мають необоротний характер, але, водночас, його нинішній соціально-економічний стан і певна невизначеність результатів на перспективу вимагають переосмислення стратегічних напрямів здійснення аграрної політики, творчого підходу до нової методології господарювання на всіх агропромислових формуваннях.

ОРГАНІЗАЦІЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІСЬКОГО ЦЕНТРУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА

О.В. СКИДАН, доктор економічних наук

К.А. САМОЙЛЕНКО, аспірант

**Житомирський національний агроекологічний університет,
Україна**

З метою активізації розвитку органічного виробництва на території Полісся України на базі Житомирського національного агро-екологічного університету створено Поліський центр органічного виробництва «Полісся Органік». Філософія центру – змінювати життя людей, територій та держави, мотивуючи та навчаючи робити усвідомлений вибір на користь здорового способу життя у гармонії з природою. Сучасне екологічно відповідальне виробництво агро-харчових продуктів є підґрунтям соціально-економічного розвитку країни та добробуту громадян. Тому в основу філософії центру «Полісся Органік» покладено паритет інтересів особистості, суспільства й держави.

Місія центру – сприяти збереженню динамічної рівноваги функціонування агробіоценозів, покращувати й відновлювати здоров'я людини, пропонуючи безпечні, ефективні й якісні продукти, підвищувати конкурентоспроможність клієнтів центру шляхом запровадження сучасних агрономічних та бізнес-технологій. Завданням центру є також сприяння інтеграційному об'єднанню наукових, освітніх, впроваджувальних установ, виробничих підприємств, розміщених на Поліссі, що на якісно новій основі забезпечить розвиток органічного виробництва в регіоні.

Практика діяльності центру підтвердила необхідність функціонування в його структурі окремих підрозділів. Зокрема, науково-консультаційний департамент, орієнтований на науковців, освітян та фахівців-практиків, займається питаннями розробки та впровадження освітніх програми із сертифікації земель та процесу виробництва агрохарчової продукції за участю іноземних партнерів – міжнародних організацій відповідного профілю; проводить круглі столи, форуми, семінари, науково-практичні конференції, регулярні підготовчі курси (у т.ч. виїзні) фахівців з органічного землеробства. Уже традиційним стало проведення щорічної міжнародної науково-практичної конференції «Органічне виробництво

і продовольча безпека». У планах роботи департаменту – видання науково-популярного журналу «Природні технології здоров'я», що віддзеркалюватиме актуальні тенденції біожиття Поліського регіону; організація проведення наукових досліджень з питань розробки природних органічних стимуляторів росту рослин, біологічних препаратів та методів боротьби зі шкідниками, хворобами рослин і тварин; підготовка та експертиза проектів законодавчих і нормативно-правових актів, що стосуються проблематики розвитку органічного виробництва.

Виробничий департамент, орієнтований на сільськогосподарських товаровиробників, опікується питаннями органічних агрохарчових продуктів власного виробництва, створення і забезпечення функціонування регіонального сертифікаційного органу; створення Поліської регіональної лабораторії, яка дозволить проводити повний спектр аналізів з оцінки родючості ґрунтів, якості продукції та питної води; навчання виробників з освоєння технологій екологічно виваженого землеробства на поліських землях. У планах подальшої діяльності – створення «Клубу органічного землеробства», на базі якого відбудуватиметься обмін досвідом щодо здійснення бізнесу, дружнього до природи.

Маркетинговий департамент спрямований на споживачів органічної агрохарчової продукції. До його завдань відноситься розробка продуктового портфелю органічної продукції (насінництво, овочівництво, лінійка дитячого харчування на основі органічних продуктів); сприяння формуванню регіональної збутової мережі органічної продукції; створення фірмової мережі торговельних об'єктів, у яких продукція реалізовуватиметься під регіональним брендом органічної продукції «Полісся Органік»; запровадження інтернет-магазину «Органічний вибір». Серед напрямів діяльності департаменту також реалізація проекту «Усвідомлене харчування нового тисячоліття»; соціальна реклама, що має на меті популяризацію ідеї здорового способу життя, а також культури відповідального споживання; школа формування екомислення «Практична екологія життєвого простору», орієнтована на дітей молодшого, середнього та старшого шкільного віку; проведення щорічного ярмарку органічної продукції виробництва аграріїв регіону «Дари Полісся»; формування Центру сімейного дозвілля «Здорова родина» з метою відродження традиційних методів сімейного виховання ековідповідальності. У найближчій перспективі заплановано

також проведення фестивалю автентичної регіональної кухні на основі органічних агрохарчових продуктів.

Таким чином, основними принципами діяльності центру «Полісся Органік» є здоров'я, екологічність, справедливість, турбота про довкілля, безпека, збереження традицій, довіра клієнтів, інноваційність, стратегічна орієнтація, відповідальність. Стратегія успіху центру – це лідерство на ринку агротехнологій з виробництва й реалізації органічної продукції за рахунок орієнтації на реальні потреби цільових споживачів, а також сприяння залученню інвестицій в один з найдинамічніших та по-справжньому здорових трендів початку нового тисячоліття – органічну продукцію, розглядається як позитивне й економічно обгрунтоване рішення. Впевненість у якості й безпеці продукції, глибоке усвідомлення корпоративної соціальної відповідальності перед прийдешніми поколіннями вже сьогодні надають діяльності центру успішності.

ВИКОРИСТАННЯ КОСМІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ОДНОГО З ІННОВАЦІЙНИХ ПРІОРИТЕТІВ РОЗВИТКУ ЗЕМЛЕРОБСТВА В УКРАЇНІ

І.Я. КУЛИНЯК, кандидат економічних наук, доцент,
О.І. ГЛЯНЦЕВА, студентка

Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Законом України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» від 17 жовтня 1990 року (редакція від 10.06.2012 р.) підкреслено виняткову значущість сільського господарства, у тому числі землеробства як однієї з найважливіших його галузей [1]. Такий стан вимагає спрямування сил виробників сільськогосподарської продукції на пошук напрямів підвищення продуктивності і зниження витрат на виробництво продукції.

Особливого значення у збалансованому природному агровиробництві набуває точне (прецезійне) землеробство, суть якого полягає у відмінній обробці земель, які характеризуються різними фізико-хімічними властивостями. Точне землеробство дає можливість визначити особливості кожного квадратного метра землі, на основі чого можна приймати актуальні рішення [2].

Основним інструментом точного землеробства є космічний моніторинг, або зондування землі. Такі технології дозволяють визначати ерозійні деградації ґрунтового покриву, процеси опустелення, поточний і кризовий стан посівів унаслідок несприятливих агрометеорологічних умов, давати екологічну оцінку структури агроландшафтів, контролювати сівозміни тощо [3].

Система точного землеробства передбачає впровадження п'яти послідовних етапів: збір і накопичення геопросторових баз даних; розроблення технологічних карт щодо ґрунтообробки, посіву і внесення добрив кожного з полів і їх частин; безпосередня робота в полі (може виконуватися з використанням космічних технологій, наприклад технології паралельного і автоматичного водіння, функція автоматичного відключення секцій, дистанційний обмін інформацією та ін.); картографування урожайності; агрономічна, економічна і екологічна оцінка ефективності застосування технологій точного землеробства [4].

Використання космічних технологій у землеробстві дозволяє до-

сягати економії при внесенні насіння, добрив і використанні техніки, як наслідок фінансових ресурсів, і бережно використовувати землі, що не приводить до зниження їх родючості і виснаження. Такі технології дають можливість визначати хімічний склад ґрунту, тобто насиченість окремих його територій різними органічними і хімічними речовинами, та на основі його аналізу визначати, які саме добрива і у якій кількості потребують окремі частини посівних площ. Внесення на різних посівних ділянках саме тих елементів і добрив, яких бракує в обґрунтованих кількостях, дають можливість економити добрива, паливе і сприяють екологізації агропродуктової системи [2].

Постійний моніторинг з космосу посівів сприяє точному визначенню майбутнього врожаю тих чи інших культур і в такий спосіб прогнозувати ціни на ринку даної продукції.

Зондування землі є найточнішим способом інвентаризації сільськогосподарських угідь, що в умовах стрімкого розвитку надзвичайно важливо, оскільки змінюється характеристика ґрунтів, з'являються нові споруди, будівлі і суб'єкти господарювання. Воно також дає можливість стежити за цільовим використанням земель.

Ще однією перевагою космічних технологій є можливість охорони посівних площ від крадіжок, адже вони перебувають під цілодобовим моніторингом і знаходяться у приватній власності.

Активних заходів щодо розробки та впровадження космічних систем зондування землі з метою їх можливого використання для сільського господарства вживає Державне космічне агентство України. Воно пропонує космічні апарати Січ-1, Січ-1М, Січ-2, Океан-О та платформи мікросупутників, які дозволяють проводити моніторинг аграрних ресурсів [5].

В Україні передовими організаціями, які використовують космічні технології для агробізнесу і намагаються популяризувати цей напрям серед агровиробників як один із найперспективніших і економічно доцільних, є компанія ТВІС, група компаній Klever Systems, компанія СЕДНА-АГРО, Дружба-Нова. І кількість їх зростає.

Таким чином, використання космічних технологій є одним з інноваційних пріоритетів розвитку землеробства, оскільки дає можливість підвищити надійність і точність прогнозів, здійснювати ефективне управління в системі агропромислового комплексу, раціонально і екологічно безпечно використовувати наявні агресурси, підвищувати ефективність сільського господарства, збільшувати продуктивність ґрунтів, виробляти конкурентоспроможну продук-

цію і для внутрішнього, і для зовнішнього ринків. Великі кошти на впровадження таких технологій у свою чергу компенсуються зменшенням витрат на ресурси, які безпосередньо впливають на собівартість продукції та підвищення продуктивності земель, а отже, збільшенням обсягів якісної продукції з тих самих оброблюваних площ.

Бібліографія

1. Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві: Закон України від 17.10.1990 № 400-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/400-12>.

2. Догляд землі з космосу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/component/content/article/1334.html?ed=72>.

3. Космічні технології для сільського господарства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://a7d.com.ua/analtika/naan/4574-kosmchn-tehnologyi-dlya-silskogo-gospodarstva.html>.

4. *Мороз П.* Космічний простір на службі аграрія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kleversys.com.ua/index.php?newsid=45>.

5. Офіційний сайт Державного космічного агентства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nkau.gov.ua/nsau/nkau.nsf>.

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

І.Г. КАДИРУС, кандидат економічних наук, доцент

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Інноваційний розвиток є необхідною складовою процесу забезпечення успішного, довготривалого та стійкого функціонування підприємств і базується на впровадженні прогресивних техніко-технологічних, організаційно-економічних, управлінських рішень, спрямованих на поліпшення якості продукції, підвищення ефективності та конкурентоспроможності виробництва.

В аграрному секторі інновації є реалізацією в господарську практику результатів досліджень і розробок у вигляді нових сортів рослин, порід і видів тварин і птиці, нових технологій, засобів захисту рослин і тварин, нових форм організації і управління різними сферами економіки, нових підходів до соціальних послуг, що дозволяють підвищити ефективність виробництва, покращити фінансові результати діяльності підприємства.

Інноваційний процес чітко спрямований на кінцевий результат – певний технічний, екологічний чи соціально-економічний ефекти. Ефективність інноваційного процесу визначається після впровадження інновації. У сільському господарстві цей процес має особливості, зумовлені наявністю земельних угідь, сезонністю виробництва сільськогосподарської продукції, залежністю від природно-кліматичних умов та місцерозташування, взаємодією людини з живими організмами – тваринами та рослинами, відособленістю сільськогосподарських товаровиробників від наукових установ, що займаються виробництвом науково-технічної продукції; великим періодом обігу капіталу через довготривалий строк виробництва продукції, відсутністю організаційно-економічного механізму передачі досягнень науки сільськогосподарським товаровиробникам тощо.

До цього часу інноваційні процеси в аграрній сфері економіки України належного розвитку не отримали. У практиці господарювання переважають застарілі традиційні технології, які характеризуються низьким рівнем продуктивності праці і високими витратами матеріальних ресурсів. Спостерігається несприятлива макроекономічна ситуація в країні та в науково-технічній сфері галузі, що в

поєднанні з надзвичайно низькими інвестиційними можливостями аграрних товаровиробників, обмеженістю бюджетних джерел фінансування, суттєво лімітує умови для розвитку інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Незважаючи на всі проблеми інноваційного розвитку, привабливість аграрної сфери стає дедалі помітнішою. Перед аграрним виробництвом відкриваються широкі перспективи у зв'язку зі загрозою світової продовольчої кризи, зростанням попиту на біопаливо, відсутністю можливостей щодо розширення посівних площ й нарощування продуктивності сільськогосподарського виробництва.

Тому для активації інноваційної діяльності аграрних підприємств, на нашу думку, необхідно здійснити комплекс таких заходів:

- технологічне переоснащення аграрних підприємств, зокрема впровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій, інновації у зберіганні й переробці сільськогосподарської продукції;
- відтворення родючості ґрунтів, запобігання всіх видів їхньої деградації, розробка адаптивних технологій агроєкосистем і агроландшафтів;
- розвиток виробництва «органічної» продукції;
- державна підтримка підготовки висококваліфікованих кадрів та фундаментальних наукових розробок;
- формування інноваційної інфраструктури;
- створення сучасної системи інформаційного та інфраструктурного забезпечення інноваційної діяльності в агросфері;
- державна підтримка створення технопарків, бізнес-інкубаторів, інвестиційних компаній;
- створення системи державної підтримки сільськогосподарських підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, та системи пільгового кредитування сільського господарства;
- залучення до процесу інвестування аграрного сектору іноземних і вітчизняних інвесторів;
- забезпечення цінового паритету між сільськогосподарською продукцією та матеріально-технічними й енергетичними ресурсами тощо.

КЛАСТЕРНИЙ ПІДХІД В ІННОВАЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ АГРОПРОДУКТОВОЇ СИСТЕМИ РЕГІОНУ

Л.М. КУРБАЦЬКА, І.Г. КАДИРУС, кандидати економічних наук, доценти
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет, Україна

Інноваційний розвиток – цілеспрямована діяльність щодо створення, впровадження у виробництво новітніх, ефективних та прогресивних методів, техніко-технологічних прийомів та елементів, просування на ринок нових ефективних продуктів, науково-технологічних та організаційно-управлінських досягнень, здатних підвищити ефективність господарювання та принести прибуток.

Одним з головних перспективних напрямів інноваційного розвитку агропродуктової системи має бути організація конкурентоспроможного виробництва аграрно-продовольчої продукції, що можливо за умови концентрації інвестицій на пріоритетних напрямках. З огляду на це, перспективним є формування та розвиток кластерів у регіоні.

Кластер – це новий ефективний спосіб і система взаємодії, постійного ділового спілкування територіально і економічно споріднених учасників виробничого процесу заради отримання кожним з них кращого комерційного результату.

Головне, на що націлені кластери – це можливість для бізнесу і для регіону розвиватися не за інерцією. Так, кластер для бізнесу – це реальна можливість забезпечити собі конкурентоспроможність у майбутньому, тобто створювати довгострокову стратегію розвитку підприємств на 5–10 років і більше. Кластери складаються з підприємств, спеціалізованих у певному секторі економіки і локалізованих географічно. Кластери виступають основою ефективного економічного розвитку території регіонів і сприяють ефективності розвитку держави в цілому.

З позиції особливостей ринкової аграрної економіки та необхідних умов забезпечення розвитку агропродуктової системи, поняття «аграрного кластеру» слід розглядати як об'єднання споріднених за виробничими напрямками діяльності підприємств для посилення їх сумісних ринкових позицій, здобуття конкурентних переваг і забезпечення економічного розвитку на рівні держави й регіону. Для малих форм аграрного господарювання є кластерна спеціалізація в

галузі м'ясного й молочного тваринництва, плідівництва, овочівництва та картоплярства. Завдяки кластерній кооперації на основі об'єднання належних ресурсів суттєво поліпшуватиметься економічне становище членів формування внаслідок швидшого поширення новітніх науково-технічних розробок, ефекту масштабності та синергії, зниження надлишкових виробничих потужностей і підвищення якості кінцевої продукції.

Основними перевагами кластерної структури аграрного сектору є:

- залучення до участі в кластери великих та малих компаній, підприємств, а також постачальників та підтримуючих економічних установ;

- кластер просувається ринком, зосереджуючись на зведенні разом таких протилежних сторін економіки, як попит і пропозиція для більш ефективної роботи;

- організація висококваліфікованих, професійних команд, здатних освоїти і впровадити новітні технології у виробництво, зберігання, переробку сільськогосподарської продукції, ефективне використання наявного виробничого потенціалу;

- кластер допомагає зацікавленим сторонам створити стратегічний прогноз майбутнього стану економіки їхнього регіону, який був би погоджений з різними спонсорами та створював мотивацію і почуття обов'язку;

- кластер створює цінності, які поглиблюють і поширюють базу збільшення регіонального прибутку.

Кластерна модель розвитку агропродуктової системи зменшує ризики, пов'язані з технологічними обмеженнями, дає можливість виступати на аграрних ринках у вигляді вагомого учасника, мінімізувати конкуренцію всередині кластеру, чітко оцінювати довгострокову перспективу розвитку та можливість залучення інвестицій, підвищити рівень інноваційної діяльності; лобіювати інтереси учасників кластеру щодо державної та регіональної аграрної політики, забезпечити ефективний інформаційний обмін між учасниками кластера, створити систему підготовки спеціалізованих кадрів для забезпечення потреб агропромислового кластеру.

Створення кластеру агропродуктової системи передбачає, що із розрізнених підприємств утворюються об'єднання, які шляхом координації спільних зусиль виробляють та реалізують сільськогосподарську продукцію. У результаті організації таких кластерів формуються партнерські виробничо-комерційні відносини, ство-

рюється середовище для підвищення конкурентоспроможності, зростає прибутковість учасників кластерного об'єднання, що в кінцевому підсумку приведе до всебічного розвитку села за рахунок ефективного використання земельних, трудових, матеріально-технічних ресурсів.

На сьогодні необхідне збереження цього сегменту аграрного виробництва, як носія сфери прикладання праці сільського населення, його доходів, сільської самобутності та розвитку сільських територій. Саме тому кластерний підхід у реалізації стратегії подальшого розвитку аграрного виробництва є одним з найбільш привабливих для його подальших перспектив, спрямованих на підвищення економічних результатів господарської діяльності.

Створення кластерів сприятиме впровадженню нових інноваційних методів організації та управління розвитком аграрного виробництва на території певного регіону, а також підвищенню ефективності виробництва сільськогосподарської продукції та підвищенню її конкурентоспроможності.

ЕКОЛОГІЧНИЙ МАРКЕТИНГ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ЯК ОДНА З ОСНОВНИХ ФУНКЦІЙ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ

Т.В. ІЛЬЧЕНКО, кандидат економічних наук, доцент
**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Деструктивні процеси у землекористуванні загострюються головним чином унаслідок екстенсивного способу сільськогосподарського виробництва, якісними змінами господарської діяльності під впливом науково-технічного прогресу, стаціонарних та пересувних джерел забруднення і т. ін. Тому важко не погодитися з тим, що забезпечення гармонійного розвитку природних і суспільних відносин здебільшого визначається досягнутим рівнем екологізації суспільного виробництва.

Теоретико-методологічне забезпечення цієї проблеми спирається на екологічний маркетинг землекористування, як на одну з основних функцій управління земельними ресурсами. Але на сьогодні у спеціальній літературі загальноприйнятого визначення цьому явищу не дано. Зосереджуючись на питаннях розвитку екологічного маркетингу землекористування, можна зробити висновок, що він представляє напрям діяльності, спрямований на отримання максимальної кількості екологічно безпечного споживчого зиску від використання землі, забезпечуючи умову збереження та відтворення її якісних параметрів.

З наукового погляду, екологічний маркетинг землекористування доцільно підрозділяти за такими основними напрямками:

- 1) маркетинг використання земельних ресурсів;
- 2) маркетинг охорони та розширеного відтворення земельно-ресурсного потенціалу землі;
- 3) маркетинг економічного регулювання раціонального використання землі;
- 4) маркетинг екологічно орієнтованого інноваційно-інвестиційного забезпечення;
- 5) маркетинг розробки землевпорядної та пошукової науково-технічної документації;
- 6) маркетинг стратегічного планування землекористування;
- 7) маркетинг заходів, спрямованих на зменшення ризиків виникнення загрозливих ситуацій у землекористуванні;

8) маркетинг виробництва екологічно чистої продукції;

9) реклама та PR-акції щодо популяризації ідей екологічного маркетингу.

Застосування маркетингу використання земельних ресурсів здійснюють у три етапи. На *першому етапі* розглядається загальнодержавна і регіональні програми використання та охорони земель, які передбачають: розподіл земельного фонду між галузями економіки; оптимізацію структури земельних угідь; консервацію деградованих і малопродуктивних земель; розширення площі земель з природними ландшафтами до рівня, достатнього для збереження ландшафтного і біологічного різноманіття; створення єдиної завершеної системи лісомеліоративних насаджень у долинах річок і на водоймах; створення водоохоронних зон і прибережних захисних смуг водних об'єктів тощо.

На *другому етапі* розробляються схеми землеустрою, використання та охорони земель, відповідних адміністративно-територіальних одиниць, у яких деталізуються наукові розробки, сформульовані в регіональних програмах.

Третій етап передбачає розробку організаційно-господарських, еколого-економічних і правових заходів щодо використання і охорони землі в рамки конкурентного землекористування.

При цьому стратегія екологічного маркетингу має передбачати:

- формування високопродуктивних екологічно стійких ландшафтів, скорочення орних земель, які використовуються в системі екстенсивного землеробства за рахунок трансформації-консервації та трансформації –реабілітації, дозволять значно підвищити коефіцієнт екологічної стабільності території. При цьому коефіцієнт позитивного екологічного впливу на навколишні землі має зрости вдвічі;
- гармонійне поєднання механізму дії економічних законів та законів природи, тобто економічні інтереси суб'єктів господарювання мають впливати з можливостей природно-ресурсного потенціалу території.

Маркетинг охорони та розширеного відтворення земельно-ресурсного потенціалу землі передбачає формування комплексу заходів, орієнтованих на вибір оптимального варіанта еколого-економічних процесів у землекористуванні. Це означає, що в кінці кожного маркетингового року якісні параметри сільськогосподарських угідь мають носити кумулятивний характер, забезпечуючи умови отримання земельної ренти та виробництва екологічно безпечної продукції.

Запровадження концепції екологічного маркетингу передбачає визначення науково обґрунтованого податку за використання землі та орендної плати, які б були адаптовані до умов ринкової економіки. Власне, ринкова економіка актуалізує проблему підвищення розміру плати за землю, що дозволить суттєво збільшити надходження до бюджетів різних рівнів грошових коштів. Це ті кошти, які згідно із законом України «Про плату за землю», будуть використані для підвищення родючості ґрунтів, виконання робіт із землеустрою, ведення державного земельного кадастру, стимулювання власників землі і землекористувачів за підвищення якості земель тощо.

Крім того, екологічний маркетинг передбачає відшкодування збитків, зумовлених обмеженим режимом землекористування. До таких земель належать землі, розміщені в охоронних та санітарно-захисних зонах, зонах санітарної охорони, прибережних захисних смуг.

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ В ОРГАНІЧНОМУ АГРОВИРОБНИЦТВІ

О.В. КРАВЕЦЬ, старший викладач

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Для створення передумов суттєвого підвищення ефективності використання науково-технічного потенціалу аграрного сектору України в сучасних умовах господарювання виникає необхідність поступового переходу до інноваційної моделі розвитку. Це сприятиме активізації інноваційної діяльності аграрних підприємств, підвищенню конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, забезпеченню продовольчої безпеки країни.

Високий потенціал нашої держави з експорту сільськогосподарської продукції, передусім експорту зернових та олійних культур, залучення інвестицій до агропромислового комплексу слугуватиме великим стимулом для розвитку економіки країни в цілому. Поряд з цим існує загроза виникнення перешкод на шляху нарощування Україною обсягів експорту сільськогосподарської продукції. З одного боку, через недобір урожаю, викликаний стрімкою втратою гумусу, порушенням балансу поживних речовин та поширенням ерозійних процесів, з іншого – через невідповідність української продукції міжнародним стандартам якості та безпеки сільськогосподарської продукції. Крім того, поступовий соціально-економічний розвиток України вимагає підвищення рівня продовольчої безпеки держави, забезпечення населення високоякісними та екологічно безпечними продуктами харчування. Саме тому невідкладним і вкрай актуальним на цей час є проведення екологічно орієнтованих процесів трансформації системи аграрного виробництва в державі. Інноваційним та екологічно безпечним напрямом розвитку агропромислового комплексу є перехід до органічного агровиробництва [2].

Органічна продукція характеризується натуральністю та безпечністю у харчуванні, але її виробництво має певні особливості. Більшість з них сьогодні для країни є негативними, що спонукає сільгосптоваровиробників відмовлятися від її вирощування. Так, у нашій країні немає достатньої кількості офіційно зареєстрованих сертифікаційних центрів, що не дає права виробникам продавати

продукцію як органічну. Більшість такої продукції прирівнюється за ринковою ціною до звичайної.

Іншою, не менш важливою проблемою є відсутність прямих державних дотацій та об'єктів ринкової інфраструктури, які б забезпечували зберігання, транспортування та розподіл органічної продукції.

Роль держави у створенні сприятливого середовища для впровадження екологічних інновацій в органічне агровиробництво є беззаперечною та передбачає здійснення таких заходів, як створення законодавчої бази, зокрема головного закону про органічне сільське господарство, інспекцію та сертифікацію органічної продукції; завершення земельної реформи, врегулювання питання продажу землі; налагодження системи державного контролю за використанням та охороною сільськогосподарських земель; співпраця між виробниками інноваційної та органічної продукції [1].

Інноваційна модель розвитку аграрного сектору економіки створює передумови для розвитку органічного агровиробництва з використанням екологічних інновацій, що сприятиме раціональному використанню природних ресурсів, поліпшенню екологічної ситуації, формуванню екологічної свідомості, розвитку інфраструктури всього циклу органічного виробництва, підвищенню якості життя населення.

Сьогодні в Україні екологічні інновації в аграрному секторі економіки ще не отримали відповідної державної підтримки, що стримує їх розвиток та знижує ефективність органічного сільського господарства. Тому існує нагальна потреба в розробці наукових підходів до обґрунтування основних засад розвитку і поширення екологічних інновацій в органічному агровиробництві, як в одному з найбільш пріоритетних напрямів.

Бібліографія

1. *Рибіна Л.О.* Екологічні аспекти інноваційного розвитку АПК /Л.О. Рибіна [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/Vsnau/FiK/2009_2/57Rybina.pdf.

2. *Чайка Т.О.* Ефективність вирощування органічних продуктів рослинництва на Півдні України / Т.О. Чайка // Строительство, материаловедение, машиностроение: сб. науч. трудов. – Днепропетровск: ГВУЗ ПГАСА, 2013. – Вып. 68. – С. 423–426.

КЛАСТЕРИ ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

К.І. ОКСЕНЮК, О.М. САЛВОНЧИК, кандидати економічних наук
Луцький національний технічний університет, Україна

Глобалізація ринків, загострення конкуренції вимагають поєднання розрізнених, самостійно функціонуючих підприємств та організацій аграрного, промислового, інфраструктурного секторів економіки для більш раціонального використання стратегічних потенціалів регіонів і територій країни. Зазначимо, що агропромисловий комплекс потребує найшвидшого реформування, оскільки агровиробники почали втрачати зацікавленість у підвищенні рівня конкурентоспроможності власних господарств через відсутність прозорого механізму функціонування цієї галузі.

Проблематиці економічного, зокрема інноваційного, розвитку на основі кластерного підходу приділяли увагу такі зарубіжні та вітчизняні науковці, як М. Енрайт, А. Ісаксен, А. Маршал, М. Портер, С. Розенфельд, Е. Янг Лоурен, В. Геєць, П. Саблук, К. Романова, В. Федоренко. Розробці теоретичних й методологічних засад з питань формування агропромислових кластерів присвячені праці вітчизняних учених В. Андрійчука, В. Бакума, М. Бутка, П. Гайдуцького, О. Дація, Ю.Коваленка, М. Корецького, М. Кропивка, М. Маліка, П. Саблука, С. Соколенка, О.Ульянченка, В. Юрчишина та ін.

Кластеризація аграрної економіки – це системний інноваційний процес територіально-галузево-мережевого об'єднання взаємопов'язаних спільними інтересами підприємств і організацій у конкретній діяльності для забезпечення раціонального використання їх ресурсного потенціалу, збільшення обсягів виробництва кінцевої продукції і підвищення її конкурентності на ринку та сприяння сталому розвитку агропромислового виробництва і сільських територій [1].

Впровадженню кластерів у вітчизняному агропромисловому виробництві сприяють певні передумови: наявність кваліфікованої робочої сили; територіальна близькість до європейських продовольчих ринків; можливість комбінування потужного ресурсного потенціалу з європейськими технологіями; євроінтеграційний курс української економіки; інвестиційна привабливість вітчизняних підприємств; наявність підприємницьких здібностей.

Варто зазначити, що розвиток аграрних кластерів в Україні ускладнюють такі чинники [2]:

- недосконалість законодавчої бази для функціонування кластерів і, як наслідок, відсутність підтримки кластерних ініціатив аграрних підприємств з боку держави;

- брак довіри між органами державної влади і бізнесом, а також між окремими компаніями, небажання компаній ділитися внутрішньою інформацією через можливість зловживань та виникнення залежності від потужніших партнерів;

- слабкість діючих аграрних кластерів через низький рівень конкуренції на внутрішньому ринку, відсутність «агресивних» поставальників та вимогливих споживачів;

- ризик втратити право на одержання аграрним підприємством пільг та дотацій за будь-яких організаційних чи виробничих змін, у тому числі й при входженні до кластеру;

- «відірваність» науки та освіти від аграрного виробництва: сільгосппідприємства не виступають замовниками на наукову та інноваційну продукцію, а продукція науково-дослідних установ не знаходить свого покупця серед товаровиробників;

- брак іноземних інвестицій та венчурного капіталу, які є важливим джерелом розвитку кластерів у розвинених країнах;

- відсутність єдиної систематизованої інформаційної бази про існуючі та потенційні кластери, що перешкоджає створенню в суспільстві розуміння переваг кластерних об'єднань, а також цілісної картини про функціонування та результати діяльності вже існуючих аграрних кластерів в Україні.

Отже, одним з важливих напрямів підвищення конкурентоспроможності агропромислового виробництва як на регіональному, так і на національному рівні є його кластеризація. Необхідно формувати агропромислові кластери з високим рівнем спеціалізації та концентрації галузей агропромислового виробництва для повного використання природних, трудових та фінансових ресурсів.

Бібліографія

1. Головня Ю.І. Формування агропромислових кластерів як фактор інноваційного розвитку в посткризових умовах / Ю.І. Головня // Ефективна економіка. – 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1921>

2. Організаційно-економічні інструменти державної аграрної політики в Україні. – К.: НІСД, 2012. – 31 с.

СИСТЕМА ПРОГНОЗУВАННЯ ЗМІНИ ЗА ЧАСОМ КІЛЬКІСНИХ ПОКАЗНИКІВ ЗАПАСІВ В ІННОВАЦІЙНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ

Ю.В. ЗАХАРЧЕНКО, викладач

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет, Україна

Формування конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств, що вирощують або реалізують зернову продукцію, вирощену за еколого-зорієнтованими технологіями, є важливою задачею, яка ускладнена численними факторами впливу на природні агротехнологічні процеси [1, 2]. Природні обмеження, що впливають на ритміку отримання готової продукції (зернових), зумовлюють актуальність проблеми керування запасами, зважаючи на інтенсивність попиту та умови зберігання. Показники якості сільськогосподарської продукції залежать від умов та терміну зберігання. Таким чином, створення системи аналізу та прогнозування показників, що характеризують запаси, надає змогу забезпечити конкурентні переваги завдяки відповідності якості кінцевої продукції сучасним вимогам та стандартам.

Розглянемо однономенклатурну систему управління запасами. Прийmemo, що $x(t)$ та $\tilde{x}(t)$ – фактичні інтенсивні витрати і надходження товару до системи управління на момент часу t . Оскільки точне значення витрат є невідомим значенням, то у випадку, коли має місце запас, відбувається умова $y > 0$ або дефіцит $y < 0$. Тобто зміни в значенні запасу відбуваються під впливом витрат та постачання

$$\Delta y = (\tilde{x} - x)\Delta t, \text{ або } dy/dt = \tilde{x} - x. \quad (1)$$

Є очевидним, що управління інтенсивністю поставок можливо тільки на основі інформації про значення запасу (дефіциту), оскільки наперед не є відомими показники витрат. Розглянемо засіб управління процесом поставок на основі значення запасу, що існує,

$$\Delta x = -a_0 y \Delta t, \quad a_0 > 0; \quad (2)$$

Взявши похідну від частин виразу (1), отримаємо диференціальне рівняння для запасу:

$$d^2 y / dt^2 + a_0 y = -dx/dt. \quad (3)$$

Прийmemo: до входу системи, яка на початку знаходилася в стані рівноваги ($x = 0, y = 0, y' = 0$), почали поступати замовлення, що зумовило стійкі витрати $x(t) = x = \text{const}$ (рис. 1).

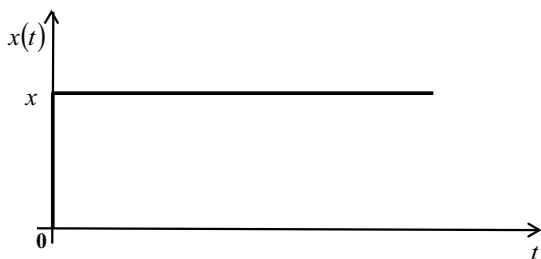

Рис. 1.
Інтенсивність витрат

Враховуючи, що $\chi'(t) = \delta(t)$, то $dx/dt = x\delta(t)$, можливо здійснити запис рівняння (3) у вигляді $d^2 y/dt^2 + a_0 y = -x\delta(t)$, зважаючи, що $y(0) = 0$, $y'(0) = 0$ [3, 4].

Результат вирішення цього рівняння операторним методом:

$$(s^2 + a_0)Y(s) = -x, \quad (4)$$

де $Y(s) = \int_0^{\infty} e^{-st} y(t) dt$ – перетворення Лапласа виходу $y(t)$;

$-x = \int_0^{\infty} e^{-st} (-x\delta(t)) dt$ – перетворення Лапласа від правої частини.

Визначаємо перетворення Лапласа виходу: $Y(s) = -x/(s^2 + \omega^2)$, де $\omega = \sqrt{a_0}$. Встановивши вхід, отримаємо

$$y(t) = -x/\omega \sin \omega t. \quad (5)$$

З виразу (5) видно, що за умови сталого значення витрат продукції ($x = 5$, $\omega = 2$) значення запасу $y(t)$ буде здійснювати гармонічні коливання, що не затухають й мають амплітуду x/ω (рис. 2).

За умови таких коливань наявність запасів, що перевищуватиме нульове значення $y(t) > 0$, чергуватиметься випадками, коли буде

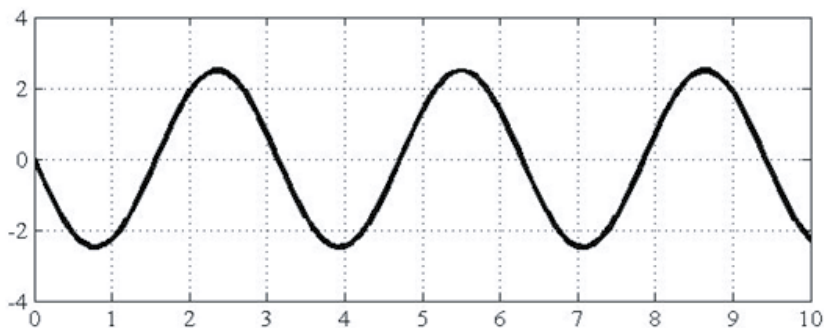

Рис. 2. Зміна наявних запасів за часом

виконуватися умова $y(t) < 0$, тобто нестача запасів товару. Такі коливання рівню запасу є неприйнятними. Для того щоб система досягла врівноваженого стану, потрібно враховувати не тільки поточне значення витрат, але й їх швидкість зміни (dy/dt).

Бібліографія

1. Толстоног В. Экологическое сельское хозяйство в Германии / В. Толстоног // [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://ru.exruss.eu/-id4e57a7f26ccc19e20c000072>.
2. Новоторов О.С. Екологічні аспекти оптимізації землекористування / О.С. Новоторов // Матеріали Міжнар. наук. конф. «Теорія і методи оцінювання оптимізації використання та відтворення земельних ресурсів». – К.: РВПС України НАНУ, 2002. – Ч.І. – С.147–157.
3. Вентцель Е.С. Исследование операций: задачи, принципы, методология / Е.С. Вентцель. – М.: Дрофа, 2004. – 208 с.
4. Колемаев В.А. Математическая экономика / В.А. Колемаев. – М.: ЮНИТИ, 2005. – 295 с.

ЕКОЛОГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

М.Д. БІЛОКУР, кандидат сільськогосподарських наук., доцент

І.Ю. СУРОВ, студент

**МАУП Міжрегіональна академія управління персоналом,
м. Дніпропетровськ, Україна**

Уся діяльність людини пов'язана з використанням природних систем, які існують у повній гармонії, що відповідає законам доцільності, оптимальності та краси, передбачає таку узгодженість, як їх органічна єдність. Тобто поняття гармонійності співіснування суспільства і природи відображає своєрідний ідеал їх співіснування та розвитку, який полягає в динамічній рівновазі на всіх найважливіших напрямках цієї взаємодії. Тому основним завданням екологічного управління слід вважати збереження гармонії між навколишнім середовищем і суспільством. Але, як підкреслюють деякі автори, «поняття екологічного управління», «система екологічного управління» ще не набули широкого визнання і вжитку [1].

І якщо йдеться про екологічні, а не тільки про природоохоронні складові системи, то й сама система повинна називатися системою екологічного управління. Вона має бути спрямована на гармонізацію взаємодії людини і природи, а в широкому розумінні – суспільства і природи [1].

Екологічне управління – це й раціональне використання природних ресурсів, й створення умов для сталого розвитку суспільства.

Враховуючи те, що екологічне управління пов'язано з вивченням закономірностей формування економічних відносин в умовах екологічних обмежень, виділяють такі його основні завдання:

- визначення взаємозв'язків, які склалися між потребами соціально-економічного розвитку, станом навколишнього середовища і умовами життєдіяльності людей, а також вивчення економічних аспектів взаємодії суспільства і природи;
- визначення економічної цінності компонентів навколишнього середовища і включення еколого-економічних оцінок до системи економічних розрахунків;
- формування системи управління, яка була б адекватною задачам раціонального використання природних ресурсів;
- розробка методики економічного обґрунтування оптимальних напрямів соціального розвитку;

- пошук та обґрунтування подальших напрямів розвитку економіки держави.

Добре відомо, що одними з головних забруднювачів навколишнього середовища є підприємства різних галузей економіки України [2]. Їхні основні фонди застарілі і потребують технічного переозброєння з великими капіталовкладеннями, яких сьогодні в Україні немає. Саме тому з метою поліпшення екологічних характеристик виробництва потрібно здійснювати самоокупну його модернізацію. Під модернізацією виробництва зі застосуванням системно-екологічного напрямку розуміють комплекс технологічних управлінських і господарських удосконалень й нововведень, які здатні суттєво поліпшити екологічні характеристики підприємства і зменшити його негативний вплив на навколишнє середовище.

Загальними ознаками системного підходу в екологічному управлінні є збалансованість інтересів, саморегульованість розвитку системи, орієнтованість на кінцеві результати, пріоритетність цілей, комплексність. Застосування системного підходу на практиці означає зменшення економічних і екологічних ризиків, скорочення витрат і своєчасну орієнтацію на ринку попиту і пропозиції, переваги в конкурентній боротьбі.

Бібліографія

1. Екологічне управління : підручник / [В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталкін, Г.О. Білявська, В.М. Навроцький, В.В. Гетьман]. – К.: Либідь, 2004. – 432 с.

2. Екологічне управління в аграрному секторі України : навч. Посіб. / М.Д. Білокур, О.О. Шевченко, Н.О. Шевченко, О.А. Ляшенко, В.О. Компанієць; за ред. М.Д. Білокура. – Дніпропетровськ: Біла К.О., 2013. – 210 с.

ЕКОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

С.О. КОБЕРНЮК, старший викладач

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

В основі ринкових відносин лежить прагнення господарюючих суб'єктів до збільшення економічної вигоди своєї діяльності. Прагнучи максимізувати прибуток в коротко- та довгостроковій перспективі, підприємці дуже часто нехтують певними соціальними, етичними, екологічними принципами. Знайти баланс між економічною вигодою, інтересами індивіда і суспільства впливом на природне середовище дуже важко [1].

Більшість виробничих систем здійснюють, як правило, однобічний вплив на стан довкілля. Сільськогосподарське виробництво знаходиться в особливих умовах, оскільки дуже відчуває на собі вплив характеристик екосистеми і багато в чому залежить від них. Аграрний підприємець, як ніхто інший, реально зацікавлений не просто збільшити прибуток виробництва, але й забезпечити екологічну рівновагу. Ця зацікавленість тим більша, чим довший термін мають перспективні плани діяльності підприємства.

Дуже багато підприємств, дбаючи про короткострокові економічні цілі, нехтують не те що екологічними принципами, але навіть елементарними правилами раціонального землеробства: не дотримуються сівозмін, необхідних агротехнологічних операцій, вносяться надмірні обсяги хімічних препаратів. Система розвитку агропромислового виробництва є недосконалою з точки зору забезпечення балансу техніко-технологічних, соціально-економічних і екологічних чинників. Вона не забезпечує раціонального природокористування, сталого функціонування агроландшафтів, а значить, і стабільного розвитку аграрного ринку.

Систематизувавши екологічні проблеми сільськогосподарського виробництва в Україні, можемо виділити такі основні з них:

- забруднення, нераціональне використання та відтворення природних ресурсів;
- надмірне накопичення токсичних відходів і матеріалів;
- розвиток деградаційних процесів;
- радіоактивне забруднення земель;

- втрата біорізноманіття та зниження біологічної безпеки.

Вирішення викладених проблем знаходиться в площині державної екологічної політики і діяльності ринкових суб'єктів.

Визначаючи напрями і темпи розвитку продуктивних сил, раціональну структуру матеріальних потреб, ефективні способи їх задоволення, неможливо не брати до уваги важливість екологічних інтересів. Інтеграція економіки і екології, з одного боку, має бути зорієнтована на задоволення суспільних потреб, з іншого, – на раціональне ставлення до можливостей біосфери. Проблеми індивідуального і суспільного споживання, розробки оптимальних екологічно безпечних варіантів взаємодії природи, людей, агропромислового виробництва, управління процесами природокористування в сільському господарстві мають вирішуватися системно і водночас [2].

Беручи до уваги сучасні проблеми у використанні природних ресурсів, основами органічного сільськогосподарського виробництва в Україні слід вважати:

1) широкомасштабне впровадження маловитратних, екологічно безпечних, науково обґрунтованих технологій, напрямів, прийомів використання, відтворення, поліпшення біологічних ресурсів і природного потенціалу агропромислового комплексу;

2) диференційоване, системне управління природокористуванням в аграрному секторі і охорона навколишнього середовища з метою забезпечення екологічної рівноваги;

3) збереження екологічності продовольства, генетичного різноманіття природних організмів, саморегулювальної здатності агроєкосистем на основі формування екологічно стійких, високоефективних агроландшафтів, оптимізації співвідношень сільськогосподарських угідь;

4) підвищення рівня екологічної освіти і свідомості громадян, розвиток загальнодержавних і регіональних програм популяризації дбайливого ставлення до довкілля, здорового способу життя, природного харчування;

5) реалізація фіскальних і соціальних інструментів стимулювання розвитку природного сільського господарства, надання преференцій виробникам на початкових етапах виробництва і виходу на ринок.

Практичне впровадження цих заходів і постійне дотримання екологічних принципів виробництва дозволять не просто попередити виникнення кризових явищ у природокористуванні, але й

створити такі умови, за яких агропромисловий сектор розвиватиметься на інтенсивній, конкурентоспроможній, екологічнобезпечній основі.

Бібліографія

1. Білявський Г.О. Основи екологічних знань / Білявський Г.О., Фурдій Р.С., Костіков І.Ю. – К.: Либідь, 2000. – 335 с.

2. Первачук М.В. Проблеми екологізації агропромислового виробництва [Електронний ресурс] / М.В. Первачук // Збірник наукових статей III-го Всеукраїнського з'їзду екологів з міжнародною участю. – Вінниця, 2011. – Том. 22. – С. 426–429.

ОСОБЛИВОСТІ МАРКЕТИНГОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ СИСТЕМ ПРИРОДНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА

І.А. БІЛОТКАЧ, кандидат економічних наук, доцент

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Розвиток різноманіття ринкових складових економічних відносин сприяв значному поширенню численних термінів типу «продукт екологічно чистий», «свіжий», «вирощений з використанням лише органічних добрив», «вирощений без застосування пестицидів» і т. д. Продукти рослинного і тваринного походження, призначені для продажу, рекламуються найчастіше як екологічно чисті.

Безумовно, вчені-екологи взагалі негативно ставляться до використання в наукових виданнях таких понять, як «екологічна чистота» й «екологічна безпека». Ці та їм подібні словосполучення не мають логічного визначення. Тому в науковій термінології та інших сферах діяльності вживання їх є некоректним по відношенню до екології, як сфери знань та наукової діяльності. Але, незважаючи на це, для переважної більшості соціуму подібна характеристика товарів асоціюється з високою їх якістю та нешкідливістю як для людини, так і для навколишнього середовища.

Сучасний етап розвитку ринкових відносин в Україні ставить вимоги для підприємств усіх галузей, включаючи і традиційне сільське господарство, звертатися до нових сучасних методів виробництва сільськогосподарської продукції, враховуючи ту користь, яку продукція сільськогосподарського виробництва повинна нести споживачам. Одним із таких напрямів розвитку аграрної сфери є створення й реалізація проектів природного агровиробництва. При цьому зазначимо, що навіть ідеально налагоджений проект не є гарантією майбутнього комерційного успіху підприємства, якщо відсутній чіткий механізм його реалізації.

Виробництво високоякісної, нешкідливої для людини та довкілля продукції рослинництва і тваринництва – одна з обов'язкових умов сталого розвитку суспільства та природного землекористування.

Виробництво органічної продукції – ключове завдання при «екологізації» сільськогосподарської діяльності. Поняття «органічної», або «екологічно безпечної сільськогосподарської продукції» засновано на праві людей на здорове і плідне життя в гармонії з природою.

Основними видами просування продукції природного агровиробництва слід вважати: рекламу, створення доброзичливої думки, персональний продаж, стимулювання збуту.

Інтенсивний маркетинг органічних продуктів в Україні через мережі гуртової торгівлі та супермаркетів має значний потенціал для розвитку внутрішнього ринку продуктів і може створювати, а надалі й стимулювати, попит споживачів. Це сприятиме формуванню позитивного ставлення громадськості до органічного сектору загалом і здебільшого стимулюватиме споживання корисної продукції та розвиток природного землеробства та агровиробництва.

Бібліографія

1. Екологічні проблеми землеробства / за ред. І.Д. Примака. – К.: Центр навч. літ., 2010. – 456 с.
2. Екологічне сільське господарство: кроки назустріч. Крок перший: екологічне землеробство / за ред. В. Підліснюк. – К.: Вид. центр НАУ, 2006. – 79 с.
3. Organic Agriculture and Food Security (IFOAM Dossier 1, 2002) [Electronic resource]. – Mode of access: www.ifoam.org.

ЗАХОДИ У СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ АГРОПРОДУКЦІЇ

Л.С. БЕЗУГЛА, кандидат наук з державного управління, доцент
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет, Україна

Із становленням ринкових механізмів в Україні основна маса сільськогосподарської продукції реалізується на основі договорів і договірних цін між її виробниками і споживачами (м'ясокомбінатами, молочними, цукровими та консервними заводами, торгівлею), а також безпосередньо на ринку через кооперативну і фірмову торгівлю. Частину сільськогосподарської продукції (насамперед зернові та олійні культури) держава закуповує для створення державних запасів і резервів, перерозподілу між регіонами всередині країни і реалізації на зовнішньому ринку, що забезпечує стабільне задоволення суспільних потреб.

Закупівля аграрної продукції – одна з форм залучення продукції сільськогосподарських виробників за допомогою державних та інших інститутів для її переробки та реалізації на внутрішньому і зовнішньому ринках, створення страхових і резервних фондів продовольства.

Формування державних ресурсів сільськогосподарської продукції, забезпечення населення продовольством, а переробних підприємств — необхідною сировиною значною мірою залежить від чітко налагодженої системи договірних відносин із закупівель цієї продукції у її виробників. Виробники агропродукції самостійно розпоряджаються своєю продукцією, реалізуючи її за державними контрактами та іншими договорами через біржі, торгові та контрактіві будинки, заготівельні та посередницькі організації.

Формування нових методів управління та вдосконалення технології АПК неможливе без моніторингу реального економічного обігу, стабільності цін, оптимізації системи розрахунків, створення товарно-кредитної системи. Ці та інші завдання є прерогативою біржового сільськогосподарського ринку, від стану якого залежить і рівень активності товаровиробника, і напруженість торгових відносин, і перспективи ситуації на ринку загалом.

У міру налагодження діяльності спеціалізованих аграрних бірж закупівлі агропродукції здійснюються шляхом торгів ф'ючерсними

і форвардними контрактами на цих біржах. Оскільки біржова торгівля агропродукцією ще не досягла належного рівня, заготівельні та інші організації закупають цю продукцію безпосередньо у її виробників переважно за договорами контрактації. Порядок укладення, зміни і розірвання договорів поза біржею, як і інших господарських договорів, визначено статтями 10 і 11 Арбітражного процесуального кодексу України. Договірні відносини з контрактації регулюються типовими договорами контрактації та іншими нормативними актами.

Форвардні закупівлі зерна – одна з програм державної підтримки сільського господарства, участь в якій беруть виключно сільгосптоваровиробники. Як правило, державні форвардні закупівлі запроваджуються в першій половині календарного року з початком здійснення комплексу весняно-польових робіт. Форвардні закупівлі зерна передбачають придбання товару на організованому аграрному ринку для потреб державного інтервенційного фонду у визначений час та на визначених умовах у майбутньому, з фіксацією цін такого придбання під час укладення форвардного біржового контракту.

ФАКТОРИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ АПК

О.В. НИКИТЮК, старший викладач

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет, Україна

Аналіз розвитку світової економіки свідчить про те, що найбільших успіхів досягають ті країни, регіони та окремі підприємства, які у своєму розвитку спираються на нові технології, методи і способи організації та управління. Інновації стають основним інструментом підвищення рівня економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності й поліпшення якості життя.

Однак дослідження соціально-економічного розвитку агропромислового сектору останніх років показують, що в сільськогосподарському виробництві України все ще застосовуються застарілі й часто неефективні технології, нерентабельні і трудомісткі організаційно-управлінські методи і форми. Підприємствам реального сектору АПК бракує налагодженої взаємодії з інноваторами через відсутність відпрацьованих механізмів впровадницької діяльності, системи науково-технічної інформації та інформування; немає апробованої ефективної схеми взаємодії наукових установ з впроваджувальними структурами. Вкрай низька інноваційна активність в АПК також пов'язана з неефективним організаційно-економічним механізмом освоєння інновацій. Це тягне за собою стагнацію в розвитку галузей комплексу, веде до зростання трудомісткості, собівартості і низьких кількісних і якісних показників продукції, що суперечить ефективному соціально-економічному розвитку сільської місцевості, знижує якість життя не тільки на селі, але і в масштабах країни.

Інноваційні процеси в АПК мають свою специфіку. Вони відрізняються різноманіттям регіональних, галузевих, функціональних, технологічних і організаційних особливостей. Аналіз факторів, що впливають на впровадження інноваційного менеджменту на підприємствах АПК, дозволив поділити їх на негативні і позитивні.

Факторами, що сприяють інноваційному розвитку АПК, є перехід до ринкового способу господарювання, наявність природних

ресурсів, значний науково-освітній потенціал, ємний внутрішній продовольчий ринок, можливість виробляти екологічно безпечні, натуральні продукти харчування.

До негативних чинників слід віднести відомчу роз'єднаність і ослаблення наукового потенціалу аграрної науки. Для вітчизняної аграрної науки характерні:

- високий ступінь складності організаційної структури та відомча роз'єднаність;
- різноманіття форм науково-технічної та інноваційної діяльності;
- значна питома вага в наукових дослідженнях проблем, що мають регіональний, галузевий і міжгалузевий характер;
- велика тривалість дослідження деяких проблем, пов'язаних з відтворювальним процесом.

Такі специфічні риси сучасного стану аграрної науки України створюють певні труднощі в управлінні аграрними науковими дослідженнями і аграрною наукою в цілому.

Одна з особливостей сільського господарства полягає у взаємодії економічних і природно-біологічних процесів. Тому, управляючи інноваціями, потрібно враховувати вимоги не лише економічних законів, а й законів природи: рівнозначності, незамінності і сукупності життєвих чинників, законів мінімуму, оптимуму і максимуму.

Комплексний характер інновацій в АПК пред'являє специфічні вимоги до інноваційного механізму: нормативно-правової бази інноваційного розвитку, організації та управління, інноваційного маркетингу, розвитку інноваційної структури.

Складність аграрного виробництва та його особливості зумовлюють своєрідність підходів і методів управління інноваційним процесом, поєднання різних типів інновацій, посилення ролі держави в стимулюванні інновацій.

Відзначимо, що складність і особливості сільськогосподарського виробництва характеризуються високим рівнем ризиків інноваційних процесів. Ризик фінансування науково-виробничих результатів, ризик тимчасового розриву між витратами і результатами, невизначеність попиту на інноваційну продукцію не приваблюють приватних інвесторів, щоб вкладати капітал у розвиток сільського господарства.

Для активізації інноваційних процесів необхідно забезпечити

умови для розширеного відтворення в аграрній сфері, насамперед поліпшити фінансовий стан організацій.

До умов і факторів, які гальмують освоєння інновацій в АПК, відносяться також скорочення внутрішнього попиту на продовольство, зменшення державної підтримки аграрного сектору та державного фінансування науково-технічних програм, нерозвиненість системи кредитування, високі ставки за кредитами, відсутність інноваційної інфраструктури та державної інноваційної політики і стратегії, недостатній рівень підготовки кадрового персоналу організацій АПК в області інноваційного менеджменту.

5. ЗАПРОВАДЖЕННЯ «ЗЕЛЕНИХ ТЕХНОЛОГІЙ» В АГРАРНІЙ СФЕРІ

ЗАСТОСУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНОГО РЕГУЛЯТОРА РОСТУ РОСЛИН БІОГУМАТУ

М.М. ХАРИТОНОВ, доктор сільськогосподарських наук, професор
С.М. ГАРМАШ, *М.М. ДУДКА*, кандидати сільськогосподарських наук
**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет – ДВНЗ «Український державний
хіміко-технологічний університет – Інститут сільського
господарства степової зони НААН України**

Нині в аграрному секторі перевага віддається екологічно безпечним регуляторам росту рослин, які ефективно підвищують врожайність і покращують стан довкілля.

Відомо, що гумінові речовини в малих концентраціях поліпшують біохімічні процеси в клітинах рослин. Регулятор росту гумінової природи біогумат (екстракт з біогумусу – продукту біопереробки відходів АПК вермикультурою *Eisenia foetida*) містить гумусу 11 %, азоту загального – 2,1, P_2O_5 – 1,5, K_2O – 2,8 %, а також мікроелементи – Mg, Cu, Zn, Mn, S, фітогормони та ін.

Польові дослідження проводили в шестипільній сівозміні лабораторії вирощування ярих зернових і бобових культур на Ерастівській дослідній станції (П'ятихатський район Дніпропетровської області). Ґрунт дослідних ділянок – чорнозем звичайний малогумусний важкосуглинковий.

Результати досліджень показали, що розчини біогумату з концентрацією від 0,005 до 5 % мали більшу біологічну активність і підвищували енергію проростання ячменю за допосівного замочування на 4,2–18,5 %, а лабораторну його схожість – на 7,8–10,8 % відносно контрольного варіанта.

Найкращим для проведення допосівної обробки виявився розчин регулятора росту в концентрації 0,5 % (1:200), за якої найвищі були показники як енергії проростання (66,8 %), так і лабораторної схожості (98,3 %) насіння. Підвищення концентрації препарату в робочому розчині до 5 % спричиняло погіршення посівних якостей насіння.

Фенологічні дослідження підтвердили, що використання біогумату в концентрації 0,005 % для допосівного замочування насіння сприяло скороченню міжфазних періодів. Фази сходів, колосіння і повна стиглість зерна у рослин ячменю після обробки його насіння наставали відповідно на 1, 2 і 4 дні раніше, ніж на контролі. Двогодинне замочування насіння в розчині збільшувало кількість сходів ярого ячменю на 4,2 %.

Обприскування посівів розчинами біогумату з концентрацією 0,3 % збільшувало коефіцієнт продуктивності кушіння рослин на 18,8 %, масу зерна в рослинах – на 16,9 %, приріст урожайності зерна – на 11,9 %.

Визначення оптимальної дози біогумату для обприскування вегетуючих рослин виявило різну біологічну активність препарату, яка залежала від концентрації робочого розчину (таблиця).

Вплив концентрації біогумату на структуру та врожайність ярого ячменю сорту Галактик

Концентрація розчину, %	Кількість, шт./м ²		Продуктивна кушистість	На одну рослину насінин		Маса 1000 насінин, г	Урожайність, ц/га
	рослин	продуктивних стебел		шт.	маса, г		
Вода (контроль)	317	432	1,36	26,0	1,09	42,0	34,5
0,001	318	433	1,36	25,7	1,08	42,0	34,5
0,01	316	436	1,38	26,1	1,10	42,2	34,8
0,05	317	442	1,39	26,3	1,11	42,2	35,2
0,1	316	456	1,44	27,0	1,15	42,6	36,3
0,5	318	482	1,52	27,9	1,21	43,2	38,4
1,0	316	470	1,49	27,7	1,19	43,0	37,6
5,0	315	414	1,31	25,1	1,05	41,8	33,2

Найбільш ефективним виявилось обприскування рослин у фазі кушіння 0,5%-вим розчином препарату, який і забезпечив одержання приросту врожайності зерна відносно контролю 11,3 %. Підвищення концентрації призводило до інгібування ростових процесів та зниження рівня врожайності.

На підставі експериментальних даних можна зробити наступні висновки:

1. Розчин біогумату з концентраціями від 0,005 до 0,5 % мали стимулювальну дію на процеси проростання насіння ярого ячменю. До-

посівна обробка насіння рекомендується розчином препарату в розведенні 1:200 (0,5 %), який сприяє підвищенню енергії проростання і лабораторної його схожості.

2. Допосівне замочування насіння в 0,005%-вому розчині біогумату збільшує енергію кущіння рослин і щільність продуктивного стеблостою. Кількість продуктивних стебел на одиницю площі посіву ярого ячменю перевищує контроль на 7,8 %, маса зерна з однієї рослини – на 3,7 %.

3. Обприскування вегетуючих рослин розчином біогумату в концентрації 0,3 % підвищує коефіцієнт продуктивності кущіння рослин, масу зерна в рослинах, приріст урожайності зерна ячменю.

4. У фазі кущіння найбільш ефективним виявилось обприскування рослин біогуматом 0,5%-вої концентрації.

5. Застосування природного регулятора росту рослин біогумату сприяє отриманню високих врожаїв зернових культур підвищеної якості та поліпшенню довкілля.

АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ПОСІВНИХ ПЛОЩ НА РІВНІ АДМІНІСТРАТИВНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ ЗА СУПУТНИКОВИМИ ДАНИМИ

В.І. ЛЯЛЬКО, доктор геолого-мінералогічних наук, академік,
О.І. САХАЦЬКИЙ, доктор геологічних наук,
Г.М. ЖОЛОБАК, кандидат біологічних наук,
О.А. АПОСТОЛОВ, С.С. ДУГІН, Н.П. СИДОРОВА, наукові співробітники,
**ДУ «Науковий центр аерокосмічних досліджень
Землі Інституту геологічних наук НААН України», м. Київ**

Колектив Наукового центру аерокосмічних досліджень Землі Інституту геологічних наук НАН України проводить роботи з оцінки змін навколишнього середовища, клімату, продуктивності екосистем та водного балансу територій на основі використання супутникових зйомок різної просторової розрізненості. Однією із складових цих досліджень є оцінка площ основних класів земного покриття, у тому числі структури посівних площ у межах адміністративних областей України, за даними космічної зйомки. Це дозволяє оцінити обсяги потоків (виділення та поглинання) парникових газів, і в першу чергу CO_2 , які впливають на температурний режим та кліматичні зміни. Результати виконаних досліджень можуть мати й практичне застосування в різних видах господарської діяльності, бути корисними для адміністративних державних органів у питаннях прийняття управлінських рішень.

Значний обсяг наземних інструментальних спостережень дозволив провести класифікацію земного покриття за космічними знімками з виділенням основних груп сільгоспкультур не тільки в межах окремих областей, а і для всієї території України. Виділяли ярі просапні культури, озимі культури, ярі зернові та зернобобові, оранку та відкритий ґрунт, прибережну рослинність, населені пункти, промислові зони та техногенні об'єкти, водну поверхню, листяні та хвойні ліси, кущі, луки, неугіддя. Оцінка площ посівів різних сільгоспкультур була проведена на основі класифікації знімків MODIS та Landsat TM, а також деяких продуктів MODIS за допомогою програмного продукту ERDAS Imagine. Отримані дистанційні дані порівнювали з відповідними показниками офіційної статистики.

Виявлено, що у 2013 році за даними космічної зйомки для переважної більшості областей характерне зростання частки площі ріллі,

відведеної під посіви кукурудзи, у середньому на 11,48 % порівняно зі статистичними. Зі значною часткою ймовірності можна припустити, що це спричинено посівами кукурудзи на силос, оскільки дистанційно їх поки що неможливо відділити від посівів цієї культури на зерно. Найменше відхилення дистанційно визначених часток посівів від аналогічних статистичних показників у цілому по материковій частині України продемонстрували посіви цукрового буряку (1,13 %), озимого ріпаку (1,65 %) та сої (2,71 %). Усереднена різниця між статистичними і дистанційними даними в структурі посівних площ 2013 р. в розрізі адміністративних областей України коливається від 2,6 до 8,6 % (середнє 4,85 %). Найменший відсоток відхилень спостерігається в тих областях, які були охоплені маршрутами наземних обстежень.

По даних класифікованих знімків, зокрема для районів Миколаївської області, за 2012–2013 рр. у структурі посівних площ простежується перевага соняшнику. При зіставленні розмірів дистанційно визначених площ посівів з офіційно задекларованими ГУС виявлено, що площі посівів соняшнику часто перевищували заявлені і супроводжувалися в окремих районах порушенням структури сівозмін. Така ситуація викликана тим, що в Україні соняшник забезпечує майже 95 % загального виробництва олії і тому є провідною олійною культурою. Проте стрімке нарощування валового збору соняшникового насіння як основної олійної сировини впродовж останніх років забезпечується переважно екстенсивним шляхом за рахунок різкого розширення посівних площ соняшника. При цьому спостерігаються численні порушення технології вирощування соняшнику, коригування 8–9-пільних сівозмін і введення 3–4-пільних. Результати обробки супутникових даних для окремих областей України свідчать про неодноразові випадки сівби цієї культури щорічно на одному місці без застосування спеціальних заходів. Це завдає значних збитків врожаю не тільки соняшнику, а й інших культур сівозміни через порушення агротехнічних вимог.

Отже, дослідження структури посівних площ адміністративних областей України за допомогою космічних знімків є додатковим напрямом із низки напрацьованих в ЦАКДЗ ІГН НАН України способів використання технологій ДЗЗ в інтересах АПК для контролю за сільськогосподарським виробництвом.

МЕТОДОЛОГІЯ ВИЯВЛЕННЯ КІЛЬКІСНИХ ПОКАЗНИКІВ ЗАПОВІДНОСТІ ТЕРИТОРІЙ

О.В. ВАСИЛЮК,

Національний екологічний центр України

Д.В. ШИРЯЄВА,

ДОП, м. Київ

Херсонська область – одна з найбільших в Україні за площею (28461 км²). Мережа природно-заповідного фонду (ПЗФ) Херсонщини представлена 79 об'єктами загальною площею 224171,00 га. Попри перше враження про розвиненість мережі ПЗФ в області, насправді заповідних територій у ній вкрай мало. Саме на прикладі Херсонської області яскраво виявляються методи штучного завищення уявлень про якість мережі ПЗФ.

1. *Створення нових ПЗФ в межах інших.* Законодавство не виключає можливості створення об'єктів ПЗФ, до складу яких входять уже існуючі об'єкти. При цьому всі об'єкти ПЗФ, що ввійшли до складу інших територій ПЗФ, юридично не втрачають свого статусу і продовжують функціонувати. Проте підрахунок загальної площі ПЗФ на Херсонщині досі здійснюється за простим арифметичним принципом – шляхом сумування всіх площ ПЗФ області (відкидаючи факт дублювання площі). Отже, площа деяких ПЗФ потрапляє до загальної статистики двічі. У Херсонській області 4 об'єкти ПЗФ загальною площею 48529,2 га входять до 3 більших об'єктів ПЗФ. Згідно з відомостями Херсонської ОДА (лист Херсонської ОДА № 525-6940/0/8/8-13/82/405 від 13.09.2013) площа ПЗФ області становить 272700,2 га, що підраховано простим сумуванням, а факт дублювання площ при цьому ігнорується.

2. *Використання при обрахуванні частки ПЗФ області ділянок морських акваторій.* Морські акваторії віднесені до територіальних вод і не входять до загальної площі України. Відповідно розміщені в акваторії території ПЗФ не відносяться до територій областей і не враховуються при обчисленні частки України, зайнятої територіями ПЗФ. Разом з тим, території ПЗФ, які частково складаються з суходолу і частково – з акваторії, формально віднесені до областей. Показовою є ситуація з неправильним обрахунком площі ПЗФ саме у Херсонській області. До складу Чорноморського біосферного заповідника віднесено 74971 га акваторії, до складу НПП «Азово-Си-

васький» – 43685, «Джарилгацький» – 2469 га. Загалом морська акваторія ПЗФ Херсонщини становить 139745 га (62,3 % площі ПЗФ області).

3. *Створення великої кількості незначних за площею (“точкових”) об’єктів.* Практика створення незначних за площею територій ПЗФ поширена в усіх адміністративних одиницях України. Як правило, такими об’єктами є кургани, пам’ятні або просто дуже старі дерева, унікальні геологічні утворення. У Херсонській області площу менше 1 га мають 24 об’єкти ПЗФ (20 ботанічних, 3 гідрологічних і 1 геологічна пам’ятки природи). Частина з них дійсно є унікальними об’єктами, інші – лише створюють оману значної кількості охоронних територій. Так, серед ботанічних пам’яток природи налічується 11 об’єктів з назвою «Дуб черешчатий», з них 6 знаходяться в 5-му кварталі Рибальчанського лісництва ДП «Збур’ївське ЛМГ» на незначній відстані між собою. Крім того, у тому самому 5-му кварталі розміщена ще одна ботанічна пам’ятка площею 0,5 га – “Куртина дубів”. Усі ці пам’ятки створені одним рішенням облвиконкому від 19.08.1983 р. № 441/16 і є окремими об’єктами ПЗФ, хоча доцільнішим уявляється створення на даній території цільного заповідного об’єкта. Сумарна площа точкових та дрібних об’єктів ПЗФ Херсонщини становить лише приблизно 0,0004 % від площі ПЗФ області, хоча за номінальною кількістю – це 30 % об’єктів.

4. *Створення на територіях об’єктів ПЗФ зі сумнівною природоохоронною цінністю.* До складу природно-заповідного фонду входять об’єкти, різноманітні за походженням та сучасним станом території. У минулі роки (1960–1980-ті) створення об’єктів ПЗФ нерідко мало виключно господарську мету. Серед існуючих об’єктів ПЗФ у Херсонській області щонайменше 25 об’єктів (35 % від їх загальної кількості) мають цілком антропогенне походження: 13 парків-пам’яток садово-паркового мистецтва, 1 дендропарк, 10 ботанічних пам’яток природи, які є штучно насадженими. Деякі об’єкти (Голопристанський і Старозбур’ївський акацієвий ліс, Деревостан акації білої) створені на основі акацієвих насаджень – біотопів, штучно утворених людиною з монокультури небезпечного інвазивного виду дерев. Для інших об’єктів заявлені цінність та мета утворення не відповідають дійсності. Так, заказник «Станіславський» створений згідно з Положенням для «збереження унікального на півдня степової України в підзоні типчаково-ковилових степів ландшафту надлиманних степових лісових зсувів, а також усього комплексу рослинного і тва-

ринного світу». При цьому 608 із 659 га площі даного заказника (92 %) знаходяться під водою (акваторія Дніпровського лиману). Того ж часу, велика кількість степових ділянок, розміщених у регіоні, перебуває у статусі земель сільськогосподарського призначення, чого й не розглядається як цінна природна територія, яка потребує заповідання. Адже саме ці землі становлять основний потенціал збільшення частки заповідності Херсонщини.

Хоча на території Херсонської області площа ПЗФ є недостатньою, замість її збільшення відбувається штучне завищення показників заповідності регіону. Здійснивши перерахунок площі, ми виявили, що дійсна площа території Херсонщини, зайнятої заповідними територіями, становить 84426,16 га, що дозволяє обрахувати і дійсну частку заповідності, яка становить 2,96, а не 7,87 %, як це подає керівництво області (лист Херсонської ОДА № 525-7281/0/8-13/82/405 від 25.09.2013).

Для уникнення поширення практики хибного обрахунку частки заповідності вважаємо за необхідне розробити та затвердити методику обрахунку частки заповідності. На нашу думку, в обрахунку частки заповідності області потрібно використовувати не сумарну площу всіх об'єктів ПЗФ, а іншу цифру, отриману шляхом віднімання від сумарної площі ПЗФ площі морських акваторій, які входять до складу ПЗФ, а також площ об'єктів ПЗФ, які просторово накладаються одна на одну.

ВИКОРИСТАННЯ БІОПРЕПАРАТІВ У ПРИРОДНОМУ ЗЕМЛЕРОБСТВІ

П.В. ПИСАРЕНКО, доктор сільськогосподарських наук, професор

Т.О. ЧАЙКА, кандидат економічних наук

Полтавська державна аграрна академія, Україна

Розвиток інтенсивних технологій у землеробстві призвів до масового та необґрунтованого використання синтетичних хімічних засобів у сільськогосподарському виробництві. Застосування синтетичних мінеральних добрив, пестицидів та багато подібного нібито значно полегшило працю, підвищило врожайність сільськогосподарських культур, але спричинило небезпечні наслідки, які пов'язані зі здоров'ям людей. Людство почало відчувати цю небезпеку вже на початку ХХ ст. Інтенсивна хімізація сільськогосподарських угідь практично знищила мікрофлору та фауну ґрунтів – головних чинників родючості ґрунту. Крім того, внаслідок підвищення резистентності збудників хвороб і шкідників до дії пестицидів, ефективність останніх значно знижується, що потребує постійного збільшення їх кількості для досягнення бажаного результату.

Сьогодні природне землеробство – це поняття, яке об'єднує всі види альтернативного ведення сільського господарства: органічне; екологічне; біодинамічне; агрономічні технології з використанням аерокосмічного зондування та енергоінформаційних факторів; агрономічні технології з використанням мікробіопрепаратів та біологічного захисту рослин; агрономічні технології з використанням вермикомпостів, сидеральних культур, гумінових препаратів; інші технології, які не використовують синтетичних мінеральних добрив, пестицидів, ГМО.

Враховуючи мету природного землеробства щодо підвищення біологічної активності ґрунту, виробники використовують біологічні препарати, застосування яких має певні особливості:

1) захист рослин базується на попереджувальних заходах: відбір видів і сортів рослин, стійких до хвороб і шкідників, впровадження сівозміни, механічних та фізичних методи, використання природних ворогів і шкідників;

2) живлення рослин здійснюється через ґрунтову екосистему. Відходи та побічна продукція рослинного й тваринного походжен-

ня переробляється для подальшого живлення рослин. Добрива та не відновлювані джерела мінімізовані;

3) використання мікробіологічних препаратів для трансформації органічних решток, які є однією з ключових умов оптимізації властивостей і режимів ґрунту, зниження втрат азоту добрив, підвищення продуктивності сільськогосподарських культур.

Нині всі біологічні препарати (засоби захисту рослин, добрива), які можна використовувати у природному землеробстві в Україні, можна поділити на такі групи:

- визначені Кодексом Аліментаріус «Органічні харчові продукти»;
- включені до Переліку пестицидів і агрохімікатів, погодженого з Міністерством аграрної політики та продовольства України;
- дозволених в органічному виробництві сертифікаційними органами ІМО (Швейцарія) та Органік Стандарт (Україна);
- інші, не віднесені до попередніх груп.

Найголовнішим і найавторитетнішим серед зазначених інституцій в природному землеробстві є Кодекс Аліментаріус «Органічні харчові продукти», який було прийнято у 1999 р. Ним встановлено правила органічного виробництва на стадії вирощування продукції, її підготовки, зберігання, транспортування та збуту. Документ містить вказівки щодо використання загальноприйнятих дозволених речовин для удобрення та кондиціонування ґрунту, боротьби зі шкідниками та хворобами, як харчових і технологічних добавок [1].

Перелік пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні, підготовлений спеціалістами відділу контролю Департаменту екологічної безпеки Міністерства екології та природних ресурсів України та погоджений з Міністерством аграрної політики та продовольства України. Державні дослідження препаратів проводять упродовж двох повних вегетаційних періодів. Науково-дослідні установи, підприємства й організації дають токсиколого-гігієнічну оцінку препарату та визначають оптимальні умови його застосування, розробляють потрібні гігієнічні нормативи і регламенти: під час польових випробувань – тимчасові, виробничих випробувань – постійні. Розробляють також максимально допустимі рівні їх наявності в кормах, гранично допустимі або орієнтовно допустимі рівні у водоймищах рибогосподарського призначення, гранично допустимі концентрації у кормах бджіл.

За наявності позитивних результатів експертиз і рекомендацій науково-експертної ради Міністерство екології та природних ресурсів

України ухвалює рішення про реєстрацію препарату, який вноситься до Державного реєстру пестицидів і агрохімікатів, а заявникові видається посвідчення про державну реєстрацію препарату. Так, станом на 01.03.2012 р. державну реєстрацію пройшов 61 біопрепарат від 32 вітчизняних та іноземних виробників [2].

ТОВ «Органік стандарт» (перший український сертифікаційний орган з органічного виробництва) розробило власний перелік засобів захисту рослин і добрив для органічного виробництва, дозволених для використання в Україні відповідно до Постанови Ради ЄС № 834/2007. Сьогодні компанія здійснює сертифікацію у всіх регіонах України та Республіці Білорусь, проводить інспекційні роботи в Росії, Грузії, Вірменії та Узбекистані в партнерстві з Інститутом ринкової екології (ІМО, Швейцарія).

Пропонується така класифікація біологічних засобів [3]:

- категорія I – всі засоби власного виробництва (наприклад гній), витяжки з трав (за винятком тютюну), придбані моноінгредієнтні добрива, наприклад кам'яне борошно, (за винятком курячого посліду, свинячого гною, водоростей) та всі сертифіковані засоби відповідно до вимог органічного виробництва (наприклад ІМО);
- категорія II – усі придбані багатоінгредієнтні засоби, курячий послід, свинячий гній, продукція з водоростей, мікродобрива, компостовані або ферментовані домашні відходи та відходи виробництва грибів, усі засоби захисту рослин і всі засоби післязбиральної обробки (наприклад газация, миття фруктів).

Натепер науково-дослідні установи та виробничі підприємства створили значну кількість біологічних препаратів, застосування яких дозволяє за невеликих фінансових витрат цілеспрямовано зорієнтувати перебіг окремих процесів, важливих для розвитку рослин і формування родючості ґрунтів. До таких перспективних виробників належать: Інститут сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва НААНУ, Національний науковий центр «Інститут землеробства НААН», ТОВ «Мінераліс Україна», «Центр Біотехніка», «Торговий дім «СИЛА ЖИТТЯ», «Аншан», ТД «Ензим-Агро» та ін.

Таким чином, розвиток природного землеробства в Україні стимулює виробників засобів захисту рослин та добрив до виробництва біологічних препаратів. Виробники екологічно безпечної сільськогосподарської продукції нині мають достатній вибір біологічних засобів для удобрення ґрунту та захисту рослин, що забезпечують

отримання високоякісної продукції та прибутковості діяльності аграріїв. А ті сільськогосподарські виробники, які дотримуються традиційних технологій, мають змогу експериментувати з альтернативними технологіями виробництва, поліпшуючи структуру ґрунтів, якість продукції, а відтак і власний фінансовий стан.

Бібліографія

1. Кодекс Алиментариус. Органические пищевые продукты / пер. с англ.; К 57 ФаО, ВОЗ. – М.: Изд-во «Весь Мир», 2006. – 72 с.

2. Перевидання офіційного Переліку пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні на 2012 рік, погодженого з Мінагрополітики та продовольства України (лист від 21.05.2012 № 156-06/218) та МОЗом України (лист від 30.05.2012 № 05.01.10-2980/17). – К.: Юнівест Медіа, 2012. – 832 с. (для масового користування).

3. Перелік ЗЗР та добрив для органічного виробництва, дозволених для використання в Україні згідно з Постановою Ради ЄС № 834/2007 (вип. 16) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.organicstandard.com.ua.

МЕЗОФАУНА ПОВЕРХНІ ҐРУНТУ САДІВ З РІЗНИМ СТУПЕНЕМ ПЕСТИЦИДНОГО НАВАНТАЖЕННЯ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

М.М. ФЕДОРЯК, доктор біологічних наук, професор

М.Ю. МАРКО, науковий співробітник

Р.М. БІЛУСЯК, Т.Г. ТУРУН, студенти

**Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича –
Національний природний парк «Хотинський», Україна**

Пестициди чинять багатосторонній негативний вплив на біосферу, масштаб якого порівнюють з глобальними екологічними чинниками. Чернівецька область належить до областей з інтенсивним вирощуванням сільськогосподарської продукції, особливо – садівництва, що зумовлює актуальність дослідження впливу пестицидного навантаження на структуру мезофауни поверхні ґрунту садів.

Матеріал був зібраний у садах з різним характером і ступенем обробки пестицидами на території Прут-Дністровського межиріччя. Умовним контролем слугували два сади сіл Каплівка і Крутеньки, які не зазнавали пестицидного навантаження. Сади, які щороку неодноразово обробляються пестицидами (інтенсивна технологія) склали масиви із таких сіл: Данківці, Недобоївці та Крутеньки. Для захисту цих садів використовують Би-58, Ураган, Фастак, Энжио, Актара, Децис, Матч, Люфокс та ін.

Матеріал збирали з використанням ґрунтових пасток Барбера. Проби відбирали з першої половини червня до першої половини липня 2013 р. Для умовно контрольних садів обліковано 785 п-д, для садів з інтенсивною обробкою пестицидами – 2276 п-д.

Мезофауна поверхні ґрунту досліджених садів Чернівецької області представлена чотирма типами, десятьма класами та двадцятьма одним рядом. При цьому на території двох умовно контрольних садів обліковано представників 20 рядів, тоді як на території чотирьох садів зі значним пестицидним навантаженням – представників 15 рядів.

Представників 13 рядів виявлено як в умовно контрольних, так і у садах, які зазнають інтенсивної обробки пестицидами: Lumbricimorpha, Geophila, Isopoda, Araneae, Geophilomorpha, Collembolla, Coleoptera, Hymenoptera, Diptera, Hemiptera, Mecoptera, Lepidoptera, Orthoptera. До найбільш постійних компонентів гер-

петобію належать Aranea, Coleoptera, Formicidae, які обліковані на кожній із досліджених ділянок. У садах з інтенсивною обробкою пестицидами відсутні представники п'яти рядів, виявлених у складі герпетобію умовно контрольних садів: Opiliones, Acariformes, Parasitiformes, Juliformia, Dermaptera. Отже, встановлено якісне збіднення на рівні високих таксонів герпетобію досліджених садів зі значним пестицидним навантаженням попри тривалішу експозицію пасток на їх території.

Встановлено зменшення динамічної щільності як для герпетобію в цілому, так і для окремих груп мезофауни садів, що інтенсивно обробляються пестицидами, порівняно з умовно контрольними садами. Так, усереднена загальна динамічна щільність герпетобію садів з інтенсивним пестицидним навантаженням становила 21,41 екз./10 п-д, тоді як для умовно контрольних садів значення згаданого показника сягало 119,58 екз./10 п-д. Таким чином, динамічна щільність знизилася у 5,6 рази. Встановлена кратність зменшення динамічної щільності для основних груп герпетобію: Diptera – 1,14; Coleoptera – 2,03; Araneae – 5,01; Formicidae – 6,13; Orthoptera – 6,63.

Викладені результати доводять необхідність поглибленого вивчення впливу пестицидів на зооценози садів. Доцільним в умовах нашої області є пошук об'єктів, які можуть бути ефективними індикаторами пестицидних навантажень на довкілля.

ЗАСТОСУВАННЯ ГУМІНОВИХ РЕЧОВИН В АГРАРНОМУ ВИРОБНИЦТВІ ЯК НЕОБХІДНИХ СКЛАДОВИХ «ЗЕЛЕНИХ ТЕХНОЛОГІЙ»

Л.М. СТЕПЧЕНКО, кандидат біологічних наук, професор

Н.Й. СЕДИХ, кандидат біологічних наук

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Сільськогосподарське виробництво в умовах техногенного навантаження ускладнюється проблемами порушення фізіологічного стану рослин і тварин, їх резистентності, зниження якості кормів, забруднення продукції. Ситуація погіршується чіткою тенденцією до зниження у ґрунтах сільськогосподарського призначення вмісту гумінових кислот – природних чинників успішного землеробства. Застосування хімічних засобів захисту рослин та тварин також не сприяє отриманню екологічно безпечної продукції. Одним із шляхів поліпшення ситуації може бути використання екологічно безпечних адаптогенів природного походження, до яких відносяться і широко розповсюджені гумінові речовини, що містяться в ґрунтах, торфах, сапропелях, бурому вугіллі.

Засновник української наукової школи зі застосування гумінових речовин у сільському господарстві професор Л.А. Христева ще в середині минулого століття відзначила величезну екологічну роль гумінових речовин у біосфері. Вона неодноразово підкреслювала їх значення у стабілізації порушеної техногенними факторами рівноваги в екосистемах. Роботами її учнів та послідовників доведено, що гумінові речовини різного походження проявляють адаптогенну дію на рослини і тварин, що надзвичайно доречно в несприятливих умовах середовища. Пріоритет та досягнення української школи з використання гумінових речовин у сільському господарстві визнаний не лише в Україні, а й далеко за її межами.

У Проблемній лабораторії з гумінових речовин ДДАУ ім. проф. Л.А. Христевої було вивчено і доведено вплив гумінових препаратів на низку фізіологічних і біохімічних показників сільськогосподарських рослин і тварин. Так, після застосування речовин гумусової природи змінюється активність низки ферментів і ферментних систем (оксидоредуктаз, трансфераз, гідролаз), посилюються процеси аеробного окиснення, підвищується стійкість до екстремальних

температур. У тварин, які отримували гумінові препарати (гумінат, гідрогумат, оксигумат, Гумісол, торфовіт, гумілід) з кормом або з водою, поліпшуються гематологічні показники крові, функція печінки, підвищується рівень загальних ліпідів у крові за рахунок фосфоліпідних фракцій.

Гумінові речовини виявляють антиоксидантну активність, знижуючи інтенсивність процесів перекисного окиснення ліпідів, стимулюючи знешкодження продуктів цих процесів. Вони позитивно впливають на імунну систему тварин, стимулюють біосинтез імуноглобулінів, лізоцимну, фагоцитарну і бактерицидну активності, фактори клітинного імунітету. Отримані дані свідчать також про позитивний вплив застосованих препаратів на якість сільськогосподарської продукції. Зокрема, виявлено збільшення загальної кількості амінокислот, зокрема незамінних і сірковмісних, у м'язових гідролізатах сільськогосподарської птиці, загальний рівень білків і жирів у молоці корів, вміст низки дефіцитних мікроелементів у м'ясній і молочній продукції, а також зростання її загальної поживної, енергетичної і біологічної цінності.

Отримані ефекти впливу гумінових речовин на організм сільськогосподарських рослин та тварин підтверджують виражені адаптогенні властивості цих біологічно активних речовин і свідчать про можливість їх застосування в підвищенні продуктивності та якості продукції, а також життєздатності, при веденні рослинництва та тваринництва в регіонах з високим техногенним навантаженням.

У Проблемній лабораторії з гумінових речовин розроблено також технологічні схеми отримання низки гумінових препаратів з торфу для рослинництва (гумат, луго-гумат) та тваринництва (гукіс-гумат, гумілід) та рекомендації щодо їх впровадження.

Зважаючи на те, що гумінові речовини мають природне походження і є природними складовими екосистем, екологічно безпечні для організму рослин та тварин, не забруднюють середовище, а навіть збагачують його гумусом, вважаємо перспективним і необхідним впровадження гумінових препаратів у сучасні «зелені технології» в сільськогосподарському виробництві.

6. СВІТОВІ ТА ВІТЧИЗНЯНІ ЗДОБУТКИ В АГРАРНІЙ ЕКООСВІТІ ТА ПРОСВІТІ, УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ ФАХІВЦІВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

Н.К. ВАСИЛЬЄВА, доктор економічних наук, професор
Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна

Загальною тенденцією розвитку економіки в усьому світі є її екологізація. Це означає максимальне збереження природних (земельних, водних, повітряних) ресурсів, дотримання мінімального навантаження екосистем та раціональне природокористування, щоб забезпечити рівноважний баланс між потенціалом навколишнього середовища та задоволенням потреб людства і в найближчий, і у віддаленій перспективі.

У рамках екологізації в сільському господарстві відбувається перехід на органічне або природно збалансоване виробництво, що ґрунтується на мінімальному втручанні людини в процес одержання продукції рослинництва й тваринництва шляхом відмови від хімізації, штучних кормових домішок та генетично модифікованих організмів.

Екологічне господарювання складається з реалізації екологічної технології виробництва та підпорядкування функціонування підприємства екологічним критеріям оцінки ефективності. При плануванні екологізованої діяльності та прогнозуванні її результатів, що нині не обходиться без навичок економіко-математичного моделювання та вміння застосовувати новітні інформаційні технології, фахівець-управлінець має брати до уваги деякі аспекти. По-перше, початок виробництва органічної сільськогосподарської продукції потребує відповідної сертифікації, що вимагає регулярного підтвердження та оплати. По-друге, підвищуються вимоги до сортової якості насіння та породного складу поголів'я, котрі повинні мати сертифікати про їх «органічне» походження. За рахунок указанного виробничі витрати зростатимуть. У певній мірі вони будуть компенсовані відмовою від не природних засобів захисту рослин і тварин, кормів та мінеральних добрив.

Гострою проблемою переходу до екологізованого виробництва, як і цілком для сільського господарства, є залучення інвестицій. Обґрунтувати зиск інвестора мають бізнес-плани, складені з урахуванням того, що до трьох перших виробничих циклів відбуватиметься зменшення виходу продукції на 1 га земельних угідь у рослинництві або на 1 голову стада у тваринництві, зростатиме трудомісткість і фондомісткість. Але згодом продуктивність праці і фондівіддача зростатимуть разом із прибутком на одиницю загальних витрат. Отже, термін окупності інвестицій в органічному аграрному виробництві збільшується, проте в підсумку рівень їхньої рентабельності зростає, що мають знати та вміти презентувати професійно підготовлені менеджери екологізованого сільського господарства.

Для забезпечення прибутковості органічного аграрного виробництва при плануванні збуту продукції треба пам'ятати про її швидше псування через заборону «хімізованих» способів збереження. Вирішувати дане проблемне питання допомагає транспортно-збутова логістика, якій слід відвести чільне місце в межах екологізації аграрної освіти.

Прискорення вдосконалення збалансованого природокористування в аграрному секторі на сьогодні не відбувається без інформаційних технологій Інтернет-простору, звідки їх опанування є обов'язковим вагомим елементом в освіті фахівця з аграрної економіки. За допомогою інформаційних технологій, по-перше, здійснюється ефективний пошук постачальників ресурсів виробництва, передусім насіння та молодняку тварин. По-друге, Інтернет-джерела суттєво підвищують оперативність ознайомлення аграріїв із досвідом і технологічними новаціями закордонних виробників екологічно чистої продукції та чинною нормативно-правовою базою сільського господарства України. По-третє, ринок збуту екологічної аграрної продукції перебуває у стані формування. Розширити аудиторію клієнтів наразі дозволяють засоби Інтернету. Виявити та закріпити власний ринковий сегмент, здійснювати в ньому електронну рекламу та продаж продукції зможуть лише фахівці з аграрної економіки, навчені користуватися комп'ютерними мережними технологіями, ознайомлені зі створенням веб-сайтів, підготовлені вести власні Інтернет-магазини та користуватися електронними торговими майданчиками.

МІСЦЕ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

В.С. ЧУБАНЬ, кандидат економічних наук, доцент,

О.С. АЛЕКСЄЄВА, кандидат технічних наук, доцент

**Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України**

Система освіти України нині переживає глибокі процеси реформування, становлення, модернізації, як і все українське суспільство. Це закономірний стан змін, результат минулих помилок, прорахунків. Очевидно, що реформи, модернізацію і адаптацію важливих життєвих сфер доцільно проводити у разі визначення свого ставлення до необхідності формування національної і загальнопланетарної етики і моралі. В основу має бути покладена нова ідея ноосферного раціоналізму, тобто гуманізму, коли будь-які технологічні рішення, економічні проекти міститимуть і нову якість – бережливе і гуманне ставлення до природи в усій її різноманітності.

Цілком зрозуміло, що працівники Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС України), зобов'язані мати не лише професійні спеціалізовані знання та вміння зі цивільного захисту населення і територій, покладених державою, а й високий рівень екологічної освіти. Адже без неї не досягнути основної мети цивільного захисту: забезпечення реалізації державної політики у сферах цивільного захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, профілактики травматизму невиробничого характеру, а також гідрометеорологічної діяльності [1]. Крім того, на працівників ДСНС України покладається здійснення природоохоронних заходів, спрямованих на захист родовищ (газових, нафтових, вугільних, торфових) від пожеж, затоплень і обвалів; ліквідацію лісових пожеж та буреломів, сніголомів, вітровалів, техногенного впливу на лісові насадження, а також їх наслідків.

Отже, можна зробити висновок: сучасний фахівець ДСНС України повинен мати високий рівень екоосвіти. Звичайно, формування і розвиток екологічної освіти, передусім, покладається на навчальний заклад, який готує майбутніх фахівців.

У процесі роботи рятувальників, під час виконання службових обов'язків, виникає потенційна можливість антропогенного забруднення навколишнього середовища. Від фахівця вимагається швидке реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру, щоб не завдати шкоди навколишньому середовищу. Ця обставина робить актуальним питання про необхідність підготовки майбутніх рятувальників до екологічно безпечної професійної діяльності.

Погоджуємося з думкою В. Логвиненко [2], що отримання екологічної освіти має відбуватися не лише за допомогою вивчення теоретичного матеріалу з екології, а й шляхом залучення курсантів і студентів відповідних напрямів підготовки до активної творчої діяльності. Таке виховання потрібно здійснювати в активній формі, застосовуючи "прямий контакт" з природним середовищем. Сучасна екологічна підготовка майбутнього фахівця ДСНС України не має обмежуватись знаннями про природу, її закони, техніку, вона має передбачати оволодіння екологічними вміннями й навичками як способами екологічної діяльності. Вони формуються в процесі виконання лабораторно-практичних робіт, семінарських занять, проведення різноманітних дослідів, а також у написанні рефератів, курсових і дипломних робіт, під час проходження стажування, переддипломної практики тощо.

Освіта в інтересах сталого розвитку, а значить і екологічно безпечного, розвитку, має стати оновленим процесом навчання. Нині важливим є перехід від традиційного процесу викладання до процесу навчання для освіти в інтересах сталого розвитку. Широке співробітництво у сфері освіти в інтересах екологічно збалансованого розвитку сприятиме розширенню взаєморозуміння між країнами, зміцненню миру, безпеки і загального добробуту.

Отже, на сучасному етапі формування й реалізація державної політики у сфері захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій мають здійснюватися з урахуванням підготовки нової генерації фахівців ДСНС України.

Бібліографія

1. Указ Президента України від 16.01.13 р. № 20/2013 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/15318.html>

2. Логвіненко В. Екологічна культура як складова професійної компетенції працівника МНС [Електронний ресурс] – Режим доступу: file:///C:/Users/CEB9~1/AppData/Local/Temp/Logvynenko_1.pdf

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЯКІСНОЇ АГРАРНОЇ ОСВІТИ

М.Г. БЕЗПАРТОЧНИЙ, кандидат економічних наук, доцент

ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», Україна

Проблеми формування якісної аграрної освіти в Україні відносяться до числа найактуальніших і практично значущих для сучасного суспільства. В останнє десятиріччя усі розвинені країни активно впроваджують різні реформи національних систем освіти. Такі реформи потребують значних фінансових та інтелектуальних ресурсів. Велике значення надається виваженій державній політиці у сфері освіти, оскільки все більш очевидним стає розуміння, що рівень освіти в країні визначає її майбутній розвиток.

Система аграрної освіти в Україні за останнє десятиріччя піддалася серйозним змінам та відрізняється від попередніх форм. Більшість освітніх закладів, які здійснюють підготовку студентів з аграрних напрямів впроваджують елементи Болонського процесу та адаптуються до змін чинної нормативно-законодавчої бази у сфері аграрної освіти, враховують кон'юнктуру ринку праці, досліджують інноваційні технології з природного аграрного виробництва, запроваджують технології стратегічного управління аграрною сферою в досягненні необхідних стандартів якості.

Але в умовах економічної кризи виникає низка питань у сфері аграрної освіти, які необхідно вирішувати для забезпечення якості та підготовки кваліфікованих фахівців. Актуальними наразі є питання удосконалення системи якості аграрної освіти за рахунок застосування сучасних методик та підходів. Необхідно зазначити, що вирішення викладених питань можливо здійснити за рахунок консолідації зусиль з боку державних органів, аграрних вузів та представників ринку праці.

У вищих навчальних закладах різних країн, що готують спеціалістів з аграрної сфери та входять до складу Болонського процесу, різною мірою освоюється так званий компетентнісний підхід у вищій освіті. Він розглядається як один з важливих функціональних інструментів соціально-освітнього середовища і є інструментом соціального діалогу вищої школи з ринком праці як засіб постійної співпраці і взаємної довіри в межах європейського простору.

Компетентнісний підхід передбачає орієнтацію на базові цілі і на-

прями вищої освіти: навчання, самовизначення, самоактуалізацію, соціалізацію і розвиток індивідуальних здібностей студента як майбутнього кваліфікованого фахівця. У даному контексті під компетентністю розуміють інтегровану характеристику якостей певної особи, результат підготовки студента для виконання діяльності в певних сферах. Компетентність, так само як і компетенція, включає когнітивний, мотиваційно-ціннісний і емоційно-вольовий компоненти. Важливим є те, що компетентність випускника вишу необхідно класифікувати як ситуативну категорію, оскільки вона виражається у готовності фахівця до здійснення якої-небудь діяльності в конкретних професійно-проблемних ситуаціях.

Важливим аспектом при формуванні якісної системи аграрної освіти є ідентифікація компетенцій. Це може бути реалізовано через структурні підрозділи вишів, наприклад сектор забезпечення якості навчального процесу. Для визначення складу компетенцій можливим є використання різних методологічних інструментів: анкетування та експертна оцінка, дослідницькі методи тощо.

У сучасних умовах ефективним інструментом є здійснення анкетування, що припускає вирішення низки організаційних, методологічних і методичних питань. Цілями анкетування є обговорення актуальних питань забезпечення якості аграрної освіти та прогнозування результатів на рівні компетенцій (проведення консультацій із представниками професорсько-викладацького складу, працедавцями, випускниками); отримання обґрунтованої інформації щодо різноманіття уявлень про компетенції для подальшого аналізу міри їх спільності та відмінностей; дослідження напрямів щодо актуальних компетенцій на трьох рівнях: вузівському, за напрямами і спеціальностями підготовки.

Підкреслимо, що доцільним є проведення двох анкетних опитів: працедавців і випускників з питань загальних, а представників професорсько-викладацького складу – з питань професійних компетенцій.

На наш погляд, проблемним питанням донині залишається розробка постійно діючої системи співпраці всіх залучених до нього процесу учасників (працедавців, випускників вузів та академічного персоналу) з визначення актуального складу компетенцій.

Таким чином, використання компетентнісного підходу в системі аграрної освіти України дозволить сформувати якісно нові стандарти до процесу підготовки кваліфікованих фахівців з аграрного напрямку, яких потребує сучасний ринок праці та суб'єкти аграрного виробництва, а вищі навчальні заклади зможуть забезпечити конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг та інтегруватися в європейську систему освіти.

ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ АГРАРНОЇ ЕКООСВІТИ

О.В. БЕРЕЗІН, доктор економічних наук, професор

ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», Україна

В умовах становлення та розвитку сучасного глобального інформаційного суспільства, входження України до світового освітнього простору основними пріоритетами розвитку системи аграрної екоосвіти мають стати модернізація та підвищення її якості.

Інтегрування України до єдиного світового простору все більше зміцнює розуміння в науковому середовищі і в усьому суспільстві того, що економічні, соціальні, технологічні й біологічні процеси у світі, що оточує людину, настільки щільно взаємопов'язані, що виникає об'єктивна необхідність розглядати їх взаємовідносини як функціонуючу складну соціально-еколого-економічну систему, тобто відносини між сучасним виробництвом і природою. На жаль, така система функціонування підприємств АПК донині не створена, існують екологічні загрози та зростає забруднення навколишнього середовища.

Згідно зі Законом України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.», одним із пріоритетних напрямів модернізації освітньої діяльності є впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі.

Активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів аграрних навчальних закладів, її ефективність може бути підсилена за рахунок застосування в навчальному процесі інформаційно-комунікаційних технологій, що передбачає:

- розвиток мотивації, посилення інтересу до навчання, у тому числі до способів одержання знань;
- розвиток мислення, інтелектуальних здібностей студентів;
- індивідуалізація та диференціація навчання;
- розвиток самостійності;
- надання переваги активним методам навчання;
- підвищення наочності навчання;
- розширення кола задач моделювання економічних процесів;
- спрощення та збільшення швидкості доступу до навчальної та наукової інформації через мережу Інтернет.

Враховуючи викладене, нами окреслені основні типи програмних засобів, що спрямовані на активізацію пізнавальної діяльності студентів закладів аграрної освіти при вивченні дисциплін шляхом впровадження інформаційно-комунікаційних технологій.

Лекційні демонстрації – програми з графічним інтерфейсом і напівавтоматичним управлінням, що ілюструють теоретичні поняття, прийоми, методи тощо. Цей тип програмного забезпечення реалізує один із головних дидактичних принципів – принцип наочності, що передбачає створення у студентів уявлення про об’єкт вивчення, сприяє переходу від сприйняття конкретних об’єктів до сприйняття абстрактних понять про них, а також надає можливість полегшити розуміння змісту відповідних методів та механізмів.

Динамічні моделі різноманітних видів економічних задач – програми з графічним інтерфейсом і напівавтоматичним управлінням, що реалізують принцип моделювання. Використання та дослідження таких моделей дозволяють значно легше зрозуміти економічну сутність методів та алгоритмів; глибше усвідомити новий матеріал та створити змістову основу для розв’язання прикладних задач.

Тренажери – програми, основне призначення яких полягає в поданні всіх етапів розв’язування економічної задачі. При цьому в міру одержання навичок у розв’язанні типових задач здійснюється перехід до задач підвищеної складності, що передбачають творче оволодіння предметом.

Навчальні експертні системи – орієнтовані на досягнення максимально дієвих результатів навчального процесу з певної предметної галузі на основі базових експертних знань, евристичних алгоритмів із самонавчанням та діалогового спілкування в системі студент–експертна система–викладач–студент. Організація цих видів навчальної діяльності дозволяє створювати методики, орієнтовані на розвиток мислення; розвивати комунікативні здібності й ефективно формувати вміння приймати оптимальні рішення.

Отже, проблема охорони навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки – це проблема комплексна та багатопланова, що вимагає виважених системних рішень. Лише такий підхід може забезпечити виконання існуючих численних державних програм. Для їх реалізації мають опрацьовуватися як загальнонаціональні, так і регіональні еколого-економічні моделі з використанням програмно-цільового підходу, а теоретичні основи знань для вирі-

шення проблеми мають надаватися при вивченні низки дисциплін студентами аграрних закладів освіти.

Існує проблема недостатньої ефективності чинної природно-господарської концепції розвитку аграрного виробництва, низької результативності природоохоронної діяльності підприємств усіх галузей АПК, що значною мірою актуалізує пошук оптимального напрямку агро-еколого-економічного прогресу, який трансформує питання сільськогосподарського землекористування у проблему пріоритетної теоретико-практичної значимості. Саме це і визначає необхідність опрацювання природоохоронної концепції, яка була б заснована на ринкових домінантах, з одного боку, та брала до уваги соціальні та екологічні пріоритети – з іншого.

Таким чином, формування інформаційно-комунікаційних технологій у навчальних закладах аграрної освіти, а також інтелектуального компонента його підтримки є нині актуальною проблемою в освітньому процесі України. Вирішення цієї проблеми потребує не лише фінансових ресурсів, організаційних і правових нововведень, а й формування інноваційного теоретичного і прикладного інструментарію, спрямованого на створення, розвиток та підтримку, а також розуміння важливості цієї проблеми на рівні держави та освітньої спільноти.

ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПІДПРИЄМСТВ АПК У СИСТЕМІ ЕКООСВІТИ

Л.М. БЕРЕЗІНА, доктор економічних наук

Полтавська державна аграрна академія, Україна

Економічні, соціальні, технологічні і біологічні процеси у світі, який оточує людину, настільки щільно взаємопов'язані, що виникає об'єктивна необхідність розглядати їх взаємовідносини як функціонуючу складну соціально-еколого-економічну систему, як відносини між сучасним виробництвом і природою. Саме у такому аспекті мають бути зорієнтованими зміст дисциплін вибіркового циклу в системі аграрної екоосвіти.

Зауважимо, що така система функціонування підприємств АПК донині не створена, існують екологічні загрози та зростає забруднення навколишнього середовища.

Від'ємна динаміка процесів формування соціально-еколого-економічної системи у сфері агропромислового комплексу, необґрунтована екологічна політика підприємств, відсутність програми дій щодо посилення екологічної складової у виробництві сільськогосподарської продукції і сировини зумовлюють необхідність розширення знань студентів як майбутніх фахівців у сфері агробізнесу.

Отримані знання у сфері аграрної екоосвіти дозволять фахівцям обґрунтовувати власні стратегії розвитку суб'єктів ринку з урахуванням екологічної складової у механізмах взаємовідносин між ними.

Студенти мають усвідомити, що ефективне функціонування підприємств АПК зумовлює необхідність орієнтації на такий напрям господарювання, як екологічний. Підприємства переробної сфери АПК у ході здійснення власної господарської діяльності свідомо чи несвідомо забруднюють території (у тому числі й за географічними межами підприємства), здійснюють викиди речовин у річки, міські стічні колектори, у повітря, що призводить до порушення екологічної рівноваги в навколишньому природному середовищі. Крім того, коли йдеться про зовнішньоекономічні зв'язки суб'єктів АПК, це підриває довіру споживачів за межами України, адже за умов екологічно небезпечного виробництва не вдається отримати екологічно безпечну продукцію.

Виробництво екологічно чистої продукції розглядаємо як господарську діяльність, зорієнтовану на отримання продовольства та

інших товарів із сільськогосподарської продукції та сировини, що враховує обмеження, попередження та мінімізацію шуму, заподіяння певної шкоди ґрунтам, повітрю, водним ресурсам, створення небезпечних відходів.

Нині в Україні практично відсутній надійний механізм контролю за ввезенням на територію держави насіння та посадкового матеріалу. Протягом останніх років увага громадськості прикута до питань генетично модифікованих організмів у зв'язку зі значними масштабами несанкціонованого розповсюдження та використання їх в Україні. У державі практично ніхто системно не опікується навіть аналізом ринку несанкціонованого розповсюдження генетично модифікованої продукції. А ні Міністерство аграрної політики та продовольства, а ні інші причетні структури, посилаючись на правові колізії у національному законодавстві, не здійснюють державного контролю за наявністю генетично модифікованих організмів, у тому числі й під час сертифікації рослин, які завозяться чи вивозяться. Відсутній нагляд за здійсненням заходів екологічної та генетичної безпеки при ввезенні в Україну генетично модифікованих сільськогосподарських рослин. Така ситуація дає можливість іноземним компаніям, які є власниками прав на генетично модифіковані сорти, безперешкодно оволодівати величезним агропродовольчим ринком України.

Особливе занепокоєння викликають руйнівні процеси в такій важливій складовій екосистеми, як земля, яка представляє собою найважливіший елемент національного багатства.

Основний напрям забезпечення сталого розвитку територій у межах сільськогосподарського землекористування полягає в охороні угідь та підвищенні їх продуктивності за рахунок:

- здійснення агротехнічних заходів, спрямованих на поліпшення та відновлення ґрунтового покриву;
- відновлення у ґрунтах вмісту поживних речовин, винесених з урожаєм;
- раціонального використання суб'єктами господарювання природних ресурсів.

Окремо варто зазначити, що науково і практично необґрунтоване застосування добрив та отрутохімікатів, збільшення площ посівів соняшнику та ріпаку руйнують чорноземи, погіршують родючість ґрунтів, зумовлюють нітратне забруднення ґрунту, поверхневих та ґрунтових вод в агроландшафтах Лісостепу України.

Значне внесення мінеральних добрив порівняно з органічними завдає шкоди ґрунтам та продукції, яка на них вирощується. Небезпеку становить і безконтрольне застосування у сільському господарстві пестицидів.

Несприятливою, а в окремих регіонах навіть катастрофічною, є ситуація щодо охорони та відтворення водних ресурсів. Збереження негативних тенденцій щодо погіршення екологічного стану приховує загрозу виробництву продуктів харчування та збільшує невідповідність стандартам безпеки. Згубний вплив на екологію річок має інтенсивна, часто нерегульована забудова їх берегів, що надзвичайно ускладнює процеси стікання паводкових вод. Крім того, щороку загострюються питання порушення природоохоронного законодавства, в оренду як юридичним, так і фізичним особам безконтрольно надаються тисячі гектарів земель водного фонду. Проби води часто не відповідають санітарно-гігієнічним вимогам щодо санітарно-хімічних та мікробіологічних показників, а населення продовжує використовувати таку воду.

Концептуально-методологічна значимість та практичний пріоритет проблеми формування екологічно орієнтованого економічного механізму стійкого функціонування підприємств АПК потребують посилення теоретичної підготовки фахівців у системі аграрної освіти.

ОСОБЛИВОСТІ ЕКООСВІТНЬОЇ ПІДГОТОВКИ ВИРОБНИКІВ НАСІННЕВОЇ КУКУРУДЗИ

Ю.І. КАПЛІЧ, кандидат економічних наук

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Економічна ефективність діяльності підприємств з виробництва насінневої кукурудзи в умовах ринкової конкуренції залежить від якості формування та використання виробничого потенціалу. На сучасному етапі розвитку аграрних підприємств, у тому числі й насінницьких, особливого значення набувають проблеми поєднання економічної ефективності з екологічною безпекою. У центрі діяльності їх стоять й питання формування збалансованої системи використання природних ресурсів та підвищення якості екоосвіти працівників галузі.

Поняття «екологічна освіта» тісно пов'язане з поняттям «екологія», що визначається як цілеспрямований процес формування відповідального ставлення студентів, працівників до навколишнього середовища в усіх видах суспільно-трудової діяльності, спілкування з природою та збереження її багатств. Екологічна освіта має базуватися на принципі «випереджуючого відображення», тобто у свідомості людини повинна відбуватися постійна оцінка можливих наслідків втручання у природу. Організація системи екологізації освіти та набуття практичного досвіду підготовки фахівців аграрного виробництва з високої екологічної культури потребує корінних змін [1].

Особливості екоосвітньої підготовки керівників й працівників насінницьких підприємств мають базуватися на:

- дослідженні впливу хімічних засобів захисту на довкілля та їх еколого-токсичній оцінці;
- вивченні дії на ґрунти нано- та інтенсивних технологій з вирощування гібридів кукурудзи на ґрунти;
- впровадженні ґрунтозахисних систем землеробства та використанні комбінованих агрегатів;
- веденні виробництва продукції альтернативним способом, тобто зі значним скороченням або з повною відмовою від засобів хімізації та синтетичних добрив (таке виробництво гарантує не лише екологічні методи господарювання – покращення ґрунту та його родючості, а й грошові заощадження);

- вирощуванні біологічно чистих гібридів кукурудзи;
- максимальному ресурсозбереженні [2].

Насінницькі підприємства, які дбають про збереження навколишнього середовища, здійснюють розумне господарювання і користуються репутацією екологічно чистих виробників насіння, мають більше шансів залучити потенційних інвесторів, висококваліфікованих робітників, розширити ринок збуту своєї продукції, що безперечно сприяє підвищенню економічної ефективності.

Проте не всі виробники насінневої кукурудзи мають змогу екологізувати своє виробництво, оскільки на початкових етапах це може принести збитки. Для організації екологічного виробництва обов'язково необхідна державна підтримка, яка дасть змогу стимулювати керівників підприємств до екологічно чистого випуску продукції.

Отже, для забезпечення ефективного розвитку насінницьких підприємств, зокрема й кукурудзи, необхідним є поєднання економічних, соціальних і екологічних чинників, спрямованих на збереження і відновлення природно-ресурсного потенціалу. Саме екологізація економіки та освіти наразі є основними напрямками діяльності аграрних підприємств, у тому числі й насінницьких.

Бібліографія

1. Науково-технічний та інформаційний прогрес і економіка природокористування: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.pidruchniki.ws>

2. Гейд О.П. Еколого-економічні проблеми аграрного виробництва в регіоні та напрями їх вирішення [Електронний ресурс] / О.П. Гейд // Ефективна економіка. – 2011. – № 12. – Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nayka.com.ua>

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА ФАХІВЦІВ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В АСПЕКТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ

О.В. НИКИТЧЕНКО, доцент

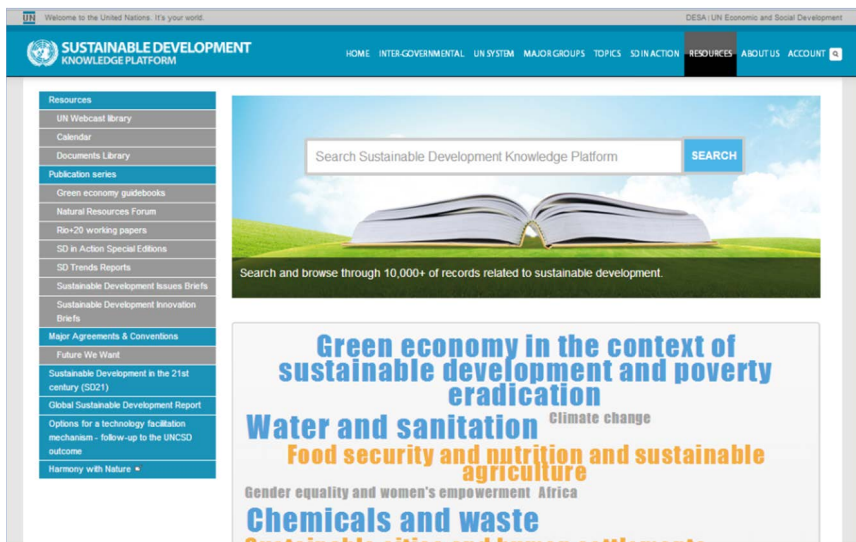
**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Екологічна освіта нині стає нагальною потребою для всіх країн світу через глобальні проблеми, пов'язані з деградацією довкілля різних ареалів, гостру демографічну та соціальну ситуацію в багатьох спільнотах. В Україні економічний розвиток супроводжується суттєвими змінами, поглибленням існуючих та виникненням нових екологічних, господарських, правових проблем. Зрозуміло, що виявлені проблеми вимагають оперативного реагування і своєчасного ефективного вирішення. Зокрема, потребує адекватного екологічного спрямування підготовка компетентних фахівців нової формації та підвищення кваліфікації наявних спеціалістів, у тому числі й для багатогалузевого сільського господарства.

Вітчизняна наука намагається зробити свій вагомий внесок у вирішення накопичених проблем. Так, Національною академією наук України розроблено проект Концепції переходу України до сталого розвитку, у якому зазначено, що, базуючись на основних ідеях і принципах, декларованих на конференції ООН з питань навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 2012), Україна вважає доцільним перехід до сталого розвитку, за якого забезпечується збалансоване вирішення соціально-економічних завдань, збереження сприятливого стану навколишнього середовища і природно-ресурсного потенціалу з метою задоволення життєвих потреб нинішнього і майбутніх поколінь.

Усім відомо, що сировина та викопні енергоносії вичерпуються прискореними темпами, за деякими прогнозами цей термін: нафта – 40–60 років, газ – 75, вугілля – 350 років. Прискореними темпами підвищується і забруднення довкілля небезпечними хімічними речовинами, джерелами випромінювання, гігантськими обсягами важкоперероблюваного сміття тощо.

Світова спільнота через інституції ООН, міжнародні та національні урядові органи, громадські організації приділяє серйозну увагу вирішенню зазначених та інших пов'язаних з цим проблем. В Організації Об'єднаних Націй провідну роль у розвитку та коорди-

Сайт Відділу з питань сталого розвитку ООН

нації реалізації відповідної програми відіграє Відділ з питань сталого розвитку (DSD, The Division for Sustainable Development).

Конференція ООН з питань сталого розвитку, яка пройшла у червні 2012 року в Ріо-де-Жанейро, вважається однією з найбільш змістовних і вагомих конференцій в історії ООН. Учасники, а в подальшому й уряди, підтвердили свою тверду політичну прихильність сталому розвитку з метою сприяння інтеграції та узгодженості політики щодо дій в соціальній, економічній та екологічній галузях. Робота відділу з питань сталого розвитку висвітлюється на сайті <http://sustainabledevelopment.un.org> і забезпечує п'ять основних функцій: підтримку міжурядових процесів ООН зі сталого розвитку; аналіз і розробку політики; розвиток потенціалу на рівні країн; міжвідомчу координацію; управління знаннями та інформацією.

Важливим напрямом роботи є вирішення питань екологічної освіти щодо ключових проблем сьогоденної вітчизняної економіки, до яких відносять, зокрема, і проблеми впровадження сучасного банківського обслуговування підприємств та споживачів, поширення еквайрингу, забезпечення захисту інформації у платіжних системах, зменшення ризиків у реальному і фінансовому секторі тощо.

Сучасні платіжні системи зумовлюють широке використання банківських карт, що дозволяє кредитним організаціям не тільки

розширити бізнес, а й розпочати надання фінансових послуг тим верствам населення, які раніше ними не користувалися. При цьому вирішуються і певні екологічні питання: зменшуються матеріальні та енергетичні витрати, шкідливе навантаження на довкілля. Точками надання платіжних та інших банківських послуг стають поштові відділення, точки роздрібної торгівлі, ресторани, аптеки, автозаправні станції тощо. Для малозабезпечених верств населення застосування карткових продуктів стає зручним і ефективним механізмом доступу до фінансових послуг.

Сталий розвиток екології та економіки країни залежить не тільки від впровадження нових, більш ефективних виробничих і фінансових технологій, а й від готовності, спроможності населення сприймати і використовувати такі технології. Роль і значення сучасної екологічної та економічної освіти кожного з членів суспільства не можна переоцінити. Звичайно, найважливіший внесок у вирішення викладених нагальних проблем вносять навчальні заклади різних рівнів, наукові академічні центри, колективи дослідників всіх галузей, у тому числі й АПК.

МЕТОДИ І ІНСТРУМЕНТИ МАТЕМАТИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ В АГРАРНІЙ ОСВІТІ

В.Ф. ЧИСТЯКОВА, кандидат економічних наук, доцент

І.Г. ГЕРАСИМОВА, старший викладач

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Кінець ХХ ст. ознаменувався екологічною кризою в біосфері. Інтенсивна урбанізація, її шкідлива техногенна дія на агросистеми, посилені згубною дією ЧАЕС, військовими конфліктами, а також антіекологічний розвиток аграрного сектору країни призвели до екологічної катастрофи усе середовище існування України. Разом з промисловістю і атомною енергетикою свою частку в чашу екологічних проблем внесла і криза в аграрному секторі. Екологічна неспроможність інтенсивних технологій стала передумовою для зародження агроекології.

Особливо важливим є процес безперервної екологічної освіти, який забезпечує підготовку майбутнього фахівця аграрної сфери відповідно до вимог сьогодення. Природничо-науковий фундамент екологічної освіти був закладений ще у кінці ХІХ–початку ХХ століть видатними вченими А.Н. Бекетовим, Н.І. Вавиловим, К.А. Тимирязевим. Особливого звучання екологічна освіта набула в 90-ті роки минулого століття. В Україні був ухвалений закон «Про охорону природного довкілля». У ст. 7 «Освіта і виховання в області охорони довкілля» звертається увага на той факт, що «екологічні знання є обов'язковою кваліфікаційною вимогою для всіх посадовців, діяльність яких пов'язана з використанням природних ресурсів і призводить до негативної дії на стан довкілля». Колективами вчених були розроблені принципи екологічної освіти, які спрямовані на формування екологічного професіоналізму. Сучасний аграрій повинен характеризуватися постійним самовдосконаленням, поповненням своїх знань, освоєнням нових технологій, що ведуть до підвищення його професійної компетентності. В основі екологічного професіоналізму лежить оволодіння особистою освітою і формування якостей, які професійно значимі, єдністю теоретичної і практичної підготовки до результативної, екологічно відповідної професійної діяльності. Поняття «Екологічний професіоналізм аграрія» визначає його як головну мету і результат аграрної освіти, забезпечує здат-

ність в професійній діяльності виділяти, усвідомлювати, оцінювати сучасні екологічні процеси.

Останнім часом як в популярній, так і спеціальній літературі отримали поширення такі поняття, як «екологізація світогляду», «екологізація виробництва», «екологізація наук», «екологізація свідомості», «екологізація мислення», «екологізація освіти». На нашу думку, в усіх цих випадках під екологізацією розуміють процеси, пов'язані з оптимізацією і гармонізацією стосунків між суспільством і природою. Еколого-освітній компонент має бути присутнім в усіх навчальних дисциплінах. Єднальною дисципліною може виступити системологія. Підкреслимо в цьому напрямку роль системного аналізу як основного інструменту дослідження складних агро-екологічних систем різного рівня. Принцип, що підкреслює значення комплексності, широти охоплення, чіткої організації і взаємозв'язку в дослідженнях, плануванні і проектуванні, дістав назви «Системний підхід», тобто такий метод дослідження, за якого враховується велика кількість чинників, що визначають роботу того або іншого технічного пристрою, діяльність живого організму, хід громадського явища або виробничого процесу. Системний підхід припускає, що разом з техніко-експлуатаційними параметрами функціонування виробничої системи враховуються економічні, соціально-політичні, екологічні, морально-етичні та інші чинники.

В агроекології проведення широкомасштабних натурних досліджень і експериментів дуже часто буває складним, і навіть неможливим. Ідея моделювання полягає в заміщенні об'єкта, що вивчається, його аналогом. Інформаційні моделі представляють характеристики об'єкта у вигляді даних у деякій системі, математичні моделі формалізують закономірності динаміки об'єкта у вигляді числових співвідношень. Математичне моделювання є одним з інструментів системного аналізу, що дозволяє у ряді випадків уникнути трудомістких і дорогих натурних експериментів. Специфікою моделювання агро-екологічних проблем є і той факт, що ці завдання пов'язані з тривалістю періоду дослідження. Особливі за своєю суттю і складністю екологічних проблем, що зумовлює створення ряду класів моделей, які відображають всілякі аспекти функціонування агроекологічної системи. Поєднання різних елементів моделі утворюють різні класи завдань математичного моделювання, що вимагають різних методів рішення. У роботах Л.В. Канторовича та інших учених детально розглянуті методи вирішення задач. Широко застосовуються оптимі-

заційні моделі (лінійні, нелінійні, цілочисельні), стохастичні, балансові, імітаційні, причому з найрізноманітнішою мірою деталізації і повноти відображення екологічних чинників.

Однією з важливих умов успішного функціонування агроекологічних систем є вироблення й ухвалення управлінських рішень, що забезпечують мінімізацію використання ресурсів з максимальним виходом продукції. До моделей цього типу можна віднести, наприклад, визначення:

- оптимальної програми роботи очисних систем, за якої економічний ефект від реалізації вторинної продукції з відходів буде максимальним;
- мінімальної потужності промислових комбінатів за умови, щоб усі відходи міст і промислових підприємств перероблялися і сумарний об'єм перевезень був мінімальним.

Суттєвим фактором досягнення збалансованості агросистеми є оптимальне використання земельних ресурсів. Україна володіє найродючішими у світі чорноземами. Мільйони років природа будувала систему відтворення родючого шару ґрунту. Використання людиною ґрунту стало найпершою умовою її розвитку і життя. Цю систему було порушено інтенсивними методами землеробства. Фактично основу землекористування в Україні становлять землі сільськогосподарського призначення. Безперечно, інтенсивні методи ведення сільського господарства сприяли підвищенню врожайності сільгоспкультур і, як наслідок, зростанню добробуту суспільства. Але одночасно і відбувалися руйнування родючого шару ґрунту, його ерозія, забруднення навколишнього середовища. Досягти умов балансу природних та регульованих людиною екосистем, тобто екологічної рівноваги, можна шляхом співвідношення екстенсивно та інтенсивно експлуатованих ділянок і природних середовищеформуючих комплексів.

Саме тому нині важливого значення набувають інформаційні технології і математичне моделювання в задачах природокористування, що дозволить збільшити в декілька разів вихід продукції і при цьому зменшити площі ріллі у виробництві. Це дасть змогу поліпшити екологічну ситуацію в країні на шляху переходу до принципів сталого розвитку. Конкретними інструментами цього напрямку можна назвати створення локальних моделей оптимального землекористування з метою забезпечення екологічно безпечної, економічно збалансованої взаємодії аграрного виробництва та навколишнього середовища. До

таких моделей передусім можна віднести оптимальне використання наявних земельних ресурсів, розміщення та структура посівів, поєднання галузей в аграрному підприємстві, співвідношення угідь, оптимізація ландшафтів, розподіл добрив та визначення потреби в них, оптимальне землеробство на зрошуванні й т. ін.

Перші три моделі можна вважати класичними, оскільки вони детально описані в підручниках з математичного моделювання економічних процесів у сільському господарстві.

Нами розроблена комп'ютерна технологія планування землеробства на зрошуваних землях у середовищі електронної таблиці Excel. У ній як основні змінні використовуються площі під товарними і кормовими культурами на богарі і зрошуванні. Система обмежень складається з кількох груп підсистем: виробничі ресурси господарства; забезпечення кормової бази поживними речовинами; структура кормової бази; реалізація планових завдань; допоміжні обмеження. Цільова функція формулюється як критерій оптимальності отримання максимуму товарної продукції.

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА – ЗАПОРУКА ІСНУВАННЯ ЛЮДСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Н.А. СТЕПАНІЮК, кандидат економічних наук, доцент

Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Україна

У подоланні сучасної глобальної екологічної кризи визначальним є формування екологічної свідомості, культури і цілісного екологічного світогляду. Тому екологічна освіта мають виховання мають стати пріоритетними напрямками державної політики.

Однією з найбільших проблем сучасності є екологічний стан довкілля. Глобальна екологічна криза, в умовах якої ми живемо, є наслідком дії багатьох чинників. Але, насамперед, це споживацький підхід до природи. Якщо подивитися на проблему глибше, то виявиться ще одна, чи не найсуттєвіша причина екологічної кризи – це глибоке падіння духовності та моралі, низький рівень екологічної освіти і виховання, загалом екологічної культури переважної більшості мешканців планети.

Сутністю екологічної освіти є пробудження в усіх вікових групах населення занепокоєності станом природного середовища та поєднання екологічного мислення і екологічної поведінки з розумінням того, що все у світі взаємопов'язане, що певна дія людини викликає згодом непередбачені наслідки впливу на природу. Таким чином, екологічна освіта має стати способом життя людини на сучасному етапі її існування на Землі.

Екологія повинна бути для людей не тільки наукою, а й способом мислення, поведінки, реальністю дій. Набуття кожною людиною екологічних знань має здійснюватися на всіх етапах формування особистості.

Екологічна освіта – це не тільки отримання відповідних знань у навчальних закладах, але й система безперервного багатоступеневого екологічного інформування і пропаганди. Результатом екологічного виховання стає формування у людини свідомого сприйняття довкілля, почуття особистої відповідальності за діяльність, пов'язану з перетворенням природи, упевненості в необхідності бережливого ставлення до неї.

Екологічна освіта і виховання молоді в сучасних умовах мають бути спрямовані, в першу чергу, на зміну ставлення самої людини

до свого здоров'я, а потім і до навколишнього середовища як необхідної умови його збереження і зміцнення. Тому одним із проявів культури особистості має бути екологічна вихованість, яку можна визначити як відповідальне ставлення людини до свого здоров'я та навколишнього середовища. Екологічно відповідальна людина в умовах будь-якої виробничої діяльності буде приймати рішення відповідно до наукових принципів цілісності природи.

Отже, екологічна відповідальність пов'язана з усіма сторонами екологічних взаємин людини та проявляється як інтегральна характеристика особистості. Серед її компонентів важливу роль відіграє розуміння залежностей здоров'я окремої людини, всього людства від стану навколишнього середовища та розвинута потреба здорового способу життя, яка є одним з найважливіших критеріїв ефективності екологічної освіти і виховання. Тому здоровий спосіб життя розглядається нами як складова частина екологічної культури особистості, яка є формою прояву її відповідальності за ставлення до власного організму як високоорганізованої біологічної системи, здатної до саморегуляції та адаптації.

Оскільки екологічна освіта і виховання мають безпосередній зв'язок із процесами державотворення та національного відродження України, завдання школи, вихователів полягає у формуванні у підростаючого покоління вміння та навичок мислити і діяти по-новому, з почуттям екологічної відповідальності. А це можливо лише за умови переорієнтації кожного вихованця на самопізнання і саморозвиток, самореалізацію й самостійність.

Існуюча в Україні система екологічної освіти потребує вдосконалення у напрямі підвищення ефективності та інтегрованості на основі глибокого філософського і психолого-педагогічного осмислення проблеми. Обов'язковими для врахування є соціально-культурні функції екології у суспільстві, цілісної структури екологічних знань, сучасного рівня розвитку екологічної науки, традицій, звичаїв та історичного досвіду українського народу в цій сфері, а також особливостей екологічної та економічної ситуації в країні.

Ключовим принципом взаємодії людського суспільства і природи мають бути не споживацтво і насильство, а співіснування. Одним із стратегічних напрямів розвитку сучасної вітчизняної системи освіти є формування екологічної культури особистості, виховання в кожному учня позитивного ставлення до довкілля.

В усьому світі все більше і більше увагу почали приділяти екологічній освіті та екологічному вихованню молоді. Розробляються концепції розвитку екологічної освіти та реформування систем освіти з урахуванням екологічного компонента. Екологічна освіта і виховання підростаючого покоління в сучасних умовах мають бути спрямовані, в першу чергу, на зміну ставлення самої людини до свого здоров'я, а потім і до навколишнього середовища як необхідної умови його збереження і зміцнення.

На нашу думку, здоровий спосіб життя є вирішальним у зміні споживацького ставлення людини до природи. Бо саме він враховує екологічний підхід, змінює свідомість особистості, сприяє формуванню в неї відповідального ставлення до свого здоров'я і навколишнього середовища. Виконання правил збереження та зміцнення здоров'я дозволяє людині швидше адаптуватися до несприятливих умов довкілля. Тобто здоровий спосіб життя містить у собі елементи екологічної культури, а екологічна освіта має стати важливим аспектом виховання молоді.

ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ З ЕКОЛОГІЗАЦІЇ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

Н.О. ЧОРНА, старший викладач

**Дніпропетровський державний аграрно-економічний
університет, Україна**

Виховання та навчання висококваліфікованих аграріїв є прерогативою вищих навчальних профільних закладів. Так, в Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 р., з метою формування агроекологічного іміджу, передбачено розроблення проекту Національного кодексу сталого аграрного господарювання. Однак державна система управління охороною довкілля відчуває нестачу кваліфікованих фахівців, які швидко сприймали б нові вимоги еколого-економічної політики, були здатними компенсувати екологічну неосвіченість керівників різного рівня і ефективно вирішувати сучасні екологічні проблеми. Тому постає завдання підняти на новий якісний рівень екологічну аграрну освіту та виховання. Сьогодні підготовка таких фахівців можлива за умов чітко визначеного вдосконалення всієї системи екологічного виховання та освіти, використанню міжнародного досвіду розвинених країн. Тобто проблеми екологічної освіти і виховання вийшли за національні межі та набули міжнародного характеру.

Комп'ютерні навчальні технології дозволяють розвивати у майбутніх фахівців більш творчий підхід до вивчення проблем екологічного стану регіону, сформувані гнучкість логічного мислення, розвивати комунікативні вміння при роботі в групі, здобувати навичок дослідної діяльності. Матеріалами для комп'ютерних демонстрацій слугують короткі відеофільми та анімації різних екологічних процесів, фотографії, наочні схеми, складені як викладачами, так і студентами. Закріплення матеріалу можна проводити у формі гри, коли студенти моделюють екологічну ситуацію, прогнозуючи її розвиток за тих чи інших значень параметрів. У цьому випадку допомагає апарат математичного моделювання, а саме: статистичне та оптимізаційне. Застосовуючи статистичне моделювання, студенти вивчають зв'язки між випадковими змінними, встановлюють форму цього зв'язку, складають прогноз. Агроекологічні оптимізаційні моделі дозволяють оцінювати та мінімізувати екологічні ризики від використання

сільськогосподарських технологій. Багатокритеріальна оптимізація сприяє вирішенню, наприклад, двокритеріальної оптимізаційної задачі, у якій першим критерієм виступає мінімізація негативних наслідків екологічно небезпечного господарювання на землі, а другим – максимізація економічних результатів.

Підвищує кваліфікаційний рівень знань студента й робота в сучасних інформаційних технологіях, серед яких:

- універсальний інформаційно-аналітичний комп'ютерний комплекс «Агроресурсы» для планування виробництва;
- моделюючий комплекс «Межотраслевая оптимизация аграрного производства»;
- програмний продукт “Оценка агрометеорологических условий вегетации сельскохозяйственных культур”;
- інформаційна база даних “Интегрированная защита посевов от вредоносных объектов”;
- автоматизована система “Адаптация агротехнологий к агрометеорологическому обеспечению в разных почвенно-климатических условиях”;
- комп'ютерні програми “Оценка эффективности удобрений в различных агрометеорологических условиях”, “Севообороты”, “Кормопроизводство”.

Екологічне виховання фахівців сталого аграрного господарювання дає змогу поліпшити екологічну ситуацію, підвищити конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції, забезпечити виробництво екологічно безпечних харчових продуктів та аграрної сировини з одночасним підвищенням родючості ґрунтів, поліпшенням ринку зайнятості в сільській місцевості та створенням привабливих умов для роботи і проживання на селі.

КОНЦЕПЦИЯ И СТРУКТУРА ИНФОРМАЦИОННО-МЕТОДИЧЕСКОГО ПОСОБИЯ ПО ТЕХНОЛОГИИ СОЗДАНИЯ ЭКОСЕЛ

КАЛИКА Владимир Александрович,
заместитель генерального директора по системному анализу
и прогнозированию
Международного центра экономических программ
Тел. в Украине +38(067)734-60-76
Тел. в РФ +7(495)287-48-86
E-mail: to.kva2@gmail.com

I. Проблема.

В настоящее время глобальность экологических проблем требует от человека иного способа мышления, новой формы самосознания – экологического сознания. Это прежде всего означает, что человек должен осознать себя как единое целое в своем отношении к природе. Необходимо соединить усилия всех людей, всего человечества в решениях этих проблем...

По мнению ведущих мировых ученых, политологов, аналитиков в современном обществе потребления решение экологических проблем невозможно.

II. Варианты решения.

Экологические села (Экосела) – новый подход к решению многочисленных проблем человеческого общества и государства в результате переосмысления места человека в окружающем его мире и создание нового образа жизни, в основе которого лежат любовь к природе, идея симбиоза человека и природы, доминирование духовного развития человеческого общества над технократическим.

III. Что такое Экосело?

Экосело – это:

- система поддержания экологического равновесия в местах проживания и хозяйственной деятельности человека, доминирования и восстановления живой природной среды;

- очищенная от химикатов почва с восстанавливающимся плодородным слоем на полях, в садах, на приусадебных участках;
- технологии природного земледелия, реализуемые на основных производствах селения и на приусадебных участках;
- передовые технологии строительства экологических, энергонезависимых домов-усадьб;
- инновационные экологические системы и технологии энергетического самообеспечения, использование возобновляемых источников энергии;
- технологии замкнутых циклов, отсутствие отходов в селении в целом, т.е. материалы, вещества, полученные в результате одного рода деятельности, используются как сырье в других видах деятельности;
- проживание каждой семьи в экологических домах-усадебках, экологически чистая пища, природная вода и воздух;
- развитие местных сообществ с целью улучшения качества жизни и окружающей среды с решением социальных вопросов;
- развитая сеть медицинских учреждений, школ и организаций дошкольного и внешкольного образования;
- развитая сеть культурно-просветительских и спортивно-оздоровительных учреждений, торговые и коммунально-бытовые комплексы;
- наукоемкие инновационные предприятия, работающие на местных сырьевых и вторичных ресурсах с применением технологических систем замкнутых циклов и безотходных производств, с обеспечением высокодинамичного развития наукоемкого малого сектора экономики;
- устойчивое развитие, которое обеспечивается за счет эффективности производственных процессов, изобилия сырья и энергии, необходимых для жизнедеятельности селения;
- универсальность, означающая возможность внутренней перестройки в зависимости от внешних условий, что позволяет создавать или реконструировать селения в самых различных точках мира;
- сохранение и восстановление окружающей среды;
- духовный рост человека, создание среды, образа жизни, обеспечивающих его самореализацию, развитие, самодостаточность и уверенность в будущем.

Экосело – это сложный многогранный комплекс, объединяющий общими идеями и духовными ценностями инновационные производ-

ства, жилищно-коммунальное хозяйство, системы жизнеобеспечения населения, развитую инфраструктуру и отношения между людьми. Невзирая на малую масштабность отдельных компонент аграрно-социальных комплексов, разработке комплексного проекта Экосела, его проектирование и строительство нужно отнести к задачам сложным и ответственным.

IV. Задачи информационно-методического пособия.

Предполагается, что Заказчиками Экосел будут организации и люди, не имеющие большого практического опыта в разработке и управлении проектами. Это обстоятельство формирует требования к структуре и содержанию пособия, задача которого – информационно-методическое обеспечение специалистов Заказчика и Исполнителей проектов по всем вопросам: от первого шага – принятие решения о создании Экосела, до рекомендаций по организации жизнедеятельности в построенном комплексе.

Информационно-методическое пособие будет носить рекомендательный характер и предназначено для использования при планировании, проектировании и создании Экосел, организованных на идеологии формирования экологически чистого пространства.

Параллельно с формированием информационно-методического пособия предстоит выполнить следующие работы:

- проведение ряда социологических исследований по возрастным, социальным, образовательным и психологическим характеристикам людей, желающих переселяться в Экоселения, о круге их интересов и устремлений;
- формирование электронной базы данных существующих экоселений, эколопосов, экосфер, экодеревень и других образований этого направления в Украине, в России и других странах мира с полными характеристиками их деятельности для анализа и сравнения;
- формирование электронных банков знаний по технологиям, оборудованию, теоретическим и лабораторным исследованиям, связанным с экологически чистым производством, хранением и переработкой продуктов питания, организацией экологического контроля;
- формирование электронной базы данных экспертов и консультантов по всей линейке специализаций аграрных направлений и направлений жизнеобеспечения административных образований;

- формирование электронной базы данных проектных и строительно-монтажных организаций, специализирующихся на с/х проектировании и строительстве;
- формирование электронных банков знаний по архитектурным инновационным экологическим проектам для сельской местности;
- формирование электронной базы данных инжиниринговых и консалтинговых компаний, специализирующихся на реализации инновационных проектов.

V. Структура и содержание информационно-методического пособия.

1. Введение. Основные положения проекта «Днепровские пороги», национальной программы «природное земледелие украины», концепции рационального развития Украины.

2. Основная часть.

2.1. Предпроектная деятельность

- Формирование команды Заказчика и организация ее деятельности:
 - подборка информационных материалов о целях и задачах команды Заказчика. Примеры эффективности работы;
 - рекомендации по оптимизации количества членов команды с описанием ролевых функций, обязанностей и ответственности;
 - рекомендации по организации взаимодействия членов команды, режимов работы, ведения документации, организации учета, планирования и контроля.
- Формирование идеологии проекта конкретного Экосела с учетом вариантов основных видов агропроизводств:
 - подборка информационных материалов о целях, задачах, методах и положительном опыте формирования идеологии проекта;
 - рекомендации вариантов формирования проектной команды с учетом специализации, выбора инжиниринговой компании, организации конкурсов на архитектурные решения, на технологические решения, на решения по жизнеобеспечению Экосел;
 - рекомендации по проведению прединвестиционных исследований, образцы документов, договоров, проектных решений; методика организации работы проектной команды, технология организации сетевого планирования работ, рекомендации по при-

влечению к работам экспертов и консультантов, рекомендации по организации экономических расчетов и обоснований, рекомендации по организации моделирования экономической состоятельности Экосела через 5, 10 лет;

- рекомендации по оформлению результатов прединвестиционных исследований, экономических расчетов, результатов конкурсов и предварительных проектных решений.

- Формирование бизнес-плана проекта;

- подборка информационных материалов о цели, задачах, структуре бизнес-планов;

- рекомендации вариантов выбора консалтинговой компании, согласования методологии формирования бизнес-плана, образцы договоров, координации работ и сетевому планированию. Рекомендации по составлению перечня и описаний производственных видов деятельности.

- рекомендации методики приемки и экспресс-анализа законченных разделов бизнес-плана, формирования обязательных приложений;

- рекомендации по экспертизе маркетинговых исследований и сегментации рынков сбыта;

- рекомендации по экспертизе приведенных технологических решений с точки зрения экологической чистоты и безотходности;

- рекомендации перечней и форм обязательных согласований с органами власти, местного самоуправления, разрешительными структурами, перечень решений и документов земельных управлений, кадастров, рекомендации по созданию иллюстративных материалов, методы и стили оформления объединенного итогового документа;

- Подготовка документации к проведению экспертизы бизнес-плана;

- подборка информационных материалов о целях и задачах проведения экспертизы бизнес-планов;

- рекомендации по выбору экспертных компаний и команд с позиции экономической и политической целесообразности;

- рекомендации по организации взаимодействия проектной и экспертных команд, образцы договоров, формы экспертных заключений.

- рекомендации по анализу предварительных экспертных заключений, согласованию внесения в бизнес-план корректив;

- рекомендации по форме и содержанию итогового экспертного заключения;

- рекомендації по согласованию с органами власти и местного самоуправления о внесении тематики проекта по созданию Экосел в территориальные и региональные программы.

- Составление ТЗ на проектирование комплекса:

- подборка информационных материалов по вопросам идеологии организации Экологических сел;

- рекомендации по организации и проведению организационно-агитационной кампании по формированию будущих жителей/участников Экосел, созданию инициативной группы, подготовке пакета юридических документов;

- рекомендации по организации системы реального самоуправления и формированию общинных отношений;

- подборка информационных материалов по целям, задачам и технологиям организации ТЗ на проектирование;

- рекомендации по подбору головной проектной организации, ведущей инжиниринговой компании для совместного анализа подготовленных материалов по проекту;

- рекомендации по формированию ТЗ, организации консультаций, проведению переговоров и согласований с предполагаемыми субподрядными проектными организациями;

- рекомендации по формированию сетевых графиков выполнения всех специализированных проектов и объединение их в общий сетевой график проектирования комплекса;

- рекомендации по проведению экспертизы ТЗ;

- рекомендации по составлению. Меморандума между Заказчиком, инжиниринговой компанией, головной и субподрядными проектными организациями;

- рекомендации по оформлению договорных отношений, образцы договоров и приложений;

- рекомендации по организации экспертизы подготовленных договоров.

2.2. Проектирование комплекса:

- подборка информационных материалов по опыту, практике организации проектных работ, типовые ошибки проектантов, положительный и отрицательный опыт взаимодействия Заказчика, инжиниринговой компании и проектировщиков;

- рекомендации по организации консультаций проектантов по всем вопросам сопряжения специализированных проектов в единый проектный комплекс;

- рекомендації по організації контролю відповідності проектних рішень технічному заданню на проектування. Рекомендації по проведенню експертизи проектів.

2.3. Строительно-монтажные работы:

- підборка інформаційних матеріалів по технологіям і методам організації будівельно-монтажних робіт;

- рекомендації по вибору генпідрядної організації;

- рекомендації по організації взаємодії генпідрядчика, проєктантів і інжинірингової компанії;

- рекомендації по підбору субпідрядних організацій;

- рекомендації по організації взаємодії генпідрядчика і субпідрядних організацій;

- рекомендації по організації договорів, образці договорів, додатків, сметної документації;

- рекомендації по організації мережевого планування;

- рекомендації по організації контролю виконання графіка робіт, якості робіт, витрат коштів, виконання вимог екологічних служб;

- рекомендації по організації матеріально-технічного забезпечення робіт, контролю витрат матеріалів, виконання графіка поставок, контролю виконання екологічних вимог до якості матеріалів;

- рекомендації по організації системи «народного контролю», залучення майбутніх екоцивілів до контролю всіх процесів, що відбуваються на всіх будівельних площадках.

2.4. Пусковые испытания, приемка комплекса:

- підборка інформаційних матеріалів по технологіям і методам здачі-приймки цілих виробничих і житлових комплексів;

- приклади приймки цілих міст-супутників;

- рекомендації по формуванню виробничих колективів всіх об'єктів, що підлягають приймці;

- рекомендації по формуванню приймочних комісій з включенням до складу комісій, крім обов'язкових учасників, представників виробничих колективів, ініціативних груп, технологів, проєктантів, експертів і т.д.;

- рекомендації по формуванню прийомо-здавальних документів, приймці технічної документації, комплектів креслень, поданню дефектних відомостей, актів проведення локальних і

комплексных испытаний, анализу документов исполнителя работ, подтверждающих соответствие принимаемого объекта утвержденному проекту, нормам, правилам и стандартам;

- рекомендации по оформлению документов и необходимым согласованиям для ввода в действие принятых объектов.

2.5. Организация жизнедеятельности Экоселения:

- подборка информационных материалов по опыту организации жизни в существующих в Украине и других странах экоселениях, экополисах, экодеревнях и в других аналогичных административных образованиях;

- рекомендации по организации систем самоуправления, территориальных общинных фондов. по владению инструментами информационного взаимодействия всех участников жизни экосела;

- анализ принципов самоорганизации местного сообщества;

- рекомендации по организации образовательных и оздоровительных программ;

- рекомендации по организации кооперативных хозяйственных отношений.

3. Заключение. Роль и место Экосел в формировании мировоззрений человека 3-го тысячелетия.

ЭКОСЕЛО: АГРОЭКОЛОГИЧЕСКАЯ МИССИЯ И СОЦИОКУЛЬТУРНАЯ МОДЕЛЬ

ШПИРКА Игорь Иванович
Днепропетровский общинный фонд
E-mail: *dof-dp@i.ua*

ЭКОСЕЛО (Экологическое село) – экологически чистое пространство, созданное для жизнедеятельности людей, как правило, в соответствии с концепцией сбалансированного и гармоничного с природой развития. Часто носит форму идейной общины.

Предназначение ЭКОСЕЛА – чистая (на сколько это возможно) от биологических, химических, радиационных воздействий местность для полноценной жизнедеятельности человека, плодотворного творчества, для производства натуральных товаров и продуктов и т.д.

Основные принципы организации жизнедеятельности ЭКОСЕЛА:

1. Здоровый образ жизни в гармонии с Природой и людьми.
2. Производство экологически чистой (органической) продукции и товаров.
3. Максимально возможная утилизация отходов производства и жизнедеятельности людей и животных.
4. Популяризация идеи ЭКОСЕЛ в Украине и за рубежом.

Базовые направления развития ЭКОСЕЛА

Компания по управлению активами ЭКОСЕЛА (КУАЭ) – организация, которая отвечает за:

- выбор модели ЭКОСЕЛА, оптимальной для данной территории (рисунок);
- создание комплексного плана и проектов социального, экономического и экологического развития ЭКОСЕЛА;
- подбор консалтинговых, проектных, строительных, пуско-наладочных и других организаций, отвечающих за строительство ЭКОСЕЛА;

- привлечение в ЭКОСЕЛО будущих жителей и инвесторов;
- эффективное и рациональное использование активов ЭКОСЕЛА в будущем.

*Модели
экологического села*

Социокультурная модель:

- а) социальная педагогика и просвещение населения;
- б) фонд территориальной общины ЭКОСЕЛА.

Экономическая модель:

- а) природное земледелие и кооперация при производстве, переработке, реализации экологически чистой продукции;
- б) кредитные союзы как эффективные системы накопления финансовых ресурсов населения, организаций ЭКОСЕЛА и дальнейшее их инвестирование в развитие своей территории.

Экологическая модель:

- а) экологическая архитектура как система проектирования зданий, сооружений, инфраструктуры ЭКОСЕЛА и ландшафтов на прилегающих территориях;
- б) эффективная система утилизации отходов и охраны среды своего обитания.

Агроэкологическая миссия ЭКОСЕЛА определяется при формировании его экономической и экологической концепции.

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ: НОВІТНІЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

А.В. КУЧЕР, кандидат педагогічних наук,
чл.-кор. Академії економічних наук України
ННЦ «Інститут ґрунтознавства та агрохімії імені О.Н. Соколовського»

Л.Ю. КУЧЕР, кандидат економічних наук
Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва

Серед проблем політичного, економічного, соціального характеру, якими характеризується розвиток людства на початку третього тисячоліття, особливо гострою є екологічна. Стихійна діяльність людини як основна природоперетворювальна сила призвела до глобальної екологічної кризи. Екологічна криза змусила визнати нову парадигму – екологічну й водночас культурну систему цінностей, понять і сприймань, що формують нове бачення реальності, засноване на гармонізації взаємин людини, суспільства й природи.

Для України, яка, власне, вже опинилася на межі виснаження природного потенціалу, сталий розвиток доцільно розглядати як такий, де природа виступає домінантою життя, а не ресурсом економічного зростання. Саме тому багатofакторний процес управління екологічною діяльністю, відповідно до природних законів життєдіяльності суспільства, має сприйматися як єдиний надійний засіб досягнення сталості його розвитку з пріоритетами збалансованого застосування технологічних і біотичних механізмів регулювання процесу гармонізації життя, регіональним моделюванням шляхів і способів практичного досягнення гармонії та переходу до екологічно збалансованого розвитку [1].

Подолання екологічної кризи, в якій перебуває сучасне суспільство, об'єктивно потребує посилення уваги до екологічної освіти. Саме вона збагачує освітній простір новим комплексом ідей, завдання яких створити інтелектуальне підґрунтя майбутнього, водночас стати провідним компонентом гуманізації усієї освітньої системи. Ще в XVII ст. Ян Амос Коменський звернув увагу на природодо-

цільність усіх речей, тобто на те, що всі процеси в людському суспільстві відбуваються подібно до процесів природи. У своїй праці «Велика дидактика» він стверджує, що природа розвивається за певними законами, а людина – це частина природи. Відповідно, у своєму розвитку людина підкорюється тим же загальним законам і закономірностям, що й природа.

Успішне вирішення завдань екологічної освіти можливе завдяки оновленому сучасному навчальному процесу, спрямованому на формування всіх компонентів професійної компетентності фахівця. Одним з невід’ємних компонентів професійної компетентності майбутніх екологів є еколого-економічна компетентність, на формування якої і спрямовано, в першу чергу, вивчення комплексної дисципліни «Економіка природокористування». У структурі економічних наук економіку природокористування розглядають як одну з її невід’ємних ланок, що досліджує механізм суспільних відносин з приводу охорони навколишнього природного середовища й раціонального використання природних ресурсів у процесі господарської діяльності людини. Крім того, вона є нормативною навчальною дисципліною у системі підготовки бакалаврів за напрямом 6.040106 «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування».

Оригінальність розробленого нами навчального посібника [2] обумовлена раціональним поєднанням традиційної та інноваційної парадигм навчання у вищій школі, тобто авторська методика викладання дисципліни «Економіка природокористування» ґрунтується на застосуванні поряд з традиційними (лекції, практичні заняття, самостійна й індивідуальна робота) інноваційних форм і методів навчання (міні-лекції, кейси, дискусії, круглі столи, складання й розв’язування тематичних кросвордів, проведення конференцій). Під час підготовки враховано базовий рівень економічних знань майбутніх екологів, на яких передусім і зорієнтований посібник, хоча це й не виключає можливості його використання у підготовці майбутніх фахівців економічного профілю.

Запропонований навчальний посібник має чотири розділи. У першому відображено навчально-методичний комплекс з дисципліни, що включає робочу програму навчальної дисципліни, розгорнутий план лекцій, а також практичних і семінарських занять, перелік екзаменаційних питань, систему поточного й підсумкового контролю

знань і вмінь студентів з дисципліни. Другий розділ присвячено висвітленню тексту лекцій з дисципліни. Під час підготовки тексту лекцій було суттєво оновлено зміст навчального матеріалу, тобто характерною особливістю запропонованих лекцій є те, що вони враховують сучасні наукові здобутки вітчизняних учених у сфері економіки природокористування, а також зміни в системі природоохоронного законодавства, що відбулися останнім часом.

У третьому розділі подано комплект традиційних і мультимедійних кейсів, в основу яких покладено реальні актуальні ситуації, процеси, події, явища, що відбуваються у сфері економіки природокористування. Характерною особливістю розроблених кейсів є те, що їхньою інформаційною основою автори обрали актуальні наукові й науково-популярні статті, які мають дискусійний проблемно-пошуковий характер і відображають чи не найактуальніші еколого-економічні проблеми. Представлено також типові ситуаційні задачі з практичнозорієнтованих тем дисципліни. Четвертий розділ являє собою комплект тестових завдань, що охоплюють усі теми й спрямовані на діагностику рівня засвоєння (студентами) знань з дисципліни. Розроблені тестові завдання можна використовувати як для поточного, так і для підсумкового контролю рівня знань, зокрема під час формування пакету комплексних контрольних робіт для діагностики залишкових знань.

Бібліографія

1. *Рідей Н.М.* Ступенева підготовка майбутніх екологів: теорія і практика: моногр. / Н.М. Рідей; за ред. акад. Д.О. Мельничука. – [2-ге вид. перероб. і доп.]. – Херсон: Олді-плюс, 2011. – 650с.

2. *Кучер Л.Ю.* Економіка природокористування: навчальний посібник / Л.Ю. Кучер, А.В. Кучер. – Харків: ФОП Федорко М.Ю., 2014. – 264 с.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Nekhay O., Fellmann T., Hubertus Gay S.

A free trade agreement between Ukraine and the European union: possible outcomes for agricultural producers – **104**

Velychko O.P.

Logistical management of distribution of organic fruit and vegetable produce in the cooperative – **99**

Volovyk I.A.

Natural agriculture in the light of indicators of sustainable development – **21**

Багорка М.О.

Передумови розвитку екологічно спрямованих інновацій в аграрному виробництві – **255**

Байдак І.І., Застава І.А.

Державне регулювання умов праці – **23**

Бараннік В.О.

Земля в концепціях безпеки та сталого розвитку – **249**

Безпарточний М.Г.

Компетентнісний підхід як засіб формування якісної аграрної освіти – **311**

Безугла Л.С.

Заходи у сфері державних закупівель агропродукції – **286**

Безус Р.М.

Основи управління япроцесами органічного агровиробництва – **134**

Бербенець О.В.

Тенденції міжнародної міграції робочої сили – **34**

Березін О.В.

Пріоритети розвитку системи аграрної екоосвіти – **313**

Березіна Л.М.

Екологічні проблеми підприємств АПК у системі екоосвіти – **316**

Бігдан О.В., Ходаківська О.В.

Формування екологієспрямованої аграрної політики: регіональний аспект – **44**

Білокур М.Д., Суров І.Ю.

Екологічне управління в аграрному секторі України – **279**

Білоткач І.А.

Особливості маркетингового менеджменту систем природного землеробства – **284**

Богданов С.Н., Залесская А.В.

Повышение конкурентоспособности сельскохозяйственных продуктов за счет их качества – **126**

Бойко А.В.

Компенсаційний ресурс в сільському господарстві України для стійкості національної економіки – **77**

Борисова В.А.

Регулювання фінансових потоків природокористування в аграрній сфері – **167**

Васильєв С.В.

Специфіка концентрації виробництва в сільському господарстві – **141**

Васильєва Н.К.

Екологізація економічної освіти фахівців аграрного сектору – **307**

<i>Васильчак С.В., Сеніна К.</i>	
Екологічне виробництво молокопродукції як чинник управління конкурентоспроможністю	– 247
<i>Василюк О.В., Ширяєва Д.В.</i>	
Методологія виявлення кількісних показників заповідності територій	– 296
<i>Васильєва Л.М.</i>	
Передумови раціональної організації бухгалтерського обліку в аграрних формуваннях	– 159
<i>Величко О.М.</i>	
Сільськогосподарське дорадництво як інструмент сприяння розвитку кооперативів	– 218
<i>Вініченко І.І.</i>	
Екологічна складова економічної стійкості підприємства	– 85
<i>Воловик Д.В.</i>	
Доцільність здійснення інвестиційних проектів	– 115
<i>Гаркавий В.В.</i>	
Державне регулювання корпоративного сектору економіки	– 53
<i>Гончаренко О.В.</i>	
Активізація інноваційного процесу як основа забезпечення конкурентоспроможності агровиробництва	– 87
<i>Горобець Н.М.</i>	
Напрями соціальної відповідальності в агробізнесі	– 252
<i>Гринів Л.С.</i>	
Інноваційні домінанти фізичної економії для сталого розвитку аграрної сфери	– 221
<i>Губарик О.М.</i>	
Бухгалтерський облік екологічних витрат і зобов'язань	– 214
<i>Давиденко В.М.</i>	
Погляд на земельнуренту в контексті еколого-економічних проблем сучасності	– 31
<i>Демчук Н.І.</i>	
Фінансові аспекти інноваційного потенціалу підприємства: сутність та складові	– 151
<i>Демчук Н.І., Ткаченко Г.А.</i>	
Інвестування процесів відтворення основних засобів як необхідна складова ефективного агровиробництва	– 181
<i>Дубина О.І.</i>	
Основи екологічного обліку на підприємстві	– 156
<i>Дуброва Н.П.</i>	
Фінансове забезпечення збалансованого (сталого) розвитку природного агровиробництва	– 205
<i>Єсіна Е.В.</i>	
Тенденції сучасного менеджменту свинарських господарств в умовах України	– 145
<i>Запара Л.А.</i>	
Управління конкурентоспроможністю регіону	– 50
<i>Запара Л.А., Карпищенко Б.І.</i>	
Стратегічне управління на рівні регіону	– 55
<i>Захарченко Ю.В.</i>	
Система прогнозування зміни за часом кількісних показників запасів в інноваційному менеджменті	– 276
<i>Ільченко Т.В.</i>	
Екологічний маркетинг землекористування як одна з основних функцій управління земельними ресурсами	– 269
<i>Кадирус І.Г.</i>	
Проблеми розвитку іноваційної діяльності аграрних підприємств	– 264

<i>Калайджян В.А.</i>	
Управління змінами на підприємстві	– 66
<i>Калика В.А.</i>	
Концепция информационно-методического пособия по технологии создания экосел	– 333
<i>Капліч Ю.І.</i>	
Особливості екоосвітньої підготовки виробників насінневої кукурудзи	– 319
<i>Карасьов О.П.</i>	
Державні механізми регулювання аграрного виробництва	– 47
<i>Клименко О.Е.</i>	
Экологические проблемы в садоводстве и пути их решения	– 231
<i>Кобернюк С.О.</i>	
Екологічні іоснови сільськогосподарського виробництва	– 281
<i>Кобець А.С., Грицан Ю.І., Катан Л.І.</i>	
Інноваційний менеджмент збалансованого (сталого) природного агровиробництва	– 12
<i>Коломоєць Ю.О.</i>	
Екологічні права та обов'язки громадян: проблемна перспектива	– 83
<i>Корсун А.С.</i>	
Напрями розвитку екологічного лізингу	– 192
<i>Косюга В.В., Добровольська О.В.</i>	
Кредитні спілки в фінансовому забезпеченні збалансованого (сталого) природного агровиробництва	– 178
<i>Кравець О.В.</i>	
Впровадження екологічних інновацій в органічному агровиробництві	– 272
<i>Кравченко М.В.</i>	
Реалізація і облік виробництва продукції бджільництва	– 187
<i>Крючко Л.С.</i>	
Інноваційна діяльність підприємств аграрної сфери як домінанта сталого розвитку	– 184
<i>Кулиняк І.Я., Глянцева О.І.</i>	
Використання космічних технологій як одного з інноваційних пріоритетів розвитку землеробства в Україні	– 261
<i>Кутінець Л.Є.</i>	
Секторальна екологізація в моделі сталого розвитку економіки	– 128
<i>Курбацька Л.М., Кадирус І.Г.</i>	
Кластерний підхід в інноваційному розвитку агропродуктової системи регіону	– 266
<i>Кучер А.В., Кучер Л.Ю.</i>	
Економіка природокористування: новітній навчальний посібник	– 343
<i>Кушмаєва В.В.</i>	
Еколого-економічні аспекти формування продовольчої безпеки	– 91
<i>Лебеденко О.В.</i>	
Державне регулювання відтворення земельних ресурсів в агровиробництві	– 80
<i>Лебідь О.В.</i>	
Рациональна мотивація праці як запорука досягнення цілей підприємства	– 176
<i>Лялько В.І., Сахачький О.І., Жолобак Г.М., Апостолов О.А., Дугін С.С., Сидорова Н.П.</i>	
Аналіз структури посівних площ на рівні адміністративних областей України за супутниковими даними	– 294
<i>Ляфльор М., Безус Р.М.</i>	
Роль кооперативів у розвитку органічного агровиробництва	– 245
<i>Мазана Т.В., Ткаченко В.П.</i>	
Проблеми управління якістю в державному секторі	– 61

<i>Максимова Н.О., Кулик А.В.</i>	
Особливості кредитування підприємств АПК	– 120
<i>Мареніченко В.В.</i>	
Концептуальні підходи до державного регулювання малого та середнього бізнесу	– 64
<i>Мельник Л.Л.</i>	
Природне сільське господарство в контексті продовольчої безпеки і агровиробників	– 236
<i>Миронова О.О.</i>	
Принципи процесного підходу в управлінні підприємством	– 138
<i>Миронова Р.М.</i>	
Підходи до державного управління екологізацією природного землеробства	– 211
<i>Назаркевич О.Б.</i>	
Місце малих аграрних підприємств у виробництві органічної продукції	– 239
<i>Невесенко А.В.</i>	
Шляхи удосконалення економіко-екологічного управління у сфері сільського господарства	– 102
<i>Никитченко О.В.</i>	
Екологічна освіта фахівців сільського господарства в аспекті функціонування платіжних систем	– 321
<i>Никитюк О.В.</i>	
Фактори впровадження інноваційного менеджменту на підприємствах АПК	– 288
<i>Оксенюк К.І., Салівончик О.М.</i>	
Кластери як інноваційна форма розвитку агропромислового виробництва	– 274
<i>Олексюк В.О.</i>	
Розвиток природного агровиробництва в контексті формування інноваційної моделі розвитку аграрного сектору	– 89
<i>Орлова В.Н.</i>	
Взаимосвязь цен и выручки при реализации природной продукции	– 200
<i>Павленко О.П.</i>	
Управління інноваційними та інвестиційними процесами аграрного виробництва в умовах сталого розвитку	– 170
<i>Павлова Г.С.</i>	
Фінансові ризики в інноваційній діяльності підприємства	– 164
<i>Пастушенко А.І.</i>	
Теоретичні засади формування прибутку сільськогосподарських підприємств	– 173
<i>Петриченко І.І.</i>	
Напрями підвищення еколого-економічної ефективності галузі кормовиробництва	– 26
<i>Пирог О.В.</i>	
Формування та розвитку «зеленої економіки» в контексті сталого природного агровиробництва	– 195
<i>Писаренко П.В., Чайка Т.О.</i>	
Використання біопрепаратів у природному землеробстві	– 299
<i>Погорелова Т.П.</i>	
Проблемні питання обліку розрахунків з податку на додану вартість	– 189
<i>Приходько І.П.</i>	
Концептуальні аспекти державної аграрної стратегії та політики	– 148
<i>Приходько О.М.</i>	
Формування механізмів переходу АПК на інноваційний розвиток	– 223
<i>Пустова І.В.</i>	
Виробництво природної продукції: комплексний підхід в управлінні	– 96

- Рябченко І.М.*
Проблема екологізації методичного апарату ціноутворення агропродуктової системи – **108**
- Саванчук Т.М.*
Особливості матеріально-технічного забезпечення в умовах здійснення природного агровиробництва – **93**
- Савенко О.А., Лапа В.О.*
Еколого-економічні перспективи розвитку сільських територій – **143**
- Самілик Т.М.*
Еколого-економічні аспекти розвитку галузі овочівництва – **112**
- Сергєєва О.Р.*
Перспективи державного управління розвитком регіонів – **41**
- Сиченко В.В.*
Державно-громадські аспекти публічного контролю влади – **18**
- Сітковська А.О.*
Формування стратегії управління аграрними підприємствами – **110**
- Скидан О.В., Самойленко К.А.*
Організація функціонування поліського центру органічного виробництва – **258**
- Степанюк Н.А.*
Екологічна освіта – запорука існування людської цивілізації – **328**
- Степченко Л.М., Сєдих Н.Й.*
Застосування гумінових речовин в аграрному виробництві як необхідних складових «зелених технологій» – **305**
- Телегіна В.В., Миронова Р.М.*
Проектний менеджмент як сучасна управлінська ідеологія – **233**
- Ткаченко В.П., Худяков С.П.*
Виробничі ризики сільськогосподарських підприємств – **28**
- Ткаченко О.С.*
Управлінський облік як складова природного виробництва – **202**
- Тропін В.В.*
Вирішення деяких проблем захисту економічної конкуренції в Україні – **74**
- Туболець К.Г.*
Аналіз потреб споживачів як важлива умова розробки стратегії аграрних підприємств – **118**
- Федоренко Н., Сиченко В.В.*
Управління ефективністю використання трудових ресурсів підприємства – **72**
- Федоряк М.М., Марко М.Ю., Білусяк Р.М., Турун Т.Г.*
Мезофауна поверхні ґрунту садів з різним ступенем пестицидного навантаження Чернівецької області – **303**
- Халатур С.М.*
Організація та вдосконалення фінансових ресурсів в умовах глобалізації економіки – **161**
- Харитонов М.М., Ващенко В.В., Мицик О.О.*
Енергетичний потенціал деяких рослинних відходів у Дніпропетровській області – **228**
- Харитонов М.М., Гармаш С.М., Дудка М.М.*
Застосування екологічно безпечного регулятора росту рослин біогумату – **291**

<i>Хаянок Т.М.</i>	
Екологічний аспект управління соціально орієнтованим підприємством	– 136
<i>Чайка Т.О., Кузьменко Н.В.</i>	
Роль державного управління та громадськості в розвитку органічного сектору Полтавської області	– 57
<i>Чернецька О.В.</i>	
Джерела інформації для цілей управління фінансовими результатами в умовах органічного агровиробництва	– 208
<i>Чистякова В.Ф., Герасимова І.Г.</i>	
Методи і інструменти математичного моделювання в аграрній освіті	– 324
<i>Чорна Н.О.</i>	
Використання комп'ютерних технологій в підготовці фахівців з екологізації аграрного виробництва	– 331
<i>Чубань В.С., Алексєєва О.С.</i>	
Місце екологічної освіти у професійній підготовці майбутніх фахівців державної служби України з надзвичайних ситуацій	– 309
<i>Шалигіна І.В., Мельник М.І.</i>	
Проблеми та перспективи інноваційної діяльності аграрного підприємства	– 226
<i>Шалигіна І.В., Цимбал О.І.</i>	
Управління ризиками в аграрному секторі України	– 123
<i>Шевченко Н.О., Сичова М.О.</i>	
Використання стратегічних моделей інноваційної політики держави	– 69
<i>Шимечко Г.І., Боратинська Т.</i>	
Агробізнес – особлива складова розвитку підприємництва	– 241
<i>Шпирка І.І.</i>	
ЭКОСЕЛО: агроэкологическая миссия и социокультурная модель	– 341
<i>Шпортюк Н.Л.</i>	
Принципи концепції місцевого сталого розвитку	– 131
<i>Шутько Т.І.</i>	
Сутність та економічне значення екологічний витрат сільськогосподарських підприємств	– 198
<i>Якубенко Ю.Л.</i>	
Особливості застосування спеціального режиму оподаткування підприємств природного агровиробництва	– 154
<i>Яснолоб І.О.</i>	
Історичний досвід державного регулювання плодоовочевої галузі	– 37

Наукове видання

ІННОВАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЗБАЛАНСОВАНОГО (СТАЛОГО) ПРИРОДНОГО АГРОВИРОБНИЦТВА

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції,
присвяченої 90-річчю від дня народження Ф.Т. Моргуна
м. Дніпропетровськ, 23–24 жовтня 2014 р.

Редактори: *М.П. Гончаренко*

С.Г. Пустовгарова

Комп'ютерний набір та верстка: *В.О. Олексенко*

Л.Ю. Майстренко

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

49600, Дніпропетровськ, вул. Ворошилова, 25.

Телефони: (056) 713-51-75, 745-53-76. Факс: 744-08-67

E-mail: redviddday@i.ua, info@dsau.dp.ua

Web: www.dsau.dp.ua, ojs.dsau.dp.ua

Підписано до друку 11.10.2014. Формат 60×84/16

Обл.-вид. арк. 24,6. Умовно-друк. арк. 22,8.

Папір офсетний. Наклад 300 прим. Зам.

Видавництво «Свідлер А.Л.»

49041, м. Дніпропетровськ, а/с 2493, тел./факс +38 (056) 776-39-16

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи:

Серія ДК № 3876 від 10.09.2010 р.

Надруковано в типографії видавництва «Свідлер А.Л.»

<http://svidler.dp.ua>

Друкарня видавництва «Свідлер А.Л.»

49041, м. Дніпропетровськ, а/с 2393.

Тел./факс 776-39-16